

на
Василь Мова (Лимахський).

СТАРЕ ГНІЗДО

и

МОЛОДІ ПТАХИ.

ДРАМАТИЧНІ ОБРАЗИ.

У Києві, 1908.

3 друкарні Першої Київської Друкарської Спілки, Трьохсвят. 5.

Видання „Української Видавничої Спілки“ у Львові.

Перша серія:

	Р. К.
1. С. Ковалів. Дезертир і інші оповід.	60
2. Іван Франко. Поєми	60
3. О. Кобилянська. Покора і інші оповідання.	50
4. Гю де Мопасан. Дика пані і інші оповідання	45
5. І. Франко. Полуїка і інші бориславські оповідання.	50
6. Кобринська. Дух чаду і інші опов.	60
7. Кнут Гамсун. Голод. Роман	90
8. Леся Українка. Думи і мрії. Поезії	60
9. С. Ковалів. Громадські промисловці, оповідання	60
10. У. Шекспір. Гамлет, принц данський	70
11. Генрик Понтюпідан. Із хат. Оповід.	50
12. Богдан Лепкий. З життя. Оповідання	40
13. Гергарт Гауптман. Візник Геншель	60
14. М. Коцюбинський. В путях шайтана. Оповідання	60
15. У. Шекспір. Приборкана гоструха	50
16. Панаас Мирний. Лихі люди	50
17. В. Короленко. Судний день.	40
18. У. Шекспір. Макбет	60
19. К. Гуцков. Уріель Агоста	50
20. У. Шекспір. Коріолян	70
21. М. Яцків. В царстві сатани	60
22. Панаас Мирний. Морозенко.	25
23. Лесь Мартович. Нечитальник.	60
24. М. Коцюбинський. По людському.	80
25. В. Оркан. Скапаний світ, драма	30
26. Василь Стефаник. Дорога, новелі	60
27. У. Шекспір. Юлій Цезар	60
28. Л. Толстой. Відроджене, (3 томи)	1.60
29. Гавлічек-Боровський. Вибір поезій	60
30 Ф. Заревич. Хлопська дитина.	95
31. І. Франко. Коваль Бассім.	60
32. У. Шекспір. Антоній і Клеопатра.	70
33 Е. Тимченко. Калевала, фінська епопея	1 30
34. О. Катренко. Пан Природа і інші оповідання	50
35. У. Шекспір. Багато галасу з нечовля.	60
35. Іван Франко. Сім казок, новелі	50
37. С. Воробкевич. Над Прутом, поезії	60
38. У. Шекспір. Ромео і Джульєта	70
39. К. Сроковський. Оповідання	50
40. А. Кримський. Пальмове гілля.	80
41. О. Кониський. Молодий вік М. Одипця	80
42. Гю де Мопасан. Горля і інші опов	45
43. В. Кравченко. Буденне житє. Опов.	80
44. У. Шекспір. Король Лр	70
45. Д. Лукіянович. За Кадильну, повість	1.30
46. Г. Гайне. Подорож на Гарц	40
47. І. Франко. Захар Беркут	60
48. У. Шекспір. Міра за миру	50
49. М. Коцюбинський. Поединок і інші оповідання	80
50. О. Стороженко. Марко проклятий.	50
51. С. Ковалів. Риболови.	52
52. Марко Вовчок народні опов. том	53
53. П. Мирний. Серед степів. Оповідання	54
54. Е. Ярошинська. Перекинчики	55
55. В. Винниченко. Повісті й оповідання	56
56. Л. Мартович. Хитрий Панько	57
57. В. Вересаєв. Записки дікаря	58
58. М. Вовчок. Народні оповід. Т. II.	59
59. М. Гурький. Мальва і інші опов	60
60. М. Дерлиця. Композитор і інші оповідання	61
61. Ю. Заєр. Легенди	62
62. А. Чехов. Змора і інші оповід.	63
63. Н. Кобринська. Ядзя і Катруся та інші оповідання	64
64. Д. Лукіянович. Від кривди, повість	65
65. А. Чайковський. Оповідання	66
66. Марко Вовчок. Народні опов. т. III.	67-68
67-68. І. Левицький. Хмари	69-70
69-70. Е. Золя. Жерміналь	71
71. О. Маковей. Оповідання	72
72. І. Франко. На лоні природи	73
73. Кар. Кавцкі. Народність і її початки	74
74. Фр. Енгельс. Людвік Фаєрбах	75
75. Фр. Енгельс. Початки родини	76
76. Ш. Сеньобо Австрія в XIX столітті	77
77. В. Бузиновський. Хлопська Поезія	78
78. К. Флямарион. Про небо	79
79. М. Драгоманів. Переписка (впечерп)	80
80. С. Степаняк. Підземна Росія	81
81. Адріан. Аграрний процес у Добростанах	82
82. Г. Ген. Філософія штуки	83
83. Дж. Інгрем. Історія політичної економії	84
84. Е. Феррієр. Дарвінізм.	85
85. И. Конрал. Національна економія	86
86. В. Стефанік. Мое слово оповідання	87
87. Ж. Масперо. Старинна історія східних народів т. I.	88
88. М. Коцюбинський. У грішній світ	89
89. М. Карєєв. Філософія культурної й соціальної історії XIX ст.	90
90. О. Кобилянська. До світля. Новелі	91
91. О. Авдікович. Моя популярність	92
92. Е. Фрас. Нарис геології	93
93. Б. Лепкий. Кара та інші оповідання	94-95
94-95 П. Стороженко. Історія західно-європейських літератур до кінця XVIII ст.	96
96. Г. Байрон. Чайльд Гарольд	97
97. М. Драгоманів. Шевченко, українські й соціалізм	98
98. Марк Твайн. Том Сосер	99-100
99-100. Е. Шпірер. Політична історія Палестини	101
101. І. Франко. Місія. Чума. Казки і сатири	

Василь Мова (Лиманський).

Старе гніздо й молоді птахи.

ДРАМАТИЧНІ ОБРАЗИ.

Передрук з Літературно-Наукового Вістника.

К И Ї В
Дружарня П. Варського, Хрещатик 40.
1907

ДІЄВІ ОСОБИ:

Пилип Демидович Загреба, полковник Війська Чорноморського, удівець, літ над 50. Чоловік високий і товстий, з пробілуватими вусами і чималою лисиною. Одягнений по домашньому: у куценький, чорний шовковий бешмет і чорні демікотонові штани з червоними гантами по боках і з шкуратяними штрибками.

Уля (вона ж і Юлія) — старша дочка Загреби, 18 літ, інститутка.

Кля — друга дочка Загреби, 17 літ, хуторянка.

Гарась, чи Гарасим Пилипович Загреба, старший син полковника, 21 року, недочений корпусянський вихованець, хорунжий Війська Чорноморського. Одягаєть ся у звичайних випадках по домашньому — в червоний шовковий бешмет і такіж штани, як у батька; в надзвичайних випадках напинає офіцерський мундір кінного полку з еполетами.

Юрась, чи Юрій Пилипович Загреба — другий син полковника, 20 літ, недочений учень військової гімназії, урядник Війська Чорноморського. Дома ходить в такій же одезі, як і Гарась, тільки неохайнім; у надзвичайних же випадках надягає зверху урядницьку сукняну черкеску, обшиту по берегах срібним галуном і підперезану поясом з срібними гудзями і з привішеним до його кінджалом у срібній оздобі.

Тетяна Демидовна Диркаліха — сестра і недалека сусідка Загреби, сотничка — удова, багата і бадьориста хуторянська пані, літ під 50. Одягаєть ся у простеньке платтє німецького крою і біленький серпанковий чіпець, на плечі накидає шаль.

Семен Прокопович Гайдабура, осавул Війська Чорноморського, безпритульний блудяга, літ 45. Одягнений у старий засмальцьований віцмундір і сукняні штани з червоними гантами і штрибками, обшиті між ногами юхтою, як буває у табунчиків. У руках завжди носить товстий кімлицький карбач.

Овдій Гордієвич Щербосьорба (по вулишному Хавралій)— підполковник Війська Чорноморського і член Військового Правління, літ над 50. Одягнений у віцмундір з двома рядами срібних гудзів і також штани як і у Загреби.

Горпина Сидоровна Щербосьорбиха, його жінка, літ під 50. Одягнена чепурнувато, по модному.

Аполлон Хведорович Прогульбицький — поручик армейського піхотного полку, літ під 30.

Кіндрат Охрімович Шулпика — хорунжий Війська Чорноморського, ровесник Загреби, одягнений у старенький віцмундір.

Андрій Кіндратович Шулпика — його син, 24 літ, урядник Війська Чорноморського, одягнений, як і товариш його Юрко Загребенко, по урядницькому.

Мархва Григоровна Телендзеленьчиха, генеральша — удова, літ 55. Одягнена теж чепурнувато, з примхами.

Трихвил Трихвилович Жмир (по вулишному Невмитопика) — військовий старшина Війська Чорноморського, багатий удівець, літ над 40. Одягнений як і Щербосьорба.

Тарас Лудяний — городовик (захожий Українець), хазяїн Загреби (управляющий).

Дементик — молодий козак, домашний писарь Загреби.

Микита — кріпак, лакей Загреби.

Палажка — кріпачка, покоївка Загреби і економка.

Оришка — козака дочка, покоївка Загребиних дочок.

Дробот — урядник Загребиного полку.

Невкипільй — старий козак, слобідський (курінний) отаман.

Скоробрешко — слобідський писар.

Невтупа

Помагайба

Товстодум

Манджик

Очкун

Кеткур

Кудлай

} озаки, депутати слобідської громади.

} Загребині кімлики, табунчики.

Козаки, дівчата, пани, пані, паничі, панночки.

Дійство ведеть ся в хуторі Загреби в пятидесятих роках (остатні роки самостайного урядовання на Черноморії).

I*).

Заля в домі Загреби з простенькою обстановою. Прямо проти публіки двері в сіни, з ліва двоє дверей в внутрянні покої, з права — вікна на двір і в кінці сцени чималий стіл, накритий обрусом. Ранок.

Загреба (уступає в хату з люлькою на довгому чубуці). Он бач! Уже затого пів дня, добрі люде давно вже й пообідали, а в нас і досі ще й чаю не пито! Спить моя інститутка Уля, спить за нею й хуторянка Киля, спить корпусянець Гарась, а за ними, коли дома, то спить гімназієць Юрась. Сплять мої дворяне та вилежують ся, а батько, уставши з зорею, нехай самотою никає скрізь та нудитця. У людей тільки свині до такого часу сплять! А все Уляна такі звичаї запровадила. Хиба ми, каже, мугирі або міщане, що будемо разом з курями лягати і вставати? Нехай, каже, і у нас буде по благородному, як образовані люде роблять... І чорти його батька зна! Скоро такого заведетця в мене благородства та образованности, що хоч із домівки тікай. (Трохи згодом). І ще добре, що ми з сестрою як тільки встали то проковтнули по чарці, а тоб давно вже за серце гадюки ссали. А всеж таки час би вже і чаю напитця. (До дверей) Ми-ки-то! Микито-гу! (Десь далеко за лаштунками чутно: га?) Микито! (З за лаштунків відгукуєть ся: га?) Та йди сюди, чорт бив твого батька!

Микита (увиходить). Та чого вам, пане? Я вже разів пять гакаю, а ви все не чуєте.

Заг. Так хиба ж мині треба чуть, як ти, махамете, гакаєш? Тебе кличуть, а ти замість того, щоб бігти на гуки, гакаєш, чорт батька зна з відки! Чи поспів самовар?

Мик. Та вже здаєтця курить...

Заг. Бодай тебе чорти в пеклі підкурили! Чи ти ба: здаєтця, каже, курить... Ото мабуть тепер тільки настановили! Гляди мині, махамете, щоб від цього разу самовар мині поспівав до схід сонця!

Мик. Та чи так, то й так, хиба ж мині що? (Виступає з хати).

---

*) Автор пробував поділити свої образи, числом 12, на пять актів, і кілька разів змінював сей поділ, як видно з рукописи; в останній редакції I акт обіймає перші три образи, II акт дальші три, III три, IV два, V оден образ. Ми закидаємо сей поділ на акти і лишаємо тільки поділ на образи.

За г. (сам собі) Ні, бачу, як не мудруй, а без жінки не збудеш ся нелагоди в домі. От уже восьмий рік, як осиротила мене доля, і восьмий рік немає ладу в господі. Куди не поткнись, чи до сімі, чи до господарства, усюди безлад. Тільки на сестру й надія. Як приїде до мене та попорядкує з тиждень, то наче усе й на лад спаде, а відіде, то й знов усе піде на безлад. Тільки вже й допікає ж вона міні, порядкуючи, до живих печінок. Як почне тобі докоряти та дошкуляти, та з ранку ж до вечера тільки й речи, що гар-гар-гар, гар-гар-гар, гар-гар-гар! То інколи знехотя розсердиш ся, та з пересердя і в сварку зайдеш.

Дир ка ли х а (уступає в хату). Отака в тебе справа, брате! Тобі Господе затого обідати час, а в тебе ще і в печі не затоплено, і води не принесено, і капусти не полито! Пху! Коли не прийдеш до тебе, то пуття не бачиш! Аж душа в мене болить, що така в тебе нелагода всюди!

За г. Щож робити, сестро? Не моя це річ до печі зазира-ти та за капустою доглядати. О, не так воно було за живота — царство небесне! — моєї покійниці...

Дир. А дочки ж на що? Хвалити Бога у тебе дві дочки здорові як телиці, то треба їм уже й до господарства вникати.

За г. Ой, шкода, сестро! Хиба ж така людина, як моя Ульяна, до діла годяща? Та вона зроду і за холодну воду не бралась!

Дир. (тупнувши ногою). Так нехай беретця, коли не бралась — матері її трясця! Нащо вона здалась тобі така білоручка? Ей, брате! Занапастиш ти дитину, добру не навчивши! Ти тільки погадай, як її заміж віддати, що вона в тебе не вмє ні їсти зварити, ні за добром доглядіти! Яка ж з неї господиня буде? Та вона ж у тебе тільки вередувати і вмє! Усі коло неї панькаютьця та годять їй як болячці, а в неї тільки шори то вбори та всякі примхи й на думці. А вже пора й заміж, бо хибаж не бачиш, що вона аж ірже до кавалірів?

За г. Так хиба ж ти думаєш, що вона образованою бувши, та піде за такого, що за ним треба вмєть і їсти зварити і за господарством доглядіти?

Дир. А ти ж хиба за кого її ладиш?

За г. Як за кого? За таке ж ледащо як і сама. За образованого, за москаля!

Дир. Мати ж моя рідна! Та невжеж таки в тебе думка спарувати її з москалем?

За г. А хіба що? Спарувать та й чортові подарувать. Аби москаль годящий був — щоб заможний та в чинах.

Дир. Пху! Аж брідко слухати! І сама знаю, що бреше, а серце горить... Ну, та нехай би вже Уляна ні про що не дбала, бо вона ж інститутка, а Килина? Та вона ж таки шість років під моєю рукою зрощалась, вона ж таки до хазяйства призвичаїлась, то чом же її не турбуєш, щоб хазяїнувала?

За г. Шкода, сестро! Було колись, що Килина за-люби хазяїнувала, а тепер і їй уже не до того. Тепер і вона вже хоч знехотя, а принатурюєтця до старшої сестри...

Дир. Лишко тяжке! Лишко тяжке! Сказано, як немає матері, а батько...

За г. (спалахнувши) А що — батько? Та в батька за десятьох вас розум є!

Дир. Деж пак чи не розум! У тебе здаєтця розум за глузд зайшов! (Зриваєть ся з місця) Ну шкода, що не я тут господиня! Я б тобі показала, як можна у сімі і на господарстві нагад дати! Я б... Та я б...

За г. Та деж пак! Знаю я ваш рід жіноцький: на словах ви як на варганах, а на ділі як на балабайці.

Дир. Ні вже, брате, сього не кажи! Та ти зрівняй як у мене і як у тебе? У мене у покоях як у церкві чисто, а в тебе усе гайном стоїть. У мене город, як віночок, а в тебе самі будяки ростуть!..

За г. Та годі вже, годі!

Дир. У мене спечуть паляниці, то кожна паляниця як пух, як дух, як милеє щастя, а тебе тутечки гливтяками годують!..

За г. Та ну бо вже годі!

Дир. У мене отара, у мене табун, у мене вся худоба під пильним дозором, а в тебе що? У тебе чабани нещадимо ріжуть овець, та гандлюють смухами, товарчії товар занапащають, табунчики продають твій табун, як своє власне добро!

За г. Гі-і-і, пішла пані Диркаліха у пересипку!

Дир. Та й сусіди з тебе сьміютця. Він, кажуть, тільки лаятись мистець великий, а хазяїнувати у його хисту чорт-ма! А через те й зневажають тебе, дарма що ти полковник! Уже що до діла, брате, то не ти б казав, та не я б слухала — от що!

За г. (махнувши рукою як на пропале) Еге-ж, еге-ж! Так воно й є!

Тарас (уступає в хату і стає край порога). Доброго здоров'я, пан полковник!

Заг. Здоров Тарасе! А що, чи все благополучно на господарстві?

Тарас. Та не зовсім благополучно, пане! Отой стокапостний наш сусіда, військовий старшина Жмир упряте загнав нашу скотину.

Заг. (до Тараса) То-б-то як? Ти кажеш, що Жмир загнав мою скотину?

Тарас. Загнав, пане, тридцять дев'ять пик. Захопив у спашу!

Заг. Що за бісова мати? Та як же воно так?

Тарас. Та всьому виною, пане, наші товарчії — забрались, іродові сини, в балку, та й поснули, а скотина й зійшла на Жмиреве сінокосне займище. Поки ж товарчії розчумались та роздивились, то прибігли від Жмиря чотири верховики, відбили ту частину, що паслась на сінокосі, тай потурили в баз. Дізнавшись про сю халепу, я мерщій скочив на коня та й подавсь до Жмиря — отак і так кажу, пане, захопили ваші люде полковницьку худобу, то звольте її вернути. А він мені й каже: скажіть своєму капосному панови, що його скотина через недогляд столочила мені трави на вісім стогів, так я, каже, верну його худобу тільки тоді, як він заплатить мені штрапу по десять кіп за бугая, по вісім за бика, по шість за корову, по п'ять за бузів'я і по три за кожне теля...

Дир. А що? Он бач яка тобі шаноба від сусідів?

Заг. (почервонівши і визвірившись) Як?.. Так отсе він іродів син узиває мене капосним! Так оце я полковник, та йому, Невмитопиці, платитиму штраф. Та ніж бо, пострівай! (до дверей) А гей, Микито! (Із сіней чути: Га!) А поклич мені писаря, та жваво! Та гукни, щоб захопив каламар і уся свою справу! Мерщій! (Із сіней чути: Зараз!). Ось яж йому, махаметові подам, циулю — нехай понюха! А коли й цидулі не послухає, то я йому... то я йому таку пинхву учиню, що не тільки він, і внуки його і правнуки памятатимуть! (Шмигляє по хаті і нещадно смокче люльку).

Дир. Ег-ж, памятатимуть! Ні вже, брате, як бачу я, то тебе сусіди і за вухом не ведуть!

Заг. (шмигляє по хаті) Еге, махамет! Чи ти ба, на що зва-

живсь! Так потривай же, потривай! Я тобі завдам гарту! Я тебе навчу поштивости!

Дир. Господи! Що то як би я була полковником! Та мене б вороги боялись, як царя!

Дементик (убігає з каламарем, папером і пером за вухом). Чого зволите, господин полковник?

Заг. (показує на стіл). Сідай, пиши! (Дементик сідає і налягоджуєть ся) Пиши: Милостивий Государь! (Дементик пише і промовляє у-пів голос: Милостивий Государь, а Загреба проказує далі) Милостивий Государь, Військовий Старшина Жмирь, та ще й Невмитопика!

Демен. (боязно підводить ся). Чи так і писати: Невмитопика?

Заг. Отак і постав: та ще й Невмитопика! (Дементик пише і промовляє, а Загреба смочче люльку і потім проказує далі). Так оце ти зважив ся залучити мою скотину в баз?.. Так оце ти з мене штрап злупити хочеш?.. Так оце ти захотів зо мною воюватця — га?.. Та чорти б же побили твого батька! Та я тебе... Та я тобі... Як тільки ти не вернеш мені скотини сю ж годину, то я нарину до тебе з тридцятьма козаками і двадцятьма кімликами... То я розібю і рознесу ік нечистій матері твій баз... Та я насуну до тебе з усіма своїми табунами, отарами і чередами і сінокоси твої зіпсую до щенту, щоб ти знав, махамете, як сусідське добро шанувать.

Дир. Та ще й полковницьке!

Заг. Отак і постав: та ще й полковницьке! (Дементик пише і примовляє: та ще й полковницьке).

Дир. Та ще пиши, нехай і карбачів на свою спину сподіваецця!

Заг. Ні вже, сестро, цього не треба. Буде з його й лайки, а до бійки ще далеко.

Дир. Чом так?

Заг. Бо немає нужди. Буде з його досить і ції грізьби, що написав — і скотину верне і від плати відсунетця.

Дир. Де-ж пак, яка твоя грізьба!

Заг. (дає цидулу писарови). Подай же йому оцю цидулю, та скажи, що велено, мов, уже козакам, щоб і коней кульбачили!

Тарас. Та таки треба загадати, щоб були на поготові (виступає з хати, і за ним Дементик).

Дир. Побачиш, побачиш, чи багато ляку нажене твоя ци-дуля. А проте, брате, я б оце і другу чарку випила, бо в тебе поки діждеш ся того чаю, то попонудиш ся.

За г. Та й справді давай випемо! Ось ну лишень сядьмо, сестро, та за чаркою і побалакаємо до-ладу, та порадимось гар-ненько! Бо в мене тут такі клопоти, такі клопоти! (наливає і пє).

Дир. Чула я, брате, трохи про твої клопоти, та ще й тебе послухаю (пє).

За г. Лихо мені з дітьми, сестро! Правду кажуть, що за малих дітей голова болить, а за великих — серце.

Дир. Правда твоя, брате!

За г. І найбільше долігають міні сини. От хоч би Юрко... морока з ним та й годі! Ти сама звісна, що як вигнали його за ка-пости з третього класу гімназії, то я таки й не дуже жалкував, бо думка була така, що ми менше вчились та в пани вийшли, а він і поготів. А поки що, думав собі, може таки і до господарства призвичаєтця. Аж воно, бачу, не на те йдетця. Замість gospodar-ства він тільки з кімліками кумпанство воде, та горілку з ними пє, та по вулицях з парубками вовтузитця, та дебоші всякі ви-тїває. А на службі теж погано робить. Отож як прирадили його торік у кінний полк, то я мерщій послав командирьови лист і ло-шака в додачу, так його зараз і урядником зробили. От же не минув іще й рік, як він уже й прошпетивсь, та так хвацько напрокудив, що його замалим і з урядництва не скинули. Довело ся знов писати командирьови лист і посилать другого лошака в подарок, так він таки, спасибі йому, якось покрив його... А те-пер оце настав йому вільготний рік — уже другий місяць дома байдикує, так тільки морока з ним та й годі!

Дир. Де ж він тепер, що я його не бачу?

За г. Послав у ярмарок аж у Ростов. Погнали тридцять лошаків на продаж, так я вирядив його за хазяїна — усе таки бач, не покидаю думки, що може навикне господарувать. Тільки щось мені дивно, що вже б час йому й до дому вернутись, а його нема...

Дирк. Отже, брате, коли б не трапилось чого поганого, бо дитина молода, дурна...

За г. Та вжеж може таки Господь боронить від лиха. А тут Гарасько... От уже морока міні з ним! Допік він мені до живих печінок. Адже сама знаєш, що на кого вже на кого, а на його я

не жалував кошту. Що року у той анахтемський корпус гроші слав, і йому, махаметови, постачав на всякі витребеньки, так же не довчив ся—вигнали з найвищого класу за якісь капости. А як прирядили його у полк, то довелось косяками коней гнати військовому отаманови та начальникови штаба, щоб вивели його на хорунжого. А от нарядив ледащо у опалети, так що ж? Йому військова козацька служба не до-душі. Обрид він мені своїми просьбами. Одно торочить, щоб його у гвардію приділив та щоб йому тисячу або й дві карбованців що року подавав...

Дирк. Чи ти ба, чого заманулось! Не багато й хоче! Та я б йому про такі витребеньки і писнути не дала!

Заг. А дома нудитця, як у Турещині. Усе йому не до душі, усе йому мужицтво та хамство! Усе про грапів та князів химери гоне. Проти всіх губу копилить та хлюбитця, що ось мов, я образований та вчений, а як подивлюсь я на його пильно, то він дурний, як турецький кінь!

Дирк. Он бач, брате! А чи не казала ж я тобі, що на якого гаспида посилятимеш ти його у той Петербург? Що там же його зростять на московський великопанський шталт, та буде він своїм рідним кішлом гидувати, та своїми рідними гордувати? Так ні ж, не послухав мене, а воно таки на моє й вийшло! А тепер, що ти з ним зробиш? Цьому вже й бійка навряд чи допоможе. Як на мене, то його прямо прогнати б з двора, та й кінець.

Заг. Хто ж його знав, сестро, що воно такечки складетця? Правду кажуть, що вік живи та розуму навчай ся, а дурнем умреш. Та морока, сестро, з синами, морока й з дочками. І найбільш мені допекла Уляна. Чи давно приїхала з того триклятого інститута, а здаєтця, ніби я з нею років пять войдуюсь. Зараз же, як тільки вступила в дім, то почала вбивати ся, що у нас і хати погані і мебелю немає, і люди не вчені—що скрізь мужицтво та необразованість. Та все шори та вбори їй на думці; та все про город, та про великих панів, та про балі і всякі гульбища мрії гонить. Та як почне вередувати і приндитця, і просить, і плаче.....

Дирк. Ох, чула я, брате, багато чула, та аж серце в мене болить зі злости на тебе. Міні не дивно, що Уляна вередує, бо вона ж на те інститутка; а дивно міні, що ти потураєш їй... Та чи правда пак, що ти на вгоду Улянї послав у Ростов за дзиглями, та комодами, та диванами?.

Заг. А хйба що? Та й послав таки. На тисячу карбованців привезуть усякого мебелю. Що ж робить, сестро? Зростив дочку на великопанський манір, то ніде дітись, треба потраплять і великопанським примхам. Та про мебелю я таки й не шкодую, бо чом же й не придобити дому як слід полковникови? Та лихо в тім, що догоди дочці у одним, а вона зараз поставе на чергу й друге, а за другим і пяте і десяте, та не буде отим витребенькам ні кінця ні краю. Тепер уже наполягла, щоб купив їй оте бринькало... Оті картопляни чи фартопляни, чи як їх у бісового батька звуть. Ні в день, ні в ночі нема міні спокою: купіть, батеньку, та й купіть—аж плаче!

Дирк. Так що ж? Розв'язуй гаман, та посилай уже гроші й за хвартоплянами....

Заг. Та мабуть таки доведеться послать....

Дирк. Пху! Чи тобі ж таки не сором отак їй потурати? Та вона ж у тебе коверзує, як у греблі біс! Та до чого ж воно дійде тця?

Заг. Та що ж маеш робить, коли ніяк не відкараскаєшся? Ну, нападеться на мене хоч би за хвартопляни. От я раз їй скажу: геть! бо неможна! то вона вдруге прийде. Вдруге скажу: геть! бо кажуть тобі, неможна! то вона втретє прийде. Втретє скажу: геть ік бісовій матери, та не сьмій мені словечка белькнуть про це! то вона в плач, та за охи, та за вередування, а перемордувавшись все таки прийде з просьбою і в четверте, і в пяте, і в десяте. То знехотя скажеш: на, та відкаснись від мене і не турбуй мене на старости літ!

Дирк. Так чого ж їй і не вередувати, коли вона знає, що аби напосіла на батька, то чого схоче того й доможетця.

Заг. Ге, сестро! Та коли по правді сказать, то я б їй не то хвартопляни, та й чортопляни купив би з дорогою душою, абиб тільки вона задовольнилась у батьковому домі, та не нудила ся і не поривала ся чорт батька зна куди, чорт батька зна до чого й для чого! Та лихо міні, що її однаково нічим не вдовольниш, бо вона як той вовк, що скільки не годуй, а він усе таки в ліс дивитця. Оце ж вона в мене мордується та все у домі перешталтовує, а душею все таки рветь ся у Москву, у Петербург, у московський великопанський сьвіт. Про той анахтемський сьвіт вона на самоті в думках химрує, про його в гурті торочить, про його уві сніснить. Та ніяк її ні вмовиш ні влестиш, щоб кинула

оті трикляті химри, та повернулась душею до свого рідного, козацького — бо воно їй вадить, от що!

Дирк. Лишко тяжке, лишко тяжке! І який тепер світ настав! Що нехай би вже сини своїм робом ходили, бо їм вільно чи батька слухати і з батькових рук жити ся, а чи з двору іти і самим про себе дбати, а тож і дочки своєї волі захотіли!... А все через те, що батько плохий... Пхе! Та щоб я дочки не переробила по своєму! Та щоб вона не ходила моїм трибом! Та ні ж бо, ні! Цього ще ніколи не було, щоб добра мати та дочки своєї не посіла!

Заг. Так як би ж я був мати, а тож я — батько! Ох, важко, сестро, без жінки з дочками справувати ся! Не міні, козаків, з ними вовтузитись та на инчий шталт їх перероблять!

Дирк. А коли ти батько, то чом же ти Гараська не перевчиш? Чом його не виправиш?

Заг. Та нехай його лиха година виправля! Що ж маєш робить, коли його ще змалку обезвічено? Горбатого, кажуть, тільки смерть виправляє.

Дирк. Ну нехай і так! Нехай скажемо, що Уляну та Гараська вже не виправиш. Так навіщо ти допустив їх ще й Килину нівечити? Бо Уляна ж як тільки приїхала до дому, то зараз і взяла ся муштрувати її по своєму. Почала її вчити усяких манірів та ливерансів, та німецьких танців, почала язик їй ломати: кажи арех, а не горіх, пірог а не періг....

Заг. Та хто його знає, сестро як його й мізгують. Бо з одного боку глянеш, то воно й не гарно, що Уляна отакечки муштрує Килину, а з другого боку позурнеш, то Килина таки й справді не тее... зовсім уже проста, необшталтована, а вона ж полковницька дочка!

Дирк. Он бач! Так тобі таки й треба образованих! Одна дитина на людину скинулась, так і ту треба знівечити!... Язика їй ломають!... Пху!

Заг. Та чи чуєш бо, сестро!.... То вона тільки для гостей по московському її вчить, а як нікого з чужих нема, то вона тепер і сама по нашому ріже, що аж ну! А за нею й Гарасько! Так я радію серцем, що зо мною хоч балакають по людському — все таки наче мої діти, а на чужі. Шкода тільки що думки у їх не однакові. Як зйдуть ся до купи, так у їх і звада. Уляна своїм інститутом та освітою хлюбить ся, а Килинб сердитця,

або плаче: „Щож робить—каже,—не всім же й образованими бути, коли така батькова правда“. Гарасько все про Петербург торочить, про грапів та князів галаматню плете, а Юрко йому на те: Одно нахаркать мені на твоїх грапів і князів та й на тебе з ними! Та й цеб іще не яке лихо, бо вони собі позмагаютьця та й помирятьця, а от причепило ся до мене лихо з чужого краю. Унадивсь до мене вармейський панок, з Полтавщини родом — поручик Прогульбицький. І непоказний він із себе, і краситіі в його як кіт наплакав, так же припав він до душі моїй Уляні, так що ажажаж! Бо це ж так: він і по французькому джеркотить, і московських романсів дівоцьким голосом співає, про Москву та Петербург бреше!

Дирк. І ти вітаєш його у своєму домі? І ти його пригощаєш?

Заг. Кий біс! Я його так вітаю, як кнур вовка, так хіба ж ти не знаєш, яка вармейська совість? Ти на його дзизом дивиш ся, а він коло тебе упадає, та підсипаєтьця до тебе, наче йому й не в замітку, що на його пеклом дишуть...

Дирк. (христить ся). Ну, спасибі ж Богови, що хоч ти не прихилив ся до його душею. А в мене же така була опаска, що як розведе він свою московську шалапутняву, то коли б і тебе не заморочив....

Заг. Чортового батька! Він то й балакає по нашому добре, і теревені гнуть мистець великий, так же верне мою душу від його тай верне, бо добре я знаю, яка його думка. Бере бісового москаля задрість на Уляну, бо одно, що дівка гарна, а друге—хочетця козацькими грошима свої порожні кишені напхать...

Дирк. А вже ж не як! Явма, брате, на твої гроші важить!

Заг. Чортового батька поживитця! Та й не пара він нашій Уляні, бо одно, що на йому того чина нічого й бачить, а друге, що очевидячки голодранець і гультай.

Дирк. Добре ж ти, брате, розтямкував цього москаля, та тільки дивно міні; що чом же ти не випровадиш його так, щоб він у-друге і поткнутись до тебе не важивсь? Та він же Уляну з розуму зводить! Та він же прометний і прохірний, як і всі вони, оці вармейці! Та ти й не вздриш, як він підведе тебе з Уляною під пень кашлять!

Заг. Чорт його батька зна, як його й бути! Ну, нехай би викишкав я оцього москаля... нехай би витурив його у потилицю з хати.... То що ж?... Та Уляна б репнула зі злости та з

лиха!... Та тут би підняв ся лемент на всі хати, та почали ся б зомління, та стогнання, та репет, та тужба щоденна!... Та нарікання без кінця й міри!... Та тут би знялась така веремія та такий калабалик, що й нехай йому сучий син!

Дирк. Га, шкода, що не я твоім дітям мати. Я б з усіма впоралась! Я б швидко приборкала оту роспещену хитруху та вередуху — Уляну, оту високомисьну коверзуху в домі! У мене б і Гарасько покинув свої примхи та норови і на віки б гвардії зрік ся, і Юрко не був би отаким прокудою та шибеником, а отой московський причепа, отой лабуза Прогульбицький не зваживсь би і носа поткнути до мене в хутір!

Заг. Брехня, сестро, далєбі брехня! То тобі тільки здаєтця, що ти б бозна чого наробила, а як би до діла дійшлось, то й побачила б сама, що то тільки марєво.

Дирк. (бєть ся об поли руками, сама собі). І отак він хоч коли! (До Загреби, стукнувши кулаком об стіл). Ей, брате, брате! Ось візьмись ти за розум твердо та приймись до порядків з-крута, то може ще й буде пуття, а коли ні, то пропаде твое добро за вік нажите, занастятця і діти. Візьми собі в тямку, що ти ж таки батько, а вони ж таки твої діти! Та путящий же батько проти дітей повинен грізно держатись! А ти що? Який ти батько? Ти прямо гамула та й годі!

Заг. От же облиш, сестро, лаятись, бо далєбі розсержусь та й тебе вилаю на всі боки.

Дирк. Так хиба ж не правда, що Уляна та Гарасько твою батьківську волю занехаяли, що вони тебе зневажають!

Заг. (з жахом). Тоб-то як? Кажі міні, як то зневажають?

Дирк. А так зневажають, що не соромлятця усячесько тебе судити, та явма шкилюють із тебе! Учора я сама чула, як Уляна казала: От уже вредний оцей батенько! Як упнетця на чому, то як пень стоїть — ні впрочиш, ні вмолиш його! А твій корпусянець? Та він тебе мов хам, прилюдно пересміває, хуторянським башою узиває, а щоб боятись тебе, то й байдуже!

Заг. (спалахнувши і зірвавшись з місця). Як? Мене пересміває? Мене хуторянським башою узиває? Мене до Турка рівняє? Брешеш, сестро! І тричі речу: брешеш! Та я б його!...

Дирк. (перехопила). Та вже звісно, що не в здрячку, а за очі...

Заг. (недочувши). Та я б його канчуками закатував! Та я

б з його печінки вибив!... Та я б його розчавив, як гробака! Е, ні вже, сестро, це брехня! Що він ледащо та проти батькової волі йде, то це так, але щоб я попустив йому себе зневажать, або почув від його лайку чи глузування, то це вже чиста брехня!

Дирк. Та настороч бо вуха та прислухайсь! Тобі ж кажуть: не в зрядчку, а за очі!

Заг. Ну, за очі може.... За очі кого не лають, а від такого ледацюги на все можна сподіватись.

Дирк. То-то бо й е! Про це ж я й кажу тобі! А яка вже то шаноба батькові від сина, коли ставши віч-на-віч він личкується перед ним та взиває батеньком, а за очі каже: хуторянський баша! Хиба ж так добрі батьки дітей своїх держать?

Заг. (роспинаючись). Так що ж я маю робити з триклятими дітьми? Ну, нехай їм грець та й годі. Адже нема такого закону, щоб ледачих дітей на шибениці вішать.

Дирк. Ох, горенько в світі з отакими недолугими батьками! А ще й хванаберитця, коли правду йому скажеш!

Заг. Недолугими батьками!... Та в батька за десятьох тіток знайдетця і розуму і волі, тільки що нема може собачого хисту, щоб день-у-день гарчати та зубами клацати на всі боки...

Дирк. Чи ти ба!... Уже міні собачим хистом докоряє!... (Тарас уступає в хату: стає біля порогу).

Заг. (до Тараса). А що? Вернув скотину?

Тарас. Вернув, пане, та не всю. Одну телицю таки зоставив у себе: нехай, каже, твій пан заплатить міні за те, що його скотина чимало міні трави столочила. Пятнадцять рублів править.

Заг. (до Диркаліхи, згорда). А що, сестро, чи не злякався? (до Тараса) Ну, пятнадцять рублів нехай уже візьме. Відвези йому оці чортові карбованці.

Дирк. Та скажи: прислав тобі полковник на харчі — подавись ними!

Тар. А що вже лаяв ся триклятий пан, таки і нехай йому грець!

Заг. Як? Тоб то Жмирь та мене лаяв?

Тарас. Та вжеж! Скажи, каже, своєму дурноголовому панови, нехай він не дуже то хворцює, бо коли зважитця, каже, наскочити, на мій хутір, то й назад не вернетця. Я йому, каже, саморуч бандури випущу, я з його кишки вимотаю!...

Заг. Чортового батька! То вже він так хвабрує, щоб заличкувати свій ляк. А небійсь, як би не злякався, то й скотини не вернув би.

Дирк. Так оце ти вже й заспокоїв ся? Так оце ти на цьому й облишиш?

Заг. А хіба шо? Адже скотину вернув?...

Дирк. А що лаяв тебе, так то й нічого? А що нахваляв ся тобі бандури випустити, та кишки вимотати, то це нехай так йому й минетця?

Заг. Та нехай йому грець! Не вже і справді через лайку та в бійку заходити? Та ще хочаб лайка була наочна, а тож заочна!

Дирк. Чи ти ба який тихомирий! Тим же воно і таки, що тебе ніхто не боїтця, та ще й зневажають тебе! Не дарма ж кажуть: на похиле дерево і кози скачуть.

Заг. Та ні бо, сестро, це вже брехня... Хвалити Бога до которого часу я ще зневаги ні від кого не бачив.

Дирк. А лайка пана Жмиря хіба тобі не дошкуля?

Заг. Та чудна ж бо ти, сестро! Адже в нас лайка обопільна! І розтямкуй так сама, що почав же лаятись я! І вилаяв його не аби як, вилаяв у цидулі за власноручним підписом — усе однаково, що в вічі. Якеж диво, що збентежений чоловік відляйнув ся за очі?

Дир. Так хіба ж личить тобі з ними рівнятись? Та ти ж таки полковник, а він же казна що!

Заг. А він військовий староста! Не харпак же справді!

Дир. (зітхнувши). Ні таки, брате, плохий ти дуже. Та щоб я, полковником бувши, не заціпила пащі отому Невмитопиці? Та я б його... Та я б йому...

Заг. Та ти б уже напрокудила, ти б і в хату його полізла з лайкою, щоб іще раз відстібав тебе батоном, як відшмагав колись на своїому сінокосі осавул Закаблущкий.

Дир. От уже брехня, брате, таки чиста брехня, бо він тільки намірив ся на мене, а я так справді по щоці його блиснула, що аж відляски пішли — от що!

Заг. Чи ти ба яка кумедія! Так хібаж у тебе руки довші, ні ж у його батіг? (регоче) Га-га-га!

Дир. А тобі, брате, стид і гріх сестру брехнею ображати! Про тво ж добро позиваютьця, та за твій гонор турбуютьця, а ти! ще й лаш ся, старий нетямо!

Заг. (регочеть ся). Та коли ж кумедія, їй же ти Богу...га-га-га

Дир. Та ще й сьмієтця, чортів бевзь!

Заг. (гигикаючи). Та що ж пак, коли кумедно! То-б то ти його по щоках ляскала, а він тільки очима лупав? А цей би може ще й голову нахилив, щоб вельможна пані Диркаліха за чуба посмикала!...

Дир. Так оце ти за мою ж добрість та мене й зневажаєш? Так оце ти мене не то за сестру, та й за гостю не шануєш? Так хіба ж я тобі що? Так коли ж так, то пху на тебе! Та більше й нога моя в тебе не буде!

Заг. (підводить ся з місця). Та ну бо, сестро, не сердь ся! Хіба ж я що? Адже я в жарти!

Дир. Бодай тобі заціпило з твоїми жартами! Більше й нога моя в тебе не буде — не дїждеш!

Заг. Та ну-бо, сестро, облиш! Далєбі, я в жарти!

Дир. Не дїждеш, з роду-віку не дїждеш!

Заг. От таки чудна! Хіба ж ти не знаш мої дурної вдачі? Та не тікай бо, сестро!

Дир. (на порозі). Не дїждец, не дїждеш! (виступа з хати).

Заг. (підступаючи до дверей). Та ну-бо, сестро! Сестро! Сестро! (виступа слїдком за Диркаліхою).

Уля (уступає в залю у білому ранішньому вбранні, обдивляється навкруги). Нїтъ, какъ ни стараюсь я дать приличнїй видъ нашему дому, а толку выходитъ мало: и комнаты жалкія, и мебель дрянная... фи! Какая гадость! Ахъ, Боже мой! Когда ужъ я устроюсь сколько нибудь сносно, чтобы по крайней мѣрѣ можно было порядочнаго человѣка принять не краснѣя? Вѣдь ужъ на что я люблю Аполлона—до безумія люблю, обожаю даже—а право не хотѣлось бы, чтобы онъ прїѣзжалъ, пока изъ Ростова привезутъ мебель. Ахъ, если бы онъ зналъ, какъ мнѣ передъ нимъ стыдно! Такъ кажется мнѣ, что глядя на нашу обстановку, онъ думаетъ себѣ: какое убожество! Какая мерзость!!.. (згодом). За то воображаю, какъ онъ прїятно будетъ изумленъ, когда въ одинъ прекрасный день войдетъ въ домъ и увидитъ прекраснѣйшую обстановку: великолѣпную мягкую мебель, отличнѣйшіе французсіке стулья, прелеснѣйшія зеркала, шикарныя ломберныя столы, дивнїй коверъ передъ диваномъ. И тогда ужъ, голубчикъ, извини! Тогда ужъ и я буду посмѣлѣе! Теперь я все словно виноватая передъ нимъ, все бы извинялась я, что принимаю его въ такой обстановкѣ, а тогда ужъ—нїтъ! Тогда я приму его гордо, съ сознаниємъ своего достоинства, и тогда-то посмотрю я, какъ онъ

будеть виллять да извиваться передо мною. (Згодом) Боже мой, какая мнѣ скука, какая тоска здѣсь дома! Никто въ эту противную глушь и не заглянетъ! Еще слава Богу, что Аполлонъ ѣздить... Видно сама судьба сжалилась надо мною и послала его въ нашу глушь. А такъ ли представлялась мнѣ эта жизнь дома, на свободѣ, когда я послѣ семилѣтняго безотлучнаго пребыванія въ институтѣ оканчивала курсъ? Почему то мнѣ и думать не хотѣлось, что придется жить въ хут орѣ, въ тихъ жалкихъ конурахъ. Зная, что отецъ богатъ, я мечтала о жизни городской съ прекрасною обстановкою. Так и рисуется, бывало, въ воображеніи отличнѣйшій домъ, богато убранныя комнаты, цѣлый рой гостей, музыка, танцы... радость, великолѣпіе!.. Мечтаешь, бывало, и духъ тебѣ захватываетъ! И вотъ приѣзжаю домой и вдругъ — какое разочарованіе! вмѣсто города — хуторская глушь, вмѣсто дома — какой-то дурацкій „будинокъ“, вмѣсто комнатъ въ настоящемъ смыслѣ слова какія то жалкія „хатки“ да „кімнатки“, вмѣсто дивановъ — отвратительнѣйшій „канапей“, вмѣсто стульевъ — какіе то „дзиглі“, вмѣсто зеркала — мерзѣйшее „верцадло“, въ которомъ фізіономія искажается до безобразія! Въ довершеніе всего даже поговорить не съ кѣмъ. Станешь говорить обыкновеннымъ благороднымъ языкомъ, такъ тебя сейчасъ же на смѣхъ подымутъ! Этотъ противный Юрко какъ привяжется дражнить, да какъ начнетъ тебя копировать, такъ до слѣзъ доведетъ. Я у него и кацапка, и ради мая, и касатушка и разлапушка. Да аткентелича, говоритъ, такая приѣхала? Да еще такія неприличныя слова говоритъ, что просто слушать стыдно! А мой папа? Да то такое чудовище, что не станеть и слушать, когда съ нимъ благороднымъ языкомъ заговоришь. „Ти мині, каже, по людському балакай!“ — Да что же мнѣ дѣлать, говорю, когда я совсѣмъ уже забыла балакать? А онъ мнѣ. „Матері твой бис! Коли забула, то вчись!“ Да вѣдь это же, говорю, мужичество, хамство! А онъ мнѣ: „Трясця твой матері! Так оце б то й батько твій мугирь? Та ще й до того хам? Та я, каже, з царем балакав, та й то балакав по козацькому, як наші батьки й діди розмовляли, а тебе, поганки, не хочу й бачить, коли ти будеш мені чавокать та штокать, та будеш мене штолями та нявжелями дратовать!“ Да еще какія поученія читаетъ! „Ти, каже, нічого не тямиш, ти дурна! Не тілько, каже, той пан, хто в московській варміі служить, а найпаче той пан, хто в козацтві

заслужив чина, бо він запорозької лицарської крові!“ Вѣдь вотъ онъ каковъ! Чтоже прикажете дѣлать? пришлось и себѣ балакать съ ними... И тѣмъ болѣе, что самъ Аполлонъ началъ настаивать: давай ужъ, говоритъ, будемъ съ ними балакать, да поддѣлываться подъ ихъ нравы — это, говоритъ, поможетъ намъ свое дѣло обдѣлать. Такъ вотъ и я балакаю... уже съ полгода съ ними балакаю, да такъ привыкла по ихнему гакать да эгекать, что иной разъ даже при гостяхъ ошибаюсь... просто срамъ! (Згодом) Ахъ, Боже мой! Да скоро ли всему этому будетъ конецъ? Скоро ли вырвусь я отсюда на просторъ, въ лучшую жизнь? И какъ же не справедлива бываетъ судьба! Отчего же такъ, что другіе въ столицахъ блаженствуютъ, а я изнываю въ этой глуши? Отчего я, напримѣръ, не Суховарова? Вѣдь какъ нарочно, противная, пишетъ мнѣ изъ Москвы письмо за письмомъ и описываетъ всѣ подробности, все великолѣпіе, все блаженство! Ахъ, Боже мой! да за что же ты меня караешь, за что на меня напасть такая? (опускаетъ ся на дзиглик і плаче).

Гар. (вбѣгаетъ) Здравствуй, Юлинька! Э, да ты плачешь, что ли? А я къ тебѣ съ пріятнымъ извѣстіемъ.

Уля. Съ какимъ извѣстіемъ?

Гар. Сейчасъ получилъ письмо отъ Аполлона Федоровича — въ субботу будетъ къ намъ.

Уля. Неужели? Ахъ, Боже мой, что же мнѣ дѣлать?

Гар. (з дивовижею) Какъ это — что мнѣ дѣлать?

Уля. Да пойми же ты ради Бога — до сихъ поръ у насъ такая гадкая обстановка... А къ тому еще и тетка околачивается въ нашемъ домѣ... Да вѣдь она непременно скандалъ устроить!

Гар. Да, это дѣйствительно! Она можетъ выкинуть какуюнибудь подлѣйшую штуку. Вотъ она и теперь все ссорится съ отцемъ да все толкуетъ: у тебе дочки нічого не роблять! Тільки з вармейцами жартуютъ! А объ Аполлонѣ Федоровичѣ прямо говорить: та я б його й через поріг не перепустила!

Уля. Вотъ видишь ли!.. Она непременно сдѣлаетъ ему скандалъ... (Згодом). Ну, ужъ когда такъ, если на то пошло, то и я же ей выкину штуку! Раздразню ее до послѣдней крайности, пойду на ссору, да такъ ее отдѣлаю, что она разругается да и уѣдетъ къ чорту!

Гар. А въ самомъ дѣлѣ! Прекрасная мысль!

У ля. Сейчасъ-же пойду и наряжусь какъ можно шикарнѣе, а потомъ такъ и буду вертѣться у нея передъ глазами — это выведетъ ее изъ терпѣнія и она начнетъ баталю.

Гар. Bravo!

У ля. (вистрибом бѣжить у свою кімнату). Ужъ да задамъ же я ей трезвону! (зникає).

Гар. (сам собі). Однако Юлинька дѣйствуетъ молодецомъ! Не даетъ себя въ обиду, умѣетъ отстаивать свои права, достигать своихъ цѣлей. Право даже удивительно, что обыкновенная институтка, всего семь восемь мѣсяцевъ живущая въ домѣ, сумѣла все перевернуть вверхъ дномъ, все передѣлать по своему. И все это удается ей легко, потому что знаетъ, гдѣ и какое оружіе пустить въ ходъ: здѣсь предъявляетъ открытое требованіе и настаиваетъ тономъ авторитета, недопускающимъ возраженій, тутъ подойдетъ съ милѣйшею просьбою и доконаетъ ласками, а тамъ пуститъ въ ходъ капризы, слезы, горькій плачь, даже въ генеральныя сраженія съ братомъ вступаетъ, и все ей сходитъ съ рукъ. Отецъ прикрикнетъ на нее, поругаетъ слегка, а тамъ гляди и смягчится, и удовлетворитъ ея желаніе! И въ концѣ концовъ оказывается, что отецъ даже любитъ ее. А мнѣ какъ то не везетъ. Не умѣю я ни просить убѣдительно, ни требовать авторитетно. Приступишь къ нему съ просьбами, чтобы опредѣлили меня въ гвардію, выругаетъ тебя дурнемъ; попробуешь требовать — выругаетъ сукинымъ сыномъ и еще чего хуже. И въ концѣ концовъ замѣчаю, что отецъ возненавидѣлъ меня, грозитъ изъ дома выгнать... Однако пора бы и чаю выпить. И что это дѣвки медлятъ? (выходить).

К и ля (уступає з надвірних дверей теж у білому ранішньому вбранні. Вона підступає до дзеркала і опрацьовує ся). Ну, здаєтця все гаразд. Може хоч сьогодні вздовольнитця Уля та похвалить а то все не потрапиш їй догодить тай не потрапиш! Тай справді таки в мене все виходе якось не до ладу... І що воно за знак, що я ніяк не зумію перенять від неї усіх отих манірів? Вона чи сісти, чи встать, чи повернутця — на все здатна, все в неї виходе якось легенько, та меткенько, та тендітненько — аж любо дивитця, а в мене — ні... А жвава, а шпарка яка! А що вже смілива з гостями, так аж дивно. Тут коли придуть гості, то й через поріг у хату переступить соромно, а вона так ні! Зараз вирядитця перед дзеркалом і виходе сміливо. І коли бачить,

що приїхав який наш хуторянець, то привітавшись тільки подивиться на його згорда, або глузовито, і незабаром вийде: що міні, каже, з вахлаком говорить, коли він нічого не тямить! Як же бачить, що приїхало що небудь образоване, то зараз до розмови, та голосочок у неї ніжненький, та ухмілка солоденька, та роток якийсь дрібненький... Та так із ним поводить ся, як із рідним — наче бо-зна як радіє, що його побачила. От як би я була така, то мабуть і я була-б смілива. Так ніж — ні тендітності, ні жвавости, ні сміливости в мене нема, та й не знаю, де його усього того взять. (Трохи згодом). А вжеж і муштрує мене, спасибі їй, сестра! Тільки болить моя душа, що все те робить вона не за для мене, а за для себе, з одного тільки сорома, стидко, каже, при тобі й гостей приймать... Та я й сама запримітила, що як увійду я до гостей у хату, то вона аж почервоніє і очі заплющить. А я ще дужче засоромлюсь, та й утечу. (Згодом). І все вона торочить, що краще-б міні у тітоньки Диркалихи жить. Та воно й справді було-б краще: і охотніш би жилось, і веселійш було-б, бо там і Андрусь недалечко живе... От як би Уля дознала ся, що я в тітоньки живши, і хуторянських дівчат до себе в гостинну закликала, і пісень з ними співала, і по козачих весілях їздила, і на хуторянській вулиці крадькома гуляла, та ще й з Андрієм покохалась... з урядником необразованим... Й у леваду до його посеред ночі виходила... і під тополею до зорі з ним стояла та милувалась... айяяй, айяяй! (Затуля обличче руками, але згодом відніма руки від обличчя і випрямляєт ся). Та вжеж і парубок! Та вжеж і панич! Уже не такий, як отой Прогульбицький, що й тілом хирявий і пика йому аж жовта і волосся на йому наче коти позасмоктували. Ні, мій високий, огрядний та сьвіжий і красивий і силою грає. Тільки горенько мое, що мене з ним розлучать... Як узяв мене батенько від тітоньки, більш уже чотири місяці з ним не бачилась... Ох міні лихо, затого прийдуть чай пить, а на столі безлад (починає лаштувать). А обличчя яке виразне та гарне! А очі, а брови які! Боже мій, Боже, що то за очі, що то за брови! (Згодом). І сама я не знаю: чи то вже він такий гарний, чи то вже я така квола, що подолів він мою душу своїми очима то своїми бровами, та й орудує ею як хотя! Як моргне він бровами веселенько, та заграє під ними ясний погляд, то де й радість візьметця: і серце твоє грає, і сама жвава, і нічого більше й не треба. А опустить брови

сумовито — і вже чуєш, що якийсь дивний сум стиха тобі душу обіймає. А як насуплятьця вони сердито, та під ними хмурий погляд блисне, то аж холоне у душі. А голос який! Як заспіває пісні, то аж душа твоя у небо росте. А жвавий, а бистрий який! Як пуститця у танець, то стоїш, усе забувши, і тільки чуєш ся, що й твоє серце носитця у купі з ним. От парубок! От панич так панич! І заволодав він моїм серденьком і не сила міні без його жить... І було як не бачиш його з тиждень, то й серце тобі впаде, і думки розгубиш, і сьвіт тобі немилий, і ходиш собі, мов на смерть обібрана; а як тільки з оддалеки забачиш його червону шапку, та шовковий бешмет, що по вітру полами має, то зразу наче тобі сьвіт у гору підняв ся: і серцем радієш, і на силу чуєш ся. І от же, як переїхала я до батенька жити, то оце вже чотири місяці, як і чутки про його не чула! Чотири місяці сьвіт міні мов полудою закритий, чотири місяці живу мов у тумані, чотири місяці сновигаю з упалим серцем та розвіяними думками. Що загадають міні, роблю, але мерщій і забуваю — і що міні сказали, і що я зробила, і що далі треба робить. Хожу мов не при собі, а серцем скорбую та нужу ся, і не знаю коли тій скорботі та тій нудзї пекучій і край настане! (Згодом). І що воно за знак, що він не подає міні про себе звістки? Чи не розлюбив мене? Чи не забув може? Так ніж, він не розлюбить, він не забуде! Не так він присягав ся, щоб йому віри не йнять. Та лишко наше тяжке, що не посміє він і близько до нашого дому доступить, та що нема в його і такої людини вірної, щоб на неї здатись та міні звістку передать! (Згодом). От як би віддали мене батенько за Андруся, то не треба-б міні ні панства ні царства. Та не віддадуть... Ох не віддадуть за Андруся... А чом же не віддять? Хибаж він не панич? Адже батько його — хорунжий! Та й сам він незабаром на хорунжого вийде. І не дуже бідний... Свій плуг волів... Так ніж, не такі собі батенько та тітонька. Вони за багатирів та за великих панів хочуть нас повидавать, а за Андруся не віддадуть... (Згодом). Та хибаж таки не віддадуть?... Віддадуть, хоч несхочуть, бо однаково ні за кого більше не піду! Він міні любий, він міні милий, до його душа моя прихилилась на віки, він міні і дружиною повинен быть! Я піду за його, хоч нехай на мене увесь сьвіт обуритця! (Ходить шпарко по хаті, потім припиняєть ся і опускаєть ся на дзигель) А обридла вже міні сестрина муштра! Та й нащо міні ця наука? Для Андруся

цього не треба! Та й не буде з цієї муштри пуття, бо такі трохи опізнали ся з нею... Було-б давніш за мене братця, то може-б ще й призвичаїлась, а тепер — ні!.. Попросю я батенька, щоб ослобонили мене від муштри! Коли Уля та Гарась образовані, то нехай з образованими й водятця, а міні образованих не треба. А коли соромно їм за мене перед людьми, то я поїду до тітоньки жить. Сьогодні-ж і буду прохатъ батенька, щоб мене відпустили. Не хочу й дожидатись Улі, не дам себе й обглядатъ та муштровать! Піду краще погуляю.. (Хоче виходити, але на зустріч їй з'являєть ся Палажка з причандалами до чаю і перепиняє їй дорогу).

Пал. Куди це ви, панночко розігнались?

Киля. А тобі що?

Пал. (становить причандали на стіл) Ось потривайте, я щось маю вам сказати. Сьогодні смерком виходьте у садок під оту тополю, що коло сухої верби — там вас дожидатиметця Шульпиченко.

Киля. (Опустивши руки) Шульпиченко?.. Андрій?

Пал. Та Андрій же!

Киля. (Збентежено). Та як же це?.. Та як же так?.. Слухай, Палажко! Чи ти наспражки кажеш, чи ти глузуєш із мене?

Пал. Яке там глузовання: що міні казано, те й переказую.

Киля. Хиба ти його бачила?..

Пал. А вжеж бачила.

Киля. Та колиж бо?.. Та деж бо?..

Пал. Сієї ночі на нашій хуторянській вулиці! Він приїздив верхи у купі з Пустомолотенком. І горілки привезли. А на розпрощанні він відокромив ся зо мною та й каже: перекажи, каже, своїй панночці Килі, що занудив ся я душею, чотири місяці її не бачивши. Хочу, каже, хоч поговорити з нею. Так я, каже, завтра смерком прокрадусь у садок, та й сподіватимусь...

Киля (обіймає Палажку за шию). Палазю, моя голубочко! Палазю, мое сердечко! Не кажи-ж ти про це нікому! Я тобі спідницю та горсет справлю... і черевики дорогі куплю... і платочок гарний подарую...

Пал. Та не бійтесь, панночко, не бійтесь! Он сестра ваша Уля нащо вже скупа та сердита, та й про ту не доказую, як вона з Прогульницьким цілуєтця, а про вас і перед Богом нічого не белькну.

Киля. Та нікому-ж, нікому не кажи — і боронь тебе Боже!

Пал. Та добре добре! (Вибігає геть).

Киля (сама собі). Боже-ж мій, Боже, що міні робить? Піти до його у сад? А як дізнаютьця? Що то міні буде. Та вжеж, що буде, то буде, а треба йти... Піду-ж я оце на те місце, що він казав, та заздальгідь обдивлю ся добре... (виходить).

Уля (виходить виражена з усякими примхами). А нуте, тітонько, побачемо, якої ви заспіваєте. Мабуть як побачече мене такою, то аж не стяметесь... аж у печінках вам заболить. А я вже знаю, які ви нетерпячі — без лайки не минетця!

(Уступають Загреба, Диркалиха, Гарась і Киля).

Заг. От таки бозна чого розсердилась, сестро! А коли вже розсердилась то полай ся, тай конт! Це річ світова! І святий на святого часом скривитця, а нам грішним і Господь простить.

Дир. Та не жаль би був, брате, як би ти урікав мене за яку шкоду, а то за мою-ж добрість та мене й зневажавш.

Заг. Та яка там, сестро, зневага! А що пожартував трохи, то хибаж я зо-зла і хиба-ж таки оце вперве? Та й хиба-ж ми з тобою чужі люде або що? Слава тобі Господи, яж тобі таки рідний брат і сердешно радю, коли ти відвідаеш мене, сироту удового. Погостуй таки, сестро, хоч тиждень, та попорядкуй як дома, бо тілко-ж у мене й порядку у господі, що ти, гостюючи, запровадиш. Ось нумо лиш чай пити! (Усі сідають до столу і прямо проти Диркалихи з пихою розгніздуєть ся Уля).

Дир. Де вже міні в тебе загощатись, брате! У тебе тепер образовані дочки... з московськими великопанськими витребеньками... І треба-ж їм потрапляти та догоджати, а я людина старосвіцька, то ще мене й осудять...

Заг. Не бій ся, сестро, не осудять, і потраплять їм ніякий бісів батько не буде. А ти коли будеш до мене частіш нагожатись, то хоч трохи їм замість матері станеш.

Уля. (на-бік). Борони Господи від такої мамоньки!

Дир. Он бач, брате, як у тебе дочки виражаютьця посеред будня... Глянь бо та подивись, як Уляна набундючилась! (до Улі) Що це ти, дочко, вирядилась як болячка — чи не старостів сподіваеш ся?

Уля (глузовато). Ні, тітонько! Це я сподіваюсь у гостину каваліра гарного — вармейця!

Дир. Он бач, яка вона в тебе пащикувата! Та ні стиду в неї, ні сорома і в заводі немає!

У ля. Який же воно, тітонько, стид вармейця в гості сподіватись?

Дир. (до Загреби) Чи ти бач?

Заг. От же, Уляно, не пащикуй, бо я тобі дам такого вармейця, що не потрапиш куди й тікати.

Гар. А завіщо, спитать би?..

Заг. (до Гарася). А тобі зась! Хто тобі дозволив батька перепитувать: завіщо?

Гар. Та що-ж я такого сказав?

Заг. Цить, коли тебе не питають (Гарась здвигає плечима і відвертаєть ся).

Дир. Та й зубаті-ж вони в тебе, брате!

У ля. Які-ж ми, тітонько, зубаті? Та в мене зубки такі дрібненькі та гарненькі, що вармейці аж облизуютця, на їх дивлючись.

Дир. Чи ти бач. Іще й пересьміює!

Заг. Ой не хворцюй, Уляно, бо будеш бита! Коли досі не бив ні разу, то вибю для почину!

У ля. Та щож я, батеньку, таке сказала?.. Адже я нічого.. Ій же ти Богу нічого...

Заг. Цить! Одно слов — цить! Чи може не втямиш, що воно таке: цить? Так я навчу! (Усі примовкли).

Дир. (до Улі). Е, дочко, дочко! Шкода, що не я тобі мати: я б тебе навчила шануватись! Я б тобі заціпила пащу!

У ля. Та деж так! Дуже вже ви хвабрі!

Дир. Я б тобі язика отого проклятого прикоротила і зуби твої собачі притупила!

У ля. Он бачте ви вже й лаятьсь... Зуби собачі! Не знаю в кого собачі, тільки не в мене...

Дир. (до Загреби) Чи ти бач? Огризаетця, як сучка!

Заг. (грюкнувши кулаком об стіл, до Улі) Та чи довго ти, гаспедська дитино, мене дратуватимеш?

У ля. (зірвавшись з міста) Батеньку! Ви закажіть їй, щоб вона не важилась лаятись, як перекупка! Хиба не чуєте, що вона мене сучкою лає?..

Гар. (теж зриваєть ся з міста) Аж бридко слухать! Прямо хоч із хати тікай! (Виступає на двір).

У ля. Господи! Що-ж воно оце буде? Утекти мабуть, щоб не бачить... (Зникає в бокові двері).

Заг. (піднявшись з місця і вирячившись на Уляну). Так оце ти, триклята дитино, отакечки шануєш рідну тітку?..

Дир. (перехоплює Загребу). Так оце ти, триклята недоріко, зо мною рівняєш ся? Так оце ти мене перекупкою узиваєш?..

Уля. Не дуже бришкайте, бо я вас не боюсь! Це вам не дома! Ви звикли там лаятись з чабанами та з кімліками, так думаете, що й тут вам воля? Ні, вибачайте, бо тут вам — дзусь!

Заг. (вхопившись за голову) Та чорти б же побили твого батька!

Дир. (кидаєть ся до Улі) Так я ж тобі своїми руками за ціплю пашу!

Уля. (стає у грізну позу) Ma tante — ни съ мѣста! Вы драться вздумали? (показує рукою на двері) Такъ извольте выйти вонъ!

Заг. (аж присідає). Ова!..

Дир. (збентежено). Так ось воно як!... (до Загреби). А ти-ж чого дивиш ся? Так оце такий ти батько? Так оце твоя дочка мене шельмує та з дому гонить, а ти й мовчиш?..

Заг. (до Улі). А ходи сюди, дочко! (бере її за руку і підводить до Диркалихи). Так оце ти рідну тітку лаєш — га? Так оце ти її з батькового дому гониш — га?..

Уля. (злякавшись). Батеньку!.. та вона-ж сама... та вона-ж лаєтця...

Заг. (стиснувши кулаки) Ставай навколішки перед тіткою та проси прощення!

Уля. (крізь плач). Батеньку... голубчику... та з якої-ж речі?..

Заг. (піднявши кулаки) Ставай навколішки зарааз! Ставай мерщій, а то вбю!

Уля. (стає на коліна перед батьком). Батеньку... простіть мене... Я більше не буду...

Заг. (повертає її до Диркалихи). Онтуди кланяй ся, чортове пискля! Проси прощення!

Уля. Тітонько... навіщо-ж ви скверно лаєтесь...

Заг. Так оце ти так прощення просиш? (тупає ногами) Та я тебе розтовчу! Та я тебе в землю вжену!

Уля. Тітонько... простіть мене. Я вже не буду...

Гар. (вбігає прожогом) Батеньку!.. Тітонько!.. Гості ідуть!.. Ох лихо-ж нам — гості ідуть!.. Якись охвіцери!..

Уля. (зриваєть ся) Ахъ Боже мой! Вотъ скандалъ! Вотъ осраммся навѣки! (зникає в бокові двері).

Заг. (простягає кулака у слід Улі і трясє ним). Ну щаслива ж ти, Уляно!

Дир. (до Загребі). Та оце й тільки?.. Так оце вона тітку вилаяла та двері їй показала та й небита буде?

Заг. (чухає потилицю) От морока міні з вами!

Дир. (аж захлипаючись) Та коли-ж такий ти батько... та коли-ж такі в тебе діти... та коли-ж така міні честь... та коли-ж так, то пху на тебе, старого дурня! І нога моя не буде в тебе більше!

Заг. (жалісливо) Сестро! Та ти-ж таки бачиш...

Дир. Та нахаркать міні на твій дім із дітьми твоїми триклятими та й з тобою, старим собакою! Хоч пропадїть ви тепер, то я й не загляну у ваше кишло трикляте! (на порозі). Пху на тебе, старий бевзю! Пху на вас усіх зуздром! (зникає).

Заг. (ударившись об поли) Оце так що лихо припало! Прямо хоч сядь та й плач! А тут іще чорти несуть якихсь охвіцерів... (до Гарася). Скажи їм, що нема мене дома — нехай їм грець (виступає з хати).

Гар. (кільки часу мовчить, а потім закочуєть ся реготом) От одурив усіх чисто, так одурив! (Регоче) Одурив, одурив!

Киля (вбігає заклопотана) А де-ж гості?.. Чи ще далеко?..

Гар. Та які там гості — то я збрехав, щоб бучу вгамувать!

Киля. Та чи справді-ж?..

Гар. Їй же-ти-богу! (Регочеть ся) От хвацько одурив усіх чисто!

Киля. Ну й спасибі-ж тобі, Гарасю! От спасибі так спасибі! Краще й не треба, як оце ти вигадав! Побіжу-ж я скажу Улі (зникає).

Гар. Та й буча-ж була схопилась! Та не диво, що й схопилась, бо тітка хвабра, і наша Уля ще хвабріша!

Пал. Оці вже міні панські витребеньки — уже старий пан загадали, щоб нести самовар у сад під грушу, та щоб і усіх туди до чаю кликать.

Гар. А Диркаліха-ж де?

Пал. А Диркаліха наказала, щоб запрягали коней, а сама пішла у перед пішки.

Гар. Та не вже-ж? (Підбігає до вікна) А й справді! Аж ген потеліпалась шляхом! (Регоче). А що! Таки викурили тітку (Вистрибує по хаті). Тра-та-та, тра-та-та, тра-та-та! (Підбігає до

Палажки і хапає її з заду за руки). А що, поганко, піймалась? А кажи міні, куди ти сієї ночі з двору бігала?

Пал. Та ну гетьте, паничу, з своїми жартами — шукайте собі образованих!

Гар. (відступившись). Чи ти ба, яка нечіпаха! Ще й вона приндитця!

Пал. Не бійсь, щоб подарувати чим небудь, то вас нема, а руки теребити в пазуху ласі!

Гар. Та як ти сьмієш огризатця? Хиба забула, що ти кріпачка? Та чи ти знаєш, що я зроблю з тобою?

Пал. Та ні, не бришкайте, паничу, бо як розкажу зараз старому панови, то стиду-бриду наберетесь доволі.

Гар. Ну тай триклята-ж! Та хоча б що путне приндилось, а то кріпачка, хамка! Та постривай же коли так — я тобі допечу!

Пал. Та не дуже то й боюсь. Нехай уже як вернетесь із гвардії великим паном, то аж тоді може злякаюсь.

Гар. Чи ти ба? Ще й глузує триклята хамка! От які у нас порядки! Найпоганіша кріпачка й та свого місця не знає і та хворцює!

Пал. Та хиба вже даять вам погратця, щоб не сердились? Та йдїть уже, йдїть, коли так вам приспїчило...

Гар. (на порозї). Пху! (Виступає з хати).

II.

(Сад Загреби. Під деревами застелено стїл, на столї стоїть самовар з усіма причандалами. З правого боку від публіки сидить Киля і ладнає до чаю, навпроти публіки сидить Загреба і смокче довгий чубук, з лївого боку задом до Загреби сидить Гарась і обершись на стїл, висвистує арїю з „Троваторе“).

Заг. Гараську! (Гарась, мов недочуваючи, висвистує далї) Гараську! (Гарась мовчки висвистує далї). Та чи ти чуєш, Гараську, чи тобі позакладало?

Гар. Та чого вам, батеньку? Адже я чую, то й скажїть, що там маєте!

Заг. Дурню ти учений та недрюкований! До тебе батько як до сина зведе рїч, а ти відвернув пику та й свистиш, мов дурень у пустїї!

Гар. (повернувши до батька щоку). З якої речї ви батеньку, лаєтесь? Що я зробив такого?

Заг. Та поверни бо й жлукто, махамете! Повернись таки усім толубом, та тоді й огризай ся, коли в тебе собачий хист!

Гар. І отак же-ж хоч коли! Причеплятця не знать за що і зараз у лайку! (до Загреби). Ну що вам за зневага така, що я не повернув ся? Та можеж я не в доброму дусі?

Заг. Бодай із тебе й зовсім дух виперло! Чи ти ба? До його батько зведе річ, а він і жлукта не поверне, бо не в доброту дусі! Сказано — дурень!

Гар. Лайтесь як хочте, а я вашої лайки на себе не приймаю, бо вона до мене не пристане! Хоча-б зважили, що воно таке дурень. Дурень той, хто нічому не вчив ся, нічого не знає, а я все-ж таки учив ся більше ніж ви, та й сьвіта більше бачив. Я все-ж таки хоч у Петербурзі був...

Заг. Та дурень зостанетця дурнем, хоча-б усі науки пройшов і усі сьвіти з'їздив. Ворона за море літає, та дурною вертаєтця, та так і ти! Деж таки ти не дурень, коли ти не тямиш, як з батьком поводитця?

Гар. Он бачте бо, батеньку, яка у вас правда. Я тільки не повернув ся до вас, як ви мене Гараськом кликнули, та ви вже й за зневагу прийняли, а про те й не подумаете, що може ж оця сама кличка мене й ображає. Хиба не можна назвати повним менням: Герасим? А то: Гарасько! Так наче на наймита, або кріпака!

Заг. Тю-у-у! Та й дурний же ти, сину, як я бачу! Плетеш таке наче не при собі ходиш. Чи ти ба: ремствує на батька, що зве його Гараськом, а не Герасимом! Сміх та й горе з отакими мудрагелями! (Згодом) А де Уляна? Піди, Килино, поклич її до гурту, нехай іде чай пить—нічого там приндитця!

Киля. Та вона ще мабуть не вгамувалась... Нехай уже, батеньку, серце їй перейметця, та тоді...

Заг. Тобі кажу поклич, то й поклич! Усяка погань та буде на батька губи надимать! (Киля виходить).

Гар. Що ж ви, батеньку, хотіли мені сказать?

Заг. Нехай тобі біс! Пропала охота з тобою й балакать!

Гар. Он бачте бо, батеньку, які ви неправдиві. Ображаєтесь усякою дрібничкою, а як же міні не ображатця, що ви не вважаєте ні на які мої прозьби. Адже відколи прошю я вас, щоб вистарали міні службу в г'вардії, так хибаж ви прихилились на мою прозьбу? І нехай би вже була яка перечіпка, або труднація вели-

ка, а тож ніякісінької! Уся сила в тім, що ви не хочете дати міні на прожиття в Петербурзі хоч тисяч зо дві карбованців на рік... І нехай би вже ні з чого було дати, а тож, хвалити Бога, у вас грошей досить...

За г. А ти хиба лазив у батькову кишеню, що знаєш, скільки в його грошей? Та нехай би й були гроші, та хибаж я дурень, щоб так і дав їх тобі марнувати? Хибаж я не знаю, що ти за птах? Грошей протринькаєш чортову гибіль, а користи чорт матиме аніже. Чи ти ба? Що року давай йому дві тисячі карбованців! А навіщо? Щоб ледащо по баях та машкарадах попотаскалось, та ледащом і назад вернулось!

Гар. Батеньку! Та я ж через гвардію собі карєру зроблю, скоріш у чини вийду...

За г. Так ти, оце хочеш, гуляючи та гроші марнуючи, до чинів доходить? А в похід за Кубань не хочеш? А черкеського порошу понюхать то кулячого дзизу послухать не хочеш? Біс твоєму батькові! Мене двічі кулею вистрелено і двічі шаблею врубано поки до хорунжого дослуживсь, а тебе ще й комарі черкеські не тляли, а вже в пани вийшов, так і ще тобі й мало?

Гар. Отже, батеньку, міні аж чудно вас слухать! Хибаж таки можна міні рівнятись з вами по службі? Ви були простим, не-образованим козаком, а я ж таки полковницький син, і не на те ж я вчився, щоб козацьку лямку тягти. Та ще й те візьміть собі на думку, що то був час а тепер другий, тоді були одні звичаї та моди, а тепер зовсім інші...

За г. От же замовч! Замовч, махамете, і не дратуй мене дарма! (Уля і Киля уступають і сідають у купці до столу. Уля плаче).

За г. (до Улі). Чого ти плачеш, дурне?

Уля (рюмаючи). І ще б пак не плакати, коли ображаєте... Облаяли... зневажили, звеліли на коліна стати...

За г. А перед ким тобі звелено на вколішки стати? Хибаж вона не рідна тобі тітка? І хибаж ти її не облаяла?;

Уля (рюмає дужче). Кулаки підняли... ногами тупотіли... на весь голос зіпали... трохи не вбили... перелякали на віки...

За г. (знизивши голос). Та ну вже годі! Нехай уже як дасть Біг порозумнійшаєш, та не будеш тіток лаять, то й я вже не буду тебе лаять.

Уля (ще дужче рюмає). Аж обмерла від ляку... Себе не пам'ятала... І досі усе тіло тремтить...

Заг. Да годі вже, годі! Нехай уже я тобі за це куплю оті картопляни, чи квартопляни, чи як їх у бісового батька звуть...

Уля (піднявши на його очі). Деж пак чи не купите... Відколи вже просю та молю, так усе дарма...

Заг. Дурне! адже тепер кажу, що куплю, то чого ж тобі більше?

Уля. Батеньку!... Та коли ж ви купите?

Заг. Та от тижднів через два, полковник Мимря їхатиме у Ростов то й дам йому гроші — нехай уже купить.

Уля (кидаєть ся цілувати батька) Батеньку! милесенький! ріднесенький! Та тепер же я зовсім щаслива!

Заг. Та годі, годі — відчепись!

Гар. От щастя Улі! От добро!... Кому пайдить так пайдить, а міні... (до Загреби) Батеньку! Зробіть уже й мене щасливим... Ощастіть, батеньку!... Прирядіть мене в гвардію!...

Заг. А тобі таки свої картопляни на думці? Шкода, сину! Як би ти не таке ледащо!

Гар. Батеньку! У вас багато добрісти для всіх... Ощастіть же й мене, батеньку! Я вже шануватиму і поважатиму вас від щирого серця... І ніколи вже не буде вам від мене ні огурства, ні зухвальства, буду покірливим і прихильним... Ощастіть, батеньку!

Заг. Та нехай уже тобі абищо! Нехай уже попросю отамана, щоб прирядив тебе в оту анахтемську гвардію...

Гар. От за це спасибі вам, батеньку! От спасибі так спасибі!

Заг. (зітхнувши). Е, сину-сину! Як бачу я, то тебе хоч і вчено, та не довчено, бо доводилось міні і між ученими бачить людей гямущих. Ти б таки поміркував, що в Петербурзі ти своїм розумом ні кого не задивуєш, бо там учених людей багато і між ними ти будеш, може, найдурнішим. А тут на Чорноморії, як би тільки ти не бришкав та не гордував людьми, то може б і справді за розумного почитали... Спасибі Богови у мене й зарука є — адже вивів на хорунжого, то повів би у чини і далі. Та ще й про те поміркуй, що багатство у мене не яке велике, більша половина його в худобі, а худоби тиї коли тисяч на двісті набереш, то й багато, а вас у мене аж четверо! А тут старість моя надходить, затого може вмру, а на господарстві заступить мене нікому! Уже б мені час не то помочі від вас сподіватця, та й зовсім на спокої відпочивать та дивитця як ви господарюєте, а тут доводитця на старости літ ще більше турбоватця, бо треба здоровим дурням гроші постачать! У гвардію іще — пху!

Киля. Батеньку! І я щось хочу у вас пропрохати ..

Заг. І ти, дочко? Кажу, моя дитино! Я вже тобі нічого не відмовлю, бо ти міні ніколи нічого, ти таки й справді мене за батька поважаєш. Що ж тобі таке, дочко?

Киля. Пустіть мене, батеньку, до тітоньки Диркалихи жити...

Заг. (з дивовижею). Чого ж то так дочко? Хиба ж тобі в мене життя не до вподоби?... Хиба ж я тебе не жалую?...

Киля. Ні батеньку, воно нічого... Та все ж таки там якось краще... Якось простіше... А тут у нас дуже вже на московський великопанський шталт усе повелось... Де вже міні необразованій...

Заг. Е, дочко, це дурниця! Нехай вони живуть собі хоч і на московський шталт, а ми собі житимемо по простецькому, як нам любіше.

Киля (крізь плач). Як їй так і хвартопiani і все, а як міні, то й нічого...

Заг. А ти ж дочко, чого бажаєш? Кажу, моя дитино, я й тобі куплю. А вже як видаватиму тебе заміж то згадаю й те, що ти в мене картоплянів не просила і в гвардії не служила. Тебе я, дочко, не скривджу.

Уля. Батеньку! Що ж тут такого? Нехай вона іде до тітоньки, коли й хочеться.

Заг. А тобі зась! Е, триклята в тебе вдача, Уляно! І в кого ти вродилась така прохірна!

Киля. Та я вже давно бачу, що вона рада б мене здихатця... Бо вона соромитця за мене перед людьми...

Уля. Та як же й не соромитця, коли ти зовсім необразована. Скільки вже місяців я побиваюсь з тобою, а яка була не-отеса, такою й зосталась.

Киля. Та не бідкайся, бо більше не будеш зо мною побиватця. Остогиділа міні твоя муштра — пора облишити.

Уля. То б-то як? Так ти більше учитця не хочеш?

Киля. Кажу ж тобі, що не хочу! Шукай собі образованих де знаєш, а від мене відкашись!

Заг. Отце так! Отце до діла! От на це й моя згода! Коли муштра обридла, то й плюнь на неї, а все ж таки до тітки не пустю. Міні тільки і втіхи, що ти. Як навойдуюсь з Уляною та Гараськом, та розгоритця в мене серце, то тільки побалакаю з тобою, зараз і душа втихомиритьця.

Уля (на бік). Де ж пак, які любощі!

Оришка. (вбігає). Паночку, панич приїхали з Ростову! Наш панич Юрко!

Заг. Ага, насилу! Поклич же його мерщій сюди! (Оришка зникає). Побачемо, як він відярмаркувався. Тридцять лошаків гонив у Ростов на продаж... Коли добре продав, то гроші на обихідку будуть.

(Юрко в черкесці, при кинджалі і з черкеським пістолем за поясом, за ним з'являються кімлики Манджик, Очкун, Кеткур і Кудлай, а позад усіх Тарас Лудяний. Кімлики, знявши шапки і уклонившись панам, стають поодаль, а Юрко підступає до гурту).

Юрко. Здорові були!

Заг. Здоров, сину!

Уля і Килія. Драстуй, Юрасю!

Юрко (підступає до батька і цілує в руку). Чи живенькі, чи здоровенькі?

Заг. Та ще хвалити Бога до якого часу...

Юрко. А ти, Килю, чого така засмутена та насуплена? (цілується з нею). А до тебе, Ульо, ніяка скорбота не пристає! (цілується). А я тобі картопляни купив був, та якось погано увязав у тороки, та й загубив.

Уля. Отаке збреши!

Юрко (до Гарася). Ге, та це й ти, Гараську, ще дома? А я думав, що ти вже в гвардії! (подає йому руку).

Гар. (відпихаючи його руку). Геть ік бісу з своєю лапою!

Юрко. Ну здоров хоч отакечки (ляпає його долонею по спині).

Гар. Відчепись від мене, лобуряко!

Заг. А ну годі гризтись! (до Юрка) Сідай, сину, пий чай, та розкажуй усе порядку. А я вже, сину, ждав тебе, ждав, та й жданки погубив. Здається давно вже час би тобі назад вернутця. Чого ти так довго діяв ся?

Юрко (чухаючи потилицю). Та довго, батеньку, казать, а погано слухать буде.

Заг. Як? Не вже ж, боронь Боже, неблагополушно?

Юрко. Та не зовсім таки й благополушно. Отож, бачте, як погнали ми косяк у середу на позапрошлому тиждні, то все у нас було благополушно аж до Чолбасів. А на Чолбасах ми отирлувались, щоб заночувать. Полягали ми навкруг косяка, та й по-

снули усі, окрім Кудлая, а потім Кудлай збудив Очкуна, а сам ліг. Коли це так саме у глупу північ прокидаюся я і чую, що десь лопотить... Так лопотить—лопотить, що аж страшно! Аж ось наскочило на нас чоловіка з десять якихсь кімликів, відбили зразу половину косяка, тай поперли понад Чолбасами.

Заг. Та но вжеж таки?

Юрко. Та от хоч кімликів розпитайте!

Тарас. Оце лихо!

Юрко. Так ото й поперли понад Чолбасами, а потім повернули в степ. Поки ж ми посіддали коней, то вони вже чорт батька зна де опинились...

Заг. Та навіщож ти, іродів сину, звелів на ніч коней порозсідлувать?

Тарас. Та хтож таки так робить, паничу?

Юрко. А хтож його знав, що така халепа складетця?... Та це ще не яке лихо, бо коней посідлать ми не забарились, та zostавивши Кудлая біля косяка, мерщій як порснули ми навздогінці! І ото ми бігли та й бігли, коли ось злодійський лопіт усе ближче та ближче, я ось уже й зовсім недалечко, уже й видко стало, що якісь верховики женуть коней. Ось вони перехопились через гребельку, а ось ми вже коло гребельки. Коли це зразу як кинутця на нас чоловіка з сім якихсь кімликів — а ото вони на нас засідку зробили—та як узяли нас у малахаї, так і нехай їм грець! Почали ми з ними битця, та бились-бились, бились-бились, та як би не мій пістоль, то мабуть там би нас і на смерть уклали, а то як побачив я, що вже не переливки, та як торохнув, то вся урагова кімлишня так і порснула в ростіч. А ми тоді далі та далі, та таки й нагнали злодїв і таки відбили коней!...

Заг. Молодець! Оце добре! От за це хвалю! А ну кажи-кажи, як було далі!

Юрко. Так ото пригнали ми відбитих коней до тирла, аж уже почало й на сьвіт благословитця. Перелічили ми коней, аж не всі — чотирьох лошаків таки не достачає. А ото мабуть, як погнали злодії пів косяка, то оті чотирі на бігу де небуть відбились, а переймать їх було ніколи, то вони й загубились де-небудь. Що тут у сьвітї божому робить? Наказав я Манджикови та Очкунови, щоб гнали косяк далі, та щоб отирлувались аж на Бичовиній балці та й сподівались нас, а сам з Кеткуром та Кудлаєм кинув ся розшукувать загублених коней. Думка така була, що

може таки надібаєм денебудь згубу, та хоч на ніч наздоженем косяк. От же проїздили цілісінький день, а коней не знайшли та ще й припізнались дуже. Приїздимо на Бичовину балку, аж там наші Манджик та Очкун сплять, іродові сини, п'яні, як свині, а половини косяка упять немає...

Заг. Та не вжеж таки?

Тарас. Та що ж воно за знак?

Юрко. Чорт його батька знає! Мабуть украдено, прямо таки з косяка занято та й годі! Бо на тому ростовському шляху отії кімлишні чортова гибіль!

Заг. Та чом же ти, махамете, не держав косяка і не пильнував його. На якого ти бісового батька кинув косяка, та побіг шукати вітра у полі?

Юрко. Та хтож його знав батеньку, що так вийде...

Тарас. Та коли вже так, то чому ж воно усього косяка не взято а тільки половину?

Юрко. А чорт його батька знає!... Мабуть не способно було увесь косяк гнать... Та ото й зосталось у мене тільки дванадцять лошаків...

Заг. Дванадцять лошаків!... Господи, Господи!...

Тарас. От це ж таки горечко.

Юрко. Три дні стояв я на одному тирлі, а три кімлики снували скрізь навкруги, чи не доведеться на слід злодійський спасти, і таки вхопили тропу біля Березанської слободи, так тільки пізно, бо дізнали, що злодії уже друга днина як прогнали коней аж на Лінію...

Заг. Лишко ж міні тяжке! Оце так що впорались іродові душі! (Зразу) А де Манджик? А де Очкун?

Манд. і } (кланяють ся до землі). Змилуй ся, пане!... Поми-
Очкун } луй!... Більше не буду!..

Заг. Так оце ви, собачі душі, занастали міні коней—га? Так оце ви, при великій худобі бувши, та на великому шляху, позаливали собі очі горілкою—га?

Манд. } Помилуй, пане! П'яне було... горілки напилось,
Очкун. } та й заснуло... а воно щось і вкратило чи що...

Заг. Агей! А гукніть сюди козаків! А тягніть їх, іродових синів, на станю, та бийте малахаями, як собак!

Юрко. Та я вже бив їх, та ще й бив добре! Ото як пропала всяка надія вернуть коней, то я мерщій гукнув, щоб роставляти

Манджика, мов kota, та вліпив йому малахаїв скільки влізло, а потім такого ж чухрая і Очкунови завдав!

Заг. О ні! Цього мало! Я з їх іродових нащадків і дух собачий виблю. Агей!

(Вбігають козаки, хапають Манджика та Очкуна і тягнуть геть. За лаштунками гомін).

Киля. Батеньку! Яка-ж воно буде правда... адже їх уже бито... Простіть їх батеньку!

Заг. Цить, дурне пискля — не твое діло!

Киля. Простіть їх, батеньку...

Заг. Кажу тобі цить! (до дітей) Гетьте звідцїля всі! Гетьте ік бісу! (Уля, Киля і Гарась виходять).

Заг. Еге сучого сина робота! Отак упоравсь (до Юрка). Чи догнав же ти, триклятий недоріка, хоч остатніх дванадцять лошаків у ярмарок?

Юрко. Та цих то я догнав, та продав дуже дешево.

Заг. Як?

Юрко. По тридцять та по сорок карбованців...

Заг. (скажено кидаєть ся до Юрка). Гі, махамецький виплодку триклятий! Та як же ти зваживсь за таку ціну розпродать лошаків? Та вони ж у мене добірні! Та вони ж такі, що кожен варт карбованців вісімдесять, або і всі сто!

Юрко. Що-ж робить, батеньку — чисто ж ціни не має. Табуна нагнато гибіль, купця мало — прямо хоч плач! І ще й то насилу та на превелику силу розпродав.

Заг. Та хто-ж тебе, душогубе, у потилицю бив, щоб продав коней за пів дарма? Чом ти, бузувіре, не погнав їх назад до дому?

Юрко. А хто ж його знав... Думка така була -- треба вже спродатись...

Заг. (ударившись руками об поли). Оце так що впорав ся бузувірський виплодок! Оце так що поярмаркувало трикляте байстря! Що й сподївавсь я від гемонського хлопця шкоди, а про такі капости і в голові собі не клав (повернувшись раптом до Юрка) Давай гроші, махамете!

Юрко (виймає з кишені і викладає на стіл). Ось вони — чотириста карбованців...

Заг. Та й тільки?

Юрко. Та й тільки ж... Шож робить — таке нещастя!

Т а р а с (уступає задуманий). Отже, пане, воно щось не теж... Щось воно та не такечки... Оце Манджика віддубасили, а Очкуна починають бить, так вони щось гукають таке неподобне... Мабуть так, що панич одурив нас.

К е т. (з заду). Та воно бреше!...

З а г. Як? Хто бреше?

К е т. Та панич Юрко... усе бреше!

З а г. Та невжеж таки?

К е т. Їй же ти-Богу бреше! Усе чисто бреше та й бреше!

З а г. А ну-ну кажи, голубчику! Кажи мені усю правду, не бій ся! Кажи, як було діло!

К е т. Та воно було діло, таке було діло... Отож воно як поїхало та й поїхало, та все його не було та не було...

З а г. Та кажи міні, махамете, чи благополучно доправили коней у Ростов?

К е т. Та благополучно ж...

З а г. І ніхто не відбивав у вас коней?

К е т. Та ніхто ж!

З а г. І не вкрав ніхто?

К е т. Та ніхто ж!

З а г. Так ви продали усіх тридцять лошаків?

К е т. Тридцять четверо...

З а г. Тоб-то як? Адже ви відлучили з табу на ярмарок тільки тридцять?

К е т. Так отож тридцять, та четверо украто...

З а г. Так ви четверо й вкрали?

К е т. Еге-ж!

Ю р к о. Та бреше він ідолів син, як собака бреше!

К е т. Їй же ти Богу, пане, украто! Хтось гонило коней, та отирлувало і заснуло, а панича каже: ану, хлопці, украдь! А Манджика на Очкуна як побігло та й украто, а панича у Ростові продало, та собі й гроші забрало!

З а г. Он бач воно як!

Ю р к о. От бреше, кобиляча душа!

З а г. (до Кеткура). А по чому ж ви продали коней?

К е т. По сімдесять та по вісімдесять.

З а г. А де ж гроші?

К е р. А чорти його батька знає! Бо воно пять день у трахтирі гуляло, дівку цілувало, по ярмарку музики водило...

Заг. Оце так!

Тарас. Оце до діла.

Юрко. От бреше так бреше собача душа! (до Загреби) Батеньку! Та як би ж воно правда, то хибаб не сказали самі Манджик та Очкун?

Тарас. А й справді, пане! Давайте ще раз розпитаємо Манджика та Очкуна!

Заг. А гей, Манджика! (Манджик через силу уступає уже битий і зарюманий).

Заг. А ну, Манджику, тепер кажи міні всю правду!

Ман. (кланяється і плаче). Помилуй, пане, більше не буду!

Заг. Та кажи, дурню, як було діло?

Ман. Та воно було діло, таке було діло... Отож напилось п'яне та й заснуло!

Юрко. А що батьку хибя ж неправда?

Кет. Та воно бреше! Та його панича налякало! Воно казало: як не будеш брешеш, то з пістоля застрелю, а як будеш брешеш, по п'ятдесят карбованців подарувало!

Заг. Чи ти ба! (до Манджика) Та кажи, собако, всю правду кажи, не бійся! Може тебе дарма бито? (Кімліки джеркотять до Манджика, Манджик позирає на Юрка, а той витріщився на його і сціпивши зуби, показує кулака).

Ман. Та воно бреше!

Заг. Хто бреше?

Ман. Та панича Юрко!

Заг. Як же було діло?

Ман. Та воно було діло, таке було діло...

Заг. Та кажи, ідоляне, чи всі тридцять лошаків продали у Ростові?

Ман. Тридцятро четверо...

Заг. А по чім?

Ман. По сімдесят та по вісімдесят...

Заг. А деж гроші?

Ман. А чорти його батька знає! Бо воно пятеро день у трактирі гуляло, дівку цілувало...

Заг. А гей, мерщій сюди Очкуна!

Тарас. Та його ще бють!

Заг. (до Тараса). Біжи мерщій та скажи, щоб кинули бить, та веди сюди! (Тарас виходить). Оттепер і міні від серця відляг-

ло трохи — хоч винуватого знайшов. Ге, не сподівав ся ж я, Юрку, щоб ти так упорав ся. Цілу силу худоби пропив, махамет, від разу! І привіз батькови, як на сьміх чотириста карбованців!

Кет. Та воно бреше! Воно ще гроші має! Бо воно казало — оце батькови — тай поклато на праву кишеню — а оце, каже, міні — та й поклато на ліву кишеню...

Заг. (до Юрка). А подай сюди гроші!

Юрко (виймає гроші з лівої кишені і стає на вколішки). Простіть мене, батеньку, я винуватий..

Заг. (перегортаючи гроші). От воно й ще пятьсот карбованців знайшлось... (Очкун з'являєть ся, ледві переступаючи і рюмаючи).

Заг. А що, Очкуне, не признавсь по правді — оце ж тобі наука!

Очкун (кланяєть ся). Помилуй пане!.. Пяне було.. Нічого не знало... (Кімлики джеркотять до Очкуна, а той позирає на Юрка).

Юрко. Та кажи, Очкуне, всю правду, бо я вже й сам признав ся!

Заг. Так щож, Очкуне, знаєш тепер скільки продали коней у Ростові?

Очкун. Тридцять четверо!

Заг. Біс твому батькови! Тепер я й сам знаю (до Тараса) А по скільки дали оцим дурням?

Очкун. По сімдесять та по вісімдесять...

Заг. Цур дурню! Не тебе питаю та й не про те!

Тарас. Де в біса по сімдесять, коли ми їм заліпили по двісті та ще й з верхом.

Заг. Нехай же воно захищаетця їм за те, що чужих коней покрали, а тепер беріть Юрка та розтягніть його на стані, та заваліть йому триста малахаїв!

Юрко (падає на коліна). Змилуйтесь, батеньку! Простіть мене, більш не буду!

Заг. Беріть його, махамета! Тягніть його, бузовіра!

Юрко. Змилуйтесь батеньку! Зменшіть хоть на половину!

Заг. Мерщій! (козаки беруть і ведуть Юрка) Бийте його, іродового сина, тай добре бийте!

Юрко (з оддалеки) Змилуйтесь, батеньку! Змилуйтесь хоч на сотню!

Заг. Ні, чортового батька ти в мене відпросиш ся! Отже піти й собі, щоб часом кара не звелась на іграшку (виступає).

Пал. (прибірає з стола самовар і всі причандали). Ох, паничу, паничу! Таки доярмаркував ся ти, таки догуляв ся! Та так тобі й треба! І бувають же такі безсороміцькі люде! Як їхав на ярмарок, то пообіцяв ся привезти шовкову хустку, а як приїхав з ярмарку, та підбігла до його, та й питаюсь: паниченьку! чи привезли ж ви міні хустку? А він тикнув дулю під ніс та й каже: ось тобі на! Добре було б як би оце й Гараськю як небудь наскочив на батька під горячу руку, щоб і його відчухрали за одним разом. Так ні ж, заховав ся в куточок тай мовчить.

(Уявляєть ся Загреба, а за ним тягнеть ся, чіпляючись йому за руку Киля).

Киля. Зглянте ся, батеньку! Змилуйтесь на цей раз! Змилуйтесь, батеньку, хоч для мене змилуйтесь!

Заг. Та відчепись, трикляте пискля!

Киля (ридаючи). Та гірко ж міні, батеньку, та нудно ж міні, та серденько мое вяне...

Заг. Та геть бо! Та відчепись! Оце таки причепила ся! (на бік) А гей, Тарасе!

Тарас. Чого zvolите, пане?

Заг. Кажі мерщій, щоб ослобонили Юрка! (до Килі) Та відчепись бо хоч тепер! (на бік) Агей, Палажко! Агей, Оришко! Оце таки залилась! І в кого вона вдалась така жалбіниця!

Вбігають Палажка і Оришка.

Заг. Беріть її звідцілья! Відведіть її в хату! Дайте міні на самоті хоч з думками зібрати ся (Палажка і Оришка беруть ридаючу Килю і виводять, а Загреба опускаєть ся на дзигель і звішує голову). Так отаке склалось! Отак упорав ся Юрко! Гонив на продаж тридцять лошаків що найкращих, за десятеро гроші привіз, половину і тих укравши, а двадцять лошаків пропив, махамет, відразу! Двадцять лошаків! Та це ж ціла сила худоби! Та нехай би вже пропив, та хоча б признав ся, то полаяв би я його добре, може й побив би трохи, та на тому й кінець би був, а тож він шахрай — хотів одурити батька, та ще й двічі одурити! Та ще й людей під малахаї підвів, свою капость закриваючи! Та ще й прокравсь, у злодії пошив ся! Горе-горечко тяжке! Горе міні старенькому з отакими дітьми! (схилиєть ся на стіл і плаче). (З'являєть ся Гайдабура з карбачем у руці. Він зупиняєть ся і з дивовижю дивить ся на Загребу).

Гайд. Тю-у-у! (Загреба з ляком зриваєть ся з дзигля) Давно вже не чув я і не бачив, як старі дурні плачуть, та аж ось коли довелось!

Заг. Та це ти, Семене? Нехай тобі грець як ти мене перелякав!

Гайд. (підступаючи). Здоров, Пилипе!

Заг. (обіймаючи його). Здоров, братіку! Та й добре ж ти зробив, ще оце до мене нагодився! Бо тут міні такі клопоти та така скорбота, а ні з ким ні порадитись, ні з лиха чарку горілки випити.

Гайд. А коли так, то нічого дарма й часу гаять. Гукни на Палажку нехай несе страву, то ми ще до обіда яку кварту й задавимо!

Заг. Та тут уже парня починаєтця — ходім краще до хати!

Гайд. Та веди хоч до ката, аби було на стіл набрато.

Заг. (виступаючи). Спасибіж тобі, Семене, що відвідав мене при лихій годині! От спасибі так спасибі!

Гайд. (сам собі). Добре ж воно оце склалось, що я нагодився до полковника саме під лихо, бо поки те лихо задавимо, то горілки випемо багацько!

(виступають геть).

III.

Кімната в домі Загреби. Загреба і Гайдабура сидять за столом, на столі фляшка з горілкою, чарки і причандали до заїдки.

Загреба. Так отака то міні морока з дітьми, Семене! Прямо-ж — біда та й годі.

Гайдабура. Та яка там, Пилипе, біда? От буває біда, як нарядитця часом таке, що ні людям показать, ні самому подивитця.

Заг. Та ну облиш, Семене, з жартами, бо далєбі міні не до сьміху. Уже так завгорили мене діти, що далибі не знаю що й робить.

Гайд. А що ж робить, як не горілку пить. Випий так, щоб аж чуприна закуріла, то де й лихо дінетця — світ тобі буде, як банька, а люде, як мухи.

Заг. Та давай справді випемо! (наливає чарку). Будьмо здорові, Семене!

Гайд. На здоровля, Пилипе!

Заг. Скажи-ж міні, Семене, чого це ти так довго до мене не повертав ся, що вже ждав я тебе, ждав — та аж обридло міні, тебе сподіватця.

Гайд. Та все, бач, нікольство трикляте — зайвого часу не було.

Заг. То б то як?

Гайд. Та ото ж відіхав я від тебе посеред посту, то на-сам перед загостив до військового старшини Мигалья, а в його саме збив ся колот — щось там багацько нашкодили чабани. Так ми їх малахаями били та худобу лічили, а потім з лиха аж пять днів пили горілку.

Заг. Не яке ж тобі й нікольство було, як бачу.

Гайд. А від Мигалья поїхав я до гінральнойші Теленьдзеленьчихи, а там роботи чортова гибіль: коней викладали та таврували, отари на бейсужські степи переганяли, а потім побавив ся я в Мархви Григоровни з тиждень, горілку з нею попиваючи та жартами її розвеселяючи, та й поїхав до сотника Помагайби. А з цим гонили у катеринодарський ярмарок коней продавать, а від ярмаркувавшись, за малим не тиждень по трахтирях гуляли.

Заг. Багацько ж тобі мороки було, як бачу!

Гайд. А з ярмарку поїхав я до сотника Мимрі, а він саме заходив ся поминки справлять по синові, що торік у поході вбито. Так ми з ним, як почали поминать, та поминали аж дванадцять днів, поки він знеміг ся на силах та й захворяв. Так я тоді сів на коня та й поїхав до хорунжого Кандиби, а Кандиба саме продав якомусь лемонтерови двадцятеро коней, так ми як почали з ним могорича пить, та пили аж десять днів, поки й цей захворяв — аж очі йому з лоба повипірало і на живіт почав гукать.

Заг. Та вже тебе, махамета, не перепеш, бо ти здоровий та кремезний, як дикий кнур. А через віщо здоровий? Через те, що ніяких тобі клопів не має.

Гайд. То б то як?

Заг. А так, що тобі нема чого журитця. Бо тобі що? Тень-тень аби день, аби вечір ближче. А нам господарям клопів — клопів аж сум бере, то не диво, що за тими клопотами та скорботами на силах підупадеш та з тобою в гульні не зрівняєш ся.

Гайд. Еге ж! Ти думаєш — що як міні, то й клопів не має? Та ти бо послухай, що я тобі далі розкажу! Ото, бач, від Кандиби та понесла мене нечиста мати знов у Катеринодар. Не знав я, бач, що якийсь гаспід наполяг на всіх засідателів, що про

мене слідства приносять, щоб мершій кінчали ті слідства та передавали в суд, і що засідателям тільки та й була замішка, що вони не знали, де я пробуваю. А тут на лихо як тільки поткнувся я в Катеринодар, зараз і здивався з засідателем сотником Котусем, а цей Котусь візьми та мершій і подай про мене звістку усім засідателям у всіх трьох округах Чорноморії. Як же сипнули вони до мене своїми отношениями — по п'ятеро на день їх з пошти відберав. Та кожен на десяти аркушах тобі „вопросних пунктів“ наставить, та кожен наполігає, щоб мершій йому свій отзив надіслав. А тут морока, що не знаю як їм у бісового батька відписатця, бо сам же ти знаєш, який з мене письмак. От я морочивсь - морочивсь, а далі сів на коня, та й поїхав до полковника Перетятка на пораду.

Заг. Та коли ж ти, Семене, отих слідств наплодив?

Гайд. Ге! Та за мною ще з давна розвелося тих слідств як на дереві листу, та хвалити Бога ще ні одного з їх до кінця не довели.

Заг. Та за які ж учинки, за які капости тебе судять?

Гайд. Сором сказати — за іграшки та за жарти.

Заг. Еге, коли так, то й дива мало, бо я вже знаю які в тебе іграшки. В тебе іграшки махаметські, а жарти харцизяцькі. А ну-ну, розповіж, будь ласка, які там про тебе слідства? Цікавий би я знати, чи не потягнуть тебе справді на шибеницю, або чи не зашлють хоч на Сибір.

Гайд. Тю на тебе! Хіба ж за дурницю людей на шибениці вішають? Ось вони, усі слідства, у мене на папері списані і скільки я не перечитую їх, то тільки сьміх бере та й годі.

Заг. А ну-ну, прочитай справді! А перед читанкою ке лиш випемо, бо може в тебе горло захарастрилось, то нехай про-чиститця.

Гайд. Та давай випею, щоб зір пояснишав. Будьмо здорові, Пилипе!

Заг. На здоровля, Семене!

Гайд. (виймає з кишені аркуш паперу) Оце ж тобі перше слідство: „Об одрубанні ісавулом Гайдабурою мирному черкеському князеві Шалтай-Болтаєву голови“.

Заг. Ага! Чув і я колись про це харцизство! Роскажи пак, яким ти чином йому голову відрубав?

Гайд. Так хіба ж я так таки взяв та з нечевя й від-

рубав голову? Адже ми з першу посварили ся з ним, а потім за шаблї вхопились, шермицерю завели. Так я на герці йому голову відрубав — от що! От же завели слідство: „об одрубанїї голови!“ І хоча б голова була християнська, а то з невірїки!

Заг. А ну - ну, читай далі!

Гайд. (читає) „О вкинутїї ісавулом Гайдабурою сотника Чубрія з обрива Кубанї живцем у воду і о винутїї оноґо Чубрія з ковтьоби ледві живим“.

Заг. Чи ти ба' якї в него, махамета, іґрашки!

Гайд. (читає далі) „О гоненїї ісавулом Гайдабурою військового старшину Сухопаренка по вулиці з шаблею у руці, о загнанїї його в річку Карасун і о шпурлянії в нього груддям та грязюкою, від чого ховаючись, оний Сухопаренко поринав і ледві не втопив ся“.

Заг. Ото харцизяка! Ото махамет! Так оце в тебе такі жарти?

Гайд. (читає) „О пійманїї ісавулом Гайдабурою на шляху дяка з хуругоном, о посаженїї оноґо дяка силомиць на свого коня, і гоненїї його перед хуругоном з ратищем у руках у город Катеринодар, від чого проїзошел трезвон у всіх церквах по сумленію приїзду архирея, а такоже о приїзді оноґо Гайдабури до військового собору і обляянії притомних православних християн“.

Заг. От цього вже я й не второпаю!

Гайд. Та тож бач, сподівались у нас у Катеринодарі архирея з Ставрополя і поставили на всіх вишках і дзвіницях вартових, щоб як зобачуть архирейську брику, то щоб давали гасло на трезвон, а я ото зустрів за городом дяка, налякав його пістолею та й посадовив на свого коня. І пустивсь ото дяк у город з ратищем у руці, а я за ним у хуругоні. Як же зобачили вартові той хуругон і попереду дяка з ратищем, та як почали дзвонарі у всіх церквах у дзвони калатати, так я катерив під той трезвон аж до собору. А народу наринило — тьма тем. От я тоді виліз поважно з дякового хуругона, та й кажу: тю на вас! Якого ви бісового батька товпитесь? Це, кажу, я, Гайдабура, по своїй нужді приїхав! Так мене тоді зараз заарештували та аж на два місяці на обакту посадовили. Здаєтця цього й доволі б, так ні ж, завели слідство: о пійманїї, та посаженїї, та гоненїї!

Заг. Та то ще не яке лихо, що слідство завели, а що ти скажеш, як тебе або на Сибір зашлють, або ж посадовлять між дурних та божевільних?

Г а й д. (читає) „О припечатанії ісавулом Гайдабурою пашківському попови до столу бороди“.

За г. То б то як ?

Г а й д. А це було так. Заїхали ми з сотником Котільвою до пашківського попа Венедика, та й почали горілку пить. А як підпили добре, то й почав наш піп хлюбитця: Я й дужчий за вас усіх, я й хвабріший, я й перепою вас у всякому разі. І ото заспорили ми та й об заклад побились — на пів відра горілки. Попили ми вечір, коли ось Котільва знемощів, тай звалив ся, а за ним знеміг ся й піп, та й заснув на дзиглі, простягнувши бороду по столу. Ото я й думаю собі: оце ж він програв справу, а завтра казатиме, що перепив мене, та нікому буде й за свідка стать; ке лиш я припечатаю йому бороду до столу, то вже не відбрушештя. Та мершій роздобув у армена бочкового сургучу, натопив попові на бороду, та й припечатав каганцем.

За г. Та грець же бив би твого батька! Та цей же піп і справді хвабрій молодець! Як ходив він зо мною по походах, то почепить було хреста на груди, а в руки вхопить шаблю, та в першій лаві з Черкесами бетця. Хиба ж мало в його й шрамів на тілі?

Г а й д. Та вже й сьміху ж було, як він прокинувся — трюхи кишок не порвали з реготу! І тоді ж таки, як відрубали йому бороду сокирою, то посатанівши, почав він за нами з ножакою ганятця — мене під бік шпигонув, а Котільві розпоров руку від ліктя аж до плеча; так же не вдовольнив ся на тому триклятий шп, а подав на мене „прошеніє“

За г. А ну — ну, дочитуй уже, які там іще за тобою капости є, бо вже час по чарці випить.

Г а й д. (читає) „О заснутії ісавула Гайдабури пняним способом на Великдень у церкві і о перекинутії дриганієм ноги ліхтаря з свічками“.

За г. Та побий же тебе сила Божа, бузувіре неприка́яний!

Г а й д. (читає) „О закуренії ісавулом Гайдабурою на цвинтарі коло пасок від святої свічки люльки“.

За г. Тю — у — у!

Г а й д. (читає) „О співанії ісавулом Гайдабурою у церкві стидних пісень“.

За г. Свят — свят — свят!

Г а й д. (читає) „О замордуванії ісавулом Гайдабурою протопопової кобили і о натиканії оній кобилі під хвіст паліччя“.

За г. Пху! Нехай тобі грець із твоїми слідствами! Не хочу й слухать далі! Я тільки дивую ся, чого вони дияютьця з отими слідствами, бо вже давно б час тебе на шибеницю потягти.

Га й д. Та про шибеницю ти не варнякай, а що багацько міні мороки буде, то цьому правда. (наливає і пе). Будьмо здорові, Пилипе!

За г. На здоровле Семене! Розповісти ж міні теперечки, як тебе Перетятко порадив?

Га й д. А Перетятко, спасибі йому, порадив мене добре. Коли хочеш, каже, отим засідателям очі заснувать та справу на далі затягти, то не відписуй їм, каже, нічого до діла, і звертай яко мога на бік. Нагороди їм, каже, усяких околясів, наплети усякої нісенітниці та халабурди. От вони, каже, усе тее прочитавши і нічого не второпавши, знов будуть до тебе отношенія слать та про ті околяси питать, а ти їм знов, каже, усякої галаматії наплети, тай нехай морочутця. А коли побачиш, каже, що не вважаючи на всі твої викрутаси, уже от-от закінчають слідства, то не допускаючи до суда, упять яку шкоду зроби, напрокудь чого здря, щоб нове слідство зайшло, а вони, каже, не судитимуть тебе, аж поки усі слідства закінчають, бо закон такий є, щоб судить по совокупности. І будеш ти, каже, тягти справу поки живота твого, і від суда та кари утічеш благополучно.

За г. Та й хитрий же проклятий Перетятко! Сказано судовий хирхуль! Не дарма ж він років десять по судах слухав, а потім у Військовому Правлені працював ся та в судових капостях наумудряв ся. Та чи ти ж так таки й зробив, як він тебе радив?

Га й д. Де ж пак! Хоч він і добре мене радив, так же сам ти знаєш, який з мене писака? Міні писать гірш як ціпом махать: чи надряпав що, чи не надряпав, а вже й чуприна змокріла з напруги. От я морочив ся — морочив ся, а далі й кажу собі: потривайте ж, я відпишу вам так, що й коротко буде, а гарно. Тай почав відписуватись усякими віршами та стидними піснями. Вони мене питають, з якої речі і яким чином я чоловікови голову відрубав, а я їм на тому отношеніі надпись:

Ой сів медвідь на сідало
 Та й крикнув він ку-ку-ріку!
 Не покидай мене, моя мила,
 Від нині й до віку!

Та ще й нумир поставлю. Вони мене запитують про свято-гудство та богосварні речі, а я їм:

Очеретом качки гнала,

Та спіткнулась і упала...

Вони міні торочать про харцизьський напад на дяка та глузованне з архирея, а я їм:

Тринди - тринди, тринди - бала

З вечерниць шкандибала...

Та отакечки ув один вечір на всі отношенія відписавсь, та оце й сподіваю ся, що з того буде.

За г. Ой, горе тобі буде, махамете! Жартувш ти та сьмієш ся з кого здря, а колись таки засьмієш ся й на кутні. Колись таки тебе доконають.

Гайд. Чортового батька! Уже коли справді прийдеця міні до крута, то я й до Черкесів утечу!

За г. Та чи так, чи ні, а все ж таки спасибі тобі, що ти до мене приїхав. З тобою і горілка міні петця за любки.

Гайд. Пий, Пилипе, коли петця! Тільки і нашого, що з'їв та випив, а все, що є инчого на сьвітї — галаматня!

За г. Тай правда, Семене!

Гайд. (бере чарку) Дай же Боже, щоб пилось та ілось, а клопоти щоб і на думку не йшли!

За г. Та ти вже що не скажеш, то доладу! Роскажи ж міні, голубчику, як там собі Перетятько маецця. Давно я його бачив, а колись були великими друзяками!

Гайд. Ге, Перетятько людина дуже мудра, уміє сьвіта вживать! Не дожидаючись, поки його на тім сьвітї у рай запровадять, упорядив він собі рай на цьому сьвітї. Поставив у своєму кабінеті широчезну шахву, а в тій шахві пляшок — так тобі лавами й стоять! Усе наливки, та настойки, та запіканки — аж дух радіє! Та кожній і особливе імення дано: одна привабниця, друга принадниця, третя душевна відрада, четверта від усяких бід і скорбот (на гадючих жалах настояна), пята закрепилиха шоста зачмутилиха, сьома повалиха, восьма похмилиха, девята, розвесилиха, та всіх і не згадаєш, бо є й десята й двадцята, Є така, що пють тільки перед явкою до началства, а є і така! що пють тільки після явки.

За г. Добре йому каторжному вигадувать, коли у його жінка є, та ще й дуже мудра на цю справу. А тут лихо, що живеш

собі сиротою удовим, тай то ще, хвалить Бога, до которого часу є чого напитця до схочу. А як пак собі маєтця пані Перетятчиха, Платоніда Македоновна ?

Гайд. Полотніда Демикитоновна ? Та ще вибрикує ! Тільки вже вередлива стала, так і нехай їй грець ! Як тільки росердитця на чоловіка, хоча б за те тільки, що вже старий дуже, та ще як залопче в неї де небудь під спідницею, то зараз і завередує, і почне репетувать : докторя ! докторя ! Пошліть у город коней по докторя ! То старий і жене у город трояка, а дохтір приїде, пожартує трохи з Полотнидою Демикитоновною, та й сідає з старим на тридні у карти грать та наливки пить !

Заг. Ге, братіку ! Платоніда Македоновна пані доброго заводу і добрих звичаїв. Таких пань не багацько на Чорноморії зосталось. Вона такого ж шталту, як і моя покійниця, тільки трохи тендітніша та примхуватіша, бо звісно — городянка. Десять літ чоловік у Катеринодарі служив, то й вона городянських манірів та поведенцій набралась.

Гайд. Якого ж вона саме заводу, що так тобі вподобилась ?

Заг. А заводу козацько - старосьвіцького, що вміє і пишно панувать і добре господарувать !

Гайд. А часом і чоловіка лящами та запотилишниками годувать ?

Заг. Чорти батька зна що ти варнякаєш, Семене ! Тут бере охота побалакать від щирого серця, згадать добрих людей, та порадитця, як би за їх зразком і своїх дітей прирядить, а ти в дурноляпство вкидаєш ся та серце мое вражаєш.

Гайд. Так ти Полотніду Демикитоновну за зразок маєш ?

Заг. Не скажу, щоб вона міні з усіх боків за зразок малась, а все ж таки куди не кинь, то вона пані доброго, старосьвіцького шталту. Я за молоду її знав і здавна звик її шанувать. Грішний я, братіку, чоловік і дуже любив жінок тай тепер ще люблю їх, а тільки ту зміж них шаную та поважаю, котора пані тай господиня.

Гайд. Та я й сам люблю жінок більш усякої инчої худоби, а все ж таки скажу тобі, що як би міні така жінка, як Полотніда Демикитоновна, то я б і до Луципіра пішов мінятця. Не багато втратив би, промінявши на чортицю. Тільки за те я і шаную її та поважаю, що вона добре вміє горілку на всяких зілях запікать.

За г. Ні, Семене, ти в цій справі не багато тямиш, бо ти вік звичував бурлакою. А я тобі скажу от що: дай Бог, щоб і дочки мої вийшли на такий шталт, як пані Перетятчиха! Ге, братіку! Як би ти знав, як то воно любо, як то воно мило, коли гарна молодиця, хороша пані та добрячою господинею буває! Вона дім, вона й двір закрашає! Та вона ж усюди, без неї ані що! Вона за усім дозирає, усім порядкує, все розподіляє! Вона й не робить — тільки ручкою білою поведе та приказує, а від того приказу все мов би оживає і на лад спадає. Та як на дворі, так і в хаті. Ти ще спиш собі або потягаєш ся на мнякому ліжку, а уже її голосок по хатах ляскотить, уже вона клопочетця, уже усьому порядок і привід дає. А як під празник, під велике свято? Та вона ж і на часиночку не вгамуетця, та вона ж уся — клопіт і рух, та у неї ж усе, мов під лотоками, і кипить, і шумить, і грає, і усе ж до - діла, усе до - порядку! А настане свято, вона одягнетця хороше та любо, а на столі у неї усього досить і усе ж то гарне! І поцілувавшись із нею смашно, сідаєш поруч за стіл, і гарно тобі, мов у раю! А наїдуть гості вона — наче аж виросте. Та голосок її над усіх дзвінкіший, та речі її над усіх розумніші, та вона скаже, тай прикаже, мов по зорях читає! От воно і людям мило і чоловікови радість! Ге, отака була моя покійниця, царство їй небесне! Отака, хвалити Бога, і сестра у мене рідна!

Г а й д. Та вони таки й справді як раз під шталт Полотніді Демикитоновні. Було як зіткнутця де небудь, то аж плачуть, що одна другої ніяк не передзявкає.

За г. Нехай тобі грець із твоїм глузованнем! З тобою балакати тільки серце собі дратувати.

Г а й д. А ти жартами не дратуй ся та частіш горілкою контентуй ся!

За г. Та давай справді випемо! Будьмо здорові, Семене!

Г а й д. Так чом же ти не всю випив? Пий до дна, бо на дні молоді дні!

За г. Ох молоді дні та молоді літа! Як би то вас наздогнати та назад вернуть! Дивно якомсь утворив Господь чоловіка! От хоч би й я: що вже шостий десяток міні минає, а чую ся, що наче зовсім на сьвітї не наживсь, та й те, що пережив, не счувсь, коли й промигнуло. Правду кажуть: що на сьвітї прожилося, мов у ві сні іздалось. І дивно, що тее саме, що було в твоїй

минулости може найгірніше, видастця тобі теперечки наче наймиліше...

Г а й д. А таки нагрішив і ти за свій вік чимало. Мабуть так, що коли не прийме Бог гріхів за жарти, то на тім світі багацько тобі мороки буде !

З а г. Ох, грішний я, голубчику, чоловік на світі і хто його знає, чи протягне ще міні Господь віку, щоб тії гріхи спокутувать ! От хоч би й мое, кохання з Буркунівною. Важить воно на мойй душі гріхом великим, а колись то було таким любим, що й досі ухмиляю ся, як його згадаю. Та й дівка ж була гарна, ота Олесья Буркунівна — висока, та статна, та з лица біла та з такими гарними очима, що як глянеш у їх, то аж млосно тобі стане ! А цілувала ся, братіку, як ! Як упетця було в тебе губами, то прямо душу з тебе висмоктує. Та як спізнав ся я з нею насправжки, та як добрав ся вже до самого щирцю, то було не встережутця мене старі не то у ночі, а й посереду дня. Оце сяду було верхи на свого буланого коня тай іду повуз двір старого Буркуна, наче так собі своєю дорогою за своїм ділом, а сам так і пантрую, чи не зявитця на рундучку Буркунівна, та чи не дасть гасла. Коли дивись, аж ось і вона, як з землі виросла, на рундучку. І коли покрутилась трохи, тай зникла, то я іду собі далі, бо то знак, що батько й мати дома. Як же стане на рундучку та білою хустинкою тільки — мах, мах ! Ото знак, що старих батька й матері дома немає, а міні того тільки й треба. Мершій завертаю до двору, привязую коня до стовпа тай у хату до Олесі. І милую ся було з нею цілий день, що аж кінь мій коло стовпа з нудоти по коліна в землю вбетця, а накохавшись та намиливавшись, іду собі веселенький до дому та пісеньок виспівую.

Г а й д. Чом же ти на їй не оженив ся ?

З а г. Та якось, бач, не довелось. Бо одно, що згодом таки обридла міні трохи, а друге, що найшлась іще краща від неї, так й занедбав її.

Г а й д. І не знайшовсь ніхто, щоб тобі за таку капость вязи скрутив, або потрощив ребра ?

З а г. Ні, до бійки не дійшлось, а нарікання та псякування було доволі. І найбільше ремствувала та лютувала стара Буркуниха — аж до самої смерти на мене гадиною дихала. А одного разу якось зустріла мене на самоті коло цвинтаря тай гукнула міні зо-зла : Ну, каже, сякий — такий сину, наплював ти нам у

жменю, то таки вблагаю я Господа, що наплюють і на тебе чорти на тім сьвіті! (хрестить ся). Господи, Господи! То ж то гріх той і досі на моїй душі вагоніє, а кажуть люде, що як стара жона проклинає, то не легко Господь той гріх з душі здіймає! І то ж то треба колись буде за той гріх з великою покутою каятись!

Г а й д. Та коли й досі не зібрав ся, нехай уже будеш каятись тоді, як тобі лиха година груди підопре, або тряся за живіт ухопить, а тепер поки що ке лиш випемо!

З а г. Бодай тобі заціпило за такі речі!

Г а й д. А гарно ти, Пилипе, про Буркунівну розповістив! Аж мене скортіло! Чи нема в тебе ще якої сторії про кохання. Коли є, то кажи, а я буду слухать.

З а г. Ні вже, я своє розповістив, а тепер за тобою черга. Скажи міні, будь ласка, Семене, чи ти таки коли небудь кохав ся навсправжки?

Г а й д. А чом же? За молоду таки вчасу доводилось та ще й тепер де-коли трапляється. Як запопаду де-небудь на самоті дівку або молодицю, то зараз й покохаю ся: як що дуже коме-зиста, то тільки в жарти, а як що не дуже, то таки й навсправжки.

З а г. Побила б тебе лиха година з отаким коханням! Ох, грішний, голубчику і ти чоловік на сьвіті, та ніколи й не зітхнеш до Господа з упокорою.

Г а й д. Який же воно гріх у таким коханні, як мое? Тут не стільки гріху, скільки сьміху.

З а г. А як погадаю я, Семене, про тебе, який ти собі вільний та не журливий, то здається міні, що такої щасливої людини, як ти й на сьвіті немає. Не дошкуляють тобі ніякі ні клопоти, ні скорботи, нема тобі ні печали ні воздыхання.

Г а й д. Еге ж, так воно й є! Це як там кажуть: ні печаль ні воздыхание, но жизнь біс батька зна яка. Цілий вік живеш на злах-лободах, або як сорока на тину, а здохнеш, то ніяка й собака за тобою не завие...

З а г. Який ж бісів батько тому винен? Хибаж ти не самохїть своєї жінки та домівки зрік ся? А цікавий би я знать, Семене, яким ти чином одружив ся? Чи тобі таки вподобалась дівка, а чи може на гроші поважив ся?

Г а й д. Хиба ж я Жид, щоб на гроші поважив ся? Мабуть уподобалась, коли сьвіт собі заневолів був.

Заг. Так розкажи ж міні, будь ласка, як воно такечки склалось!

Гайдаб. Шкода, Пилипе! Не охочий я розповідати про свою женитву, бо як пригадаю добре своє подружжя, то вже безпремінно наплюсь так, щоб аж з душі перло.

Заг. Та все однаково без цього не минетця. Розкажи бо, братіку, міні на втіху!

Гайдаб. Так пострівай же спершу випю, щоб у пам'яті вияснилось.

Заг. Пий, голубчику, а я за тобою!

Гайдаб. (бере чарку) Прощай же, розуме, завтра побачимось! (пє) А сторія моя буде ось яка. Ото ж бач, парубкував я до 25 літ і ніколи не журився. А одного разу якось завернув я мимоїздом на хутір до багатого козака Блима тай потрапив саме на вісілля — видавав дочку. Танцюють там парубки з дівчатами, пристав до гурту й я. І вкинулась міні в вічі одна гарна дівка, дочка хорунжого Недригайла. А дівка була справді хороша та така жвава, що на їй і шкура говоре — уся на кивах та на моргах. Починаю з нею жартувати — збрешу що здря, то сїпну її, то обкрутну коло себе — а вона усе хихикає та кепкує з мене прямо таки в вічі. Оце обернетця до дівчат та й каже: дівчата! Оцього мацапуру навряд чи яка полюбить! А я їй нічого, кажу, полюбить й мене кого лихо не мине. Далі та далі зовсім таки взяло мене ремство, що гарна триклята дівка, та не то щоб зо мною поводитись приязненько та чемненько, а прямо таки зневажає мене. І так збентежила мене триклята, що аж жалко міні стало — повісив голову і зажурився. А далі, як підпив добре, то й мигнула міні думка щож, матері її трясця, чи взяв чи не взяв, а посватати можна Сів я на коня тай поїхав прямцем до старого Недригайла — отак і так кажу, вподобалась міні твоя дочка, то благослови мене з нею та й будь батьком, коли не хочуть скурвим сином!

Заг. Та брешеш! Не вже б таки ти отаку дурощі йому ляпнув!

Гайдаб. Хрест мене вбий, коли брешу! Тільки звістно, що не зразу я йому отаку приповість бевкнув, а вже як по чарці по другій випив та розбалакались гарно.

Заг. І не вхопив він тебе за груди? І не виштурхав у потиляку з хати?

Гайдаб. Та він спершу мої слова за жарти прийняв, по-

тїм як розшупав, що я йому навспражки кажу, то збентивив ся і зремствував трохи, а як побачив, що я на гнів його не вважаю та все таки про своє торочу, то тільки здивував ся та все плечима здвигав. Подивував трохи, а далі й питає мене: чи є ж каже, у тебе, приятелю, батько й мати! Чи великий достаток? Чи багато худібчини? Еге кажу, батька й матір своїх я забув уже як і звали, а худібчини, кажу, в мене зроду ніякої не було окрім коня та сучки-хортиці; тай та, кажу, позаторік іздохла. Уже, кажу, коли хоч мене зятем мать, то бери у прийма. — Щож ти, каже, в мене робитимеш? Любитиму, кажу, твою дочку та твій хлїб за десятьох буду їсти! Регоче з мене старий, а проте бачу я, що я йому таки й геть то вподобав ся. А тим часом подали нам на стіл вишнівки, а потім дулївки, піднялись у нас речі гучні та веселі, а незабаром старий уже обійматця і цілуватця до мене поліз. Вертаєтця з весілля дочка, а він і пита її: а що, каже, Олесю, припадає тобі за пана Гайдабуру заміж іти — чи до вподоби, чи ні? А воно, трикляте дївча, уткнуло пику в рукав та тільки: кіх-кіх-кіх! Що це ви, каже, тату, Бог із вами! Такого мацапуру, каже, і в ярмарку ніхто не полюбить! А я їй на те: от уже брехня, кажу, так чисто брехня, бо на ярмарках, кажу, міні найбільше й пайдить. А старий і собі: дурниця, каже, моя дитино! Це, каже, сам Господь послав тобі чоловіка, а міні зятя: вдача козацька, весела щира душа, — брехать не вмів. Таких козаків, каже, не багачько зосталось. А дївка тоді сперечатця, та відмагатця — де ті й жарти ділись, у сльози вдарилась. А ми з старим відрядили її геть, а самі пили тай пили аж до півночі. А на другий день він міні і каже: полюбив я тебе, братіку, дуже, а все ж таки зразу тобі слова не дам. Приїзди, каже, через тиждень, а ми з дочкою тим часом надумаємось. От я й поїхав, та їдучи собі й думаю: на якого бісового батька я буду женитця? З якої речі розпочав я отую галаматню? Хиба щоб мороки та гризоти набуть? Та нехай їй грець, отій красуні! Не хоче зо мною любитця, то не буду й журитця. Не хоче мене кохать, то міні на неї — наплювать! Так щоб же ти думав, Пилипе? Отакечки собі мізкую, а вона, капостна дївка, що години, що хвилини, так міні перед очима й стоїть. Та так же видимо уявляєтця, так явма уздриваєтця — мов живісінька. І як я не всиляв ся, щоб її з думки збуть та цілком забуть, а вона все стоїть у мене перед очима у своєму кожушку з лисичим коміром і лисичими закаврашами, і дивитця на мене насъ-

мішкувато своїми карими очима, і усміхається до мене глузовито своїми рожевими губами, і очевидячки кепкує з мене. А міні люблю, і якийсь жаль мене бере, і серце в мене болить, і душа в мене нудитця. Занепав духом так, що насилу дихаю. От я переміг ся тиждень, а далі й кажу собі: е, матері її трясця! Чи любить, чи не любить, а як отак журитця, то краще оженитця. Та ото знов сів на коня і поїхав до старого Недригайла: отак і так, кажу, закохав ся у твою дочку, як чорт у суху вербу, то не вкоти сироті віку, віддай за мене Олесю, а я її любитиму, як душу, а труситиму, як грушу, поки живота мого. Старий привітав мене раденько і почав зо мною гулять. Отже гуляти гуляє, а до діла нічого не промовляє, а тільки горілку не та ковбасу їсть, та стогне, мов з лиха. І пили ми аж до півночі і все він мулив ся та мняв ся і на мою прозьбу не подавав ся, та вже як цілком напив ся, то аж тоді згодив ся — поляпали ся ми долонями й поцілувались. А на другий день ми похмелились здорово, а к обіду упять напились, а там знов похмелялись і знов напились і пішов у нас дудліж на цілий тиждень, та таки не без того, що п'яними і весілля зкоїли. А перед шлюбом Олена міні й каже: гляди ж ти, триклятий п'янюго, оце ж ти береш мене силоміць, то будеш каятця по віки вічні. А я їй на те: побачимо, кажу, чий чорт буде старший. І ото звінчали нас, так воно й вийшло, як там кажуть: оженив ся навісний та взяв біснувату. Почали ми з Оленою жить та сваритця: я до неї, а вона від мене; вона від мене, а я за нею! Було сьміху, було й плачу з нашим коханнем. Спершу я все ж тільки підсилав ся та підлещав ся до неї, а потім бачу, що немає ладу, та почав її малахаєм бить, та таки й приборкав трохи — уже не тікає було від мене, а тільки плаче та лаятця. Та вжеж і лаялась знакомито! Вичитує було, мов по писанню: і бодай тобі добра не було, і бодай тебе земля проглінула, і бодай тобі руки й ноги посудомило, та инколи таке сплете, що мимовіль розрегочеш ся. І найгірше допікало їй те, що як би вона не лаялась, а я ту лайку повертаю в жарт. Отже поки жив старий, то коло його і наше життє хоч трохи на людське скидалось, а як умер він у півроку після вісілля, то почув ся я, що якась величезна прірва розлучила мене з жінкою. І бачу, що вона моя жінка, чуюсь, що вона на мене пеклом дише і ніяким чином не приверну я її до себе. І бачу, що я над нею пан, і чуюсь, що не поборю її. І бачу, що в мене худоби і всякого добра достаток і

чуюсь, що про все те міні байдуже. Тільки тоді було у нас і супокійно в хаті, як обое мовчимо та сопемо, а як тільки забалакаєш, так і запорожить вона супротивні речі, так і почнетця у нас суперечка та перекази. І чорт батька зна про яку дурницю зайде річ, а зібетця така буча, що або хапай шапку та тікай з двору, або бери малахай тай бий. Дійшлось до того, що вже й веселий гумор мене покинув, охота до жартів відпала. Тільки инколи було, як напюсь добренько, то й почну її повмисне дратувать, та роздратую так, що аж пирхає аж, захлипаєтця. Та одного разу, як отакєчки дратував її, підхопив ся їй під руку безмін, та як цигипнула вона мене отим безміном під вухо, так я й памяти збув ся — насилу водою відлили.

За г. Отак тобі махаметові й треба!

Гай да б. І от, поживши отакєчки з Оленою рік, удовольнив ся я супружеським життем аж от поти (показує на гирлянку) і радий був, що прийшла черга на службу йти, бо думка була така: як битця та сваритця, то краще розлучитця. Отже відбувши той рік на службі, упять таки до дому поїхав — задля дочки, що без мене й привела. Уступаю в хату, а вона як уздріла мене, то так і отетеріла: і рот роззявила, і очі вирячила, і руки поперед себе наставила, наче перед него уявив ся чортяка, або видюща смерть. А як отямилась, то й почала зараз вичитувать та причитувать: і чого таки ти до мене притаскав ся? Та принесла ж тебе лиха година на мое безголова! Та бодай же тобі добра не було! А я їй: тю на тебе, дурна! Я ж таки думав, кажу, що тобі без мене скучно, бо хтож тебе без мене подратує, або й попобе! І хоч як я був затяв ся на тому, щоб не ворогувать із жінкою, та жить з нею тихомирно, а через дванадцять неділь мусів тікати з двору і повіяв ся куди здря, та навернув ся до дому уже більш як у півроку, бо почув, що жінка сина привела. Отже знов пробув дома тільки місяць. А після того вже навідував ся до дому тільки в ряди — годи, не більш як на тиждень. В остатній раз приїхав якось на Великдень і тільки що переступив поріг, як уже жінка кинула ся до мене, як оса: а ти чого до мене приїхав? Геть з мого дому! Бери з мене що хоч, бери худоби половину, та тільки геть із дому, щоб тебе й не бачила! Та так і сикаєтця до ноги, так і шпигає так і штовхає геть, мов бжола трутня. Що за вража мати, думаю собі. Пожив я дома днів зо три, роздивив ся добре, аж бачу, що у неї вже і

бахуре! Цілий день і цілу ніч думав я, як міні теперечки у світі бути, і тодіж таки наважився пуститця на всі чотири вітри і п'ятий шум, щоб уже більше і не наворотатця до дому. А зібравшись у поход, гукнув я до жінки на прощання: зоставайся здорова, сто чортів тобі в боки! А вона міні: собаці собака й путь! А далі підбігла до печі, уткнула голову в челюсти, та як гукне в комін: бодай же тебе в дорозі побила лиха година, га бодай тобі очі заснувало, щоб ти й дороги до дому не знайшов і ніколи не вернув ся, та щоб заклекотіла твоя й путь—гу-у-у-у! А я їй: на свою голову дурну! Та з цим словом виступив з хати, сів на коня, та й поїхав... І от уже мабуть дванадцять рік, як і чутку про жінку та дітей чув!..

За г. (сидить мовчки, повисивши лоб, а потім підводить ся з міста і хрестить ся до ікон). Господи, Господи! Що грішний я в тебе чоловік на світі є і багато твоєї милости треба, щоб міні спасти ся, але слава тобі, Господи, що я не такий бузувірі махапет, як оцей Гайдабура! І дережить же на світі земля такого тричі проклятою харцизяку!

Гайдаб. Отже, гляди, старий зовсім зпантеличивсь.

За г. Ні, бузувіре, я не зпантеличивсь! Я дивуюсь й не надивую ся, який ти є махапет на світі! Та ти ж загубив вік неповинної людини, силоміць її за себе взявши! Та ти ж взяв її тільки задля забавки — на дратування, та кепкування, то не живо, що й душа її до тебе не привернулася! Та ти ж із святого шлюбу та зробив собі іграшку! Та ти ж замість того, щоб жінку на путь навести, відбіг її, як собака, і допустив у гріх упасти! Та ти ж відрік ся від кривих діточок, як Юда від Христа! Та горе ж тобі, горе, божий рабе многогрішний! Буть тобі на тім світі у вогні пекельнім, у смолі клекотючій!

Гайдаб. Та ти, чи чуєш, заздальгідь не жалкуй за мною, бо може ще за мої гріхи та чорти мене отаманом у пеклі постановлять, то ще, гляди, ти ж таки в мене під командою будеш.

За г. (хрестить ся) Господи, Господи! прости мене грішного і помилуй!

Гайдаб. Та ні, брехня! Не сподівай ся спасіння, бо й ти своїх гріхів аби як не відмолиш, а турбуючи Бога тільки більше його роздратуєш. Ось ми лиш краще випемо!

За г. І тямки я собі не складу, чи ти й виплодив ся отаким махапетом, а чи тебе батько й мати своїм родительським

проклоном прокляли і на вічний гріх занастили! Чи ж видансько? Набив ся, намордував ся з жінкою, та й покинув з маленьким діточками на дозволячу!

Гай да б. Патякаєш ти, Пилипе, не розтямкувавши діла. Ось годі тобі причітувать, та ке лиш випемо, а я засьпіваю тобі пісні (наливає чарку і сьпіває): Ой пий та не лий,

Люби жінку та не бий,

Нехай буде яка є,

Сама тебе в щоки бє —

як колись покійниця Ганна Сидоровна — царство їй небесне!—та біла нашого полковника Загребу... (пе і наливає Загребі).

За г. Так оце ти, махамете, верзеш отаке про мене імою покійницю жінку? І сорому тобі немає? Та ти б же коли чіпаєш мене, то не ворущив кісток хоч покійниці жінки, бузувіре ти неприкаяний!

Гай да б. Так хибаж я ворущу її кістки? Ворущив ти їх за свій вік доволі, поки розворущив до останку, а тепер уже ніхто не поворущить. Ось випий лиш за впокій її душі на тім сьвітї; бо на цім сьвітї й вона накуйовдила таки чимало.

За г. Пху на тебе, бузувіре! Твоїм язиком сам біс орудує! (бере чарку). Ні, Семене, ні, голубе! Міні язик не повернетця докоряти чим небудь покійниці! Добра була у неї душа, щире було серце! Не хочу впевняти, щоб ніколи ні в чім не прогрішилась; не скажу й так, що не було в нас ніколи незгоди—були сварки були й шкварки—без цього в подружжі не можна пробуть; та все ж таки спасибі їй, спасибі на віки за її ласку і добрі вчинки! І чи така в мене вдача козацька, щоб жінці та мене бить, а хоч може і трапилось инколи, що вдарила коли п'яного, як від горілки знемошію, так то вдарила своя кривна рука, своє рідне тіло! Не докір їй слід за це посилать, а щире спасибі, бо вона міні від усього серця добра бажала (хрестить ся). Пошли ж її, Господе, царство небесне і вічний покій! (пе).

Гай да б. Та не молись дуже, бо вона вже й так досі у раю коло божого боку. Оце ми з тобою пемо та про неї згадуємо, а вона може теперечки саме з святим Петром, або Іваном Золотовусим на божих подушках під святим кожухом цупко спить, а про тебе грішного й забула.

За г. Чорти б побили твого батьке з отакими жартами! Бо дай тобі так легко дихать, як міні твої річі слухать про свою рідну жінку! (повісивши голову, жалібно) Жінко моя, жінко моя

люба! Чи ти чуєш, що про тебе кажуть? А ти-ж було гостей виташ ласкава, як ясонька! Ти ж було шануєш їх від широго серця і горілки чаркою, і стравою доброю, і словами привітненькими...

Гайдаб. Еге, та ти, козаче, за того зарюмаєш!

Заг. (зовсім хлипаючи) Жінко моя, Ганнусю! Галю, моя галочко! Та ти ж було обмиваєш мене і вичісуєш і годуєш і спати вкладаєш! Та ти ж було піклуєш ся зо мною, як за дитиною, а тепер же я сирота удовий (ридає).

Гайдаб. (перекривляючи) Та ти ж було хоч і в гречку стрибаєш, то й мене не забуваєш та з п'яного штани стягаєш, а при цій вірній оказії і під бік штурхнеш, і за чуприну скрутнеш і від широго серця по мармизі ляпнеш...

Заг. (ридаючи) Та Галю ж, моя галочко! Та як же міні без тебе на сьвітї прожити?...

Гайдаб. (до дверей) Палажко! А гей, Палажко!

Палаж. (вбігає) Чого вам?

Гайдаб. А хіба ти не чуєш, що Пилипусь плаче? Ти б таки хоч по головці його пожалувала, та таки й цицьки б йому дала, то може б воно забавилось та й замовкло.

Палаж. І оце ви на те мене тільки й кликали?

Гайдаб. А хіба ж нема на що?

Палаж. І як таки не сором вам чорти батька зна що варлякать?

Заг. (підводить ся) Та й допик же міні оцей іродового батька син! Палажко! Відведи мене до постелі та роздягни!

Гайдаб. Та сама таки й приспи його гарненько! Та ще й пісні присьпівай. Соньки — дрімки в постілоньку,

Здоровячко у тілонько,

А в роточок їдусеньки

А в пелькочку питусеньки —

Та ще й краще що небудь приклади! (Палажка бере Загребу під плече і веде в другу кімнату, а Гайдабура застає ся сам і наливає чарку) Так оце мабуть так, що випить й ще одну, та піти й собі під грушу, та відпочинуть на траві, бо таки налив ся горілкою аж по саму завязку, та ще й полковника подратував, собі на втіху, до схочу (пе і виступає, сьпіваючи і пританцьовуючи). Сяк так до вечера доживу,

А в вечері ще й на вулицю піду!

IV.

Альтанка в саду Загреби, з обох боків великі дерева, а далі куші бужку, жвітники і ще далі видко причілок Загребиного дому. Перед публікою стіл і на йому самовар з усім чаєвим прирядом, біля столу сидить Загреба з льюлькою, Гарась, Юрась, а трохи з боку на скамниці сидить Киля і щось читає з зшитку.

Юрась. А дивітця бо, дивітця, як наша Киля віршів зачиталась, та ще хахлацьких!

Заг. Де ж вона їх допяла?

Юрась. Та то ж я їй понадавав. У нас у гімназії багацько ходило по руках заборонених віршів, так я понасписував собі всяких: і стидних і чудних, і хахлацьких, та оце й Килі даю по троху.

Заг. (з гнівом). Так оце ти, махамете, рідній сестрі та даєш бридких віршів читать?

Юрась. Та ні, батеньку, я стидних їй не даю, то хахлацькі!

Заг. А ну покажи, дочко, що ти там читаєш?

Киля (підходить до столу і сідає на дзиглик). Не турбуйтеся, батеньку, це вірші не стидні і не чудні... Це такі вірші, що читаєш їх, а душа твоя і радіє і плаче...

Заг. Та в тебе, бачу, й справді очі заплакані!

Юрась (зазирає в сшиток). Еге, це вона „Тополю“ читає!

Заг. Яку там Тополю? А ну прочитай, дочко, то й я послухаю!

Киля. Е, батеньку! яка з мене читачка? Нехай краще Юрась прочитає.

Заг. Та ну не мнись! Коли кажу читай, то й читай!

Киля (бере секстерню і читає):

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

Заг. Пхе! чорти батька зна що й написано! Зараз і бачу, що писав якийсь недотепа.

Гарась. Та то писав Шевченко!

Заг. Який Шевченко?

Гар. Та там такий письмак був проявився — з крепаків.

Заг. Як? Оцеб то кріпак та віршів понаписував?

Гар. Та кріпак же! Прямо таки кріпак Тарас Шевченко.

Заг. Та хто ж його сучого сина навчив читать та писать?

Гар. Ге, батеньку! У російських панів є такі крѣпаки, що краще ніж самі пани читають і пишуть. А цей Шевченко так почав був таке писать про панів та про царів, що його в кайдани закували, та чи на Сибір заслали, чи в москалі віддали.

Заг. Та невже ж таки справді?

Гар. Їй же Богу! І ще й досі десь тиняетця, коли не пропав.

Заг. (до Килі). А коли так, то й не читай, дочко, його віршів — нехай їм сучий син!

Киля. Та то, батеньку, мабуть якийсь другий Шевченко... той мабуть не так писав... а тут, батеньку, справді гарно написано.

Юрко. Та таки й справді, батеньку, гарно, тільки що дуже вже якось жалісно — так за серце й бере.

Заг. Де там у гаспида гарно — якась нісенітниця, галаматія!

Киля. Так ви ж, батеньку, тільки початок вислухали. Ось потривайте, я вам вичитаю це до кінця.

Заг. А ну-ну, читай далі.

Киля (читає): Чумак іде подивитця,

Та й голову схилить,

Чабан вранці з сопілкою

Сяде на могилі —

Заг. (махнувши рукою). Та ні — шкода! Не втне Каїн Абля, бо тупа шабля! Зараз і бачу, що недотепний!.. Та й пише чорт батька зна про що — про чумаків та чабанів! Е ні! От як у нас у полку, та був хорунжий на прізвище Гергель — і ще й тепер десь на Сангинях хутором сидить — так от був мистець на вірші! Як підіпе було трохи, то про щоб йому не сказав, зараз він тобі віршами і втне, та ще як гарно! Одного разу якось наїхало до нас багацько гостей, сидимо ми так як оце теперички за самоваром та горілочку пемо, а він, сучий син, такі вірші плете, що ми аж за боки беремось та регочемо. Коли це покійниця мати ваша — царство їй небесне — й каже: а нуте Матвієвичу, і на мене вірші скомпонуйте! От він зараз випив чарку, повісив лоб, покрутив вуса, а далі й почав казати:

Ой ти пані чорнобрива

Розкрасавиця моя!

Зовсім звела мене з глузду

Шия білая твоя!

Спати ляжу, смокчу люльку,

Повернись на другий бік —

Через тебе спать не можу,
Я нещасний чоловік!

Та як почав, як почав далі, так і чорти його батька знають, як гарно! Мати ваша, покійниця, тоді аж заплакала, а я таки й зрестував на сучого сина та й за груди його вхопив і за малим не бив його за те, що приліпив таке, як розкрасавиця моя. Бреши, кажу, махамете, та не забріхуйсь! А він як і видумає було на кого кумедні вірші, та ще як прибреше іродів син у десятеро проти правди, то хоч і в люде не потикай ся, бо дивити-мутця на тебе, як на тура, і осьміють тебе, як Хому в ярмарку!

Гайд. (уступає до альтанки). А здорові були!

Заг. Здоров Семене!

Киля.   }
Юрась.   } Драстуйте, Семене Прокоповичу!

Заг. Сідай, Семене, та випемо чаю!

Гайд. Ге, неохочий я, брате, окріп сьорбать та цукор смоктать. Зовсім це не козацьке діло. А ти краще гукни, щоб Палажка подала справу.

Заг. Та й з цим не забаримось. (До Юрка) Побіжи сину, в сад та там під рясною грушею знайдеш на скаминці мого кисета з табаком, що я забув, так ти захопи його та принеси сюди.

Юрко (зриваєть ся і біжить, пританцьовуючи та виспівуючи):

Ой гоп з парубками,
Кив, морг брівоньками,
Туп-туп, туп-туп ніженьками
Цок-цок, цок-цок підківками...

Гайд. Тай меткий же та веселий у тебе хлопець оцей Юрко. Учора його малахаями били, а сьогодні уже й не знати, що він під таку зневагу підпав.

Заг. Харцизьяка, сучий син! З його усяка лайка і бійка як з гусака вода склизає.

Киля (до Гайдабури). Семене Прокоповичу! Чи в вас немає часом віршів хорунжого Гергеля? Батенько кажуть, що ви їх і на память багато вмієте.

Гайд. Он бач, чого вам заманулось! Шкода, Калино Пилиповно! Гергелєві вірші гарно читать тільки під п'яну річ, а ви ними свого смутку не розважете.

Киля. Якого смутку?

Гайд. Іще й питаєте: якого смутку? Хибаж ви буваєте

коли веселою? Ви з смутком ходите, з смутком спать лягаєте, з смутком і встаєте. Ви й говорите наче крізь плач, і усміхаєтесь крізь сльози. От хоч і тепер: на губах усмішка, а на очах сльози.

Киля (засоромившись). Бозна що ви вигадуете!

Юрко (вбігає і подає батькови кисета). А я оце біг через сад, та й згадав щось про нашу Килю... Та щось гарне-гарне!

Киля (стурбована). Про мене, кажеш?.. Гляди ще не збреши чого небудь!

Юрась. Нічого мені брехать, коли я й правди знаю чимало.

Уля. А ну скажи, Юрасю! Скажи, голубчику!

Киля (до Юрка). Юрасю! Гляди ще й справді чого не вигадай!

Уля (до його ж). Юрасику! Голубчику! А ну скажи справді!.. Та нуж бо скажи!

Заг. Та то він, сучий син, хотів збрехать та не знає з чого почать.

Гарась. Та про Килю і я дещо чув від тітчиної покоївки Векли...

Киля (боязко). Від Векли, кажеш?..

Гайд. А я хоч нічого не чув і не бачив, а більш усіх вас знаю.

Киля (боязко). Що ви знаєте?..

Гайд. Що ви когось кохаєте!

Киля. Не брешіть бо на старости літ!

Заг. Ото наскіпались на бідну дівчину!

Юрась. Ні, я знаю далеко більш, ніж Семен Прокопович. Я щось своїми очима бачив. (До Килі). Хочеш, Килю, розкажу?

Киля. Юрасю, Юрасю! Чим я тобі завинила? Чи я коли скривдила тебе, а чи яку прикрість тобі зробила?..

Юрась. Та ні, ні, не бійся, я нікому не розкажу!

Заг. Е, матері вашій біс! Коли так, то кажи, махамете, усю правду до щирця, бо тут, здавця, якась капость є!

Юрась. Та то я, батеньку, пожартував...

Заг. Ні, брешеш! Ти справді щось погане знаєш (Підводить ся) Кажи мерщій! Кажи з доброї волі, бо однаково розкажеш міні й знехотя!

Юрась (до Килі). Що ж, Килю? доведеться, мабуть, розказать...

К и л я. Юрасику, Юрасику! Як тобі не гріх?..

З а г. (яровито). Кажи, махамете! Кажи мерщій!

Ю р а с ь. Та то, бачте, учора в вечері побіг я в сад, та коло нашої куріпки шульпіку спудив...

К и л я (кидаєть ся Юркови на шию). Побій ся Бога, Юрасю!..

З а г. Коло якої куріпки?.. Якого шульпіку?..

Ю р а с ь. Та навіщо вам знать?..

З а г. (сціпивши кулаки). Кажи, іроде! Кажи, бузувіре! Кажи мерщій!

Ю р а с ь. Та вже звісно, коло якої куріпки... коло нашої Килі. А шульпіка таки справді Шульпіка й е — отого хорунжого Шульпіки, що коло тітки хутором сидить, син... Андрієм зветця.

К и л я (сціпивши руки, бережно опускаєть ся на дзиглик). Боже мій, Боже! Він убі мене... він живцем мене втопить!..

З а г. Та кажи ж міні, бузувіре, кажи до ладу, кажи усе чисто до щирця!

Ю р а с ь. Та я ж кажу вам... Ото ж я погнав ся за Оришкою, а вона гайнула в сад, та поза акгрусом, та поза бузком, а я кинув ся їй на перестріт прямо через бузок, коли ж ось із боку у мене щось як шарахне! А далі на втікача — шелесь, шелесь. А я за ним, а воно через тин — плиг! а я його за полу — хіп! Дивлюсь тоді, аж воно — Андрій Шульпіка! Кинув ся я тоді назад у бузок, аж там наша Киля прикавурилась під кущем, та й сидить як куріпка!.

З а г. (ухопившись за лоб, опускаєть ся на дзигель). Оце так, що почаствував мене, іродів син — мов келепом по голові гепнув! Оце так що захмелив — аж у вічу в мене засьвітилось!

К и л я (зриваєть ся з дзигля, піднявши в гору сціплені руки) Батеньку! не йміть йому віри! Не йміть йому віри ніхто!... Він зі злости на мене... він ворог мій!... Він мене втопить хоче!..

Ю р а с ь. Та що вже, Килю, брѣхать! Признай ся вже по правді та й конт! Хиба ж я не знаю, що ти й від тітоньки до його на вулицю бігала?

К и л я (опускаєть ся знов на дзигель). Боже мій, Боже мій! Яка безжалосливість, яка зледушість! І за віщо, спитать би, за віщо така міні від нього зневага тяжка? (схилиєть ся на стіл).

З а г. (сам собі). Оце так, що вберегла сестра мою дитину! Це таке, що я вже не знаю, як його й бути!

У ля. Та хто ж він, отой Шульпиченко? Чи він хоч трохи обрзований? Чи він хоч служить де небудь?

Юрась. Який там обрзований? Він, як і я, з четвертого класу вийшов тільки, за два роки передо мною. А служив у військовому дижурстві. То міні й не диво, що Киля покохала його, бо він таки справді молодець. А що вже до дівчат ласий — що вечора тільки й роботи, що по вулицях товчетця. А вже пісень співають та баляндрасів точить, то такого другого й не зискать! А завзятий, а меткий, а жвавий, а прохірний! Там такий сучий син, що в одно вухо влізе дівці, а в друге вилізе, та так що й не счується!

У ля. Так ось яка вона, наша захвалена тихеря! Так вона покохала необрзованого урядника, писарчука, та по хмеречах із ним рандеву справляє!

Гарась. Правду кажуть, що в тихому болоті чорти плодять. А міні таки й казала Векла, та не все...

Заг. (до Улі та Гарася). Годі, годі вам уїдатись до неї—нехай я сам допитаюсь правди! (грюкнувши кулаком об стіл, до Килі) Килино! А кажи міні, чи правду оце Юрко каже, чи ні?

Киля (підвівши голову). Батеньку!... потривайте трошки.. дайте міні опамятатця.

Гайд. І чорти батька зна, чого вони згвалтувались! Тільки дарма бідну панночку нудять! (До Килі). Килино Пилиповно! Годі вам скорбувать серцем! Пльоньте на той сором та скажіть їм у вічі: щож, мов, кого покохала, з тим і погуляла! Нехай їх тоді завидки вхоплять!

Заг. (знов грюкає кулаком). Та чи ти чуєш, Килино? Кажи міні мершій, чи правду Юрко каже, чи ні?

Киля. Правду, батеньку...

Заг. Як?... Ти кажеш: правду?...

Киля. Правду, батеньку...

Заг. (звісивши лоб). Оце до діла! Оце так, що наробила сорому!... (до Килі). Так ти до його на вулицю бігала?... Так ти з ним по хмеречах вешталась — га? Та як же ти зважилась, та як же ти насмілилась?... Та ти ж свою дівочку честь запропастила!

Киля. Татоньку... Я люблю його...

Заг. Як? І ти смієш міні таке казать? І тобі не сором?

Киля. Я люблю його, батеньку... а чести свої я не запропастила...

Заг. Цить, прокляте пискля! І як ти смієш такі стидкі речі казати! Хиба забула, що я тобі батько?

Киля (крізь плач). Батеньку! Я нічого поганого не зробила... Я тільки люблю його... Я люблю його, батеньку! (плаче).

Заг. (піднявши кулаки). Та цить же, проклята недоріко, а то я тебе живцем у землю вбю! І белькнуть міні про це не смій! (відступившись геть) Оце страмота! Оце бридота! Оце так що наробила сорому собі і батькови на старости літ! Уберегла ж тітка свою зрощеницю! (на бік) Спасибі ж тобі, сестро, що ти дочку мою зростила чесно і до розуму її довела! (трясучи кулаком). Потривай же ти, високомисна та великоносна пані, прийдеши ти до мене, то я ж тобі подякую!

Уля (до Загреби). Та це ж, батеньку, ваша любимка... Ви ж міні нею що дня очі колете!

Киля (стає против Уляни і гнівно дивиться на неї). Уляно, Уляно! І ти смієшся з мого нещастя? Ти радієш, що мій сором виявився на світ та кидаєш ним батенькови в вічі? Та зглянься ж на себе! Та згадай же, які ти рандеву з Прогульбицьким справляєш? Чи може як з образованием, то воно й на чести не шкодить? (до Юрка) А ти Юрасю! Ти покарав мене тяжко, хоч я й не знаю за що; то будь же хоч правдивим, порівняй же мене з оцією преподобницею! Роскажи батенькови, як вона мизгаєтця з Прогульбицьким, та як вона обнімаєтця і цілуєтця з ним де не спіткнетця!

Заг. (з переляком). Свят, свят, свят!

Уля (до Загреби). Батеньку, вона клеветче... вона з пересердя... вона зі злости...

Юрась. Та не бреш, Уляно, бо в тебе сорому й крихти не має! Та ти цілуєшся і обнімаєшся з Прогульбицьким прилюдно, не соромлячись ні мене, ні Гараська, ні Килі!

Заг. Господи Сусе Христе!.. Та не вжеш таки?.. Та хиба ж таки?.. Та чорти б же побили вашого батька!..

Гайд. Молодець Юрко! Оце по мойому — коли одна вхопила сорому, то нехай і друга вхопить, щоб язик прикусила.

Заг. (опускаєтця на дзигель). Оце так що захмелили мене знов — аж світ міні запаморочився! (трохи згодом повисивши голову). Чи ти ба! Дочки коханців придбали та з ними рандевулі справляють, а я старий бовдур, я нічого й не знаю! Та не то не знаю, а й не підозріваю! (розводить руками). Та чи воно міні усе

оце явма дієтця, а чи уві сні уздріваєтця? Чи воно жива справжність, чи воно марево?

Гарась. Батеньку! Та про Улю ви не йміть їм віри ні крихти, бо це вони на неї зі злости наклеветали!

Заг. (грюкнувши об стіл кулаком). Уляно, а ходи сюди!

Уля (підступивши кілька кроків). Чого вам батеньку?

Заг. А чи ти чуєш, що на тебе кажуть?

Уля. Чую, батеньку...

Заг. Так ти забула про дівочий сором, забула, що ти полковницька дочка, та з гольтіпакою, голодранцем цілуєшся та мизгаєшся — га?

Уля. Батеньку... Я люблю його...

Заг. (грізно). Цить, проклята дитино! Цить, бридка, не смій міні й белькнуть про це! Не безслав себе й мене!

Уля (кріз сльози). Батеньку... щож коли я люблю його...

Заг. (зриваєть ся з місця і тупає ногами). Та цить же, трекляте байстри! Цить, кажу тобі, бо я тебе до землі пригнічу! (шмигляє по кону). От уже послав міні Господь день сей на кару! От уже приспіла міні лиха година! От уже спостигла мене злегода тяжка! Прямо ж хоч калавур кричи! (зупиняєть ся і звіщує голову). Оце так що осоромили та оганьбили мене, старенького, дочки! (піднімає в гору очі і складає руки на груди) Господи, Господи! За віщо ти мене караєш? що служив я своєму цареві вірою і правдою тридцять літ, заслужив собі чинів і чести, надбав таки й маєток гарненький — слава тобі Господи, таки й справді у пани вийшов — та тільки ж міні й не достачало, щоб дїждатця від дітей своїх потїхи! Коли ж тут — хвїть! Осоромили мене, старенького, дочки, осоромили на віки! що одна покохала ся з лайдаком писарем, а друга зєднала ся з московським гольтіпакою, та забули і перед людьми сором і перед Господом гріх, а про батька зовсім і думки не мають! (відсту паєть ся назад з трагічним жестом). Чи ти ба! Не соромитця батькови у вічі казати про свої капости! (перекривляє дочок). „Я люблю його, я люблю його!“ Та як же ви зважились, бридкі поганки, отаке казати? Та де ж ваш дівочий сором? Та я ж вас, коли так, під замки позамикаю, по коморах порозсажаю, по закапелках позапаковую! (до Килі та Улі). Гетьте, сквернавки, з моїх очей! По коморах! (Киля і Уля зривають ся з місця і виступають, а Загреба гукає на бік). Гей! Позамикать їх на десять

замків! Позамикать мерщій! (до Юрка та Гараська). А ви, чортові лобурі, безглузді бовдури, лайдаки дурноголові! Ви як же дивитесь, що нічого не бачите? Ви чого допускаєте сестер до сорому та бриду? Чи вам честь сестер здалась ні на що? Чи вам байдуже, що на весь наш рід сором упаде? Та що пак! Ви ще закриваєте, чортові телепні, мерзені дурбаї! Га? Чого ви повитріщали баньки? Гетьте з моїх очей, бо міні на вас дивитця бридко! (Юрась і Гарась зривають ся і виступають).

Г а й д. Оце роздрочив ся старий, мов бугай! Це прямо чудасія та й годі!

З а г. (грізно підступає до Гайдабури). А ти, чортів лайдаче, махамете, бузувіре, старий собако! Тобі чудасія та й годі?

Г а й д. Тю на тебе, схаменись!

З а г. (грізно тупцюючи коло Гайдабури). Га? То тобі, ірде, чудасія та й годі?

Г а й д. Тю-у! Дивись ти, виторопив ся на мене, як звірюка! Чи він ума рішив ся, чи що!

З а г. Га? Так тобі, пилате, сама чудасія? Га? Так тобі смішки з чесного батька, що його бере за дітей своїх скорбота?

Г а й д. (на бік). А гей Палажко!

З а г. Тобі смішно, старий кнуряко, бо ти в батьківській шкурі не був! Тобі не втямку, що може в чесного батька за дітей своїх серце розпадаєтця, що його гризе скорбота!

П а л. (вбігає) Чого вам треба?

Г а й д. А неси нам мерщій тої, що від усякої скорботи!

П а л. Оце вже почнетця знов дудліж горілки на цілий день! (виступає).

З а г. Га? Так тобі, анцихристів сину, чудасія та й годі?

Г а й д. Та якого ти бісового батька на мене наврякав ся? Хиба ж воно й справді не чудасія, що ти через таку дурницю та отакую бучу збив?

З а г. Чи ти ба, що він варнякає! Через таку дурницю, каже! Що полковницькі дочки та себе й батька у сором увели, так це йому бузувірови дурниця!

Г а й д. Та який там у гаспида сором, що дівчата з хлопцями покохались? Як усього соромитця, то ніколи й не скоромитця!

З а г. От як! Чи ти ба, ще й варнякає, кобиляча душа!

Г а й д. А ось Палажка з цілющою та живущою водою при-спіла (до Палажки). Давай сюди мерщій! (бере фляшку). Ось бач,

яка премениця і душевна відрада. Що хлюпнетця, то й душа усьміх-
нетця (повертає фляшку сюди й туди). Чи ти ба? Ось ке лишень
випемо!

Заг. Не хочу я з тобою пить — нехай тобі грець!

Гайд. Та не бреши, бо питимеш. Поприндиш ся та по-
мордуєш ся дурнісінько, а на послідок все ж таки на горілку на-
поляжеш.

Заг. Не до горілки міні, бузувіре! Серце міні розпадаєтця,
душа моя скорбує!

Гайд. Е, коли серце розпадаєтця, то треба горілку наво-
ржить, бо так не поможетця. Ось потривай, я над нею почаклюю!
(бере фляшку і починає нею крутити та вертіти, а Загеба ди-
вить ся з коса). Горілочко покрутни ся, горілочко поверни ся, та
в цілющу і живушу воду переміні ся! Та зжени нашому полков-
никови з серця скорботу, з зубів скреготу, з горларикоту, з очей
звірячу блискоту, з кулаків тріпоту, з ніг дриготу і всяку инчу
чортячу роботу! Та прожени їх на очерета, на болота, у землі
агарянські, у царства бусурманські (відпльовуєт ся на боки).
Пху-пху-пху! А що слова мої до діла, лежить свиня під дубом
біла, і тридцять білих поросят. — Свят, свят, свят! От тепер
призволяй ся! Усяку скорботу і соромоту як рукою зніме!.

Заг. (зареготавши). Бодай тобі, махаметови, добра не було!
Від твоїх бузувірських жартів і мертвий у труні пирхне з рего-
ту (сідає до столу).

Гайд. Ні, ти покуштуй бо, яка вона тепер є!

Заг. Та доволі вже хоч випю з лиха або що!

Гайд. (наливає дві чарки). Будьмо здорові, Пилипе!

Заг. На здоровля, Семене! Спасибі тобі, братіку, що ти
міні хоч трохи серце розважив!

V.

Майданчик перед домом Загеби. З обох боків дерева і кущі бузку, а далі
в глиб видно чільну сторону Загебиного дому з рундуком і позачиняними
віконницями. На майданчик виступає Прогульбицький і обзираєт ся. З дру-
гого боку витикаєт ся Палажка.

Прогульбицький. Здорова, Палажко!

Пал. Драстуйте, паничу!

Прог. А що, чи всі ваші дома?

Пал. Та воно то всі дома, та тільки пан теперички сплять.

Прог. А панночки?

Пал. А панночки сплять у дівочій.

Прог. Ну, так ти старого поки й не турбуй, а потихеньку поклич міні панночку Улю.

Пал. Еге-ж, поклич! А як пан дізнаєтця, то не кому-ж буде нахвайка, як міні. Хиба ж ви не знаєте, що старий пан на вас пеклом дише?

Прог. Та ну бо, голубочко, поклич! Я тобі за це колись у пригоді стану.

Пал. Та нехай уже покличу. (виходить).

Прог. (сам собі). Оце добре, що старий спить — замішки не буде. Ох, що воно тут за ці два тижні накоїлось? Чи підбилась моя Уля своєму батькови під ласку, чи приєднала його хоч трохи? А багацько міні мороки буде з оцим чорноморським диканем?

Уля (вбігає і кидаєть ся до Прогульбицького). Аполлонь! Мой милый! Аполлонь!

Прогульб. Юлинька! Прелесть моя! (цілує її).

Уля. Ахъ, голубчикъ! Если бы ты зналъ, что я испытала! Безбожнкъ ты: забыть обо мнѣ, оставить меня на цѣлыхъ двѣ недѣли въ ожиданіяхъ, въ неизвѣстности... Какъ тебѣ не грѣхъ?

Прог. Чтожъ дѣлать, милочка! Вѣдь ты знаешь — служба... Да къ тому же я вижу, какъ принимаетъ меня отецъ твой... Боюсь, чтобы не надоѣсть ему... Ну что же, какъ тутъ у васъ? Все ли хорошо? Идетъ ли наше дѣло въ передъ?

Уля. Ахъ, Аполлонь! Ежели бы спросилъ меня объ томъ вчера, я бы похвалилась тебѣ однѣми пріятными новостями, но сегодня... Боже мой, ежели бы ты зналъ, что у насъ сегодня случилось!

Прог. Какъ? Что? Расскажи мнѣ, милочка, Расскажи подробно... Что же тутъ случилось у васъ хорошаго и что дурного?

Уля. Хорошаго?.. Видишь ли... вчера онъ меня обидилъ... сильно обидилъ, но зато потомъ разжалобился и самъ, безъ всякихъ моихъ настояній, далъ слово выписать мнѣ фортепяно.

Прог. Что же тутъ, Юлинька, особенно хорошаго?

Уля. Да какъ же, голубчикъ? Вѣдь мнѣ нужно фортепяно, я безъ фортепяно жить не могу...

Прог. Да, но вѣдь главное въ томъ, что бы онъ согласился на нашъ бракъ, и ежели согласится, то зачѣмъ же намъ это фортепяно? Тогда мы себѣ получшихъ выпишемъ — это пустяки.

Уля. Да... но видишь ли... все же и это хорошо.

Прог. Не спорю. Ну, а что же собственно на счет брака? Подготовила ли ты сколько нибудь отца? Помирила ли его с мыслью об этом?

Уля. Ахъ, Господи! Да какъ же я его подготовлю? Въдь онъ имени твоего не можетъ слышать равнодушно!

Прог. Гм... это не хорошо... Это скверно! А въдь въ этомъ вся суть! И такимъ образомъ, значить, ты, милочка, ничего радостного мнѣ не сообщила. Ну, а что же случилось у васъ особенно дурного?

Уля. Ахъ, Аполлонъ! Ежели бы ты могъ себѣ вообразить, какая дурная сцена вышла у насъ сегодня! Представъ себѣ—насъ выдали передъ отцомъ! И еще кто же выдалъ? Эта противная Килия да этотъ мерзкій Юрась!

Прог. То есть какъ же это выдали?

Уля. Да какъ же? — Все рассказали отцу!

Прог. То есть что же собственно рассказали? Что мы любимъ другъ друга, что ли?

Уля. Да... Но этого мало — ему рассказали все... Розказали, что я и обнималась и цѣловалась съ тобою!

Прог. Неужели?

Уля. Увѣрю тебя, голубчикъ! Все какъ есть рассказали, во всѣхъ подробностяхъ!

Прог. (ухмиляючись). Ну что же, Юлинька, я въ этомъ еще не вижу никакой бѣды. Ты должна была сама резказать объ этомъ отцу... Хотя конечно не въ всѣхъ подробностяхъ; а ежели за тебя сдѣлали это другіе, то за это имъ спасибо. А чловаты скажи мнѣ, милочка, какъ отнесся отецъ къ нашей любви?

Уля. Какъ отнесся? Да развѣ ты не знаешь, каковъ онъ? Тутъ такую бурю подняли, что страхъ! Сейчасъ крикнулъ на меня: а ходи сюди Уляно! А чи чуеш ти, що це на тебе кажуть? Так оце ти забула про дівочький соромъ?.. Да кулаками стучить, да ногами топаеть..

Прог. И представъ себѣ, Юлинька, что на мой взглядъ все это не бѣда, все это пустяки... Я даже радъ, что онъ наконецъ несомнѣнно узналъ о нашей любви... Но вотъ что, милочка, не нападалъ ли онъ собственно на меня, на мою личность? Не возмущался ли собственно тѣмъ, что это случилось именно со мною?.. Не ругалъ ли меня острымъ словомъ?

У ля. Какъ же, голубчикъ, не ругаль? Ругаль самымъ сквернымъ образомъ! „Такъ ты, каже, забула, що ти полковницька дочка, та з голтіпакою, з голодранцемъ цілуешъ ся та мизгаешъ ся? Та ти жъ себе й мене у соромъ увела!“

Прог. Вотъ какъ! Ну, это дѣйствительно скверно... Какъ же онъ смѣеть?.. И откуда же это онъ взялъ, что я голодранецъ? Въ карманъ, что ли, онъ лазилъ ко мнѣ? Вотъ это дѣйствительно подло. Ну, а что же ты ему на это сказала?

У ля. Да что же ему сказать? Я одно говорила, что я люблю тебя.

Прог. Неужели? И прямо такъ таки сказала, что ты меня любишь?

У ля. Такъ прямо и сказала и повторила ему разъ пять!

Прог. (цѣлуе її) Bravo, Юлинька! Вотъ за это благодарю тебя! Молодцомъ! Ну, и конечно ты розъяснила ему, что я сдѣлалъ тебѣ предложеніе, что ты приняла это предложеніе, что ты хочешь быть моею женою?..

У ля. Нѣтъ, голубчикъ, я этого не сказала, но вѣдь это само собою разумѣется...

Прог. Ахъ, нѣтъ, Юлинька! Слѣдовало бы прямо сказать всю суть: что я буду просить у него твоей руки, что ты уже дала мнѣ слово, что ты будешь несчастною, ежели отецъ не согласится на бракъ.

У ля. Ахъ, Аполлонъ! Развѣ я не сказала бы всего этого, ежели бы это было возможно? Да ты только вообрази себѣ мое положеніе! Чуть только сказала я: „батеньку, я люблю його!“ какъ онъ сейчасъ же рявкнулъ: „та цить, триклята дитино! Цить, бридка, не безславъ себе й мене!“ Я повторила ему, что я люблю тебя, а онъ вдругъ какъ подиметь кулаки да какъ закричить: „Цить, трикляте байстря! Цить, кажу тобі, а то я тобі до землі пригнічу!“ Что же тутъ подѣлаешь?

Прог. (зітхнувши) Да, это дѣйствительно не хорошо... Не хорошо, Юлинька, совсѣмъ не хорошо... Да—съ, и такимъ образомъ выходитъ, что ты, милочка, ровно ничѣмъ меня не порадовала. А вотъ я скажу тебѣ новость болѣе пріятную. Надо тебѣ знать, что въ Екатеринодарѣ я прекрасно познакомился съ твоимъ дядею подполковникомъ Щербосербомъ, ну и съ теткою разумѣется, въ особенности. Они, конечно, нельзя сказать, чтобъ были образованы, но все же по крайней мѣрѣ уважають образо-

ванность и живутъ какъ слѣдуетъ образованнымъ людямъ. И въ особенности мнѣ понравилась тетка — очень и очень любезная дама. Такъ вотъ, сблизившись съ ними хорошенько, я рѣшился рассказать имъ откровенно о нашемъ затруднительномъ положеніи и хорошо сдѣлалъ, потому что они горячо приняли къ сердцу наше дѣло и рѣшили употребить все свое вліяніе, чтобы устроить нашъ бракъ.

Уля. Да неужели же?

Прог. Честное слово! И скажу тебѣ, что дядя и тетка вполне увѣрены, что имъ удастся уладить дѣло прекрасно. Завтра они выѣзжаютъ въ Ростовъ и собственно ради нашего дѣла заѣдутъ къ вамъ въ хуторъ, такъ что послѣ завтра вы уже будете имѣть ихъ своими гостями.

Уля (кидаеться Прогульбцькому на шию). Милый мой! Дорогой мой! Какъ же умно ты придумалъ!

Прог. Любовь, Юлинька, умудряеть. Изъ любви по неволѣ пустишься на всякія хитрости.

Уля. Прелесть моя! Какъ же я люблю тебя! (цѣлуютъ ся).

Юрась (витікаеться крадькома зза бузку, а потім раптом кидаеться до Прогульбицького і Улі). А що це ви робите—га? (Уля і Прогульбицький зривають ся з місця). Так оце так ти, Уляно, слухаеш батенька? Так оце так ти шануеш його наказ?

Уля (прилащуеться до Юрка). Юрашку!.. Голубчику... Сердечко!

Юрась. Та ні, ти не підлабузнийсь до мене, а кажи міні на впрямець, чи є в тебе думка послухать батенька, чи ні?

Уля. Юрашку!.. Сердечко... Хиба ж ми що?.. І хиба ж ти не знаєш?.. А ти послухай бо, що я тобі скажу, та щось гарне-гарне...

Юрась. Та ні, ні, ти не хирхуляй передо мною, голубко, бо це дурниця, а міні щоб оцих капостей не було! Чи ти ба? Посереду дня, на вічу у людей збіглись та й цѣлуютця!

Уля (здержаним голосом). Та хоч не кричи бо!.. І чого таки бучу збив?.. Хиба ж ти не знаєш, що я люблю його, що він буде мене сватать?..

Юрась. Та нехай сватає, міні до цього мало нужди, а поки ти не засватана, то й не мизгай ся з ним, бо через тебе та й на мене від батенька буде напасть: а ти, скаже, чого гавиш ся та допускаєш? Хиба ж не чула, як шпетили батенько мене з Гараськом сьогодні в ранці?

У ля. Ну добре, добре! Нехай уже буде по твоєму, Юрасю, та хоч не кричи, щоб не почули... Адже ти, Юрасику, нікому не скажеш? Адже?

Юрко. Еге-ж, так оце й стану закривать тебе перед батеньком. Уже як хоч, а щоб батенька дурить, то на це я не пристану.

У ля (підсипаючись до Юрся). Юрасику... милесенький... Гарнесенький... Ти бо хоч батенькови не кажи... Хіба ж тобі мене не жалко?..

Юрась. Їй же ти Богу скажу!

У ля. Та ні ж бо, Юрасику, не скажеш... Хіба ж таки... не вже ж таки... От кара міні господня!.. (затуляєть ся і плаче).

Юрась. Ну добре вже, добре! Нехай уже на цей раз тобі минетця, та тільки щоб міні більше оцього мизгання та оцих поцілунків і в заводі не було!

У ля (кидаєть ся до Юрка). Так ти не скажеш, Юрасю?

Юрась. Та кажу ж тобі, що не скажу!

У ля. От молодець! От козак так козак! От за це спасибі!

Прог. (підступаючи до Юрка) Драстуйте, Юрій Пилипович!

Юрась. Та драстуйте, драстуйте, а тільки не гарно ви робите, господин поручик, що не засватавши дівці голову морочите!

Прог. Дасть Біг засватаємо, коли буде ласка вашого батенька. А вже коли допоможе міні Біг вам за затя стать, то маю надію що ви, Юрію Пилиповичу, мене полюбите. Я чоловік-другяка, я зумію вам за доброго товариша стать. Ви тільки на перешкодї нам не ставайте, а як справимо справу, то вже раз погуляємо, та погуляємо не аби як, а по нашому, по армейському — з бучею та громом! Та й яка таки користь вам, Юрію Пилиповичу, ставать нам на перешкодї?

Юрась. Та хіба міні що?.. Та я б душею радий, щоб ваша справа на лад пішла, так от же батенько... Уже так грізно наказали, щоб назирав та доглядав ся. Ну гуляйте ж собі, так хоч обережненько поводитесь! (виступає)

У ля (простягає слідком за ним кулачки і стукає одним об другий) У-у-у, стидкий, бридкий, миршавий поганець!

Прог. От уже хам, так хам!

У ля. Узяла б триклятого табунчика, та отакечки-отакечки-отакечки (тре кулачки) у порох зімняла, зтерла, та й по вітру розхвіяла!

Прог. Одначе, як бачу, то з ним і поладнать можна, бо він здається ласий до гульбищ та й бенкетування. Ось потривай лиш, ми з ним як зіткнемось у слободі, то й побратаємось поки що. Аби-б справу до кінця довести, а тоді хоч і нахаркать на його.

Уля. От же ходім відціля хоч у садок або що, бо тут раз у раз люде шмигають.

Прог. То й ходім! (бере її під руку). А зглянь ся одначе як гарно ми з тобою по мужицькому ріжемо!.

Уля. Та вже ж! З вовками живши та по вовчому б вить не навчитця. (Виступають. Уступають Андрій Шульпіка і Палажка).

Палаж. Отутечки ж пождіть, паничу, а я збігаю та покличу панночку!

Шульп. Так ти ж Палазю, швиденько! (сам собі). Щоб же воно за знак, що Килина так нагло турнула по мене гінця, та наказала, щоб безпремінно прибув як найшвидче, та ще й прибув не крадькомом, а прилюдно, аби б тільки у такий час, коли батько спить? Чи не приєднала вона батька, та чи не скаже, щоб мерщій сватав?... От би добре було! Бо одно, що дівка як ягода та ще й не великонбсна, а друге — худоба та гроші... А вона ж у полковника любимка, то ні грошей, ні худоби не пожалкує для неї... Ге, як би то Господь погодив міні полковникови у зяті встрять, то б тоді і гори покотив! Зараз би за підмогою тестя на хорунжого вискочив, у опалети нарядивсь! А добра того скільки захопив би, яке б господарство розпростер! Ге! Де теперечки тільки яка-не-яка худобина маячить, там би заревла сила товару, заграли табуни, захвилювали отари... Та чи хто їхав би, чи йшов, то питав ся б дивуючись: А чия це худоба, що така її сила? А йому на те: Андрія Шульпіки! Гай-гай! І Боже мій, Боже, як би воно було гарно!... (озираєть ся і згодом каже далі). А в городі, у Катеринодарі? Ге, уже б Шульпіка не тиняв ся по писарнях, а служив би адютантом у якого полковника або гінрала, або ж у військовому правленні секретарем, а всячеське ж був би великим чоловіком! Та вже не тиняв ся б де небудь у вбогій козацькій хаті на квартирі, а свій би будинок мав! А слава, а шаноба яка була б! У неділю або яке свято, як усе наше панство в мундірах та опалетах, з нарядженими як найкраще жінками тиснетця у військовий собор, підкатерив би і Шульпіка до соборного рундука у кареті або колясі,

увів би під руку свою жінку до церкви, та сам у сріблі та золоті сьє, а жінка у шовках та оксамитах! А тут квартальні метушатця та народ розпихають та путь ослобоняють, а тут люде шопотять та з дивовижею питаютця: хто це такий гарний та гордий пан, і хто це така пишна та наряжена краля? А тут їм відрікають: ге, це Андрій Шульпіка, на всю Чорноморю богатир, а то його жінка, полковницька дочка! От би добро було! От би щасте — і раю не треба! Допоможи-ж міні, Господи! Погоди міні, пресвятая Богородице!

Киля (вбігає і кидаєть ся до Шульпіки). Андрусю!... Сердечко!... А я вже бояла ся, що ти мене не послухаєш.

Шульпіка (обнімаючи її). Моя любонько, моя квітонько дорогесенька! Та як же б я тебе не послухав? Та я хоч за сто верстов готовий летіти по твоєму слову!

Киля. Спасибі тобі, Андрусю! Спасибі за твою любов і твою ласку! Та ти ж, як сонечко, міні душу освітив і серденько моє звеселив!

Шульп. Скажи ж міні, сердечко, на віщо мене так нагло прикликала?

Киля. Мій любий, мій дорогий Андрусю! Полюбила я тебе, моє серце! Полюбила тебе всією душею, полюбила на віки!...

Шульп. Та тільки за оцим ти мене й кликала? А в мене вже така думка мигнула, чи не трапилось чого незвичайного... Чи може так воно й є?...

Киля. Ой, Андрусю, Андрусю, твоя правда! Трапилось у нас... таке трапилось, що не знаю як тобі й розказать...

Шульп. Та що ж там таке, моя голубочко? Кажі міні, моє сердечко, кажи міні усе чисто до щирця!

Киля. Ото ж, бач, Андрусю... ото ж як ти вчора прийшов до мене... та як Юрко заскочив нас... Андрусю, Андрусю! Мене зрадили, мене виявили перед батеньком!..

Шульп. Як?... Хто зрадив?... Хто виявив? Чи не Юрко?

Киля. Юрко, Андрусю...

Шульп. Та не вжеж то?

Киля. Юрко, Андрусю... він мене зрадив. І не знаю вже, чим я йому так завинила, а тільки розповістив він про нас усім чисто, і батенькови призвістив...

Шульп. Та з якої ж речі? Та що ж воно за знак? Та як же він зважив ся отаку міні капость нарядить?

Киля (тулючись до Шульп.). Не знаю, Андрусю, не знаю, сердечко...

Шульп. А що ж батенько? Чи дуже ярував? Чи лаяв ся? Чи не нагрозав на мене?

Киля. Батенько?... Батенько звісно ... батенько угнівались... лаялись ... ногами тупотіли ... Та не в тім, сердечко, річ!

Шульп. А в чім же, Килю? Кажі міні, моє сердечко, кажи твою думку навпростець, бо щось я не второпаю, в чім тут сила!

Киля. Андрусю!... Порадь мене, як міні теперечки быть?

Шульп. Як же я тебе поражу, моє серце? Це вже я й сам не знаю, як нам быть.

Киля (у півголоса). Андрусю... чи ти мене любиш?...

Шульп. Люблю, моє сердечко, люблю, моя кралечко дорога!

Киля. І таки справді любиш?... Таки дуже любиш? Чи може тільки так?...

Шульп. Квіточко моя рожевая, ягідочко польова! Чи ще міні віри не ймеш?

Киля (соромливо). Андрусю... я щось хочу тобі сказати...

Шульп. Кажі, моя вірадонько! Кажі, моя втіхо!

Киля. Сватай мене, Андрусю... (ховає обличчя у його на грудях).

Шульп (обнімаючи її). Спасибі тобі, моя ясонько, спасибі за любов і ласку! Тільки от що... Дивно міні, що сама ж ти кажеш, що батенько як дізнався про наше кохання, то угнівав ся дуже, а тепер кажеш: сватай... Що ж воно з того буде?

Киля. Не бійсь, Андрусю, батенька, а коли любиш мене справді, то сватай! Я батенька упросю, я батенька ублагаю і він мене за тебе віддасть.

Шульп. А коли так, то й добре! (обнімає і цілує її). Моя любя, моя дорога кралечко! Моя втіхо, моя радосте! Коли то настане той час, що ти справді моєю будеш!

Юрась (вискакує за бузку). А що це ви робите — га? (Шульп. і Киля збентежені зривають ся з місця).

Шульп. (опамятавшись, підступає грізно до Юрка). А тобі, хамський виплодку, чого треба?

Юрась (сторопівши). Чи ти ба який хвабрий! Та як ти, махамете, насмілив ся до моєї сестри прократатця та з ума її зводить?

Шульп. (підносить йому кулака). А ти у мене оцього давно коштував?

Киля (кидаєть ся до Шульпіки). Андрусю!..

Юрась (показує й сам кулака). А ти оцього часом не зазнавш?

Киля (кидаєть ся до Юрка). Юрасю!..

Юрко (засукує рукава, шпуге в кулаки і насторожуєть ся проти Шульпіки). Так оце ти, бузувіре, мою сестру безславиш? — га? Так оце ти над нею смієш ся — га?

Киля. Облиш, Юрасю! Не тобі мою честь та мою славу боронить — я й сама за їх постою!

Шульп. Та не спиняй його, Килю! Нехай наскочить, то я йому хоч памяткового дам.

Юрась (напираючи). Так ти ще й нагрожаєш міні — га? Так ти міні памяткового даси — га?

Шульп. (насторочившись проти Юрка). Ой стережись, Юрку, бо як блисну тебе по мармизі, то й потилицею об землю гецьнеш!

Юрась. Ой держись, махамете, бо як свисну тебе, то й землю носом заореш!

Киля (кидаєть ся між них, щоб розборонити). Облиш, Юрасю! Облиш, Андрусю! Побійтесь Бога, не робіть бешкету!

Юрась (до Килі). Так оце так ти, Килино, слухаєш батенька — га? Так оце, так шануєш ся — га?

Киля. Не твоє діло, Юрасю! Не тобі мене урікати, не тобі й пильнувать моєї чести — у мене батенько є!

Юрась. Так ти може думаєш, що я батенькови не скажу?

Киля. Я сама батенькови розкажу... Я не буду таїтця, бо я люблю його і піду за його заміж.

Юрась. Та не бреши, не підеш, бо батенько не віддадуть!

Киля. Віддадуть, Юрасю! А хоч би й не віддали, то це мое діло, а не твоє! А батенькови кажи хоч і зараз — я не боюсь.

Юрась. Побачимо, як не злякаєш ся. А от нехай тільки встануть, то зараз піду та й докажу!

Шульп. (киваючи головою). От уже дурень! От телепень! От бовдур! От бевзь! Та чи тобі ж, поганцєви до лица старшувати над сестрами? Та чи тобі ж над ними порядкувать? Та ти з своєю крученою головою та з конячим розумом і сам собі не здолаєш ради дать!

Юрась. Знаєш, що я тобі скажу, Андрию: ось геть лишень ти звідділя ік бісовому батькови, поки не битий!

Шульп. А я тобі, Юрку, от що відкажу: Ось послухай мене по чеській та не встрявай ти не в своє діло, та не роби капостей, бо будеш битий! Далєбі будеш битий та ще й здорово!

Юрась. Та ти може думаєш, що батенько таки справді за тебе Килину віддадуть? Чортового батька! І в голові собі не клади, щоб віддали! Краще й носа не потикай, бо такого гарбузяку вхопиш, що вся челядь кишки порве з реготу!

Шульп. Так нехай же міні батенько й скаже, що не віддасть, а не ти, мерзений недоріко, миршавий поганцю! (до Килі). А що, Килю, може й справді батенько не віддасть, то нічого міні дарма й сорому набіратця?

Киля (кидаєть ся до його). Андрусю, Андрусю! Мабуть ти мене не любиш...

Шульп. (цілючи її). Люблю, моє сердечко, люблю, моя кралечко дорога, та що з того, коли тебе не віддадуть за мене?

Киля (обіймає його за шию). Віддадуть, Андрусю! Батенько зглянутця на мене, пожалкують моєї долі і віддадуть!..

Юрась. Чи ти ба? Цілюютьця трекляті у мене на вічу! (до Килі) Килино! Чи тобі ж не сором?

Киля. Відкаснись, Юрасю! Іди краще до батенька та докажи йому!

Юрась. Еге, сучого сина робота! Це прямо чудасія та й годі!

Шульп. Ну, прощай же, моя ясонько, та їднай тут батенька, а я з сватаннем не забарюсь.

Киля. Прощай, Андрусю, та не турбуйся! Я батенькови до ніг припаду, а таки випрося собі долі. Ходім же, серце, я тебе хоч до коня проведу (виступають).

Юрась (дивить ся їм у слід, а потім гукає). Андрію! Гей, Андрію! Потривай, вернись!

Шульп. (вертаючись). А чого тобі ще треба?

Юрась. Та чи ти справді на мене ремствуєш?

Шульп. Як же на тебе не ремствувать, коли ти такі капости коїш? Доказав батенькови! Уже коли не шануєш ти мене за товариша, то пошанував би хоч рідну сестру!

Юрась. Та й дурний же ти! Хиба ж я що, або ж як? Та в мене й думки не було доказувать про вас батенькови та якось мимовіль пробелькнув слово, а батенько й напосілись: кажи та кажи, махамете, всю правду! То як же б таки й не сказать?

Шульп. А чого ж ти оце теперечки на нас наврякавсь?

Юрась. Та так, щоб подратувать вас трохи. А ти хиба думав, що я навспражки? Пхе!

Шульп. Та не бреши, Скаріоте!

Юрась. Хрест мене вбий! А ти хіба думав як? Та я б душею радий, як би батенько за тебе Килину віддали!

Шульп. Та чи так, чи ні, а не роби ти, Юрку, більше таких капостей, бо коли знов напрокудиш, то далєбі битиму. І сьогодні оце як би я зіткнув ся з тобою не в господі твого батька, та ще як би не твоя отут рідна сестра, то я б тобі усі ребра потрощив, та таки й потрощу колись, як що не покаєш ся.

Юрась. Та то ще, гляди, марево! Ще побачемо, хто кого!

Шульп. Та ти вже такий, що тільки тоді побачиш, як тобі пику натовкмачиш. Ну, бувай же здоров, та візьми собі в тямку, що я сказав тобі! (виступає).

Юрась. Ходи геть ік бісовому батькови! (Сам собі). Та й триклятий же, іродів син! Сказано — махамет!

(Загреба и Гайдабура ідуть поруч з люльками — Загреба з довгим, а Гайдабура з коротеньким чубуком).

Загреба. Так отакий то, голубчику, міні сон снів ся, і прочуває душа моя, що він міні щось лихе віщує.

Гайдаб. Та бридня, Пилипе!

Загреба. Так до чого ж по твоєму цей сон?

Гайдаб. Та ні до чого. Спитця, то й снитця, а проснетця, то й все минетця.

Загреба. Е, ні, Семене! Не кажи так, бо сон велика річ... (до Юрка). А чиї то коні стоять у нас у дворі?...

Юрась. А хіба ви не знаєте? Адже в нас гості!

Загреба. Які там у бісового батька гості?

Юрась. А такі, що кращих і не треба — Прогульбицький та Шульпиченко!

Загреба (жахнувшись). Свят, свят!... Та чи ти, махамете, жартуєш зо мною, чи навсправжки кажеш?

Юрась. Які тут у гаспеда жарти? Тут таке зайшло, що не відібеш ся від оцих триклятих женихайлів, як від собак. Одного розженеш з Уляною, а другий уже збіг ся з Килиною! Та мизгаютьця, та цілуютця без усякого соромà — прямо таки в здрячку!

Загреба (вхопившись за голову). Гі-і-і, чорти б же побили іх батька! Та хібаж таки... Та невжеж таки Уляна та Килина допустили ся до такого бешкету?...

Юрась. Еге, вони цього й за бешкет не приймають! Ти

урікаєш їй: як тобі не сором? А вона тобі: не твоє діло! Я люблю його, він мене буде сватати!

Гайдаб. Оце до діла! От за це хвалю!

Загреба (розчепірює руки). Господи! Та як жеж воно так?... Та що ж воно оце таке в мене коїтця?

Гайдаб. А таке коїтця, що в дівчат серце млоїтця. Поспішайся видавати заміж, а то ще й таке буде, як колись у тебе з Буркунівною.

Загреба (ударившись руками об поли). Горе міні, та й горе з отакими дочками! І коли вже такі вони безсоромітні, то як його й на оцих женихailів ремствувати? Бо як би ж їм дівчата принади не давали, то й вони б не липли!

Гайдаб. Та за Шульпиченка я б і не жалкував, а прямо б ладнав ся до весілля та й годі, бо одно, що хлопець гарний, а друге — все ж таки козак; а вже отого москаля, так я б, тобою бувши, прямо взяв та й вигнав з двору.

Загреба. Де ж вони, ті гості? Так як би ж то трапилось позмагатця з ним, то я-б таки так і зробив. Так же він такий масний та облесливий, що ніякої тобі зачіпки до сварки не дасть, а розміркую же, братіку, сам, як таки так, щоб ні лаєвшись, ні бившись та вигнати чоловіка з двору?

Гайдаб. Тай чудний же ти, Пилипе! Як таки не знайти зачіпки, щоб полаятьця або й побитця з москалем? Та я коли побачу москаля, то в мене аж рука тіпаєтця, щоб потягти його карбачем (штовхнувши Загребу під бік). А дивись бо, дивись: онде й Прогульбицький з Гараськом іде.

Загреба. Чи ти ба? Та ще як раз сюди й прямує... От же теперечки, коли не вилаю іродового сина на всі боки, то вже не знаю що воно й буде.

Гайдаб. А ну-ну, Пилипе, розхвобруй!

Прогульб. (уклоняючись). Доброго здоров'я, господин полковник!

Загреба (зневажливо). Он бач... Та це б то ви, господин поручик? Чого це ви тутечки?...

Прогульб. Мое шанування вам, господин полковник!

Загреба. Е, вже міні ваше шанування... Чого це ви до нас забрались, хіба може діло яке є?

Прогульб. Та ні, бачте, так... мимоїздом... Їхав у вашу слободу, та й узав собі за повинність... засвідчити свою шанобу... счел долгом...

Загреба. А як що діла не маєте, то краще б вам до нас і не забиватця.

Прогульб. То б то як, господин полковник?...

Загреба. Та так таки, як оце кажу: не слід би вам до нас і їздить, бо нема для чого, нема на що.

Прогульб. Господин Полковник!... Я бачу, що ви на мене чогось ремствуєте... Ви руки міні не подали... Ви... ви прямо за малим не лаєтесь... То хоч скажіть міні, яка причина?

Загреба. Яка причина? А причина та, що ви міні не до душі.

Гарась. Батеньку! Та це не резон!

Загреба (до Гараська). Цить, махамете, не встрявай!

Прогульб. Але ж, господин полковник, я не чую ся ні на яку вину перед вами... І коли часом загощаю до вас, то я мав за честь... Я думав... я покладав собі... Одно слово, як водитця у людей благородних...

Гайдабура (штовхнувши Загребу). Та ну ж бо хоч раз налай ся!

Загреба. Шкода, господин поручик, про благородство розводитця, бо благородні люде не роблять так, як ви.

Прогульб. То б то як, господин полковник?..

Загреба. А вам не втямку, господин поручик, про що річ? Ну, коли на здогад не візьмете, то вибачайте, що скажу вам навпростець. Ви вчащаєте до мене задля моєї дочки Уляни і крутите їй голову. Чи вона вже вподобалась вам так, чи може бере вас хіть на її посаг, цього вже я не знаю, та досить з мене й того, що ви їй зовсім не до пари, а проте допускаєтесь такого мизгання, на яке мали б право тільки заручившись...

Прогульб. То б то як, господин полковник?... Я зовсім не второпаю вас...

Загреба. Не личкуйтесь, господин поручик, бо ви добре знаєте, про що річ! А я вам скажу тільки, що про ваші обнимання та цілування з Улянєю міні вже доказано... Не сподівався я від вас, господин поручик, таких капостей, а теперечки скажу вам по чеській: киньте свої заїзди, та що б я більше і не чув про вас, бо посваримось іще й не так! Бувайте здорові, господин поручик! (до Гайдабури). Ходім, Семене, проходимось, та то краще й чарка горілки випетця.

Гайдабура (виступаючи). Чорти батька зна, який у тебе манір сперечатця: і не розбереш, чи ти свариш ся, чи ти просиш.

Прогульб. (здімає в гору плечі, як чоловік, котрому щось не втямку). Не по-ни-маю!...

Гарась (ухопившись за голову). Зар'їзаль! Осрамилъ, обезчестилъ весь домъ!

Уля (вбігає). Ну что, Аполлонъ, какъ тебя принялъ папа?

Прогульб. Юлинько! Меня оскорбили, меня осрамили, меня со двора гонять!...

Гарась. Ахъ, Юленька! Если бы ты знала, какихъ вещей тутъ наговорилъ отецъ!

Уля. Какъ? Что такое случилось?

Прогульб. Онъ мнѣ руки не подаль... Онъ мнѣ грубѣйшій репримандъ сдѣлаль... Онъ мнѣ прямо сказаль, чтобы я больше не ѣздилъ къ вамъ!

Гарась. И такъ грубо, такъ дерзко, такъ неблагородно!

Уля. Да что-же это? Да какъ-же онъ смѣеть?.. Я пойду къ нему... Я скажу ему...

Гарась. Ахъ нѣтъ, Юленька, ты не ходи... Онъ тебя обругаеъ. Лучше я самъ пойду... Я уговорю его, чтобы онъ извинился (виходить).

Уля (до Прогульбицького, з ласкою). Аполлонъ! Мой милый, мой дорогой Аполлонъ!

Прогульб. Ахъ, Юлинька! Что намъ теперъ дѣлать, какъ намъ теперъ быть?

Уля. Я люблю тебя, Аполлонъ! Я люблю тебя и хочу быть твоею!

Прогульб. Дорогая моя! Я вѣрю, что ты меня любишь, но вѣдь отецъ твой не отдасть тебя за меня замужъ... Теперъ я вижу, что не отдасть!

Уля. Какъ-же не отдасть? Какъ-же онъ можетъ не отдать? Вѣдь я люблю тебя, Аполлонъ!

Прогульб. Не отдасть, Юлинька, ни въ какомъ случаѣ не отдасть!

Уля. Да ты любишь меня, Аполонъ!

Прогульб. Какъ же не люблю, Юлинька! Еще ли ты мнѣ не вѣришь?... Я люблю тебя, какъ никто никого на свѣтѣ не любилъ... Я на все готовъ для тебя, я застрѣлиться готовъ, ежели ты не будешь моею!

Уля. Какъ же ты говоришь, что не отдасть?...

Прогульб. Не отдасть, Юлинька!

Уля. Но мы упросимъ его, мы умолимъ его и онъ отдасть... Онъ не можетъ не отдать!

Прогульб. Увы, Юлинька, не отдасть!... Это ясно теперь, какъ божій день!

Уля. Такъ я уѣду съ тобою!

Прогульб. Да, Юлинька, это можно сдѣлать... но вѣдь онъ тогда ничего не дастъ намъ...

Уля. А не дастъ, то и не надо! Развѣ мы безъ него не обойдемся?

Прогульб. Да какъ же, Юлинька?... Надо же будетъ чѣмънибудь жить...

Уля. Да, жить... Жить дѣйствительно надо будетъ... Развѣ у тебя Аполлонъ, нѣтъ состоянія?

Прогульб. (збентежено). То есть собственно какъ? То есть, положимъ, у меня есть, но все же этого будетъ мало... Вѣдь надо же прилично жить, хорошо жить... Надо же будетъ обставить себя какъ слѣдуетъ, чтобы войти въ кругъ высшаго общества...

Уля. Конечно, конечно высшаго общества...

Палажка (вбѣгает). Панночко! вас пан кличуть! Та сказали, щоб мершій!

Уля. Какъ же! Такъ вотъ и побѣгу сейчасъ! Подождать!

Прогульб. А знаешь, Юлинька, что?... Иди къ нему... Не раздражай его... По чѣмъ знать, можетъ быть еще не все потеряно... Можетъ быть еще какънибудь... путемъ убѣждений, просьбъ... При томъ же еще остается надежда на дядю и тетку... Иди, милочка, а я похожу здѣсь да соберусь съ мыслями!

Уля. Такъ ты же подожди меня — я сейчасъ (вбѣгает).

Прогульб. (сам собі). Ахъ, проклятый дикарь! Недопустилъ даже до предложенія — самъ предупредилъ съ отказомъ! А мнѣ надо, надо жениться... на богатой. А Юлинька къ тому же и образованіе прекрасное получила и собою хороша — лучшаго случая и не надо! И неужели не суждено мнѣ достигнуть этого счастья? Вѣдь другимъ же удается... Вонъ нашъ-же капитанъ Свистуновъ женился на Черноморкѣ, правда необразованной, но за то взялъ за нею пятнадцать тысячъ приданого и теперь гремитъ на пропалую! А былъ голъ, какъ и я въ настоящее время... А у этого стараго чорта, говорятъ, болѣе двухъ сотъ тысячъ одними деньгами есть!... Ахъ, если бы такъ хва-

титъ тысячъ пятьдесятъ или сорокъ! Да хотя бы тридцать, пусть даже двадцать — и то бы хорошо! Но не отдасть, проклятый дикарь, Юлиньки, не отдасть, не отдасть! (ходить з запалом по кону). Развѣ въ самомъ дѣлѣ увезти? Да, не увезти ли?... Конечно, сначала онъ сильно возмутится, проклянетъ дочь, не будетъ пускать ее на глаза, но потомъ — смягчится и простить... А какъ не смягчится, какъ не простить? Вѣдь и такъ бываетъ. Вонъ у полковника Терпуга наши армейцы трехъ дочерей увезли и вотъ уже семь лѣтъ прошло, а до сихъ поръ, проклятый хамъ, не смягчился и ни одной дочери не далъ ни гроша! Да, проклялъ всѣхъ дочерей и до сихъ поръ не хочетъ о нихъ и слышать! Одинъ зять, штабсъ-капитанъ Моргаловъ, ждалъ-ждалъ милости, да вышелъ изъ терпѣнія и бросилъ жену на произволь судьбы... Теперь больная, погибаетъ въ нуждѣ, а отецъ все таки и на глаза не пускаетъ! Вѣдь пожалуй и этотъ такимъ же образомъ поступить! (згодом). Но нѣтъ, этотъ не таковъ, этотъ куда мягче и добрѣе... Этотъ навѣрняка смягчится, когда увидить, что дѣла поправить нельзя (ходить, замислившись, по кону, потім знов зупиняеть ся). Да, надо увезти!... Единственное средство — увезти! Но вопросъ, какъ увезти? Вѣдь этотъ разбойный народъ и живетъ разбойничьимъ образомъ. У него во дворѣ однихъ собакъ штукъ пятьдесятъ, да такихъ, которыя нападаютъ на проѣзжающихъ за версту отъ хутора и потомъ двѣ версты преслѣдуютъ, бросаясь даже въ экипажъ! Затѣмъ, у него всегда подъ руками челоувѣкъ двадцать калмыковъ, которыми онъ тоже располагаетъ, какъ собаками, да кромѣ того сколько у него во дворѣ служащихъ козаковъ, сколько дворни, сколько наемнаго люда! Да попадись имъ въ руки на такомъ дѣлѣ, то пожалуй, убьютъ... Да, убьютъ и трупъ твой въ камыши затащутъ на съѣденіе звѣрямъ! (побачивши Улю). Ну что, милочка? Что тамъ такое?

У ля. Да я къ нему не пошла — онъ тамъ брата ругаетъ.

Прог. Ахъ, Юлинька, Юлинька! Вотъ видишь, какъ оно не хорошо вышло, а все оттого, что ты нисколько не подготовила отца, не повлияла на него. Мнѣ кажется, что съ нимъ можно бы прекрасно сладить, ежели умѣючи взяться... Вѣдь онъ крутъ, когда его сразу ломать, а потихоньку да помаленьку его можно склонить на что угодно... Да, ежели бы я зналъ, что ты еще не говорила съ нимъ о нашихъ намѣреніяхъ, не просила его, не убѣждала, то я бы лучше сдѣлалъ со своимъ посѣдченіемъ...

Уля. Ахъ, Боже мой! Да какъ же съ нимъ говорить-то?

Прог. Ну, дѣлать нечего. Теперь возложим всѣ надежды на дядю и тетку. Я же во всякомъ случаѣ не намѣренъ падать духомъ. Вотъ пусть дядя и тетка окажутъ свое вліяніе, а затѣмъ я все таки явлюсь къ отцу и сдѣлаю формальное предложеніе...

Уля. А ежели онъ откажетъ, что же тогда?

Прог. А тогда... тогда нечего дѣлать, я увезу тебя.

Уля. Но какъ же ты увезешь меня?

Прог. Уже это мы послѣ условимся. Уже какъ нибудь устроимъ побѣгъ, мнѣ всѣ наши офицеры помогутъ.

Уля. Ну хорошо, положимъ, я уйду съ тобою. А какъ отецъ нечего не дастъ намъ?

Прог. Дастъ, Юлинька, право дастъ! Сообразивши хорошенько, я питаю надежду на то, что онъ хоть и грубый человѣкъ, но не злой. Конечно, посердится сильно, а потомъ и смягчится. Но разумѣется, было бы во сто разъ лучше, ежели бы онъ согласился на нашъ бракъ. А для этого, Юлинька, надо вліять на него... Надо просить, убѣждать, надоѣсть ему даже! Пусть онъ сердится, пусть ругается даже, а ты все таки проси его, угаваривай, урезонивай — настойчивость голубочка, настойчивость нужна!

Уля. Да ты любишь ли меня, Аполлонъ?..

Прог. Ахъ, Юлинька, Юлинька! Какъ тебѣ не грѣхъ еще сомнѣваться? Да ты для меня кумиръ, я готовъ молиться тебѣ, какъ богинѣ, я весь тебѣ преданъ, я рабъ твой (стае перед нею на вколѣшки).

Уля (підіймаючи його). Мой милый, мой дорогой Аполлонъ!

Гарась (вбігає, зовсім збентежений). Это чортъ знаетъ что такое! Это подлость, это мерзость, это наконецъ изъ рукъ вонъ!..

Уля (з ляком). Какъ? Развѣ и ты противъ насъ?..

Прог. (збентежено) Извините, Герасимъ Филиппевичъ, но я думалъ, я полагалъ...

Гарась (махнувши рукою). Да я не о томъ!.. Представьте себѣ — онъ обругалъ меня... Да мало того, онъ оскорбилъ меня самымъ подлѣйшимъ образомъ! Я говорю ему: вы извинитесь, а онъ мнѣ: поцілуй його... Чортъ знаетъ что такое!

Прог. Напрасно вы, Герасимъ Филиппевичъ, безпокоились... Напрасно и оскорбляете его выходками. Сообразивши хорошенько, я не чувствую себя оскорбленнымъ, потому что снисхожу къ его невѣжеству, а вамъ тѣмъ болѣе не слѣдуетъ оскорбляться.

Гарась. Но вѣдь это наконецъ верхъ безобразія!..

Прог. Однако мнѣ пора и уѣзжать, а не то, пожалуй, нарвусь еще на большую неприємность. До свиданья, милая Юлинька! До свиданья, Герасимъ Филиппевичъ! Отъ души благодарю васъ за участіе!

Уля. Но погоди же, Аполлонъ! Я еще что то хотѣла тебѣ сказать... забыла, право... совсѣмъ у меня мысли смѣшались въ головѣ... Да, вотъ что: какъ же мнѣ быть?.. Что дѣлать?..

Прог. Ахъ, Юлинька! вѣдь я же говорилъ подробно...

Уля. Да, помню, ты говорилъ... Но вотъ что: когда же ты еще приѣдешь?

Прог. А вотъ пусть побывають у васъ дядя и тетка, тогда я какъ нибудь извѣщу тебѣ о своемъ приѣздѣ.

Уля. Такъ ты извѣсти же, голубчикъ... Ну, прощай! Пойдемъ, я проведу тебя къ лошади (выходятъ).

Гарась (сам собі). Ну ужъ и нарвался же я на неприємность—никогда еще отецъ не ругался такъ скверно! И на какой чортъ погорячился я изъ-за этого Прогульбицкаго? Вѣдь своя рубашка ближе къ тѣлу, а теперъ... теперъ прощай моя мечта о гвардіи на вѣки!..

VI.

(Зало в домі Загреби. Ранок).

Загреба (уступає з бокових дверей з довгим чубуком у руці і стає задуманий). Так отаке трапилось! І думки в мене не було, щоб лучив ся міні отакий гість, як оцей Щербосьорба, та ще й посеред ночі. І як воно так склалось? Торочить, буцім то їде у Ростов та завернув до мене мимоїздом... Де-ж воно в бісового батька мимоїздом, коли мій хутір зовсім йому не в завороті. Йому трахт лежить через Кандибину греблю, а від тїї греблі до мого хутору сорок верстов! Що б же воно за знак, що він до мене притарабанив ся? Та ще й притарабанив ся не аби як — з жінкою, з прислужницями, у здорсвезному ридвані; з хвалетуром, у пятиконі! А грумизду скільки! Самих чамойданів пять чи шість — і у ридвані, і на ридвані, і за ридваном їх поналаштовував! Господи, Господи! Які то звичаї на Чорноморі! повелись! (Згодом). А як повернеш думкою сюди й туди, то аж дивно міні, що отцей Щербосьорба у такі великі пани виліз. За десять років до цього часу я вже підполковником був, а він іще

тільки - тільки що на Ісавула виліз, хоч уже й завідателем служив років зо три. І був колись такий убогий, як циган, та вже на засідательстві почав розживатця. А хавралі брав, так і побий його сила Божа! Вигадає було яку не яку зачіпку, щоб слідство завести — от хоч би таке, як: „о дрєві упавшем і нікого не убившем“, та мерщій і причепитця до кого здря. А вже як причепитця, то від його як від чортяки, ні яким робом не відкараскаєш ся. І буде він у тебе товктись та твій хліб їсти, та горілку пить, і буде те слідство тягти, чорти - батька зна поки й доки, та все буде з кожного прикосновенного вирви вимагать. А що вже з простим казачтвом випивав, так і бодай йому добра не було! Понасадовить було у в остріг людей нізавіщо, та тоді й випускає на волю за викуп. І точитця цеє слідство, поступаючи у перед як мокре горить, а козак що місяця несе йому данину — хто п'ять, хто шість, а хто й десять карбованців, а що вже ванашків брав, та курей, та гусей, та збіжжа всяке, то тее і в рахубу не йшло. І носе йому чоловік, розоряючись, бо зна, що коли хавраля того не дать, то Щербосьорба знов його у в остріг запровадить, а до вищого начальства, до того окружного суда, хоч і не потикайсь, бо Щербосьорба туди що місяця ралець подає і правди у тому суді не діпнеш ся, а хиба за гроші купиш. І таким чином розміг ся Щербосьорба, розбагатів, у силу вбив ся. З засідателів у секретарі окружного суда попав, а відтіль у сискні начальники, а звідтіля не забаром і в правленці перескочив — у члени військового правлення! А в тому правленні та сидять самі песиголовці та махамети, так йому й до лица тее кумпанство. І тепер Щербосьорба два хутори осадив, велику отару овець має, великий гурт скотини посідає, гарним табуном володає. І вже так, що по нашому, по козацькому і балакать соромитця, уже на москаля закандрюбив ся! І пишетця вже не Щербосьорба, а Щербосербов! А жінка його, Гарпина Сидоровна! Чи давно те було, що сама їсти варила і сорочки прала, а тепер і паністарої сама не почуха, а все те на прислужниць скидає! І язик свій на московський шталт ламає, *кавокає* та *чавокає*, що аж бридко слухать! А шати та вбори які! Як набундючитця у всякі плахїття, та мантелі та капелюхи, та ще як поначіпляє на себе усяких золотих цяцьок з диямантами, той сама себе не тямить з гордоців, дарма що пика у неї як сапян жорстка та жовта, що тільки мазилами та красилами її причепуряє! І тільки в неї й на думці, що охви-

цери та всяка мужецька молодь... Та бодай же тебе черви зіли, треклята патику! Пху! (Сердито шмигляє по хаті, потім знов зупиняється). Щоб же воно за знак, що він до мене притарбанив ся? Хоч він міні і брат, у первих, так не такий же він чоловік, щоб до роду прихильність мав, та щоб йому в жадобу було з рідною душею перевідатись. (Погадавши). Еге, мабуть так, що взяла його охота передо мною панською пихою похлюбитця. Так же воно й є! А все ж таки треба його пригостить як слід, бо він велику силу має, то під нужду може й здасця. Та ще куди не кинь, а все ж таки він міні і брат у первих. (До дверей). А гей, Палажко!

Палажка. Чого вам, пане?

Заг. А що наші гості, чи й досі сплять, чи вже пробуркались?

Пал. Та вже ворущатця. Оце зараз я подслухала так чула, що пан уже хахакає, а пані теж яким ся плахиттям шамрить.

Заг. Ну йдиж ти, та накажи куховарці, щоб вона обід добрий зметикувала — щоб усього було вдосталь і щоб уже було то празниковому. Та націди чималенько аж позаторіжньої вишнівки, а сливянки тієї, що в поливяній кухві, а тернівки наточі онті, що в довгому барилі у куточку стоїть. А поки що, щоб у тебе усі причандали до чаю були на поготові. Та й те памятай, що по панському звичаю пють горілку до чаю, а горілку впять-таки пють заїдаючи. Та причепурись і вирядись, як на великдень, і Орисі скажи, щоб перебрала ся у празникове, бо у цієї пані язик гострий, як у гадюки, а довгий, як у сучки, то ще й осудить нас. Та повертай ся шамкіш і моторніш, озивай ся жвавенько і приятненько і одно слово — ходи як по струні.

Пал. Пхе, нехай не здивують. Як зуміємо, так і будемо поводитись.

Заг. Та ти міні не пащуй! Я тобі наспражки кажу, то щоб так воно й було! Ходи геть, та роби, що тобі загадано! (Палажка виступає). Отже треба й Микиті наказати, щоб причепурился (до дверей) Микито! А гей, Микито! (за лаштунками чучо-га?) Микито, чорт би бив твого батька!

Микита. Та чого вам, пане!

Заг. Чи я не казав тобі, махамете, щоб ти міні не смів гакать, а коли кличу, то щоб біг на гук аж спотикав ся?

Мик. Та коли ж я все забуваюсь!

Заг. А коли забуваєш ся, то я тобі й памяткового дам. Ходи мерщій та причепурись і вирядись, як на весілля — чи тямш?

Мик. А хіба що?

Заг. Та ти не питайся: хіба що, а роби що тобі кажуть — причепурись і вирядись як найкраще. Усе, що є в тебе празникового — сорочку, штани, бешмет, чоботи — усе надягни, та й будь отут під рукою коло кімнат!

Мик. Так хіба треба й шапку нову надягти?

Заг. І шапка щоб була нова — ота що з сивим хутром і жовтим верхом, що я тобі перед Різдом купив.

Мик. Гі, лишко тяжке! Та а-ж її ще у м'ясниці застановив у шинку за квартиру горілки...

Заг. Чорти-б же побили твого батька! Та як же ти наслідивсь?

Мик. Та колиж п'яним був. Та це не яке лихо, бо коли дасте грошей, то я мерщій збігаю у слободу, а к полудню і до дому вернусь.

Заг. Трясця твоїй матері! Біжи мерщій переберись, а шапка нехай хоч і стара буде! (Микита виступає). Чи ти ба який мистець, иродів син! За десять верстов побіжить шапку викуплять, а пусти його, то й за три дні не вернетця, бо не то шапки не визволить а й штани зоставить у шинку.

Юрась (вбігає). Он бач — іще нікогісінько! А я поспішаюсь до гурту...

Заг. Не поспішайся поперед батька в пекло! А ти зглянься як ти вбраний — мов табунчик! Причепурись мерщій, бо це такі гості, що й засміють нас!

Юрась. А справді треба одягтись гарненько, бо Гараськота Уляна понабундючуютьця як болячки (зникає).

Заг. (сам собі). Ну, здається у домі усе распорядив до ладу. Піти ще у дворі попорядкувати. (Виходе).

(Уступають Палажка і Орина з усякими причандалами і набірають на авансцені стіл, а потім з других дверей уступає Гарась).

Гарась (у мундирі з опалетами, всячески причепурений). Он бач — іще нема й нікого! Невжеж дядько та тітка й досі сплять.

Пал. Де там сплять! Там тітка понавиймала з чамайданів усяких уборів та цяцьок, а наші панночки розглядають та дивуютьця аж нестямлятьця.

Гар. Еге, так це знак, що вони незабаром і сюди вийдуть (пречепуряетця перед верцадлом).

У ля (вбігає вистрибом і кидаєтця до Гарася). Гарасикъ! А якія у тети серъги! Ахъ, голубчикъ! Если бы ты зналъ, если бы ты видѣлъ!... Ахъ, какая щастливица тетя! Сколько у нея дорогихъ нарядовъ, сколько золотыхъ украшеній! Ну можешь себѣ представить: браслеты, серги, брошки... Ахъ, якія у нея брошки!...

Гар. Да, дядя и тетя понимаютъ, что значить благородство, а у насъ...

У ля. Но главное, голубчикъ, — тетя обѣщала горячо за насъ заступаться! Она говоритъ, что отрекомендуетъ отцу Аполлона съ самой лучшей стороны, будетъ хвалить его, будетъ защищать, будетъ уговаривать отца, будетъ убѣждать его, будетъ настаивать, требовать... Да, требовать, чтобъ непремѣнно, непремѣнно (тупає нїжкою) непремѣнно! Вотъ что, голубчикъ! Ахъ, какъ я щастлива!

Гар. (зїтхнувши). Да, Юлинька, ти щастлива! Ты дѣйстви-тельно щастливица, потому что дядя и тетка устроють твой бракъ. А я... Ахъ, если бы и за меня заступились, если бы помогли мнѣ опредѣлиться въ гвардію...

У ля. Не безпокойся! Не безпокойся, голубчикъ, я уже все устроила! Тетя обѣщала энергически поддержать тебя. Она прямо сказала, что отецъ дѣлаєтъ Богъ знаетъ что, что она будетъ совѣтовать ему, настаивать, требовать.

Юрась (весело вбігає). А що, й я поспів завчасу! (оглядає Гараська) Пхі, та як же ти, Гараську, причепурился та надженджурился! Та ще побачимо, хто здасця показнїшим (випрямляєтця і беретця в боки). От козак, так козак! Глянь та подивись!

Гар. Та деж пак! І спереду і збоку — табунчук та й годї.

Юрась (підступає до Улі бокаса і простягає руку). Бонжур, мадмуазель!

У ля (бе його платочком по виду). Та геть, неотесо! Іще й бонжуритця!

Юрась (хапає її за стан і крутитця з нею по хатї). Тратата - тратата, тринди - тринди, тратата!

У ля (пручаючись). Та геть, Юрасю! Та геть, бо плаття поймаєш! От уже причепендя!

Гар. Та він зовсім здурів на radoщах (побачивши, що Юрко покрався навспипячки внутрені покої). А ти куди?.. Слухай — вернись!

Уля. Вернись! Юрасю, вернись! (до Гарася) От же дивись коли не накоїть яких капоців!

Гар. Та на що ж він більше і здав ся як не на капости? Ото мабуть покравсь на подглядання.

Юрась (вертаєтця навспинячки, затуливши обома рукаки рот і ніс, а потім пирхає закочуєтця реготом). Га-га-га! Тай гидка ж наша тітка! Га-га-га! Ой лишечко, ой горечко, ой кишки порву з реготу!

Гар. Тю на тебе! Чи ти не здурів?

Уля. Чого ти, Юрасю? Що там таке?

Юрась, Та коли ж я зазирнув у щілину, а там тітка блейвасом собі щоки насмальцьовує та якимсь красилом розмальовує, а потім почала у пахузу якісь кімтяхи запихать... Ой лишечко! Ой репну з реготу, їй же ти богу репну!

Уля. Юрасю! Чи тобіж не сором отак насміхатця з тітоньки? Та воно ж гріх!

Гар. Хіба ж він тямить, що воно таке сором або гріх? Йому аби накапостить кому здря!

Юрась. От тепер і я знатиму, що воно за краса у нашій тітці! І нехай їй абищо, яка вона погана поки не розмалюєтця!

Киля (вбігає заклопотана). Зараз ітимуть... Господи, чи то усе вже приладновано?..

Пал. Та не турбуйтеся, панночко, уже все поспіло: і наптки і поїдки.

Юрась (до Килі). А ти чого такою похнюпою дивиш ся? Чи ти ба яка хмура? (Бере її під бороду). Хвабруй, дурне! Хіба ти не радієш, що дядько та тітка приїхали?

Киля. Відкаснись! Нема чого радить...

Юрась. Чом же нема чого? Хіба ти дядька й тітки не любиш?

Киля. Чи люблю, чи ні, а радощів мало. Нехай радіють образовані, бо їх всіх вихвалитимуть та любоватимуть ними, а нам необразованим доведетця, може, від сорому мліть та сльози ковтать.

Юрась. Казна що торочить!

Загр. (уступає з надвору). Слава тобі Господе — і сестра іде! Тепер буде кому хоч попорядкувать.

Гар. Як? Тітка Диркаліха?

Уля. Та невже ж таки?..

Заг. Чого ви так жажнулись? Хіба вам не до душі, що тітка іде?

Уля. Ахъ, какое же это несчастье! Вѣдь она навѣрное скандалъ устроить!

Гар. Да, теперъ того и гляди, что кутерьму подыметъ.

Заг. Цитьте, трекляті діти! Ви на тітку як собаки на вовка гавкаете!

Юрась. Батеньку! Чи не пошлять би і по Гайдабуру до кімлицьких кібіток?

Заг. Та таки й пошли сину, нехай прийде — з ним охитніш і чарка горілки випетця.

Гар. Батеньку! Та щож воно оце буде?..

Уля. Батеньку! Навіщо ви хоч оте страховище людське до гурту кличете? Та він же буде стидні слова казать... він усіх нас у сором уведе...

Заг. (до Улі). Цить, не пощуй! Коли стидне казатиме, то піді геть, до старих не встрявай!

Уля (ломаючи руки). Ахъ, Боже мой, Боже мой! Вотъ неприємность! Вотъ несчастье!

Гар. Да-съ, ужъ это, значитъ, окончательное...

Юрась (піднявши руку в гору). Цитьте, цитьте — дядько йдуть! (усі повертаютьця до внутрянних дверей, Гарась випрямляєтця, Юрко випинаєтця, мов би у хрунті, Уля і Киля стають біля стола).

Щербосьорба (уступає з великою пихою, піднявши в гору плечі і злегенька уклоняєтця Загребі). Мое поштение, братецъ! Доброго вутра!

Заг. (подає йому руку). Добридень, брате! Чи виспав ся хоч трохи?

Щербосьорба. Нічаво, виспав ся таки добренько (повертаєця до молодечі). А оце б то твої сини?... І оце б то сам Гарасим? (Гарась уклоняєтця). Драстуй, соколику! (подає йому руку і цілуєтця). Молодець! Таки прямо молодець! І охвицера заслужив! Ето хорошо! (до Юрка). А оце б то Юрій? Драстуй, соколику! (подає руку і цілуєтця). А цей вже не такий... Він то з себе молодець хоч куди, таки добре виріс, тільки наче б то тее... (Гарась і Уля переморгуютця), Наче б то необразований трохи...

Загр. Та вони обидва такі гарні, що тільки спарувать та й чортові подарувать.

Щерб. Ніт братецъ, воно все ж таки тее... воно так зразу видно, що один собі як слід, на благородного скидаєтця, а другий зовсім не тее... Та всяческико ж таки Гарасим і охвицер.

Заг. Ге, Брате! Охвицер за батькови гроші та низькі поклони!

Щерб. (повертається до панночок). А оце б то твої й дочки?... І оце саме мабуть Юля?.. Драстуй, моя перепілочко! (цілується з нею). От красуличко, так справді як квіточка! І зараз таки й знати, що образована. — А оце б то Киля?.. Драстуй, моя ягідко! (цілується). Та чого ж ти наче плакати зібралась? Гарна панночка вийшла, а тільки шкода, брате, що ти й цю у ниститут не віддав...

Заг. Та бодай їх земля проглинула оті анахтемські ниституту! Добре, тобі, брате, що в тебе дочок не має, а тоб роскоштував ти, що воно таке оті ниституту!

Щербосьорбиха (уступає жваво з дорогою шалею на плечі і підступає до Загреби). Доброго вутра, братець!

Заг. Добридень, сестро!

Щерб. (повертається до хлопців). А, драстуй, Гарасю! (Гарась цілує руку, а вона цілує його в лоб). Ах, какой же ти хороший! Какой милой охвицер (до Загреби). Вот охвицер так охвицер! Просто ж (цілує собі ручку і поведе рукою) — мої поштиниє!

Заг. Та деж пак! Знайшовсь таки хвалько й на наше ледащо.

Щерб. (до Юрка). А, драстуй, Юрасю! (Юрко цілує її в руку, а потім і в губи). Ах, какой необразованной! Ах, какой же ти, Юрасю, необразований! Такой хороший з себе і такой необразованой!

Заг. Де вже необразований! Тут такий образований, що й батька у Ростові образував, махамет, на тридцять лошаків відразу! Та нехай їм враг і образованим і необразованим! Просю сідати за стіл, та випемо чаю! (Загреба і гості сідають до набраного стола, Киля біля стола з самоваром, а хлопці і Уля сідають одсторонь). Брате! Просю прихильно — чарку горілки!

Щербосьорба. Штож, можна! Ето можна!

Диркалиха (уступає в хату з великим пакунком у руках). Драстуйте! З неділею будьте здорові! (усі підводяться і повертаються до неї).

Заг. Здорова, сестро! Оце тебе Господь наніс до мене саме в слухний час!

Дир. (кладає пакунок на канапі і підступає до Щербосьорби).

Овдій Гордієвич! Таки то Господь призвів побачитись! (цілується з ним). Чи живенькі, здоровенькі?

Щербосьорба. Та ще до якого часу Господь милуєть.

Дир. (до Щербосьорби). Горпина Сидоровна! Господи, як давно бачились! (цілується з нею). Та як же ви, сестро, помолодішали та погарнішали з того часу, як я вас бачила... Коли пак це було?... Здається вже дванадцятий рік зайшов...

Щерб. Ох, де вже нам, сестрице, молодішати... Це я не помолодішала, а хіба може поніжнішала, бо, знаєте, у благородному обществі проживши десять літ...

Дир. Господи, Господи! Яка то в світі правда! Живемо ми отутечки на хуторах та думаємо, що й ми таки благородні, бо такиж панами звемось, аж воно бачу, городяне уже й за благородних нас не мають!

Заг. (до Диркалихи). Не шкилюй бо з неї, сестро, а то роздратуєш! (до Щербосьорби). Просю сідати за стіл. Сідай, брате, отутечки, а ти, сестро, отутечки, а ти, сестро (до Диркалихи) оттуто!

Дир. Зараз, брате, зараз! Дай тільки поздоровкатись з усіма (до Килі). Драстуй, моя голубочко! Що це ти така, як у воду опущена! (дає поцілувати руку, а потім чоломкається з нею). Аж з лица спала, моя квіточка! (до Улі). Здорова й ти, амбитна джохо (Уля цілує їй руку). Руку поцілувати дам, а чоломкати ся з тобою не буду поки не спокутуєш у мене свою провинність! (до Юрка і Гераська) Здорові хлопці! (дає цілувати руку) Які вони в тебе, брате, сьогодні гарні, а особливо Юрко — козак як орел!

Щерб. Ах нїт, сестриця, Гарась краший... Прямож таки красавець охвицер!

Дир. Чим же він краший? Хіба тим, що на плечіх срібні печариці має? Так це може тільки городяне за красу приймають, а по нашому той гарний, хто здоровлям паше, та силою грає! (сідає) А тепер брате, хоч і чарку горілки даси, то випю залюбки!

Заг. (до Диркалихи, з тиха) Та не шпигай бо її, сестро, бо колоту наробиш! (до Щербосьорби) Брате! просю прихильно— чарку горілки!

Щербосьорба. Штож ето можно! Так випий же, братець, преже сам!

Заг. (бере чарку) Спасибі ж тобі, брате, та й вам, любі

сестри, що оце ви відвідали мене сироту удового! Пошли вам, Господи, доброго здоровля!

Щербосьорба. (бере чарку) Желаю ж тобі, братець, доброго здоровля та й всьому твоєму сімействові!

Заг. (до Щербосьорби) Сестро! Прося прихильно — чарочку горілочки!

Щерб. Ах нїт, братець, я горілки не пю... я пю саме вино, та й то тільки шампанське.

Заг. Еге, сестро, у нас вина і в заводі нема! А може таки хоч тернівки трошки... така гарна! Або вишнівки старенької, або сливянки солоденької...

Щерб. Та хіба вже сливянки трошки... (бере чарку).

Дир. А чи давно ви, сестро, перестали горілочку вживати? Здається ж, що колись гарненько її смоктали!

Щерб. Нїт, сестриця, я ніколи її не любила... а хоч й доводилось передше, то вже давно відвикла (до Загребі). За ваше здоровля, брате!

Заг. На здоровля, сестро!

Дир. А згадайте, сестро, як ви було колись бенкетуєте з джерелївською попадаєю... та бенкетуєте з ранку до вечера... та випиваючи, іще було й приспівуєте:

Ой випила — похилила,
Сама себе похвалила,
Що я панського роду
Пю горілочку, як воду!

Щерб. Пхі, які ви, сестро, чудні... Таке вигадують!

Щербосьорба. Да, ето вже зовсім не тее... таке витівати зовсім не личить у благородному домі.

Заг. (до Диркаліхи з тиха) Ой, не дратуй її сестро, бо в неї вже аж губа брениць до лайки (до Щербосьорби). Та не сердь ся, сестро, не сердь ся, моя голубочко, бо сестра Тетяна Демидовна по простецькому... (до Щербосьорби) Брате! прося прихильно — калганівки чарку!

Щербосьорба. Та чому й не випить — ето можна! А тільки не до душі міні, що сестра Тетяна Демидовна зовсім не тее...

Дир. Отце лихо! Коли б іще й справді не розгнівати твоїх гостей, брате! Сказано ж образовані: саму їм правду кажеш, а вони ремствують...

Заг. Та годі вам перекорятись! Ще ні випили, ні заїли як

слід, а вже й зазмагались! (до Деркалихи) Сестро! Ось випий бо чарку та й гостей пропроси з своїх рук! Пошануй мене удового, стань за господиню!

Дир. (зтиха) Ох навряд чи я помирю ся з твоїми гостями брате! (в голос). З дорогою душею, брате! (бере чарку) Пошли ж, Господи, помершим душам царство небесне, а живим на здоровля! (пе й наливає Щербосьорбісі) Сестро, Горпино Сидоровно! Прося прихильно — Калганівки чарку! Така гарна! Ось нуте бо! Таки без жадного сорома — по нашому, по хутурянському!

Щерб. Та вже випю, щоб не дорікали міні, буцім то я гордюю...

Дир. Отак би й давно!

Заг. От спасібі так спасібі!

Дир. (до Щербосьорби) Брате, Овдію Гордійовичу! Прося сердешно — іще чарочку! Ось нуте лиш! Випемо гарненько, та побалакаємо приятненько!

Щербосьорба. Та ето можна! Чом не випити, чом і не побалакати. Бо ми й приїхали не знечевя, а таки маємо де прощо й промовитись (пе).

Заг. Отак буде краще! Випемо, то й розбалакаємось, а розбалакаємось, то й перепитаємось гарненько.

Дир. (до Щербосьорби). Та нам брате, за потіху буде вас послухати, бо ви в городі пробуваєте, то може й цікавого богато знаєте!

Щерб. А я, братець, смотрю ето на Гарася, та й думаю, що який то він мабуть нещасливий... Що такий хороший, такий образований охвицер, та отутечки у хмеречі нудитця, бо нема йому і обчества підхожого... (Загреба повертаєть на дзиглі й крекче, Диркалиха прохірно кахикає). Що йому б тільки у гвардії служить та в болшому світі блистать... Там би й ціну йому склалиб зовсім инчу... Він би карьеру собі сділав... І чинів би дослужив ся і пару б собі знайшов — не яку таку чорноморську нестелепу, а двіцию образовану, свіцьку...

Щербосьорба. Да, ето так! Ето дійствительно правда!

Дир. (пирхнувши від сміху) Килино! Який бо в тебе чай горячий — аж опеклась!

Заг. (метушитця) Сестро, Горпино Сидоровно! Прося прихильно — сливяночки! Брате! Ось нуте ще по чарці!

Щербосьорба. Та ето можна! Ето своєю чергою й ти-

ше! А от касательно Гараська, то скажу тобі, брате, що й на мою думку треба б його у гвардію приділити. Бо одно, що коли вже дав йому образование, то треба ж йому і товариства образованого, а друге, що куди не кинь, а в гвардії він на чинах чимало виграє...

Дир. (глузовито). Оце так! Оце до діла! Оце розумні речі!

Заг. Е, брате, брате! Хотів би тобі про Гараська й відказати, та не варт він того, щоб про його й розводити ся! Ось нумо краще випемо!

Щерб. Та ви таки, братець, пожалійте його... Бо він же таки ваш син, та ще й первак... та на йому ж ваша хвямільна слава ґрунтується...

Заг. Та охота тобі, сестро... Облиш, голубочко, про Гараська, нехай йому враг! Ось нумо краще випемо!

Щерб. Або от хоч і Уля... Що яка мила, яка образована дівця, а ні обчества їй благородного, ні свіцьких удоволствій...

Заг. (до Щербосьорбихи) Сестро!... Ось ну бо таки випемо... Просю прихильно калганівки чарку... Чи теє пак! Сливяночки чарочку!..

Дир. Та ти бо брате, не перебаранчай! Тут саме розумні речі повелись, а ти перебиваєш!

Щер. Ох братець, братець! Та виж таки сами розсудіть: чи їй би не в городі жити, чи їй би не побувати у болшому світі, чи показатця хорощим женихам? А жениха їй треба образованого, свіцького — охвицера вармейського, а не якого там чорноморського невковиру...

Заг. (чухаючи потилицю і зітхаючи) Е, вже міні як отакі розговори... (до Щербосьорбихи) Сестро! просю прихильно — сливяночки чарку! Або вишнівочки, або тернівочки!

Дир. (до Щерб.) Та кажіть, сестро, далі! Кажіть, голубочко, а ми послухаємо! Такі розумні речі...

Щерб. Та ви, братець, не турбуйтеся! Ви може думаете, що я справді буду вговорять, вас, щоб пустили Улю у городі пожити, та в болшому світі показати ся? Ні, голубчику! Тепер немає нужди... Бо чутка така йде, що Уліньку і в хуторі знайшов жених, та такий хорощий, такий образований жених, що аж наших городянок завидки вхопили... Ви думаете, може, що я й не знаю за поручика Прогульбицького?..

Заг. Побила б їй лиха година з отим Прогульбицьким! Я

думав, що той сором у нас у хуторі зостав ся, аж він бачу, уже по всьому світові разійшовсь!

Дир. Е брате! Хороша чутка далеко йде, а псгана ще, дальше!

Щерб. Братець мой, Пилип Демидович! І ви, сестриця Тетяна Демидовна! Який же тут сором, що до Улі такий хороший жених залицяетця? Та на мою думку його залицяння іще й за честь треба приймати, бо він охвицер хороший, образований, свіцький! Я його сама добре знаю!

Заг. Охота тобі, сестро, про його разводитись! Облиш, голубочко, нехай йому грець!

Щерб. І начальство його високо ставить... Він далеко у чинах піде... Ото пара Уліньці, так пара! Кращого жениха й не зіскають!

Щербосьорба. Да, ето правда! Діствительно правда! Уже кращого жениха де його й зіскають!

Дир. Оце так що розумні речі! (до Загреби) Ну, брате, тепер уже я не втерплю, щоб не побалакать!

Заг. (до Диркалихи) Облиш, сестро! Нема для чого, нема нащо!

Щерб. Та ви таки, братець, сами розсудіть... Я тим прошу вас — ви таки добренько розсудіть!...

Щербосьорба. Та таки й пильно розсуди, брате! Бо куди не кинь, а це вже вірно, що жених знакомитий... Поміркуй сам...

Заг. Та я вже міркував, брате, та доміркував ся до того, що прямо таки вигнав його з двору...

Щерб. Та чи то ж можна, братець?

Щербосьорба. Та завіщо-ж брате?

Заг. Та я тільки питаю вас, чи є в його який маєток? Чи є в його гроші?

Щербосьорба. Про це, брате, не турбуйся, бо я од вірних людей чув, що в його у Полтавщині маєток є!

Заг. А я таки чув зовсім инче і добре знаю, що він голий, як циган! Прямо таки яко наг, яко благ, яко нема ані бісового батька! І коли добуваетця він у мене дочки, то тільки через гроші, що за дочкою мусив би дать!

Щербосьорба. Отже не гріши, брате, бо я ж тобі вірно кажу, що в його у Полтавщині маєток є!

Заг. Та який там маєток! Може й є там клапоть ґрунту, що на йому доброму чоловікові нігде й спорожнити ся, та й то навряд чи!

Щербосьорба. Істинно кажу тобі, брате, що є!

Щерб. Та хоча б і не було, то яке лихо! Та за такого жениха можна віддати хочаб він і бідний був, бо у вас же братець, є з чим дочку віддати, а він же її щасливою зробить!

Дир. (до Загреби) Ну вже ж брате, хоч ремствуй хоч не ремствуй, а я таки перепитаю ся з ними!

Заг. Облиш, сестро, далєбі облиш! Покиньмо розмову, та й конт!

Дир. Та ні ж таки, брате я з ними перепитаю ся!...

Заг. Облиш, голубочко, Христа ради облиш! Ось випий краще горілки та й гостей припроси!

Гайд. (уступає в хату з карбачем у руці, зупиняєтця біля порога і пускає крізь зуби посвист). Чи ти ба! Та тут, бачу, бенкет бенкетують!

Заг. Здоров, Семене! Сідай, братіку, до гурту, щоб веселіше було.

Гайд. (Підступає блище) Гай-гай! Та це, бачу, в тебе ґродяне гостюють! Та ще й родичі твої! (приспівує).

Ой чи живі чи здорові

Всі родичі гарбузові..

(підступає до Щербосьорби) Здоров був, старий Хавралію!

Щербосьорба. Драстуйте Семене Прокоповичу!

Гайд. (ляпає його долоню з розмаху). Та й давно-ж я тебе бачив! Та вже думав, що може ти здох, а-ж ти, бачу, на людське лихо животієш та й животієш!

Щербосьорба. (знехотя ухмиляючись) А ви, бачу, і досі такіж жартовливі...

Гайд. (до Щербосьорби) Горпино Сидоровно! Та яка-ж ти стала гарна—мов троянда розцвілась! Хрест мене вбий піду поцілюю!

Щерб. Що це ви, Семене Прокоповичу! Це нехай Бог милує!

Гайд. (підступає до неї) Та вже й поцілюю-ж смашно!

Щерб. Прокоповичу!.. Голубчику! Та чи тож можна!

Заг. Та ну, Семене, облиш із своїми жартами—нехай ім грець!

Гайд. (розглажуючи вуси) А ну, Сидоровно наставляй губи!

Щерб. Нехочу, Прокоповичу! Нехочу, нехочу, далєбі нехочу!

Гайд. Та ну бо не мнись (простягає піку) Христос воскрес!

Щерб. Та який там Христос після Тройці!

Гайд. Та все однаково! Наставляй губи! (цілуєця) Оттако!

Щерб. Нехай уже тобі грець — аби відкараскався!

Заг. От уже махамет, так і чорти-б побили його батька!

Щербосьорба. Іменно так, брате! Діствительно так!

Гайд. (скрививши бридливо пику) Пхе!., Та я, бачу, й губи собі покаляв... Що за вража мати?.. Та оце ти, Сидоровно, мабуть якимсь мазилом намастилась?

Щерб. Та брешеш ти чортів мугирю! Яке там мазило?..

Гайд. (утераєця рукавом) Та й бридка-ж триклята масть!
(махнув рукою і відходе геть).

Нехай тебе ті цілують,

Що греблі руйнують!

Нехай тебе ті кохають,

Що в болоті грають!

Щерб. Он бач, що він верзе, чортів неотеса! Сказано — хам триклятий!

Щербосьорба (до Загреби). Ні, брате, як хоч, а то-ж наконєць неможливо!

Заг. Та не ображай ся бо, сестро! Та не ремствуй таки, брате! Плюньте на його жарти, та й конт! Хіба-ж ви не знаєте цього махамета?

Гайд. Отже гляди колиб Сидоровна і справді не розсердилась. А все через оте хамське мазило.

Дир. Тю на тебе, Семене Прокоповичу! Яке-ж воно хамське, коли ним благородна парсуна намащаетця!

Щерб. Он бач — уже й сестра шкилює з мене! Це прямо хоч із дому тікай!

Гайд. Та не сердь ся, Сидоровно! Адже я в жарти!

Щерб. Які-ж воно в біса жарти? Хіба-ж так жартують по благородному? Це жарти хамські!

Дир. (до Гайдабури). Ох, Семене Прокоповичу! Який ти собі необразований! Хіба-ж не можна-б поцілуватись та й не покалятись? Адже образовані якомсь намудряютця, що цілуютця, та й не каляютця!

Щерб. (зірвавшись з місця, насторочуетця проти Загреби). Так що-ж воно оце таке, брате? Так хіба-ж я вам на посміхи здалась, чи що?

Загр. (узявшись за боки, сам собі). Ох, таки допекла Дир-

калиха Щербосьорбісі! Тепер буде калабалик та ще й великий!
(до Щербосьорбихи) Сестро!...

Щербосьорба (підводиться з місця і теж підступає до Загреби) Так оце-б то ти, брате, своїх гостей шкилюванням та ганьбою пригощаєш — га?

Заг. Та чи чувш-бо брате!..

Дир. (підводиться і стає у грізну позу). Та чого-ж ви скіпаєтесь до брата? Чим він вам зашкодив? Та не він же над вами шкилює, а я! (показує собі на груди) Я вам наприкрю ся, я! Так ви зо мною побалакайте — от що!

Га й д. Оце так! Оце по моєму! Молодець Тетяна Демидовна!

Заг. (до дітей). Ходить собі, діти, геть, бо тут вам не місце! (Киля, Уля, Гарась і Юрась виступають).

Щерб. (до Диркалихи) Та чим же я тобі завинила, що ти мене зачіпаєш, та на зваду наражаєш ся? Та й як же ти насмілилась? Та хіба-ж я в твоєму домі? Та хіба-ж ти отутечки господиня? Кажі міні, хуторянська ти перебрехо — хіба-ж ти отутечки господиня?

Дир. (на бік) Ага, таки роззяпила образована городянка свою благородну пашу, щоб піти на лайку! Так пострівай-же, я тобі прочитаю орацію! (до Щербосьорбихи). Так тобі невтямку, чого я шкилюю над тобою? Та питаю тебе, городянське ти ледащо, чого ти приїхала до брата? Та хібаж ти приїхала як рідна до рідного, щоб любу людину пошанувати та своєму сердцю утіху дати? Ні, ти притарабанилась, щоб перед нами своєю пихою повеличати ся, та повеликоноситись перед нами отією образованістю та отим благородством, що їх у тебе тільки й є, що на заду рясні ганчірки та на пиці блейвас!

Щерб. (зовсім збентежена). Так щож оце?.. Так як же це? (до Щербосьорби) Так оце мене ганьбують, а ти й мовчиш?

Щербосьорба (до Загреби). Стий брате! Так оце твоя сестра ганьбує твоїх гостей, а ти й призволяєш? Так оце нас обижують, а тобі й байдуже?

Заг. Еге, брате, тепер уже не сила моя сестру спинить! Тепер уже лайтесь, як хоче, тільки мене не чіпайте!

Щербосьорба. Нїт, его ти брешеш, бо я не в Диркалихи у гостях, а в тебе, то ти повинен і язика їй укоротити!

Заг. Укороти-ж ти сам, коли вмієш!

Щербосьорба. А коли так, то нехай тобі грець із твоїм пригощенням! Та моя й нога у тебе не зостанеться!

За г. Роби брате як лучче! (сам собі) От морока міні з ними!
Щербось орба (виступаючи). Га! Панасе! запрягать міні коней (зникає).

Щерб. (до Диркалихи) А ти, треклята харпачко, ти оце й рада, що ми з двору ідемо? Нарядила башкет, та з радощів вишкиряеш зуби, як сучка? Так послухай же ти, хутурянська задріпана пані, що я тобі скажу на прощання!

Дир. Е ні, потривай, ще я тобі свого не доказала!

Щерб. Та ні-ж бо, підожди, тепер моя черга! Я знаю чо-го ти сікавш ся до мене, та сичиш, мов гадина! Тебе злість бере, що я до благородного общества принатурилась, в благородні звичаї вжилась, а ти як уміла так і вміеш тільки з табунчиками та чабанами лаятись, та на куховарні мотузитись та з коровами та телятами клопотатись, та свиней доглядати — отщо!

Дир. Та чим же ти дорікаєш міні, тварюко ти стара та дженджуриста? Що я сама за господарством клопочу ся? Так я-ж ніколи й не соромилась за своїм добром доглядати, бо я хоч пані та й господиня, а не таке ледащо, як ти!.. Та через те ж я здавна і великий достаток маю! А ти? Згадай лиш, чи давно ти сама їсти варила та коров доїла, та сорочки прала, та свиней годувала, бо не було роботниці й найпоганішої? Га? Кажі міні, старе ледащо, чи давно ти тих злиднів утекла, що господарськими клопотами гидуєш?

Гайд. Оце так! Оце до діла!

Щерб. Хамка ти необразована — отщо! Тобі соромно передо мною! Тебе завидки беруть, що я в образованім обчестві живу як слід благородним людям, а ти як була мугирькою так і зосталась у харпацтві!

Дир. Так ти образована! Так ти благородна! Та яким же ти чином і з якого часу образувала ся та наблагородилась? Чи не з того часу, як твій чоловік хавралями обібравсь та дав тобі волю цвиндрити гроші, а ти почала на старости літ по балах та машкарадах таскатись та з молодими бахурами залицятись? Стерво ти старе та ледаче! Та як би в тебе чоловік не такий був тіптюх та не такий хавула, та вхопив-би тебе за стару твою куделю, та виволожив би тебе ломакою на всі боки, то де-б і образованість ота погана ділась!

Гайд. Оце до — діла! Оце по моему! Та й хвацько-ж Демидовна вичутує речі — промовляє, як на воргані грає!

Щербосьорба (уступає в хату). І так буде краще — нахарькати їм у вічі та й поїхати з двору!

Щерб. (повертається до до Загреби). Пху на тебе, старий собако!

Заг. Сестро! Завіщо-ж ти шпуюш на мене?

Щерб. А за те, що сестра твоя треклята зневажає твоїх гостей, а ти сидиш, як бовдур, та на все призволяєш! (до Дир-калихи) Пху й на тебе, плюгава харпачко, хамко триклята, циганко плащувата! (зникає).

Дир. Так потривай-ж коли так! Яж тобі покажу хто я така, чи циганка плащувата, а чи пані господиня! Та заразом і за шпування віддячу! (вибігає)

Заг. (повернувши голову до дверей) Облиш сестро! Облиш голубочко, — нехай їй грець!

Щербосьорба (до Загреби). Так яж таки допитаюся в тебе старий собако, яким ти правом знущався з мене та з моєї жінки?

Заг. Ой, відкаснись брате, поки в мене серце не спалахнуло!

Щербосьорба. Нїт, ето ти брешеш, а ти від мене не відкараскаєшся зплоха! Ти скажи міні, ироде, як ти насмілився отакий міні бешкет нарядити?

Заг. (здихнувши підводиться з місця). Ні, бачу, як не крутись, а таки доведеться і собі у лайку зайти (стає проти Щербосьорби) Так чогож тобі від мене треба, чорт би бив твого батька — га? Кажі міні, Пилате, чого тобі від мене треба?

Гайд. Оце по моему! Оце по казацькому!

Щербосьорба. А того міні треба—матері твоєї грець!— що як ти смієш зневажати мене у своєму домі та ганьбити мене, підполковника Війська Чорноморського, та ще й члена Військового Правління, та ще й у купі з моєю рідною жінкою, підполковницею! Га? Як ти, кажу, смієш отаку міні наругу робити?

Гайд. Еге, та воно, бачу, й Щербосьорба молодець — дивись як напужився проти полковника!

Заг. (до Щерб.) Голова твоя дурна та несамовита! Якеж я зневажаю тебе, та яку-ж тобі наругу роблю? Та хіба-ж я тобі хоч слово погане сказав? А хіба я винен, що твоя жінка з моєю сестрою спялися гризтись? Та й хіба ж вони обидві не в гостях у мене? Причепився до мене, як шевська смола до чобота, а й сам не тямить з якої речі! Сказано — змикрут судовий, правленська закарлюка! (бере чарку і зозла вихиляє).

Щербосьорба. Он бач! Уже мене жмикрутом лас, правленською закарлюкою узиває... Чи ти ба!

За г. (заідаючи). Іменно жмикрут! Іменно правленська закарлюка! Щипавка судова! Ярига!

Щербосьорба. Чи ти ба, що він варнякає! (до Гайдабури) Семене, чи ти чув? Щипавкою, яригою узиває!

Гайд. Та й уразив-же полковник Щербосьорбу у саму болячку!

Щербосьорба. Та коли-ж так, то ти гардонський пац! Бо ти козацький хліб зажераш, козацькі гроші крадеш — отцо!

За г. (спалахнувши) Гі-і-і, чорти-б же мучили твою матір! То як же ти смієш отаке про мене казати? Та я тридцять літ служу цареві вірою і правдою, та на мене ще ні одна душа козацька не пожалкувалася, а ти всьому світови відомий хапуга, хаптурник хавталій?!

Щербосьорба. Брешеш! І паки ріку: брешеш! А ти гнобитель людський, злодій, гардонський пац ненажерливий!

За г. Та хто-ж не знає, хто-ж не відає що всі ви, судовики та правленці — хабарники безсоромітні, сіпаки нещадуці, живолупи трекляті! Що у вас ні совісти, ні чести, що у вас правду тільки за гроші купують! Та ви-ж обдираєте людей, не минаючи ні старця, ні вбогої вдовиці! Та вам тільки й думки, що здирство!

Щербосьорба. Брешеш! І тричі ріку: брешеш! Бо ми хоча і візьмено з прохателя, то й діло йому зробимо, а ви...

За г. Яке діло зробите? Що правого завинуватете, а винуватого оправите, так ото й діло? Та таких діл животрепетящі приміри у кожного перед очима сотнями стоять! От хоч-би сотник Пелих... Чи є хто такий, щоб не знав цього бідолашного Пелиха, що голий і босий тиняєтця попід віконню не при своєму умі, що у ночі, сердега, у чужий соломі спить, а у ранці на чужих попилищах проти сонця грієтця? І чи є хто такий, щоб не знав, чоґо він зубожів і ума рішив ся?

Щербосьорба. (бігає по кону) Та кажи вже, кажи, а потім і я роскажу тобі приповідь гарну!

За г. Ви його засудили! Ви правленці, песиголовці трекляті! І засудили його не за що инше, як тільки за те, що правим будши, не хотів живопупам хавралів давати та хотів правого стежкою правди дійти!

Щербосьорба. Та кажи вже кажи, а потім як і я роскажу...

За г. Засудили його, махамети, і заграбували його худобу, забрали хутір, одержу навіть попаювали між собою, як Жиди колись розпаювали ризи святого Христа! Га? Хіба забув ти, як вас усіх трясця трясла, як ото сподівались на Чорноморії намісника Воронцова, бо бояли ся, щоб отой Пелих не підступив до його з прошенням? І хіба забув, як його тоді у в остріг, між злодіїв, посадовили, та й держали аж поки Воронцов пробіг?

Щербосьорба. Та кажи вже, кажи, а я таки своєї черги дожду ся!

За г. А чи не забув ти, як ви усі тремтіли зляку, як отой Пелих та потяг пішки жаліти ся аж у Петербург, до царя? Шкода тільки, що не застав він тоді царя дома, бо той був тоді аж у Парижі чи що. А тут іще жандари піймали його біля царського дворця та привели до міністра, а міністр пита його: Хто ти такий і звідкіля? А Пелих йому на тее: а ти, каже, хто такий сам? А той йому: я, каже, міністр царський, найстарший після його начальником. А Пелих йому: ну, так міні-ж, каже, тебе не треба, міні самого царя треба, бо немає каже, правди нігде окрім царя! Таки його взяли та й посадили між дурних та божевільних, а потім через пів року хоч і випустили на волю, так він уже й справді ума рішив ся. А як-би таки застав був царя дома, то вже-б давно усі ви правленці, по шибеницях теліпались, щоб хавралів не брали та по правді судили!..

Щербосьорба. По правді судили! Та чи знавш ти, голова дурна та лиса, що як би всіх по правді судити, то вже давно-б тебе на Сібір заслали! Хіба забув як ти позаторік захопив слобідських товариїв буцім-то у спашу в себе та звелів своїм кімликам малахаями їх чухрать, а вони одного парубка забили мало не до смерти? Га? Щоб же воно було, як-би тебе по правді судити? Та ти-б ув острозі й здох! Дурню ти Божий! Та коли взяли з тебе судовики чи правленці сотню-другу карбованців, то ти ще й спасибі скажи, що так милостиво судили та тебе, старого собаку, на Сібір не запровадили — отщо!

За г. Трясця твоєї матері! поки мене на Сібір запровадять, то вас, песиголовців, на шибеницях перевішають!

Щербосьорба. Так ото-ж кажу тобі, що ми хоч і візьмемо з прохателя, то хоч не дарма, а ви, військові командири, ви-ж таки дурнісінько козацькі харчі зажираєте, жаловання царське крадете, та ще й у ярма оружних козаків запрягаєте, робите ними, як волами!

Заг. Та брешеш ти, як собака!

Щербосьорба. Та чи не тебе-ж на косовиці сотня бідолашного козака працює у поті чола, і працює дурнісінько? Або чи не в тебе-ж усі заброди напхом набиті служачим козацтвом, що з граничних гардонів забрав та застріг у свою лямку?

Заг. Та дурна-ж твоя голова! Та розтямкуй же ти, що я хоч і візьму якого козака до себе на роботу, то він поробить на мене тиждень, а на себе два, та ще й спасибі міні скаже!

Щербосьорба. Та ще, кажи, й хабаря дасть! Бо ви хабарники гірші ніж ми! Та хто-ж не знає, хто-ж не відає, що ви козаків з гряниці по хуторах розпускаєте, та за тее лошаків, та биків відбираєте? За телицю козака урядником настановите, за лошака йому хреста на груди почепите!

Заг. Чи ти ба що верзе кобиляча душа! Та брехали-ж твого батька сини, та й ти з ними!

Щербосьорба. Та що й казати! Іще тільки вісім тижнів минуло, як їхав я у Старонижчедрягліївську слободу. Приїхав, коли-ж чую — у трубу грають, наче на збір. Думаю, чи не на війну бува скликають козацтво? Роспитав ся у людей, аж воно, бачу, у тій Дрягліївці та стоїть пів сотні козаків Загребеного полку, а для чого? Свійому полковникові олійницю роблять! І працює сердешне козацтво, наче й справді на царя, наче службу служить; і харчі казенні їсть, і на збор йому у труби грають, і зорю йому рано і вечір на тарабанах вибивають — усе наче як слід, аж воно, бач, служить на полковника Загребу, на свого гнобителя, на свого грабителя, злодія, махамета!

Заг. Гі-і-і, та грець же мордував би твою матір! Та як же ти смієш отак мене лаять? Та збагни-ж ти дурною своєю головою, що тії козаки пішли на мою роботу самохить, а відробившись у мене, пішли-ж вони прямо до дому, на вільготу, за два тижні до годового строку! І розійшлись вони по домівках, радіючи та міні дякуючи, бо саме їм оранка приспіла! Та розтямкуй же іще й те, що я у своєму полку як батько між дітьми. Чи коня в козака вбито, то вже не до кого поткнетця як до мене, а я йому коня за пів дарма віддам; чи волики вкрадено, то й знов до мене йде, а я йому свої воли дам, та й жду грошей аж поки розбагатіє, чи в грошах нужду має, то й грошей йому позичу, без жадного росту, а не так, як ви, живолупи, як ви, песиголовці, як ви, хриstopродавці! То яке-ж диво, що й мене козаки роботою запомагають!

Щербосьорба. Біс твоєму батькові! Запоможуть хоч не схочуть, коли командою поженеш олійницю робити, або греблю гатити, або на заброді лямку тягти!

Юрась (вбігає). Еге, тут іще тільки лаютьця, а у тіток уже й тіпанина зайшла. Уже почали були кудовчитись, так я розборонив!

Щербосьорба. Як? Оце-б то Диркаліха уже на бійку пішла?

Юрась. Та вони обидві! Одна до одної так і сікаютьця, як оси. Та тітонька Диркаліха якось пхнула тітоньку Щербосьорбиху, а Щербосьорбиха її по щоці — черк! а тітонька Диркаліха її за коси. Та на силу ми з Палажкою розтягли їх!

Щербосьорба. Так от воно як! Уже мою жінку бють! (до Загреби) Та як же ти насмілив ся... та як же ти зважив ся... Та яж тебе засужу, та яж тебе на Сібір зашлю!

Заг. Гі-і-і, чорти-б же розшматували твою душу! Так оце ти, скаріоте, мене під суд завдаси? Так оце ти мене на Сібір зашлеш? Та я тобі, нечиста тварюко, бандури випущу! Та я тебе вбю, я тебе заріжу, я тебе на шмаття покришу, ідоляне триклятий!

Щербосьорба. Еге, так оце ти вже й душоубством нахваляєш ся? (озираєтця кругом). Люде добрі! Чи чули ви його грізьбу та похвалки? Будьте за свідків! (до вікна). Гей, Панасе, Андрію! Сюди мерщій! Будьте за свідків! (повертаєтця до Загреби). Під суд його! Під суд його, душоубця!

Заг. (замішавшись до Гайдабури). Чи ти ба?... Он як!... Семене, чи ти чуєш?

Гайд. Та чого ти, Пилипе, злякався? Та бий його, скурвого сина, щоб він знав, як у твоєму домі тебе лаять, та тобі-ж судом нагрожать!

Щербосьорба. Під суд його, махамета, під суд! На Сібір його за грізьбу та нахвалки!

Заг. (до Гайдабури). Та чи ти чуєш — каже під суд... за грізьбу та нахвалки...

Щербосьорба. Під суд його душоубця бузувіра, махамета!

Гайд. Та який там суд, коли за такі речі його вбить, то ще й мало, а слід би вбить та й за двір витягти, як собаку!

Заг. Еге, коли так, то нехай буде ось як. А гей, Юрку! А гукни мерщій козаків! А турни сюди кімликів! (до Щербо-

сьорби) Ось як тобі, скаріоте, покажу, як полковника Загребу під суд завдавати та на Сібір засилати!

Гайд. Оце добре! Оце по козацькому!

Щербосьорба. (злякавшись). Як?... Так оце ти козаків скликаєш? Так оце ти кімликів збираєш?...

Заг. Та я-ж тебе, иродового сина, розіпну по серед двору та в чотирі малахаї разом!

Щербосьорба. Калавур! (до вікна). Гей, Панасе, Андрію! Сюди мерщій! Сюди на поміч! (хоче тікати).

Заг. (заступаючи дорогу). Та ні, чортового батька втечеш! (до вікна) Гей, Манджик, Очхун, Кудлай! Сюди мерщій!

Щербосьорба. Калавур! Розбой!

Гайд. Ага, триклякий живолупе, попавсь у козацькі лабеті!

Диркаліха. (вбігає) Як? Що? Господи Сусе Христе, що це за буча?

Гайд. Та це полковник хоче Щербосьорбу посеред двору малахаями бить.

Щербосьорба. Калавур! Хто в бога вірує ратуйте!

Заг. Беріть його! Кладіть його!

Диркаліха. От міні лихо! Схаменись, брате! Хіба-ж можна панів малахаями карати?

Гайд. Та такого Пилата можна! Нехай відчухра його, то зносить на здоровля.

Щербосьорба. Ратуйте, люде добрі!

Заг. Мерщій сюди з малахаями!

Диркаліха. Брате! Та яка-ж тобі нужда малахаями його бить, коли й руками можна (до Гайдабури). Семене Прокопичу? Хоча-б ти вже доклав йому рук або що!

Гайд. Та я вже бачу, що без мене ладу не буде (зривається і озираетця). А де мій карбач?

Щербосьорба. (Кидається прожогом у двері). Ка-ла-в-у-р!

Заг.

Гайд.

} лови! держи!

Дир. Пускайте, пускайте, та в потиляку його штурхайте! Гоніть його з двору!

(Усі виступають слідком за Щербосьорбою).

VII

(Дієтя там же на другий день ранком).

Киля (сидить на канапі з шитвом а потім кладе шитво і спускає руки на коліна). Яка скорбота, яка нудота у мене на серці! Так міні тяжко, так міні важко, що аж плач бере, а чо-го? — І сама не знаю!.. Мабуть прочуває душа моя якась ли-хо... (згодом). От же дурна я, дурна, та ще нещаслива! Кажу, що не знаю, чого міні важко та чого міні нудно, а як правду сказати, то я добре та й добре знаю, чого мое серденько плаче... Бо я люблю Андрія, бо я закохалась в його, а чи доведеться мі-ні за ним бути того не знаю... Як би міні надія певна, то я б зразу виросла духом, так же надія моя, як той місяць по між хмарами — то пірне, то вирне... І як вирне, то душа моя зразу освітитця, а пірне — то важка туга, мов той мороз густий, мою душу обгорне. І найбільше непокоїть мене те, що сама-ж я сказала Андрієві, щоб мене сватав — може не сьогодні зав-тра прибуде — а батенько ще нічого й незнають, бо я ще й сло-вечком із ним не перемовилась... Та як його у світі Божому пе-ремовить ся, коли я боюсь до їх і підступить... Та й як його під-ступить, коли не вибереш часу, щоб вони були при свіжій па-мяти та в доброму дусі?.. А тут іще на лихо й тітонька до нас приїхали... А не дай Господи, щоби вони дізнались про мої замі-ри — вони щастя мое на віки ростеряють! Батенька можна впро-хати, можна вблагати а тітоньку — навряд! А коли догожу-ютьця вони аж поки Андрій приїде сватати — тоді пропала моя доленька, загибло мое щастя! (згодом) Ні, як не длай ся, як не вагай ся, а треба до батенька доступить, треба їм виявить усе... Мабуть так, що сьогодні таки й зважусь... Що буде то буде, а длатись не безпечно, щоб не наспів Андрій несподівано. (Зри-ваєть ся з місця). Піду в садок під грушу, де батенько люблять ранком гулять, та й буду їх дожидатись! (виступає).

У ля (уступає з бокових дверей) Господи, какая тоска! Про-сто мочи нѣтъ выносить, всякое терпѣніе лопається! Все окру-жающее такъ гадко, такъ мерзко, всѣ обстоятельства складива-ются такъ глупо и такъ пошло, и въ будущемъ — рѣшительно ничего свѣтлаго, утѣшительнаго!.. Только и надежды было на дядю и тетку, думала вотъ ужъ хоть они устроятъ мое счастье, и вдругъ — такой безобразный, такой отвратительный скан-далъ! Дядю и тетку избили и съ позоромъ выгнали со двора

вонь! Бѣдный дядя! Бѣдная тетя! За что они пострадали? Хотѣли мнѣ добро сдѣлать, и вотъ имъ награда!.. (згодом) И какъ оно такъ вышло? Какъ оно такъ сложилось?.. Право, я до сихъ поръ немогу прійти въ себя собраться съ мыслями... И даже по-совѣтоваться не съ кѣмъ, не съ кѣмъ поговорить, отвести душу — даже Гарась куда-то скрылся... И даже прислуги не дозовешься, живой души не видишь (набѣг) Палажка! Оришка! (тупае нѣжкою) Да идите же ктонибудь, чортъ бы васъ побралъ! Никого. Хотя бы этотъ противный Микита явился (підходе до вѣкна) Микита! Микита! (до здрѣльцѣв) Вотъ вамъ! Кричи хоть тресни, никого не дозовешься! Ахъ Боже мой! Да что же это такое наконецъ? Что же это за жизнь проклятая? (сѣдае до столу, затуляетца руками і плаче).

Гарась (уступае з другихъ боковихъ дверей) Тоска! Положительно тоска! Слоняешься изъ угла въ уголъ, какъ шальной, и даже думать, разсуждать не въ состояннн (побачивши Улю) А, и ты, Юлинька, здѣсь? Здравствуй!

Уля. Ахъ, голубчикъ! Если бы ты зналъ какъ гадко, у меня на душѣ! Мочи нѣтъ выносить!

Гар. (сѣдае біля неі) Погоди, голубочка, можетъ быть и еще хуже будетъ. Вотъ я сей часъ получилъ записку на твое имя отъ Аполлона Федоровича — на прочитай (подае цидульку).

Уля. Что ты, голубчикъ! Не дай Богъ... (хапае цидульку й читае) „Милая Юлинька! Я рѣшилъ сегодня же сдѣлать предположеніе и къ десяти часамъ утра буду у Васъ. Авось Богъ поможетъ... все, я думаю, дядя и тетка скольконибудь расположили старика. Ну, а ежели завсѣмъ тѣмъ получу отказъ, тогда... тогда покрайней мѣрѣ съ спокойною совѣстью примусь немедленно за осуществленіе дальнѣйшаго плана. Милая моя! будь только рѣшительна, вооружись энергіею и въ концѣ концовъ мы будемъ счастливы! Твой Аполлонъ Прогульбицкій!“ (згортае цидульку) Боже мой, Боже мой! вѣдь онъ въ заблужденнн, вѣдь онъ ничего еще не знаетъ о вчерашнемъ скандалѣ! И зачѣмъ онъ торопится!.. Что-же изъ того выйдетъ?

Гар. (розхвіяно). Не знаю, голубочка положительно не знаю. Я начинаю терять всякое соображеніе, перестаю понимать вещи.

Уля. Но вѣдь этакъ надо ожидать новаго скандала, и притомъ самого позорнаго, самого обиднаго скандала...

Гар. Безъ всякаго сомнѣннн Уже это вѣрно, какъ Богъ святъ

Уля. Но въ такомъ случаѣ я лучше предупрежу его... Я сама пойду въ степь какъ бы на прогулку, а тамъ встрѣчу его и ворочу назадъ...

Гар. Ахъ нѣтъ, Юлинька, этого не дѣлай... Неловко, знаешь, не хорошо... Пусть уже будетъ что будетъ...

Уля. Нѣтъ ужъ, покорно благодарю! Я на новый скандалъ нарываться нехочу (виходе).

Гар. (сидить задуманий, підводитця і прохожуєця разів зо два по хаті і зупиняєця). И вѣдь какъ упорно преслѣдуетъ меня судьба! Вѣдь сколько усилій употребилъ я, чтобы склонить отца на зачисленіе меня въ гвардію и достаточно было минутнаго столкновенія съ нимъ во время послѣдняго пріѣзда Прогульбицкаго, чтобы всѣ надежды погибли сразу! Затѣмъ опять улыбнулась было надежда — думалось вотъ ужъ дядя и тетка помогутъ мнѣ преодолѣть всѣ препятствія, какъ вдругъ случился этотъ громадный, этотъ невѣроятный скандалъ, и всѣ мои надежды лопнули, какъ мыльный пузырь! (згодом). Но что же мнѣ теперь дѣлать?.. Просто ума не приложу! (шмиглає по хаті потім раптом зупиняєця). Э, ужъ ежели прощаться со всякими надеждами, то я пушусь вовсѣ не легкія! Я самъ устрою побѣгъ Юлиньки съ Прогульбицкимъ! Чего мнѣ бояться? Теперь нечего! Пусть Юлинька уйдетъ изъ того вороньяго гнѣзда, пусть осрамитъ, унижить деспота отца — авось либо тогда помирнѣетъ... Пойду настрою Юлиньку, чтобы она рѣшалась на все! (виступає геть).

Заг. (уступає з бокових дверей, ледві волочучи ноги) Ох, лишечко — лишечко! От болитъ голова — як не репне! (сїдає край стола) Та аж нудно міні, та у трунку міні пече, та аж душу з мене верне! Оцеж міні відрігаєця учорашне бенкетування! Та вже й напив ся ж я цупко, а з якого розуму напив ся і задля чого, на який кінець напив ся — не второпаю, хоч заріж! Тільки й памятаю, що загостив до мене Щербосьорба з жінкою, що звелась у нас сварка, калабалик, зчинилась буча, а що воно й до чого і на чому вийшов кінець — не памятаю, забув, не згадаю! Ох та болитъ же моя голова, болитъ, та пече ж міні коло серця, та душу-ж мою з нутроби верне! (на бік) Гей, Микито! Гей, Палажко! А гей, сюди мерщій! Та хочаб же тобі одна душа обізвалась, а тож нікогісінько, наче всі повиздыхали! (підступає до вікна) Микито! А гей, Микито! (з за лаштунків чуто да-

леко: га?) От бач аж ізвідкіля гакнув — аж із за повітки! От уже наприкрив ся міні дияволів син — ніяк не провчиш його, щоб він мерщій біг на гув, а не гакав за верству місця.

Микита (уступає). Та чого вам, пане?

Заг. Чорти-б побили твого батька — насилу тебе докликавсь!.. Хапай кухля або кірець та біжи мерщій на куховарню та зачерпни міні сіривцю!

Мик. (повертаючись) Та вже, поспішатиму! (виходе)

Заг. Ох, лишко-ж міні тяжке, лишко-ж міні важке! Та хоча-б скоро Палажка нагодилась та горілки подала... Оце-б випити трішечки-трішечки — так, аби на серце капнуть, то воно-б зараз і видлягло від серця.

Мик. (вбігає й подає кухлик) Призволяйтесь!

Заг. (хапає кухоль обіруч і не потім переводє дух і знов пє) Оце так! Оце добре! Отепер може й видляже трохи від серця! (Передає кухоль Микиті) А слухай пак... Скажи пак міні, де-ж оце мій гість... отой Щербосьорба?

Мик. Еге, згадали дівєря, що добрий був! Адже ви його вчора вигнали з двору!

Заг. (з дивовижею) Тоб-то як?..

Мик. А так, як водитця — вигнали та й конт!

Заг. Та не вжеж таки справді?

Мик. Та їйже ти Богу!

Заг. (приставивши палець до лоба) Те-те-те! Та він пак мене гардонським пацом узивав та нагрожав під суд мене завдять! Он бач — насилу згадав! (до Микити) Ащо-ж пак було далі?.. Чи він так зараз і поїхав з двору, чи може ще що було в нас?

Мик. Та ще було всього! Поки привели гостям коней та поки запрягли їх, то ви з Гайдабурою усе пили та й пили, та гукали на всі хати, а гості все лаштувались, а потім і на кулаки пішли, та саморуч гнали його у потилицю аж за ворота...

Заг. Та брешеш ти, хаме триклятий!

Мик. Хрест мене вбий!

Заг. І таки прямо саморуч бив його у потилицю?

Мик. А тож!

Заг. І ніхто міні не боронив?

Мик. Та хтож вам заборонить? Хоч людей й багато — і козаки і городовики — так хіба-ж вони сміють? Вони й сами стояли на поготові з малахаями та з ломаками, бо таки сподівали-

ли ся, що ви будете Щербосьорбу по серед двору карати. А ви позасучували рукава та спершу по мармизі тьопнули його разів зо два чи зо три, а потім як штурхнули його у потилицю раз і вдруге, так він так і вилетів з двору та вже аж за воротами у ридван ускочив,

За г. Еге, сучого сина робота! Оце так що впоравсь! (до Микити). Ну, а Щербосьорбиха-ж як?

Мик. А Щербосьорбиха теж свое получила справно. Іще зараз як тільки почала ся звада, то пані Диркаліха счепила ся з нею під грушею і вже була Щербосьорбиха зовсім її посіла, так тут підскочила Палажка та й витягла нашу паню з під споду на верх та ще й за руки Щербосьорбиху придержала. Так тоді вже наша пані товкла її товкла і набила ся, як голої вівці — аж коси її клоччям по вітру несло. А як підбіг панич Юрко та оборонив її, то вона ускочила в ридван та там і сиділа аж поки коней запрягли, та вже аж тоді відчепила в ридвані дверцята та почала знов гукати на нашу паню: хуторянська перебрехо! Свиняча господиня! Задріпана пані!

За г. А наша їй що?

Мик. А наша так і стриба, так і стриба, аж за колеса хапаєть ся! А далі вхопила цеглину та як швиргоне нею, та не потрапила в дверцята та машталіра по спині — лусь!

За г. Еге, вражого сина робота! Та й ускочили-ж ми з сестрою у сором та в брид! (до Микити). Ну, а що-ж далі?

Мик. А далі було так, що пили горілку та й пили, та й пили — аж до вечора. Та ще мабуть і ввечері пили, так я вже не знаю, бо й сам напив ся так, що й пам'яті збув ся. Тільки й уздриваетця міні, як уві сні, що ви ходили по двору повні, як чіп, в одній сорочці, з розхристаними грудями, та вигукали: я донесу на їх! Я пішки до царя піду! Я їх всіх переведу, отих песиголовців правленців! Та ще й навколюшки стали та перехрестились, та й знов гукали: Люде добрі! Дивіть ся, я присягаюсь — я пішки до царя піду!..

За г. (посатанівши, кидаєть ся до Микити і хапає його за груди). Гі-і-і, иродова душе! Та як же ти смієш отакечки на мене брехать? Та я тебе вбю, я тебе на шматки розірву, махамета!

Мик. (злякавшись). Змилуйтесь, пане!

За г. Та як же ти, махамете, відважив ся отакечки брехать?

Мик. Та побий мене сила божа коли брешу! От хоч у Палажки спитайте!

Заг. Геть з моїх очей, нечиста тварюко! Геть мерщій, щоб і дух твій не пахтів!

Мик. (виступаючи). Та коли геть, то й геть — хіба-ж міні що!

Заг. (сам собі). Еге! Оце так що призвістив иродів син, про вчорашній калабалик! Та чи він справді бреше, а чи може воно так таки й було?.. Ой, мабуть більш того, що воно так таки і насправді було! А все через жіноцтво! Не зчепись Диркаліха з Щербосьорбіхою, то все було-б тихо та любо. Може й посварились би трохи, може й позмагались би, та так би воно й пішло ні завіщо. А то спяли ся гризтись, а далі тіпанину завели, ну звісно чоловік повинен же свою жінку заступити, а з того й зайшло...

Мик. (уступає знов). Ось незабаром Палажка прийде, то хоч у неї спитайте, коли мені не ймете віри.

Заг. Та будь ти тричі проклятий! Геть з моїх очей!

Мик. (виступаючи). Он бач! Правди дійти не хочуть, а на мене ремствують. Тільки дарма сорочку на грудях пошматували! (зникає).

Заг. (похнюпившись, сам собі). Гай, гай! Та й ускочив же я у сором та в брид! Оттепер по всій Чорноморії рознесетця чутка, що полковник Загреба підполковника Щербосьорбу саморуч у потилицю з двору вибив! Та ще трохи й малахаями посеред двору не відчухрав! Та ще й заприсягав ся пішки до царя з доносом дійти! Сором і брид! Та бідна-ж моя головонько! Та тепер же усе можновладство на мене обуритця! Тепер усі правленці уїдатимутця до мене, як собаки! Тепер держись, Загребо, та й добре держись, бо коли попадеш ся хоч на малім, то засудять тебе правленці і розорять до щенту! Живцем зїдять, песиголовці трикляті! (шмигляє по хаті хмурий і гнівний, потім раптом зупиняєть ся і випрямляєтця). Так ніж бо, чортового батька мене подоліють! Бо над усіма отими песиголовцями, Членами Правлення, та стоїть найстарший член полковник Хаверя, а той Хаверя усе однаково, що сам сатана або Луципір і орудує у тому правленні, як у греблі біс, — а він же найширший міні приятель і кум! Та хоча-б не переважило тее приятельство та кумівство, то все-ж таки купити Хаверю у мене кошту стане, а купивши такого гаспида, я нахарькаю у вічі усім членам правлення! Та що там! Хіба мене нікому заступити, ні-

кому порятувати? Хиба нема у мене родичів ти приятелів сильних та дужих? От хоч би полковник Ростеліпака! Та він за мене розіпнетця, а він же багатир на всю Чорноморію! У його на відкупі усі найкращі військові заброди, усі пошти, усі соляні озера і усе шинкарство! У його грошей тьма тем і усі оті пєсиголовці, члени правлення, перед ним навспинячки ходять та облєсливо хирхуляють коло його, та й сам отаман військовий перед ним, як пєс, хвостом вихляє та міцну його жменю своїми обома стискає та тріпа! Та він же на Чорноморії що захоче те й робить. Адже недарма хтось намалював таку кунштину, що Ростеліпака, як певний рибалка, заловив у свій вентір усіх членів Правлення з секлетарями, столоначалниками і писарями, а позад усіх, аж гєнь у гузирі, сидить зігнувшись сам отаман військовий, гінрал Кусака! Іще й підписано: ловись, рибко, велика й маленька. А то хтось другий так іще краще вигадав. Намалював того ж таки Отамана Кусаку таким способом, буцім то сидить він на дзиглі, випнувшись і простягнувши босі ноги, а йому за пальці ніг та за передні зуби зачєплєно струни і напнуто їх через товсте пузо, а Ростеліпака стоїть збоку та по тих струнах смиком воде, буцім на баса грає. Іще й підписано: яку схочу таку й граю. Ге! Та за підмогою такого можновладця я ще поборю ся з пєсиголовцями! І хоч нехай вони усі разом проти мене встануть, то чортового батька мене посядуть!

Палажка (уступає в хату). Чого ви, пане, мене кликали?

Заг. Та який тебе враг кликав! Ходи геть ік нечистій матері!

Пал. Оці вже міні витребеньки — відірвуть від роботи, а хто його зна й нащо! (виходе).

Заг. Гей, потривай, вернись!

Пал. Чого вам?

Заг. Ке лиш міні мерщій горілки та на заїдку ковбаси або що, — та жваво!

Пал. Еге, таки й про горілку згадали! А я вже думала, що вам як не натякнеш про неї, то й байдуже.

Заг. Ходи геть ік бісу та роби що тобі кажуть! (Палажка виходе). Усяка погань шкилює над тобою, сказано як нема жінки! Ох, пошли їй, Господе, царство небесне і вічний покій!

Пал. (несе справу). Чого це ви на завпокійну повернули? А забули що ви вчора витівали?

Заг. Та брєшеш ти триклята!

Пал. Так виж бо хоч послушайте що казатиму, та тоді й брехню завдавайте.

Заг. Та видима річ, що брехня — нема чого й слухать!

Пал. (набіраючи стіл, мов би сама собі). Чисто-ж страмота з ними та й годі. Що нехай би вже войдувались поки спати лягати, а то в постелі бучу збили. Роздягла їх як слід і в перину уклала, а вони ногами дригають та галасують: розібю, розтовчу, розшматую песиголовця триклятого, пішки до царя піду! А далі стрибнули з перини та хотіли голоніж на двір бігти...

Заг. (посатанівши, кидаєця до Палажки). Та чорти-б же мучили твою матір! Та чи довго ти мене дратуватимеш?

Пал. (відбігає до дверей). Та Бог з вами... Хиба-ж я неправду кажу?..

Заг. Цить, триклята, не смій міні й слова більше белькнуть!

Пал. Та нехай уже мовчатиму, коли правда так вам дошкулює! (виходе).

Заг. (сам собі). Еге, сучого сина з ними! Той, иродів син, призвістив про гарні вчинки, а ця, капостна, ще краще розповістила! Іще добре, що нема Гайдабури, а то-б засміяв мене на віки. Та чи й він пак учора був без памяти, чи ні? (до дверей). Агей, Палажко! Потривай, вернись.

Пал. (уступає). Та чого вам?

Заг. Слухай пак... Як пак учора Гайдабура?.. Чи й він тее...

Пал. Та й Гайдабура напив ся, як квач. Та зпершу все вигадував та всяку погань варнякав, а то вже хто його знає з чого й до чого вийшов посеред ночі на рундук, приставив кулак до рота та й завив по вовчому. Та таки чисто-ж як вовк! Та як завив, як завив, то по всіх хуторах понад річкою і коло чабанських кошів у степу і коло кімлицьких кібіток на тім боці річки згвалтувались і завили собаки. А на собачий вий відгукнулись у плавні таки справжні вовки із вовчатами, та таке преставлення почалось, що аж млосно було слухать. Насилу вже, на силу пані Диркалиха спровадила отого Гайдабуру з рундука під грушу та пхнула його там, так він упав та тамечки й заснув.

Заг. Он як! (до Палажки). Ну йди-ж собі теперечки геть та мерщій самовар давай. Та жваво! Щоб так, як оком мигнуть, уже міні й чай поспів.

Пал. (виступає). Та вже-ж поспішатиму!

Заг. (сідає край стола). Так отаке трапилось! Накоїв і наброїв я вчора такого, що бридко й слухать, а нічогісінько не памятаю... Щоб же воно за знак? Еге, оце-б то знак, що вже пішло міні з сили. Правду казав міні отой чернець, що гостював у мене торік на великдень. Ото, каже, як напетця чоловік до впиття, а на другий день прокинетця та й згадає усе що було і що витівалось, то ото знак, що йому ще насилу йде, а як що допетця чоловік до впиття та на другий день нічого й не згадає, що воно і як воно було, то ото знак, що вже пішло йому з сили. Так же воно й є! Охо-хо-х! Старість моя надходе! Хоча-б Господь подержав на світі поки дітей до пуття доведу, а тоді-б уже хоч і на Божу путь (пе і заїдає).

Диркаліха (уступає в хату). Добридень, брате!

Заг. Здорова, сестро!

Дирк. А що, брате, як ти чуєш ся на здоровлю?

Заг. От лихо міні, сестро, та й годі. І голова болить, і нудно міні, і душу мою з нутроби верне. Та нехай би вже боліло тіло, а то й серце... Як розповістили міні, яких я чудасій вчора накоїв, так я від сорому та жалю не знав куди й дітись!

Дирк. Казна чого турбуєш ся, брате! Яких же ти чудасій накоїв? Що витурив отого хавраліяку в потиляку? Так він же й заробив тієї шаноби своїм хизуванням та своєю лайкою!

Заг. Та воно то, сестро, так, та тільки трохи наче й не так. Бо куди не кинь, а наша вчорашня вовтузня скидаєтця на бешкет... на шкандал. Тепер пани з нас сміятимутця, ворогів у нас прибільшитця.

Дирк. Е, брате, брате! Хиба-ж можна на світі прожити та ніколи й бешкету не нарядити? Та це-ж річ світова! А вороги... Хиба-ж мало ми за свого живота ворогів мали, та хвалити Бога усіх подоляли. Хвабруй, брате! Топчи ворозі під нозі, а супостати під п'яти! Ось давай лиш випемо по чарці на поправку та підвеселимо собі духа!

Заг. Та давай випемо справді (наливає чарку). Спасибі тобі, сестро, що ти міні оце серце підбадьорила. Тепер і чарка горілки охтініш випетця.

VIII.

Гостинна кімната в домі Загреби. На мягкій канапі за круглим столом сидить Диркаліха і ворожить на картах. З другого боку стола сидить Загреба і, розгорнувши новий № Чорноморських Військових Відомостей, читає в голос.

Загреба. Чорноморськія Військовія Відомости! Іюня восьмого... нумер двадцять четвертий... Ну, це промину, бо тутечки кожен раз печатають якусь галаматию, а пошукаю краще де воно тут напечатано про ті проізводства в чини. Ага, осьдечки. Приказ по війську Чорноморському... Ні, це не те. Ага, осьдечки!.. Проізводять ся по ваканції з ісавулів в військові старшини: Тихвил Трихвилов Жмирь... Тю-у-у! Чи чуєш, сестро? Жмирь у військові старшини виліз! Наш анахтемський сусіда — в військові старшини!

Диркаліха. Та не вже ж то? Чим же він заслужив того чина?

Загр. Та кажуж тобі — по ваканції... Ваканція иродовому сину підійшла!..

Дирк. Щастя йому каторжному! Та йому на всьому шастить. — І на хлібі, і на худобі, і на чинах! Тут достатками розміг ся, у найбільші богатирі вийшов, а тут іще й військовий старшина!

Загр. Та ти бо тільки уздрінь собі в думці сього невмитопику та в рясних опалетах! Такий неотеса, такий хамлюга і в рясних опалетах! Чи йому ж оті опалети личять? Як корові сідло!

Дирк. Та вже ж брате, чи личять вони йому, чи ні, а! він їх допаяв ся то й носитиме. І куди не кинь, брате, а буде з його велика людина на Чорноморії...

Загр. Бодай йому велика болячка нарядилась посеред лоба.

Дирк. Отже не клени його, брате, бо почім знати, може ще доля судила нам і поріднить ся з ним...

Загр. Тоб то як?

Дирк. А так, брате, як люде ріднять ся, видаючи дочок заміж... Бо як не розкидаю я думками про женихів для наших дівчат, а кращого над його не прибереш. Та ось і на картах усе на його випадає. На кого б не заворожила, то все не виходе, а заворожеш на його, то як ув око вліпить...

Загр. Так це б то, щоб я віддав яку дочку свою за Жмиря? Та ні в світі сестро!

Дирк. Отже не поспішай ся, брате, відрікати, бо почім знати, як воно далі в нас буде?

Загр. Та він же жмикрут, та він же скнаря, та він же нечипура! Та міні гидко про його й здумать.

Дирк. Е, брате, він і міні не до душі, так же вабить мене його худоба, що така її сила! Як здумаю про його худобу, то в мене аж у п'ятках заболить...

Загр. Та годі, сестро, бо коли що, то я скорій віддав би свою дочку за першого проплящого панка, ніж за Жмиря. Трясця його матері, та й годі!

Микита (уступає в хату). Пане, там до вас якісь люде приїхали — одно старе, а друге молоденьке, та питають ся, чи можна до вас доступити?

Загр. Та чом же не можна? Коли приїхали, то нехай ідуть, (Микита зникає).

Дирк. Це чи не купці по вовну? До мене оце у середу приїздило аж три, так я не добила з ними торгу тай прогнала, а тепер боюсь, щоб не зостала ся моя вовна не проданою.

Загр. А я вже продав усю до останку — аби з рук звалити! (У хату уступають Кіндрат і Семен Шульпіки. Вони зупиняються біля порога і Кіндрат Шульпіка христитця до біжниці).

Кіндрат Шульпіка. Доброго здоров'я господину полковникові!

Заг. (підводитця з місця і повертаєтця до дверей). Драстуйте...

Дир. (сама собі). Чи ти ба!.. Та це ж мій сусіда!..

Кінд. Шуль. (підступивши ближче). Чи не вже ж, господин полковник, ви мене не пізнали?..

Заг. (підходе до його і пильно придивляєтця). Он бач! Та це ти, Кіндрате?.. Здоров був, мій голубе сизий! (обіймає його). Гай, гай! Та як же давно я тебе, голубчику, бачив! І коли пак я тебе з очей спустив?.. Уже й не згадаю! А колись у купі по походах козакували, з одного казанка куліш сьорбали, на одній бурці, другою укрившись, спали! (відступає від його скільки кроків і знов обглядає його). Та який же ти став старий та поганий! А чи давно ж був таким гарним та жвавим козарлюгою? Іще як під Абином воювали...

Кінд. Шульп. Так цеж було не як і недавно, господин полковник — уже двадцять шостий рік минає!..

Заг. Та хіба ж таки?.. А здаєця, наче позаторік (знов розглядає Шульпіку). Та який же бо тистав миршавий! Та скорчивсь, та зморщивсь, та ђкощав; та наче аж мохом обріс!

Кінд. Шульп. Уремня, господин полковник, зімняло та зсушило, та таки й не без лиха було, міні на сьвітї! Та воно, бачу, і ви, господин полковник, так значно погідчали... чи тее пак! — зопсували ся... чи сказати б змарніли, чи що.

Заг. Та не бреши, будь ласка, бо я ще молодець хоч куди! Ну сідай же, голубчику, та випемо по чарці, та побалакаємо гарненько.

Кінд. Шульп. Спасибі за ласку, госп. полковник!

Заг. (показуючи на Андрія Шульпіку). А це ж хто з тобою?

Кінд. Шульп. А це, господин полковник, мій син — урядникує поки що.

Загр. Гарний козак, гарний! (до Семена Шульп.). Сідай, паничу, та будь як дома!

Дир. (з підтиха, до Загреби). Не дуже лиш пригощай! Навперед потилицю почухай, то може що згадаеш!

Заг. (недочуваючи слів Диркалихи). Та й спасибі ж тобі, друже, що ти оце до мене навідавсь! Казна як довго ми не бачились! І де ти в бісового батька запропастив ся, що таки нігде ж і ніколи тебе бачити не доводилось, а це враз, як із землі викинув!

Кінд. Шульп. Ге, моя гисторія, господин полковник, довга та тільки не весела. Як перейшов я у другий полк, то козакував іще двадцять літ та тільки на двадцять першому у поганенькі панки вийшов. А тоді з вояцької служби перейшов на внутренню — на соляних озерах назирателем служив. А хуторував спершу на Сонгилях, так же зовсім не пайдило міні ні на хлібі, ні на худобі, ні на дітях. Потім перебрав ся на Ясені, так же й там не попайдило, а оце вже другий рік, як оселив ся на Кирпинях, біля вашої таки сестри Тетяни Демидовни...

Заг. А ну ж, Кіндрате, випемо по чарці, та згадаємо старовину. Будьмо здорові! (пе).

Кінд. Шульп. На здоровля, господин полковник!

Заг. (подає чарку Шульпіці). Призволяй ся, голубчику!

Кінд. Шульп. (бере чарку). Пошли-ж вам, Господи, доброго здоровля, а у всякому ділі доброго почину і щасливого кінця!

За г. Спасибі, друже! (до Диркалихи, що сидить, відокромившись). Сестро! Приставай до гурту!

Дир. Ні, брате, я така, що пю не на розпочині діла, а на прикінці його, й Кіндрат Охрімович приїхав, мабуть, за ділом та ще й не малим — не дарма ж і сина свого Андрія взяв...

За г. (вхопившись за лоб, сам собі). Те-те-те!.. Он бач аж коли розтямкував! (зирнувши на Андрія, сам собі). Так оце той махамет, що до моєї дочки підсипаєтця та до неї через плоти у садок стрибає! (до Кіндрата Шульпіки, повним голосом). Чого ж оце ви, господин хорунжий, до нас приїхали? Хіба може діло яке є?

Кінд. Шульп. Та не знаю як вам і сказати, господин полковник. Бере хіть висловитись навпрямець, без ніяких околясів, так же й боязко... аж язик до піднебення прилипає...

За г. Чого-ж так?

Шульп. Та й сам не знаю, господин полковник. Як би знаття, бачте, що ваша ласка... що не візьмете в гнів...

Дир. Коли до пуття скажете, то чого б же полковникові й гніватись?

Шульп. Та вже коли така ваша ласка, господин полковник, що так мене приятненько привітали, то не здивуйте, бо казатиму навпрямець. Оце бачте, у мене син — Андрієм звуть... Не буду хвалити який він з себе, бо й сами здорові бачите, що козак як козак — не взяв його враг ні на вроду, ні на здоровля. Та таки не годитьця його вихваляти, бо хоч він і гарний з себе, так же на вдачу гульвіса здоровий і інколи напрокудити мистець. Тільки та міні й потіха, що хлопець він дуже кібітливий, на всяке діло — чи в господарстві, чи в письменстві — тямущий й гострий, як бритва, — усе в його аж горить. То думка в мене така, що коли господь пошле, йому на поміч тверду та дужу руку якого начальника, а може й тестя, то ще з його гарна людина вийде...

Дир. (на бік). Еге, на здоровля козі, що хвіст довгий!

За г. А ну кажи-кажи далі!

Кінд. Шульп. Так оце, кажу, тільки міні й потіхи, бо дітей у мене більше не має — одинець він у мене зостав ся... І хоча ми собі не багаті, та все ж таки і не в злиднях живемо: хвалити Бога свій плуг волів, і рогатої скотинки десятків зо два маємо, і овечат із сотку... то хоча б трапилась невістка з ве-

ликопанського дому, то буде їй з чого і їсти й пити і хороше походити...

Дир. (на бік). Та де ж пак! Буде пані на всій шані — від робітниці не розпізнаєш!

За г. Та кажи бо вже, кажи навпрямець!

Кінд. Шульп. Так хвалити Бога, кажу, і у нас є чим хорошу дитину до господи прийняти... І хоча б, може, я й не зважив ся до вашої милости, господин полковник, удатись, так же лихо міні з сином: зовсім залюбив ся він у вашу меньшу доньку, Килину Пилиповну, та так залюбив ся, що аж світом нудить...

Дир. (на бік). Побила б же тебе лиха година, як нам від тебе отакі речі чути!

За г. (регочучи). Га-га-га! На силу-на силу Кіндрат до берега довеслував!

Кінд. Шульп. (підводитця з місця і уклоняєтця). Господин полковник. Покладіть вашу милость на мого сина молодого і на мене старенького, тружденного товариша вашого військового, непогребайте нами у такому пильному случаї, пошануйте нас своєю ласкою і віддайте нам вашу доньку милу, панночку Килю!...

Дир. (на бік). Ох, побачимо ж, що теперечки полковник скаже!

За г. (регоче, а потім, відреготавшись). О, бодай тебе!.. Оце так, що утяв Кіндрат орацію! От уже кумедянт! (до Шульпики). Та чи ти бува, Кіндрате, не зпантеличивсь? Та хто ж тобі сказав, та який же бісів батько утовкмачив тобі в голову, що я віддам свою дочку за твого сина лайдака? Та ти б же таки подумав, старий нетямо, хто ти і хто я?

Дир. (до Загреби). Та ти ж бо, брате, не лай ся без пуття!

Кінд. Шульп. Господин полковник! Не сказав я вам нічого прикрого або незвичайного, а промовив тільки тее, що чесні люде чесним людям кажуть. За віщо ж ви мене лаєте та бентежите?..

За г. Та ти бо, Кіндрате, не сердь ся, а розтямкуй таки сам: хто ти і хто я?

Кінд. Шульп. Нема в мене думки, господин полковник, рівнять ся з вами, та одначе ж хоч ви й полковник, то всячесько ж таки й я — хорунжий... все ж таки пан!

Заг. Та де в біса пан! Хіба ж такі пани бувають? Ти півпанок та ще й поганенький, а син твій прямо таки лайдак, харчизяка та й годі!

Кінд. Шульп. Господин полковник! І ми з вами були колись лайдаками — отоді, як з одного казанка кулішець сьорбали та під однією буркою спали — а тепер все ж таки, хвалити бога, пани, а як ви, то ще й великий пан... То може ж і мого сина Господь до того доведе!

Заг. (регочучи). Та й химерний же ти, Кіндрате, нехай тобі грець! Голово дурна та лиса! Та ти б же таки помізкував хоч про те, що я ж таки хвалити Бога, богатирь — таки добрий та й добрий масток маю — а ти ж хурбет, злиденник, то хіба ж таки личить нам своїх дітей парувати?

Кінд. Шульп. Господин полковник! Гірко міні слухати такі ганебні речі ваші, та нехай я уже перетерплю цю зневагу, бо я в чужий хаті, а в чужий хаті, кажуть і тріска бє. От же запитаю і я вас під свою чергу. Нехай я вам не рівня ні по панству, ні по заможности, так хіба ж про нас річ? Скажіть міні з ласки, чим не рівня мій син вашій дочці?

Заг. А тим не рівня, дурню ти божий, що вона дочка полковника та ще й багатого, а він син півпанка, або хоч і пана, та такого, що при місяцю воші бє!

Кінд. Шульп. Еге, коли так, господин полковник, то не здивуйте ж і на моім слові: та може-ж у півпанка та більше совісти і чести, як у великого пана? Та може ще наші злидні ваше багатство перебудуть!

Заг. Годі, Кіндрате! Годі, кажу тобі, бо далєбі розсержусь!

Кінд. Шульп. А коли годі, то й годі! Отак старому дурневі й треба, щоб не здавав ся на прізьби сина та не потикав носа до великих панів! (до Андрія). Ходім, сину до коней, бо сам бачеш, що тут нам ні кують, ні мелють!

Заг. Та потривай бо, старий дурню! Якого бісового батька ремствуєш? Хіба ж я не по правді сказав? Ось сїдай лишень гарненько, та випемо по чарці, та згадаємо про старовину... Хіба ж тільки й речі, що про сватання?

Кінд. Шульп. Ні вже, господин полковник, спасибі вам за хліб-за сіль і за ваші речі — пригощайте ними великих панів та богатирів. А що до вашої правди, то у вас правда така, як у цигана сорочка — і коротка і латана!

За г. Е, біс твоєму батькові! За такі речі я тебе й навспражки вилаю!

Дир. (підводитця і підступає ближче). А теперечки і я промовлю слівце (до Шульпіки). Ви не ображайте ся, Кіндрате Охримовичу, що полковник відказав, вам може трохи жорсткими словами — така вже в його вдача козацька. А я вам скажу, що ми не даємо ганьби вашому синові і дякуємо вам за честь, та тільки й дитини своєї за його не віддамо, бо він їй зовсім не до парі!

Кінд. Шульп. (уклоняєтця їй). Спасибі вам, Тетяно Демидовно, і на цьому! Спасибі, що хоч за людей нас числите, та не лаєтесь! (до Андрія). А тепер, сину, ходімо!

Андрей Шульп. (до батька). Так потривайте ж, батеньку! Ви ж хоч розпитайтесь, чого воно так?.. Хіба ж я сам до їх у зяті лізу? Адже Килина сама наказала, щоб сватав?..

За г. Чи ти ба!

Дир. Оттакої ще не чули!

Кінд. Шульп. Ні вже, сину! Як погано орати, то краще випрягати! Які вже тут розпитки, коли нас за малим у потилицю не бють? Прийшли хоч і прохані, а підем не кохані!

Дир. Так ви таки й прохані?..

За г. Так щож воно оце таке?.. Та й як же воно такечки склалось?..

Килля (уступає в хату, уклоняєть ся злегенька до гостей і обертаєтця до Загребі). Батеньку!.. Я сама сказала Андрію Кіндратовичу щоб сватав мене... Він мене любить, батеньку, і я його люблю...

За г. Отака ловись!

Дир. (плеснувши в долоні). Та ненько ж моя рідна! Та ти ж нас усіх у сором увела!

За г. Та як же ти зважилась до себе сватів справляти не спитавшись батька?

Килля. Батеньку! Я хотіла загоді вам сказать... Я хотіла прохать вас... та що ж коли не вибралось способного часу...

Дир. Так ти спершу наказала до себе з сватами слатись, а потім хотіла з батьком перепитатись? Та хто ж у вас старшує — чи батько над тобою, чи ти над батьком? Та коли ж так, то нехай же цей сором на тебе упаде, бо таки не по твоєму ж буде, а по нашому — не віддамо тебе за Шульпиченка тай конт! І в головах собі не клади — отщо!

К и л я (підступає до батька ближче, крізь плач). Батеньку!.. віддайте мене за Андрія... не занাপащайте мої долі... не губіть мого віку... бо однаково коли не віддасте за Андрія, то й ні за кого більше не піду!

З а г. Та брехня, дочко! Ти й сама не тямиш, що кажеш!

Д и р. Зацить, Килино! Зацить, кажу тобі, бо по твоєму не буде — на це вже я наполяжу! Цить, тай годі, не набірайся сорому і нас у сором не вводь!

К и л я (стає перед батьком на коліна). Батеньку, батеньку! не губіть мого віку молодого... не топіть мене живцем... згляньтесь на мою долю, батеньку! (ридає).

З а г. (бетця об поли). Отце ж таки лихо!

Д и р. (до Загреби). А ти вже розмняк? Побачив дурні дівочькі сльози тай розмлявивсь? (до Килі). Геть звідці, триклята дитино! Яж таки тобі замість матери була, то заступлю матір і теперечки таки не дам тобі понижати себе й нас! (до Загреби). Бери її, брате, під руки, та виведемо геть, щоб вона нас не страмила!

З а г. (хоче підвести Килю). Та годі бо, голубочко! Та годі бо, моя дитино. Ти ж таки сама розваж — хіба ж я не по правді роблю?..

К і н д. Шульп. (на бік). Бодай ти так по правді дихав!

К и л я. Не по правді, батеньку, далєбі не по правді! Та виж убете мене, ви мое щастя загубите на віки!

Д и р. (до Загреби). Та чого ти з нею розп'якуєш? Бери її мерщій під руки, та виведемо геть!

З а г. Дочко моя! Дитино моя! Ходи звідці... Ходи у свою світлицю! (хоче підняти).

К и л я (підводить ся). Не ведіть мене, батеньку... не тягніть мене — я сама піду... Тільки все ж таки, батеньку, я ще надіюся, що ви роздумаетесь... що ви пожалкуєте мене, нещасливу (виходе, ридаючи).

З а г. (беть ся знов об поли). Отце ж таки лихо! Отцього вже я не сподівав ся! Це вже таке, що я не знаю як його й буть (шмигляє по хаті).

К і н д. Шульп. Оце ж вам господин полковник, доказ, що не з дурного ума поткнув ся я до вас із сватаннем, що не дарма я послухав сина, бо він міні не збрехав! А що ви не вважаєте ні на наші прозьби ні на сльози рідної дитини, то не хай вам за це Господь на тім світі заплатить!

Дир. Так оце ви, Кіндрат Охрїмовичу, будете цією страмотою у вічі нашї шпигати? (до Загреби) Та цеж зневага! Та це вже таке, що як на мене, то його й навспражки виляяти б слід!

Кінд. Шульп. Нічого мене ляяти, Тетяно Демидовна, бо не ма за що. Який тут сором, що молоде дівча у молодого парубка закохалось? Це річ світова! Тут не дівочький сором, а тут ваша безпам'ятна панська пиха, та ваша нелюдськість у вічі шпигає отшо!

Дир. Та побий же тебе сила божа! Та як же ти зважив ся з нами перекорятись! (до Загреби) А ти, брате, оце слухаєш та й мовчиш? Коли не ма за що, то лавш ся, а коли слід би виляяти та попрохати на виступці, то тебе й немає?

Заг. (зупиняєтця перед Шульпікою). Та чи довго ти, махамете, мене дратуватимеш? Ходи геть ік бісовий матері!

Кінд. Шульп. Та й піду — хіба ж міні що? А тільки все ж таки не слід вам, господин полковник, зіпати на мене, як на драбанта! (до Андрія). Ходім, сину, нехай ім грець! (виступає).

Дир. (до Загреби). Так от же тобі честь, якої й не сподївав ся! Та чи ти чуєш? Іще й за дверима щось гукає, а вже не що як лайку!

Заг. Так я ж його, иродового сина, іще й не так пошаную! (виступає з хати, а за ним і Деркаліха. Незабаром уявляєтця Юрась і цупить за руку Андрія).

Юрась. Та йди, дурний, якого греця опинаєш ся!

Андрій. Та відчепись ік бісу!

Юрась. Та йди, не опинай ся, бо яж не знав, що така хаверя зніметця, та ваших коней порозкульбачував! Нехай там батенько та тітонька з твоїм батьком перекоряютця, а ми поки що побалакаєм!

Андрій. Та чого я тут буду товктись? Хіба щоб твій батько у потилицю витурив?

Юрась. Та бридня! Вони тепер сами зчепили ся, з твоїм батьком на сварку, то й чорт їх не розборонить!

Андрій (боязко озираєтця навкруги). Ну та й дурний же та ще й триклятий у тебе батько, Юрку! Прямо таки ирод, бузівр, махамет! Лаєтця чорт батька зна й за що!

Юрась. А що, козаче, ухопив гарбузяку? (регоче) Гі, лихо їй же ти богу! Прямо ж таки сьміх та й годі! Та шкода, що я

не здогадав ся вашим коням хочь цурпалля замість гарбузів поначіплять!

Андрій. Нехай тобі грець із твоїми гарбузами та й з батьком твоїм триклятим! Бузувір, махамет, хам!

Юрась. Ну плюнь же ти на всю оцю галаматію, та скажи міні отцо: чи ти позавчора був у слободі?

Андрій. Був. А хіба що?

Юрась. І у Параньки був?

Андрій. Був.

Юрась. Чи правда ж, що їй хлопці витовкли усі вікна та й саму відчухрали та ще й дїгтем її обялозили?

Андрій. Та то Хаврашенко такого накоїв. За щось розремствував ся на неї бесурів син та й зробив їй бешкет.

Юрась. Ото молодець, сучий син! Та й вигадав же гарно! Треба зіздить до його та похвалить.

Андрій. Хвали не хвали, а я йому щелепи наклевав добре — памятатиме до нової тіпанини.

Юрась. Та за віщо ж, дурний?

Андрій. Як за віщо? Нехай не займа! Коли йому вона не мила, то може кому инчому й до душі.

Юрась. А слухай пак: як там собі Ганька? Чи вона й досі хвора?

Андрій. Кий біс! Здорова треклята — не та гуляє так що ну! Там тепер що дня, що ночі товчетця Пустомолотенко. Роздобув десь чортову силу грошей та й гуляє в неї так, що аж курить. А я оце якось поткнув ся до неї у ночі, так іще й не пустила, треклята! От оцій би ушкварить бешкет, так добре було б!

Юрась. А давай ушкваремо справді! Хрест мене вбий! А як на те у мене тепер і грошей гибель. Давай лишень махнемо сієї ночі, підмогоричемо парубків та й напрокудемо!

Андрій. Та де ти в біса грошей береш? Не вже ж дає тобі дурний твій батько?

Юрась. Кий біс! А ми з Манджиком таку штукерію вигадали: якось іздох у табуні кінь, так ми зідрали з його шкуру та показали тоді батенькові, а тепер що тиждня продаємо по лошакові, та тією шкурою й виправляємось — то скажемо, що здох лошак, то вовки зарізали, то жеребці вбили, — та отаким чином грошики й маємо!

Андрій. Та й не хитрі ж сучі сини! Так ти справді приїзди сієї ночі, та погуляємо гарненько, тай ушкваремо дебош!

Киля (вбігає і кидаєтця до Андрія). Андрусю!.. Серце моє!.. Не сердь ся на мене, голубчику, я не вспіла з батеньком переговорити...

Андрій. Еге-ж, спасибі тобі! Тепер ускочив у сором чорт його зна з якого й дива!

Киля. Не журись, Андрусю, може цей сором на щастя перемінетця. Це тільки тітонька нам на перешкодї стала, а батенько на мене зглянуть ся...

Андрій. Ні вже, Килю, навряд чи зглянетця... бо як би він був на те здібний, то чом же б йому і тепер не зглянутись? Адже він і речі твої чув і сльози твої бачив, а все таки вилаяв нас та й витурив з хати. А тепер іще як попсякуєтця з моїм батьком прилюдно, то більше і чути про мене не схоче.

Киля. А коли так, то я на їх не подивлюсь, Андрусю.. Я їх не послухаю, і таки буду за тобою!

Юрась. Тю на тебе, дурна!

Андрій. Та як же це?

Киля. Коли справді вже батенько на мене не зглянутця... то їх не послухаю... Я хоч сама втечу з дому, а таки буду за тобою! Я за тобою хоч на край світа піду!

Юрась. Чи ти ба яка чустра! А як батенько нічого не дадуть вам?

Андрій. Еге... та мало того, що не дадуть...

Киля. Нехай не дають, міні нічого не треба? Міні аби ти, Андрусю!

Андрій (запинаючись). Так тобі кажеш, нічого й не треба? А як же будемо жить!

Киля. Житимемо як Бог дасть. Я буду робити, клопотатись... міні великого панства не треба.

Андрій (сердито). Еге, шкода, Килино! Як без нічого брать, то я може й кращу знайду... Хіба ж я дурний? Яка міні нужда тебе силоміць добиватись, по злодійському красти, коли до злиднів та й ще злиднів доавитця? Та ще як роздатуємо твого батька, то він мене зовсім зітре й зімне — прямо ув остріг завдасть, бо він чоловік дужий, а я людина дрібна...

Киля. Так ось воно як... Так ти, бачу, мене не любиш...

Андрій. Та рівже чи любиш, чи не любиш, а нігде дітись... Бо сама ж таки розваж — яка ж нам буде користь?

К и л я (мов би сама собі). Так тобі користи треба... Так ти собі й кращу знайдеш... Так я ж не знала... Я на твої слова вповала...

А н д р і й. Та ти не сердь ся, Килю... Не сердь ся, моя квіточко дорога, бо хоч я й сказав яке прикре слово, то й мене ж образили... А коли справді батенько твій роздумається та й згодиться на наш шлюб, то я з дорогою душею...

К и л я. Ні вже, Андрію, тепер я й сама за тебе не хочу... Іди собі геть, шукай собі кращих.

А н д р і й. Килю, моє сердечко, прости мене!

К и л я. Ні вже, Андрію, годі! Іди собі геть! Тепер я бачу який ти... (затуляєтця руками). Боже мій, Боже! Та яке ж міні горечко! Та який же сором, який брид! (Хилитця на бік, хапаєть ся за стіл і опускаєтця на дзиглик). Андрію, Андрію! Ти насміяв ся надо мною. Ти мене одним словом убив! (схиляєтця знемігшись на стіл).

А н д р і й. Отце лихо! Треба тікати, або що, а то як заскоче старий... (до Юрка). Прощай, Юрку! (зникає).

Ю р а с ь (підступає до Килі). А що, дурна, доженихала ся з Андрієм? Отак тобі й треба! Ото не ходи крадькома на вулицю, не принаджуй у садок коханця, та слухай батенька та тітоньку! А що, тепер нудиш ся? (приглядаєтця). Та чи вона зомліла, чи що? Килю! Килю! Що це ти?

К и л я (підводе голову від стола і протягає до Юрася руки). Нудно міні, Юрашку... серце моє вяне... підведи мене... відведи мене...

Ю р а с ь (підводе Килю). Еге, та вона справді зомліла! (бере її на руки і несе в другу хату). Палажко! Палажко! (зникає).

З а г. (вбігає). Еге, сучого сина робота — таки полаяв ся з Шульпикою навспражки! І отак міні хоч коли: устанеш з одра зовсім у доброму дусі, а до вечера, дивись, тричі полаєш ся, а инколи й побеш ся! Ні таки за цю okazji треба подякувати сестрі: як би вона мене не підцькувала, то я б тільки посміяв ся з дурня, та на тому б і кінець був, а то деж пак: і туди гав і сюди дзаяв, та таки й під'їла, щоб зуб за зуб стяли ся (шмигляє по хаті). І чорти батька зна за що почав лаятись, а роздрагував ся так, що хоч би й на кулаки — аж тіло тремтить!

М и к и т а (уступає в хату). Пане! Там іще щось до нас приїхало!

З а г. А кого там ище чорти принесли?

М и к и т а. Та здаецця отой московський панок, що на кумедіянта схожий — що в куцоу каптанку та в вузьких штанях.

З а г. Та це б то Прогульбицький? Скажи йому, що не велено пускати, та й відпровадь його ік бісовій матері!

М и к и т а. Та як же це?

З а г. Скажи йому навпрямець: не велено пускати, полковник не звелів!

М и к и т а. А чи так, той так! (виступає).

З а г. (сам собі). Отак відпроважу, то буде краще, а то як упустити його в хату, то під горячу руч колиб і до бійки не дійшло.

У л я (уступає гарно вбрана). Добридень, батеньку!

З а г. Он бач! Чого це ти так нарядила ся?

У л я. До нас, батеньку, гость приїхав...

З а г. Шкода, дівко! Перед цим гостем не дуже похворцюеш!

У л я. То-б то як, батеньку?

З а г. А так, що я його й через поріг не перепущу — не хочу його й бачить!

У л я (крізь плач). Батеньку!.. ріднесенький!..

Ю р а с ь (вбігає). Батеньку! Приїхав Прогульбицький нашу Улю сватать — чи віддасте?

З а г. А тобі — зась! Геть звідціля, лобуряко!

Ю р а с ь. Хрест мене вбий почеплю його коневі на шию замість гарбуза хоч важницю! (зникає).

(У сніях чутно човготно і тупотно і голос Гарася: Прошу пожаловать! Милости просим!).

П р о г у л ь б и ц ь к и й (вбігає). Здорові були, господин полковник!

З а г. (сам собі). Тай нахабний же, иродів син — таки протиснув ся в хату! (до Пригульбицького). А чого вам треба господин поручик?

П р о г. Вибачайте, що так зненацька потурбовав вас — пильне діло маю!

З а г. Он бач! То все їздили до нас бриндюки бити, а це вже й діло знайшлось? (до Улі). Ходи, Уляно, геть у свою кімнату! І ти, Гараську — геть! Без вас перебалакаємо що треба.

У л я. Батеньку! Та на віщо ж так?..

З а г. Кажу тобі геть, то й геть! Я хочу з господином поручиком на самоті перебалакати! (Уля і Гарась виступають,

а Загреба сідає до столу). Ну, коли вже так, то сідайте, господин поручик, та кажіть, яке ваше діло та ще й пильне?

Прогуль б. (сідає). Діло мое, господин полковник, таки й справді пильне! Прошу вас, пошануйте мене своєю ласкою, та вислухайте мене добре, до кінця. Ви знаєте мою прихильність, знаєте, що я шаную і поважаю вас від щирого серця і ніколи не зважив ся сказати вам ні одного прикрого слова, то й тепер не зважусь. Маю надію, що й ви, господин полковник, розмовлятимете зо мною хоч трошки ласково — хоч не ремствуючи і не лаючись.

Заг. Та добре все, добре! Нехай уже буду кріпитись, щоб у лайку не зайти, тільки мерщій кажіть, яке ваше діло.

Прог. (зітхнувши). Господин полковник! З того часу, як спізнав ся я з вашою дочкою Улянєю Пилиповною, вона запала міні в душу й не винуватий же я, що полюбив, покохав її з усього серця свого, як ніколи і нікого на світі не кохав іще...

Заг. Ну й добре! Покохали ви і хочете, щоб я віддав її за вас заміж?

Прог. Господин полковник! Пожалійте нас обох, бо не тільки я люблю Уляну Пилиповну а й вона мене любить. Щастя наше у вашій жмені: коли віддасте її за мене, то ми будемо щасливі, а не віддасте, то ми будем безщасні...

Заг. Так виж бо, господин поручик, кажіть уже ладом, чого ви від мене вимагаєте — чи тільки саму дочку, чи може й грошей яку тисячу?

Прог. (замнявпись). Гроші... це вже зовсім друга річ, господин полковник, а я прошу у вас руку Уляни Пилиповни.

Заг. Ну й гаразд! Так беріть її за себе, та й нехай уже будете щасливими, тільки знайте, що ні грошей, а ні худоби за нею не буде аніже! Беріть її з самим плахіттям, яке в неї є, а на більше і не зазіхайте, бо не дам. Таки зовсім таки нічого-сінько не дам! Чи ви в згоді на це?

Прог. (замнявшись). Чого ж так, господин полковник?... Хіба ж вона не дочка вам?.. Хіба ж ви її не любите?.. А нам же треба жить...

Заг. А коли вам ні з чого буде жити, то й женитись не треба.

Прог. То-б то як?.. А проте ви не думайте, що я справді нічого не маю, що в мене зовсім таки ні з чого жить... У ме-

не в Миргородщині свій маєток є, а коли завів я річ про те, чом ви нічого не хочете дати нам, то тільки через те, що мене здивувало... Ну та не хай буде й по вашому! Я візьму її й без нічого... Так я в згоді, господин полковник!

За г. Гм. А я не в згоді, господин поручик.

Прог. То-б то як?..

За г. А так, що я не віддам вам її ні з грошима, ні без грошей!

Прог. Та нуте бо годі! Ви жартуєте, господин полковник!

За г. Ні, господин поручик, я кажу не в жарті!

Прог. Та ви ж пристали на згоду... ви дали своє слово... ви сказали: беріть її, тільки без грошей!

За г. А то я пожартував.

Прог. Так ви кепкуєте з мене, господин полковник?

За г. А ви тепер тільки розтямкували, що то було кепство?

Прог. Господин полковник! Ви мене зневажаєте!..

За г. Та як же вас не зневажати, коли ви без путя мене турбуєте!

Прог. Так хоч скажіть же міні з ласки, чом ви не хочете віддати за мене Уляни Пилиповни?

За г. А це вже моя річ! Та коли хочете, то й скажу, щоб знали. Міні треба такого зятя, щоб був заможний і в чинах.

Прог. Щоб був заможний і в чинах?

За г. Еге! Щоб він був чоловік дужий, щоб ніхто не зміг його зневажити чи скривдити як хотя. А ви що? Ви чоловік дрібний чином та ще й вбогий — а що ви вбогий, то це я добре знаю. Окрім охвицерської амуніції та гармейської амбіції у вас нічогосінько не має. Ви чоловік кволий: ви сьогодні животієте, а завтра хто дужчий притисне вас нігтем, як гниду, то тільки луснете та й конт!

Прог. (гнівно). Господин полковник! Ви заносетесь через лад! Ви мене понижаєте, ви мене зневажаєте найгіршим робом, ви рівняєте мене до гниди!

За г. Та не в тім сила! А коли захотіли знати, чом не віддаю за вас дочки, то дослухайте до кінця!

Прог. Ну кажіть уже, господин полковник, та не забувайте, що я охвицер!

За г. Скажемо так: нехай би я віддав за вас дочку, а за нею звичайно і грошей кільки тисяч. То хіба б з того було пут-

тя? І хіба б ви тими грошима ошастили ся? Хто з роду сам грошей не дбав, той і шанувати їх не вміє. Хіба я не знаю, які ви, гармейці! Бенкетування та гайнування, гультайство та кар'ярство — ото ваші звичаї! Інчий і багатий, як магнат — свої ґрунти величезні має, своїх крепаків тисячами лічить — і той через кілька років, дивись, уже усе пустив по вітру, усе розхвіяв як порох, і уже він яко наг, яко благ, яко нема а ні бісового батька! А про гармейську дрібноту уже й казати нічого. То так і ви. Гроші процвіндирили б миттю — треба ж і самому показуватись, і жінці дурній дати побундючитись — та через рік — через два і звелись би на пшик. Ні, господин поручик, я такого хука не дам, і щоб я віддав за вас дочку, то цього ви в голові собі не покладайте! А щоб не було в нас більше клопоту та баламуцтва, то прошу вас честю: і до двору мого більше не потикайтесь!

Пр о г. (зриваєтця і гордо випрямляєтця). Так оце ви, господин полковник, зважились отак ганьбувать мене, охвицера!

З а г. (підводитця з місця). Чи ти ба яка грізна парсуна! Ось не дуже лиш бришкой!

Пр о г. А чи не завгодно вам, господин полковник, попрохати в мене вибачення?

З а г. А чи не завгодно вам, господин поручик, з мого дому на виступці?

Пр о г. Та ні, це бридня, а я не виступлю з дому поки не дасте міні удовлетворення.

З а г. Так якого ж тобі, махамете, удовлетворення — чи ляца по пиці, а чи штуханя у потилицю?

Пр о г. (кидаєтця до Загреби і хапає його за груди). Так отже тобі, хама!

З а г. (однією рукою боронитця, а другою лагодитця вдарити супротивника). Та ні, це бридня, бо я з тебе й кишки вимотаю!

Пр о г. (припірає Загребу до стіни і хапає за горло). Задушу хама!

З а г. Ка-ла-ву-у-у-р!

Пр о г. (пустивши горло). А тепер до зобачення — ми поквитувались! (вибігає).

З а г. (відсапуючись). Ху-у-ух! Еге! Трохи не задушив, харцизяка! (обзираєтця на круги). Та не маж тобі ні пістоля, ні кінджала, ні ножа на похваті! Ху-у-ух! Еге, сучий син! Не дав

і кулака розвihnуть — вхопив за горло тай припер до стіни! Ху-у-ух! Ні таки старий я став, занепав на силі! Ху-у-ух! Та якого ж я бісового батька дляюсь? Та я розіпну його посеред двору, та малахаями! (підбігає до вікна). Лови! Держи! (вибігає з хаті. За лаштунками чути: А гей, козаки! А гей, Очхунь, Манджик. Кудлай, Барбос! Ловіть його! Держіть його!).

Дир. (вбігає). Свят, свят! Чого це така буча збилась? Та нікого й роспитати!

Юрась (вбігає). А де мій кінджал? А де пістолі? (мотається, озирається і вискакує у другу хату).

Заг. (вернувшись). Мерщій, мерщій, мерщій! От же втече, иродів син! Гей, утече, махамет! (до вікна). Мерщій, Манджику, Мерщій, Кудлаю!

Юрась (вбігає несучи жужмом усю зброю, оперезує пояс з кінджалом, стромляє за пояс пістолі). Ге, тай чкурну ж я добре!

Заг. Мерщій, синку, а то втече!

Юрась. Чортового батька втече! Я як сяду на свого Кібця, то не дам йому і до Вервихвоста доскочить! Та як на теж і усі мої кімлики в зборі!

Заг. Та гляди ж, синку, пошануй його добре — аби дух у тілі вдержавсь!

Юрась. Ні вже, навряд чи вдержитця! Мабуть так, що повечеряють ним вовки у плавні, або ж у багнюці раки ним поснідають!

Заг. Е ні, синку, на смерть не забувай — боронь тебе боже!

Юрась. Зовсім! О тепер, гайда! (вибігає).

Дир. Та що тут, брате, скоїлось?.. Нічогосінько не втямлю зовсім рахубу загубила!

Заг. Та тепер, сестро, і без твоєї рахуби якось обійдемося!

Дир. Чи ти ба!

Гайдабура (уступає з карбачем у руці). А здорові були!

Заг. Здоров, Семене!

Дир. Драстуйте, Семене Прокоповичу!

Гайд. А що тут таке у вас трапилось, що Юрко чкурнув кудись верхи на всі заводи, а за ним вся кімлишня поперла, мов скажена?

Заг. Ге, тут братіку, таке трапилось, що бридко й сказать — отой плюгавий Прогульбицький та трохи мене не задушив!

Гайд. То б то як?

Дир. Ненько ж моя рідна!

Заг. Приїхав, бач, сватати в мене дочку, та й дійшло в нас до лайки, а далі вже таке склалось, що хоч і битись. Не вспів же я й кулака розвернуть, як він ухопив мене за горлянку та й припер до стіни!

Дир. Ото триклятий душогуб!

Гайд. Еге, бесурський москаль! Так не даром же я його й карбачем телехнув!

Заг. Та хіба ж таки?

Гайд. Та яж тобі кажу! Ото бач виїхав я сюди на кряж, колиж дивлюсь — щось летить, мов несамовите, та прямож на мене. Придивився — аж воно москаль, бісова душа! Так я не втерпів та як оперезав його по спині карбачем, так аж сиртучина на йому репнула!

Заг. Оце так! Оце як раз до речі! Та й спасибі ж тобі, друже!

Дир. А він же що?

Гайд. А він нічогісінько. Тільки як оперіщив його, то він аж вигнув ся і зуби витріщив, наче осміхнув ся, та не зупиняючись і попер далі.

Заг. Оце ж ти, братіку, за мене йому віддячив! Сідай же, дружку, та випемо по чарці (сідають за стіл і Загреба наливає чарку). Будьмо здорові, Семене!

Гайд. На здоровля, Пилипе!

Завіса.

IX.

Альтана в саду Загреби, в альтані стіл і оддалік кільки дзигликів та окашниць, на стої, „справа“, а край стола сидить Загреба і смочче довгий чубук люльки.

Заг. От лихо міні та й годі з дочками! Упорав ся я з їх женихами, а тепер треба мізкувати, ким би цих поганців перемінити? Бо куди не кинь, а приспів час дівчат заміж видавати, а годливих женихів на прикметі немає...

Тарас (уступає). Пане! Приїхав до вас із слободи отаман з депутатами. Зводять на нас пеню...

Заг. То-б то як?

Тарас. Та кажуть, буцім то наші кімлики ще зранку по

розбігались безвісти, а табун кинули на призволящу, так він пішов самопаски та зійшов на обчеську царину і побив чимало хліба...

Заг. Еге, сучого сина робота! Та чи правду-ж вони кажуть, чи може брешуть!

Тарас. Та більш того, що правду кажуть, бо наш табун і тепер ходє безпаш біля Маруженої могили, а ні одного кімлика біля його не видко.

Заг. Еге, біс його матері! А показателі-ж у обчества є?

Тарас. Та кажуть, буцім то бачили кімлики пана Жмиря Мухрай та Джулей, котрі-б то й вигнали наш табун з хліба.

Заг. Та й тільки два кімлики? Які-ж вони показателі? Хіба-ж кімлики люди? Та може-ж вони сами й зігнали табун на обчеську царину?

Тарас. Та буває й так.

Заг. А поклич сюди отамана та депутатів!

Тарас. Зараз, пане! (виходить).

Заг. (сам собі). Отака пеня! Тут і так клопіт-клопіт, так от іще доведеться мабуть і в судову тяганину зайти.

Дир. (уступає). А що це, брате, пеня на тебе, чи що?

Заг. Та пеня, сестро! Оце хочу покликати отамана з депутатами та розпитатись до ладу.

Дир. (сідає). Добре, послухаю й я. Тільки ти, брате, не дуже бідкайся перед ними. Держись грізно, як слід полковникові, а про те й не лай ся без нужди та без пуття.

(Уступають слобідський отаман урядник Невкипілій, козаки—депутати Невшупа, Помагайба і Товстодум і писарь урядник Скоробрешко. Вони стають оддалік півкрузалом і уклоняються, а Невкипілій стає на чолі.)

Невкип. Доброго здоровля бажаємо господину полковнику!

Заг. Здорові, хлопці! А що скажете гарного?

Невкип. Та раді-б, пане, сказати гарне, так же привезли собі на лихо саме погане.

Заг. То-б то як?

Невкип. А так, пане, що ваш табун та зробив нам велику шкоду — побив хліба на два гони уздовш і на півтора гона вшир.

Заг. Та не вже-ж таки?

Невкип. Справді, пане! От хоч у депутатів спитайте!

Невш. | Справді, пане!

Помаг. | Сами шкоду обглядали, пане!

Товет. | Побито, пане, на два гони у здовш!

Скор. Іменно так, госп. полковник!

Заг. А хто-ж тебе бачив, що ваш хліб та побив мій табун?

Невкип. Кімлики бачили, пане. Кімлики Військового Старшини Жмиря Мухрай та Джулей.

Заг. Та й тільки?

Невкипілий. Та й інші бачили. Ось наш таки козак Демко Венгер бачив, як кімлики гнали ваш табун з хліба.

Заг. А чи не бачив, бува, хто, як ті ж таки кімлики та наганяли табун на ваш хліб?

Невкипілий. Та який же резон їх винуватити, коли вони чужий табун вигнали з хліба?

Заг. А хібаж не можна перше крадькома нагнати, а потім прилюдно вигнати?

Невкипілий. Та чи можна, пане, чи не можна, а ваш табун ходив безпаш і тебе бачив таки наш же козак Данило Стромовус. А коли ваш табун ходив безпаш і він же побив хліб, то просимо вашої ласки і за шкоду заплатити!

Заг. Як? Так оце ти вже й рішениць поклав, щоб я платив за шкоду?

Невкипілий. Не рішениць я поклав, пане, а виказав тільки присьбу, треба за шкоду заплатили.

Заг. Та хто-ж тебе, махамете, обібрав за других гроші правити?

Невкипілий. Не в гнів вашій ласці, пане, на те я й отаман, щоб у всякій справі заступати собою обчество, а коли треба, то замість його з кого слід і гроші правити. Та й прихав же я не сам — один — ось й обчеські довірені, присяжні депутати.

Заг. Та нахарькать міні на твоє обчество і на твоїх депутатів! Затямив обчество, обчество, а не тямить, що воно таке обчеська справа. Хіба-ж той хліб сіяло обчество, а не одрізні козаки?

Невкипілий. Та нехай і одрізні козаки, а всячесько-ж треба їм за шкоду заплатити.

Заг. Та як же ти, бузувіре, насмілився самоправно з мене гроші правити за якусь то і чийсь то шкоду?

Невкипілий. Не самоправно, пане, а по закону, бо так закон велить (до Скоробрешки). Адже так, Грицьку? (Скоробрешко мнетця і кахикає).

Заг. Та брешеш ти, старий собако! Бо такого закону нема, щоб кожний мучарський отаман, коли трапила ся кому шкода, мав право наступати панові на горлянку та вимагати пошкодованому грошей. (Скоробрешко смикає Невкипілого за рукав і щось тупотить йому).

Невкипілий. Не наступати на горлянку і не вимагати грошей ми приїхали, пане, а просити вашої ласки. А коли вам не завгодно буде здовольнити покривджених козаків, то подамо у суд прошеніє.

Заг. Так оце ти, старий собако, іще й судом міні нагрожаєш? Та хтож тебе обібрав, хто-ж тебе уповновластив кожного козака у суді заступати? Та коли-ж так, то я тобі... та я тебе прямо таки ззім.

Невкип. Ні, пане, мене не вгризете — бо старий дуже... та ще й невкипілий.

Заг. Чи ти ба!.. Іще він, махамет, і в жарти зо мною заходе! Та як ти насмілився міні перечити? Та чи ти знаєш хто я?

Невкип. Знаю, пане — ви господин полковник Загреба. А всячесько-ж таки гроші за шкоду повинні козакам заплатити.

Заг. Гі, іродового батька сину! Так оце ти прийшов мене дратувати? Та я тебе, хама, звелю у потилицю з двору витурить!

Дир. Та потривай бо, брате! Який бо ти палкий та нетерплячий — як спалахнеш, то й себе не тямиш. Ти таки зваж, що цей отаман, — чоловік темний, він сам не знає, що натякає. А справа така, що треба роспитатись до ладу, обрахувати з усіх боків та нарадитись гарненько, то воно може й на добре зведетця. (до Невкипілого). Ось сідай лиш, Денисе Григоровичу!.. Сідайте й ви, люде добрі, та побалакаємо лагідненько!

Невкип. (уклоняючись). Дякуємо, шановна пані, за ласку, та тільки ми й постоїмо.

Заг. Та сідай же, махамете, коли припрошують, а то звелю у потилицю витурить! (Невкипілий і депутати сідають).

Дир. Палажко! Піднеси лишень людям по чарці!

Невкп. Не турбуйте ся, пані, ми й без чарки побалакаємо!

Дир. Яке вже там балакання на сухе горло! Ось не мнись, Григоровичу, та випий чарку!

Невкп. (бере чарку і підводитця). Пошли-ж, Боже, вам, пане, і вам, пані, доброго здоровля.

Дир. Спасибі, Григоровичу! Пий на здоровля! (Палажка обносить всіх козаків).

Невкп. (утершись полою). Ге, як би ви знали, пані, яких оце клопіт наробив нам полковницький табун! Там люде ревом ревають, що без хліба зостануть ся!

Дир. Та скажи міні, будь ласка, чий же то саме хліб побито?

Невкп. Та от у писаря записано.

Скор. Побито хліба шістьох козаків: одну ниву гарновки Панька Шевеля, пів ниви жита Пилипа Геваля, та четвертину ниви Харька Чучвіра, та третину ниви проса Панаса Лихобабі, та ріжок ячменю Олекси Злогодуха, та ріжок льону Вакули Самосвата.

Дир. Он бачте бо: там тії шкоди нічого й бачити! Хоч і багато господарів пошкоджено, а кожному у-порізь шкода невеличка.

Невкп. Та воно вам, пані, здається, невеличка, а як простому козакові, то пів ниви— велика річ!

Дир. Та нехай хоч і велика, то хтож тобі, Григоровичу, надав право за кожного козака з панів гроші правити? От і старий ти, а розуму до отамування й досі не набрав ся. Бо тебе настановлено заступати обчество у обчеських справах, а не кожного козака порізь у власній його справі. Твоє діло написати отой триклятий протокол про шкоду та й годі, а ти самоправно обібрав ся за Шевелів та за Гевалів з полковника гроші правити! От хоч у писаря спитай, чи правда моя, чи ні?

Скор. Ваша правда, пані! Та ми й приїхали не гроші правити, а тільки явити панові на очі протокол за сю шкоду. А це отаман коли й завів річ про гроші, то задля того, чи не буде панова ласка, щоб козаків задовольнити любомирно...

Заг. Ось я вам, махамети, дам любомирного! Та як ви зважились?..

Дир. Та не лютуй бо, брате! Дай міні розпитати ся до ладу. Палажко! Піднеси людям іще по чарці! (Палажка обносить

горілкою). Так бачите, люде добрі, що нікому з вас ніякої шкоди не зроблено, а инчим хоч і трапилась шкода, то зовсім не велика, та ще хто його знає, хто й винуватий! А ти, Григоровичу, кругом винуватий: самоправно обібрав ся старателем за Чуч-вірів та Самосватів і насмілив ся з полковника гроші правити! Та за таке зухвальство тебе не то з двору витурити, а й під суд завдати можна-б? От же ми подаруємо тобі цю провинність— нехай уже тобі так минетця — та тільки вже, щоб ніякого протоколу зовсім не було!

Невкп. Ні, пані! Хоч може я через свою темноту і сказав недоладу яке слово, то просю пана міні те подарувати, а все-ж таки і бідних козаків кривдити не слід. Треба-ж їм свого права доходити, то треба-ж і протоколу!

Заг. Ось я тобі, махамете, завдам протоколу! Будеш ти памятати лиш, старий собако!

Дир. Та й чудний же ти, Григоровичу, як я бачу! Чудний та ще й химерний! Та ти-ж своїм протоколом полковника не завинуватиш, бо ніхто-ж не бачив, чи табун сам зійшов на хліб, чи його Жмиреві кімлики зігнали. Стало быть ти собі і в голові не клади, щоб оті пошкодовані козаки та відсудили з полковника гроші. Навіщо ж ти писатимеш протокол? Хіба на те тільки, щоб полковника розгнівити та на свою голову халепи заробити? (до депутатів): А ви, люде добрі, не робіть полковникові такої капости, то ми вам за те на могорич дамо! Таки зараз оце й подаруємо вам на відро горілки! (депутати й писарь переглядають і потихеньку перепитують). Так що-ж, люде добрі, чи згода чи ні?

Невшуп. Та хто його знає, пані... Нехай буде так, як отаман та писар скажуть.

Дир. (до Невшупи). Та ти тільки помізкуй, козаче: адже тобі ніякої шкоди не зроблено?

Невш. Та міні, Бог милував, ніякої...

Дир. (до Помагайби). І тобі ніякої?

Помаг. Та й міні шкоди нікаторої...

Дир. (до Товстодума). І тобі ніякої?

Товст. Та поки що Бог милував...

Дир. Так чого-ж ви ханьки мнете! Приставайте на згоду Бо сами-ж таки розважте: хоч і трапила ся шкода, то не важке, а другим, та ще й винуватого не видно. А вам даруємо на відро горілки!

Скор. (чухаючи потилицю). Та воно, пані, як би значитця, тее... щоб таки справді тее... то можна-б і протокол задля хворми написати і пеню від полковника відвести геть на бік...

Дир. То-б то як, голубчику?

Скор. Та це вже, пані, наша річ... це вже ми змудруємо, аби-б, значитця, тее...

Дир. Та скажи-ж бо, хоч як воно буде?

Скор. Та воно, бачте, можна-б усю пеню звернути на Жмиревих кімликів...

Дир. Ага - га, розтямкувала! (до Загреби). А яка, брате, буде твоя рада?

Заг. Оце так! Оце до-діла! На це й моя згода. (до Скобрешка): Так отак же й напиши, що, мов, у неділю в ранці рано...

Скор. У понеділок, пане.

Заг. Ну пиши у понеділок... Так у понеділок у ранці табун полковника Загреби ходив безпаш біля Маруженої могили; а кімлики військового старшини Жмиря Мухрай та Джулей — та ще додай: з направи самого Жмиря — захопили той табун та й поперли на обчеський хліб. А що, мов, табун Загреби та ходив безпаш, то тее бачив козак Данило Стромовус, а що на обчеській царині з табуном були кімлики Мухрай та Джулей, то тее бачив козак Демко Венгер, а що, мов, тая капость не инако сталась, як з направи самого Жмиря — Невмитопики, то на тому запевняє сам полковник Загреба! Отак і постав! А за такий протокол окрім відра горілки, що віджалувала сестра, я вам іще й десять карбованців подарую!

Дир. От, бачте, яка у полковника добрість! Приставайте-ж на згоду — та й ділові конт! (депутати переглядають між собою і з писарем і шупотять).

Скор. Господин полковник! Коли вже так, то покладіть уже свою ласку, нехай уже буде п'ятнадцять карбованців...

Заг. Та враг тебе бери, нехай уже буде й п'ятнадцять!

Дир. (до депутатів). Так щож, люде добрі, чи згода, чи ні?

Невш. Та чи так, то й так!

Помаг. Та нехай буде хоч і так!

Товст. А коли інші згодились, то й я за ними!

Дир. (до Невкипілого). А ти-ж, Григоровичу, як?

Невкп. (здихнувши й махнувши рукою): Та нехай буде хоч і по вашому, коли депутати тее... Та однаково отим пошко-

дованим козакам не відсудити своєї шкоди ні у полковника, ні у Жмиря... Правду кажуть, що з дужими не борись, а з богатим не судись, а особливо з великим паном!

Заг. От за це хвалю! Молодець!

Дир. Оттепер і я випю з вами, бо з добрими людьми і випетця залюбки. Будьмо же здорові! Спасибі Богові, що ми оце діло по людському зробили! (пе й подає Загребі).

Заг. (бере чарку): Поздоров же, Боже, Мухрая та Джулея, що вони міні супроти Жмиря у пригоді стали! (пе). Нехай тепер виправляється триклятий жмикрут та доведе, що він тут нічим і нікому не завинив. А як дізнається, звідкіля йому таку пинхву під ніс дано, то в його аж у печінках заболить.

Дир. (до Невкипілого). Підступай, Григоровичу, та випий з моєї власної руки!

Невк.п. (бере чарку): Пошли-ж, Господе, доброго здоровля вам, пане, і вам, пані, та тільки щоб і нас, бідних козаків, не забиждали (пе, а Диркаліха обчастовує инчих).

Заг. Який там бісів батько хоче вас зобиждати. Хоч може й зроблю я вам инколи своєю худобою яку шкоду, то не зумисне, а хіба трапля, а от ви, слобожане, так зовсім аки впекли ся міні за остатні роки. То сінокоси мої навмисне витолочете, то пасовиська позаорюєте.

Невк.п. Ге, пане! Щож нам робити, коли ви усі найкращі степи позаймали, що вже скоро нігде нам буде ні сіна накосити, ані хліба посіяти.

Заг. Та не бреші, старий прохірнику, бо коли зрівняти мене з инчими панами або й простими козаками, що в багатство вбились, то я ще не як і багато засяг степів. А хоч у гурті воно й багатенько здається, так міні-ж багато й треба, бо в мене сила худоби. А ви, слободжане, тільки з заздрости претесь на мої займища. У инчого тільки тієї й худоби, що пара волів та корова з телям, а він гукає, що йому нігде ні орати, ні косити. Чотирі ниви на пяти верствах розкине, двацять копиць йому сіна треба, а він хоче захопити степу скільки оком заздрить. Сказано-ж як той собака, що лежить на сінові та ні сам не їсть, ні худобі не дає.

Невк.п. Та чи так, чи ні, а час нам і до дому. Прощайте, пане, та вибачайте, що ми вас потурбовали.

Заг. Прощайте, хлопці!

Дир. Прощай, Григоровичу! Прощайте, люде добрі! (отаман з козаками виступають).

Заг. А це добре, що так воно минулось — без клопотів. Спасибі тобі, сестро, що ти підмогла міні на згоду з ними зійти.

Дир. Та воно, брате, хоч і на добре вийшло, та не зовсім.

Заг. Тоб то як?

Дир. Та не гарно трохи, що ти до винуватців і самого Жмиря втиснув.

Заг. А хіба що?

Дир. Та не знаю, брате, як тобі й сказати. Наклюнулась, бач, у мене, така думка, що не вік же тобі з ним ворогувати, може-б час уже й замирити...

Заг. А що, чи не маєш сестро, думки за його заміж піти?

Дир. Облиш, брате, з блазенськими жартами, та згадай, що в тебе-ж дочки є!

Заг. Он бач, куди в неї думка закандзюбилась! Шкода, сестро! То я радше віддам дочку за першого трапляючого цигана, як за такого бузувіра, як оцей Жмирь!

Дир. Ну нехай же ми про це побалакаємо колись инчим разом, а тепер ходімо чаю пити.

Заг. То й ходім! (виступають).

З а в і с а.

Х.

Зало в домі Загреби. Ранок. Дієтця на сьомий день після сватання.

Заг. (Тихо виступає з середних покоїв задуманий і засмучений). Он бач? Іще нігде й духу людського не чути. І хоча-б сказати сплять, так же ні, бо тепер у мене всі встають рано, але-ж кожен прикавуритця денебудь у закутку, як тхір, та й журитця мовчки... Отак доживись, як я, що ні до кого й словом обізватись! Уляна день і ніч сидить, зачинившись у своїй світлиці, та плаче; Килина мовчки з журби вяне та гине, що не віддав її за Шульпиченка... та нічим її ні розважиш, ні заспокоїш, бо що не кажи їй, то мов не чує. Гарасько запропадив кудись на степ, а тут як на те й отой розбушований Юрко як погнався за тим треклятим Прогульбицьким іще в понеділок, та от уже тиждень як і чутки про його нема — може ще, боронь

Боже, його вбито. Тільки та міні й потіха, що з ним же три кімляки. Та мов знарошне й сестра утекла собі до дому, і Гайдабура завів ся кудись ік бісовому батькові. Пусткою дім виглядає. Якийсь важкий дух заліг у мене в господі, усі журятця та плачуть, навіть челядь і та якось поникла та занишкла, а про мене вже й казати нічого. Устану собі до розвидна та й блукаю, мов неприкаяний, а на душі такий тягар, така нудота, що й Господи! І оце хоч би чарку горілки випити, так же й подати нікому (до дверей): Палажко! Гей, Палажко! — Чорт ма й гласу! Микито! Микито-чу! Чорт ма й духу! Нігде ані телень, наче усі повиздихали. Піти лишень та гукнути посеред двору — може яка жива душа відгукнетця (виступає).

Киля (уступає в білому ранішньому вбранні). Оце мабуть батенько гукали, а нікогісінько й нема — усі сплять, п'яні до безпам'яті (опускаєця на дзиглик). Боже мій, Боже! Що яке то велике горенько у нашому домі окошилось! Усі сумують та нудлятьця, а батенько мабуть найбільше. А ще-ж вони не знають, що сієї ночі утекла сестра... Утекла Уля! Її украли!.. Тепер вона щаслива, бо її люблять, про неї турбуютьця, за нею побиваютьця... а я, я нещаслива, я зражена та зневажена, я буду нудити світом... Утекла Уля!.. Тепер вона далеко, тепер вона з ним. Ох, щастя тобі, сестро, та що то буде з батеньком, як дізнаютьця!.. Оце-ж вони йдуть... (зриваєця з місця). Піду хоч самовар ім постановлю (виступає).

Заг. (вернувшись): Чорт ма й духу! І гукав і свистів, так тільки собаки гвалтуютьця та индики куркотять! Увесь хутір мов замерлий. Лихо та й годі! Прямо ж хоч вовком вий (підступає до вікна, розчиняє дверцята й починає авукати): Аву-у-у!..

Киля. Чого вам батеньку?

Заг. Та це ти, моя дитино? Оце я тобі й виспатись не дав...

Киля. Ні, батеньку, я виспалась добре... Може вам чого треба, то кажіть.

Заг. Подай міні, моя дитино, горілки та заїсти чого небудь. Та розшукай міні Палажку — нехай самовар настановить.

Киля, Зараз, батеньку! (виходить).

Заг. Тільки вона, моя голубочка і обізвалась. Ох лихо, лихо! Хоча б уже вона перемогла своє серце та заспокоїлась, то й міні б зразу світ у гору підняв ся (до Килі, що принесла

горілку і заїдку): А що-ж, дочко, Уляна? Чи встала вже, чи може ще спить?

Киля. Не знаю, батеньку... мабуть іще спить...

За г. Розбуди-ж її, коли так. Хоч може й не виспалась, то в день засне, а міні все-ж таки веселіше буде, коли передо мною живі люде метушитемутця (Киля виходить, а Загреба випиває чарку). Як же міні теперечки у світі Божому быть? Як міні з Уляною? Як міні з Килиною? Хіба-б уже віддати Уляну отому Прогульбицькому?.. Він то й перепросить мене, і на вколішки передо мною стане так щож? Ледащо! Його не стільки Уляна, як гроші ваблять. А Килину? Хіба-б уже віддати її за Шульпиченка?.. Бо він хоч і харцизяка, а таки справді козак, як орел, і розумом гострий... а що вбогий, то хібаж міні довго зробити його багатим? (п'є і заїдає). А як розважиш тільки, то аж дивно міні якого я бісового батька й дочок нудю й себе мордю? Ну як лихе, що отой Прогульбицький ледащо? Хіба-ж моя Уляна краща? Як раз йому до пари? Хіба вже спарувати їх?.. А то турбуюсь про неї, як про що путне, силоміць хочу ошастити, а міні зи те яка честь? Він, сучий син, трохи міні горлянки не перервав, а вона докоряє міні та нарікає на мене, а на самоті може клене та проклинає... Та чорти-б же мучили їх батька, коли так — нехай парують! А що вже до Килини та Шульпиченка, то далєбі що я хоч зараз, то рад би поїхати до старого Шульпика та перепросити його... От хіба тільки сестра щоб не теє... Еге, та вона міні тоді просвітку не дасть, та вона міні очі виїсть, та вона мене з світу зжене!.. (п'є й заїдає). Ну добре, нехай би я спарував Уляну з Прогульбицьким, нехай би я обдарував їх яким десятком тисяч... А щож, як він, бузувір, процвиндривши гроші покине мою дочку на призволящу? Бо воно й так буває. Адже військовий старшина Смаглюк віддав свою дочку за поручика Хруща й грошей дав за нею чимало, а той Хрущ через рік гроші промарнував, жінку покинув, а сам пов'яв ся чорт батька зна й куди? І мусіла сердешна пані Хрущиких плентатись до батька пішки аж із Анапи, та ось уже десятий рік у батька проживає, а про чоловіка її тільки й чутки, що десь у Москві від живої жінки та оженив ся вдруге на якійсь купчисі!.. Ні, чортового батька! Уже коли раз поваживсь по видавати своїх дочок по людському, то я буду цю справу до кінця добивати! Не дам лайдакам з моїх дітей згну-

щатись та мое добро марнувати! Коли вже так приспичило дочкам заміж, то повидаю їх за кого сам знаю. Чи до вподоби, чи ні, а навикнуть до чоловіків, то й полюблять. Нехай бідкаютьця, нехай мордуютьця, а я таки перекріплюсь, та повидаю їх за людей можних і статечних, то житимуть вони безпечно, у дозвіллі, на великому господарстві, а опісля, дійшовши повних літ та наплодивши дітей, міні-ж таки й спасибі скажуть. Так воно з давних! давен вело ся, так воно повинно й бути! Уже коли перебули тиждень отакого суму та скорботи, то перебудемо й другий, а там далі як небудь потроху їх і зберемо. Сказано — і конт! Мерщій турну драгомана по сестру — нехай іде на пораду (до дверей): Гей, Микито! Микито - гу! — Чортма й гласу! Агей! Палажко! Палажко - гу! — Чортма й духу! Нігде-ж тобі ані телень!

Киля. Чого вам, батеньку?

Заг. Та це ти впять, моя дитино? Та де-ж запропастила ся челядь?

Киля. Та вони, батеньку, усі чисто п'яні — хтось їх пообпоював. Палажку знайшла аж у коморі, так на силу з місця зволокла. Тепер сидить, та коливається, як зів'яла, і що їй не кажи, то нічогісінько не тямить. Орину з печі зволокла, так же ніяк не прочумаєтьця, а Микита під плотом лежить та стогне. Та всі як очманілі.

Заг. Еге, сучого сина робота! Та хто-ж їх пообпоював? Та й з якої речі?

Киля. Не знаю, батеньку...

Заг. А Уляна чом не встає?

Киля. Та її, батеньку, не має...

Заг. Як то — не має?

Киля. Не має, батеньку... Мабуть раненько встала та кудись пішла...

Заг. Та коли-ж це було, щоб вона до схід-сонця куди ходила?

Киля. Хто-ж її знає, батеньку, де вона заподілась (лаштує приряд до чаю).

Заг. Та що-ж воно за знак, що уся челядь п'яна? Це щось не дарма! Це таке діло, що треба добре тай добре розтямкувати. Ось піду лиш я у двір, та підведу одного — другого карбачем, то може й допитаюсь.

Тарас (уступає в хату). Доброго здоровля, пане!

Заг. Здоров, Тарасе! А що скажеш гарного?

Тарас. Та гарного, пане, нігде взяти, вибачайте й на поганому!

Заг. Тоб то як?

Тарас. А так, що пані кімлики дуже вже розпсувались — зовсім свого діла не пильнують. Учора з вечора усі чисто кудись порозбігались і від табуна й від товару, самі кімлики зостались, а оце зараз повернув ся я до кібіток, так усі чисто лежать п'яні, мов померлі.

Заг. Гі, та грєць же мордував би їх матір! А тут й у дворі усі чисто п'яні, нема ні душі тверезої. І щоб воно за знак?

Тарас. А кат їх знає — я вже й сам у тямку не візьму.

Заг. А Юрка нема й досі?

Тарас. Немає, пане! Та воно, пане, тутечки щось не тее... Учора я був у слободі, так міні наторочили багацько дечого поганого.

Заг. Як саме? Ану кажи, голубчику, кажи! Бо міні й самому щось не тее... Уже я дивувався, дивувався, а тепер і в підозріння захожу. Тут є щось непевне.

Тарас. П'ятають, бачте, що як погнав ся наш панич за Прогульбицьким, то зараз таки за кражем і відпав від сліду, бо Прогульбицький, поминувши кут, мерщій усковчив у пловню та там і пересидів, а наш панич мимо його попер прямо на Вервихвіст.

Заг. Та й не хитрий же триклятий москаль!

Тарас. Так отож Прогульбицький сидить собі в плавні, а наш панич чкурить та й чкурить, аж курява за ним хмарою встає, та зупинив ся аж тоді, як у слободу всковчив.

Заг. Чорти-б же побили його батька! От уже дурень! От уже лобуряка!

Тарас. Так ото як усковчив наш панич у слободу, то ударив ся об поли, полютував трохи, а далі взяв та й поїхав...

Заг. Куди?

Тарас. Та поїхав до Параньки...

Заг. До якої Параньки?

Тарас. Та там, бачте, молода козачка є... удова... так собі потіпуха, як от ростовські бувають.

Заг. Чи ти ба, куди потрапив, іродів син! А що-ж далі?

Тарас. А далі те, що туди-ж таки, до Параньки, незаба-ром наспів і Шульпиченко, та й почали вони пити та гуляти, а як посутеніло на дворі, то туди-ж таки чорти принесли й Прогульбицького...

Заг. Тю-у-у! Та чи ти не дуриш часом?

Тарас. Хрест мене вбий! Сама Паранька нині казала.

Заг. А Юрко-ж тоді що?

Тарас. А Юрко, недовго дльавшись, мерщій його за груди...

Заг. Молодець! Хвалю! Оце по моему!

Тарас. І ото зчипилась у їх бійка: тричі кидались вони в боротьбу і тричі Юрко Прогульбицького об землю вдарив, та як гецьнув його об землю втретє, то нагнітив коліном на груди, висмикнув кігінджал і замахнув ся...

Заг. Свят, свят, свят!

Тарас. Так ото як замахнув ся, а Шульпиченко вхопив його за попереk, та й кинув аж геть до столу, та ще й надушив.

Заг. (Хрестить ся). Слава тобі, Господи!..

Тарас. Так ото-ж за підмогою Шульпиченка Прогульбицький зрятувався, а Паранька й заховала його в комору. А Шульпиченко тоді пустив нашого панича, тай почав його вговоряти. Завіщо ти, каже, на чоловіка зремствував? Він, каже, хотів по чеській твою сестру взяти, а твій батько, каже, бузувір...

Заг. Гі, хамський виплодок, триклятий!.. Ну, а далі що?

Тарас. А далі як почав, як почав отой бесурів син Шульпиченко нашому паничеві внушати, та таки й збив його з пантелику — помирих з Прогульбицьким!

Заг. Тоб то як?

Тарас. А так, що вони потім у купі пили та гуляли, та шей обнімали ся та цілували ся!

Заг. (пускає крізь зуби посвист): От цього вже я й не сподівав ся!

Тарас. І кажуть, буцім то Прогульбицький казав нашому паничеві: прости мене, каже, Юрасю, за твого батька дурного, що я йому горлянку помняв, а сестру свою, каже міні відступи...

За г. Ова!..

Тарас. Бо навіщо вона, каже, тобі здалась? Я, каже, заховав ся в неї, люблю її від щирого серця, а тобі, каже, що? Збув сестру, то тобі-ж більше батьківського добра зостанетця...

За г. А Юрко-ж йому що?

Тарас? А Юрко йому: та бери її, каже, зуздром! Навіщо вона, каже, міні здалась? Я каже такий, що на поготові обіруч її тобі віддати.

За г. (приставивши до лоба палець): Те-те-те!.. Так ось воно як! Ану кажи голубчику, кажи до кінця!

Тарас. А далі, як ото підпили вони у трьох добре, то скликали кілька парубків, та пішли до Ганьки...

За г. До якої Ганьки?

Тарас. Та то така-ж потіпуха, як і Паранька, тільки вже справжня ростовська...

За г. Он бач!.. А далі що?

Тарас. А далі те, що у Ганьки та заскочили вони Пустомотенка, так наш панич, не довго длявшись, заходив ся його бити, та трохи й на смерть не вбив.

За г. Та за віщо-ж?

Тарас. Та нізавіщо! Прямо таки з великої охоти та з дурного ума! Та це ще, пане, не яке лихо, а от Паранька каже, що як вернулось до неї усе кумпанство, то буцім то Прогульбицький прохав нашого панича: поможи міні, каже, Юрасю, твою сестру вкрасти...

За г. (відкидаєця з ляком): Тю!.. Та чи ти, махамете, лякаєш мене, чи справи... А де пак Уляна?.. (кидаєця у середні покої).

Тарас. (сам собі): Що за знак?.. А піти й собі за паном (виходить).

Киля. Оце-ж виявитця правда... Тепер батенько мене питатимуть... Горенько тяжке! Як же міні розказать? І брехать соромно і Юрася та Гарася жалко... Та й що я знаю? Я тільки й знаю, що Гарась цілий тиждень якісь листи відбирав та свої відсилав, та що Юрась сієї ночі... Улю крізь вікно витяг...

За г. (вбігає): Калавур — нема Уляни! Калавур — дочку вкрали!

Тарас. Та може-ж, пане, вона де небудь на дворі?..

За г. Калавур! Розбой! (вбігає на двір).

Тарас. Оце може й так! Оце як що справди панночку вкрали, то буде-ж нам усім лишко! (виступає за Загребою).

Киля (опускаєтця на дзиглик): І серце в мене замірає, і тіло тремтить, і ноги підгинаютьця... Як же міні теперечки быть!.. Як міні Юрася захистить від неминучого катування?.. А він іще й нагрозив на мене: глядиж, каже, нікому не розкажуй, бо тебе не битимуть... А може й битимуть... Та мене бійка не лякає, міні батенька шкода...

Заг. (вбігає). А це Килина?.. Та ажось! (хапає її за руку). А ходи сюди, трикляте пискля! А кажи міні, де Уляна а то вбю!

Киля (хапає Загребу за руки): Батеньку, не бийтесь!.. Я розкажу вам усе, що знаю...

Заг. Кажи, триклята дитино!

Киля. Вона, батеньку, втекла..

Заг. Утекла?..

Киля. Утекла...

Заг. Як? Коли? З ким утекла?

Киля. Утекла сієї ночі...

Заг. (яровито): З ким?

Киля. Не знаю, батеньку...

Заг. Брешеш! (підіймає кулаки). Кажи міні, кажи усю правду, а то вбю!

Киля (захищаючись руками). Батеньку, не бийтесь!.. Я все розкажу, що знаю... А коли хочете вбить, то вбийте — міні байдуже... (затуляєтця руками, опускаєтця на дзиглик і плаче).

Заг. (хапає її за руку і зводить з дзигля). Отцюди ходи, гаспідська дитино! Нічого тут рюмен розводить!

Киля (опускаєтця на коліна й обнімає батькови ноги): Батеньку... не сила міні стояти... Ноги тремтять і підгинаютьця... (ридає).

Заг. (бьетця руками об поли). Отце-ж таки лихо! Та щож міні у світі божому робити? (до Килі). Дочко! Не плач, моя дитино! Сяд на дзиглик та розкажи міні, що знавш... Не бійсь мене, дочко, я вже не буду сваритись... (садовить її на дзиглик). Заспокой ся, голубочко, та розкажи міні ладом... Хіба-ж тобі мене не жалко?

Киля. Батеньку! Я не багато знаю, а що знаю, то розкажу...

Заг. (сідає проти неї). Кажі!

Киля. Вона ще з вечора почала пакуватись... Повибірала з комоди і шахи найкращі вбори, набгала в престерала два великі пакунки, а навіщо — я не знаю...

Заг. Ну, а далі?

Киля. Вона одягла ся по дорожньому і пішла гуляти під тополі...

Заг. А далі що?

Киля. Ви, батеньку, з вечора багато випили і, знемігшись, рано лягли спать...

Заг. Так. Я таки з лиха напив ся добре...

Киля. А я довго сиділа край віконця й чула, що на ку доварні зчинив ся якийсь гук і голос, і той гармидер протяг ся о півночі, а Уля усе гуляла під тополями...

Заг. Гаразд! кажі далі!

Киля. Я пізно роздягла ся і лягла, та не замгнула ні на годиночку, а Уля прийшла в кімнату о півночі, злягла на ліжко не роздягавшись, і теж не спала...

Заг. Он як!

Киля. А як заспівали другі півні, то скрізь стало так тихо, що ніщо й не шелехне. Коли це зразу щось захрущало коло віконця, хтось потихеньку затокотів об шибку і дверцята розчинились...

Заг. Хто-ж то був?..

Киля. То був... То був, батеньку, Прогульбицький...

Заг. А ти й не згукнула?.. І не збудила мене?..

Киля. Ні...

Заг. Чого-ж так, дочко?

Киля. А того, батеньку, що не змоглась... Бо одно — злякалась, друге — ви твердо спали, а третє...

Заг. А третє?..

Киля. А третє — Уля прохала... Вона обнімала мене й цілувала, вона плакала, батеньку!

Заг. (зітхнувши). Тямкую... зрозумів... А далі що?

Киля. А далі Уля подала свої пакунки... Прогульбицькому... Він допоміг їй крізь вікно пролізти й вони кудись пішли...

Заг. І собаки не гавкали?

Киля. Ні...

За г. Так виходить, що брешеш.. бо коли-б Прогульбицький...

Киля. Та я, батеньку, не знаю... Бо може й гавкали собаки, так я не памятаю... та я тоді й сама себе не тямил.

За г. Ой, брешеш, дочко, далєбі брешеш!.. Та кажи вже до кінця!

Киля. А далі я тільки чула, що десь далеко, аж у леваді, коні пирхали та зрідка колеса торохтіли... А далі хтось раптом свиснув, колеса заторохтіли дрібно й разом залопотіло так, наче чоловік пять або шість верховиків на всі заводи ринуло...

За г. Отож Юрко з кімликами!..

Киля. Ні, батеньку, його не було...

За г. Та так же й є, що він! Та гляди, коли-б не він і Улянині пакунки забрав, та й саму Улян у вікно витяг та саморуч Прогульбицькому віддав! Він! Він, махапет! Він, бузувір! Бо як би-ж не він, то хоч собаки-б гвалтувались! (бетьця об поли). Та горенько-ж міні, горенько з ним! Та вбити-ж його, то ще й мало! (до Килі). А Гарасько-ж що?

Киля. Гарася, батеньку, давно вже й в хуторі не має... Він десь у степу, чи в царині стрільцює...

Тарас. Правда, пане! Він й учора був коло косарів, а сю ніч ночував у баштанника.

За г. Та вжеж не обійшлося і без його! Значито віддалив ся, махапет, щоб пеню відвести від себе! (звіщує голову на груди). Так ось воно як! Убрав мене москаль у спори! Украв дочку!.. (підводить голову і бе собі в груди). У мене, у полковника війська чорноморського, украв дочку!.. І хтож? Московський півпанок, гольтіпака, лайдак! Та горенько-ж міні, горенько тяжке! Та він же мене вивів на сміх, як на заріз! Та він же мою честь у багнюку втоптав, закаляв моє мення чесне! (стрепехнувшись). Так ніж! Чортового батька похлюбитця своєю вдачею та моім соромом! Ще побачимо, на чому кінець вийде! (біга по хаті). Агей, козаки мої! Гей, цуди, люде! Гей, цуди мерщій! (зупиняється). Тарасе! Біжи мерщій, та бий тривогу, та збирай козаків — карбачем їх лупи, нехай зриваютьця та сідлають коней! Гуртуй козацтво, гвалтуй бурлацтво та харпацтво! По кімликів біжи! Жени їх сюди малахаями! Та мерщій міні! (тупає ногою). Мерщій!

Тарас (мнетця й тупцює на одному місці). Пане!..

За г. Мерщій! Мерщій міні усю челядь на ноги постав, Щоб як оком мигнуть усі були міні на вічу і при зброї! (бігає по хаті). Я наздожену його! Я його саморуч убю! Задушу його, розчавчу його, на шматки розірву, махамета! Я його вбю, і її вбю! (до Тараса). Мерщій! (хапає його за груди, цупить до дверей і штуркає у потилицю). Мерщій хамлюго! (бігає по хаті). Зброю міні, зброю! А де кінджал? А де пістолі? Шаблю міні, гвинтовку міні! Мерщій! (озираєтця навкруги і нікого не бачить). Як? Та й нема нікого? А гей, Тарасе! А гей, Микито! А де ви, гу-у-у? Цюди мерщій! (до вікна). А гу-у-у-у!.. Та ніхто-ж тобі й не відгукнетця!.. А гей, люде мої, а гей, мої вірні! Та деж ви подівали ся?.. Та хто-ж мене поратує, хто міні помочи дасть?.. Як?.. Усі порозбігались, га?.. Усі поховались, га?.. (трясе кулаками). Так яж вас знайду, иродови душі! Так яж вас із під землі дістану, хамове кодрло!

Дир. (уступає з пакунком і з ляком зупиняєтця). Пресвя-тая владичице, що це таке?

За г. (не завважаючи Диркалехи). Всіх поріжу саморуч, всіх видушу, всіх на шибениці перевішаю, всіх малахаями за-ка-тую, хамове кодрло!

Дир. (підступаючи ближе). Схаменись брате, Господь з тобою!..

За г. (не завважаючи Диркалехи, знемощений опускаєтця на дзиглик). Всі, всі проти мене, иродові душі! Всіх до ноги знищи-ти треба! (звісивши голову). Всі проти мене! Всі на мене обу-рились, всі на мене кнують та проти мене прохірствують! Усі, усі чисто до одного! Покинули мене самісінького на старости літ! Зневажили, збентежили, осміяли, оплювали та й покинули! (ридає).

Дир. Братіку мій рідний, братіку мій любий! Та хоч обіз-вись же до мене.

За г. (підвівши раптом голову). Га? Та це ти, сестро? Он бач!..

Дирк. Та скажи-ж міні, братіку, що тобі таке сталось?

За г. (зірвавшись з місця). Та чи ти знаєш, сестро, яке міні горе?

Дирк. Не знаю, братіку, не знаю, голубчику! Я-ж тебе й питаю — скажи, що таке сталось?

За г. Горе міні, сестро! Дочку в мене вкрали!

Дирк. Перехристись, брате, та сотвори молитву, бо ти не при собі ходиш!

Заг. Дочку в мене вкрали! Уляну вкрали! Сієї ночі з Прогульбицьким утекла! Юрко саморуч йому видав!

Дирк. (перехрестившись). Схаменись, брате, — чи тому-ж можна статись? Це тобі у ві сні приздрілось!

Заг. Ні, сестро! Ні, голубочко! Сон міні приснив ся, а таки явма лихо діялось — у мене дочку вкрали! Сієї ночі Уляна утекла з Прогульбицьким і

Дирк. Та невже-ж так, брате?.. Тоб то Уляна утекла з рідного дому?

Заг. Утекла, сестро!

Дирк. Утекла з Прогульбицьким?..

Заг. Та кажу-ж тобі з Прогульбицьким!

Дирк. (збентежена і заторочена): Та як же це?.. Та звідкіля-ж таке горенько? Та як же воно склалось?..

Заг. Зрадили мене, сестро! Рідні діти мене зрадили, проти мене у змову зайшли! Юрко засябрував з Прогульбицьким та з його направи у глупу північ наринув на хутор з кімліками викрав саморуч Уляну з світлиці та й віддав Прогульбицькому! А Килина усе бачила й чула та й не розбудила мене!

Дирк. Ненько-ж моя рідна! І Господь попустив їм таке злочинство діяти? І грім на їх не вдарив? І земля під ними не репнула?

Заг. Облиш, сестро, на чуда вповати, та казна що казати! Ти порадь мене, як міні порятувати ся, як міні злодія наздогнати та всіх винуватих у руки взяти?

Дирк. Так чого-ж ти дляєш ся? Чом людей не збираєш та не велиш сідлати коней?

Заг. Та в тім то й сила, сестро, що живої душі перед очима не має — усі до ноги смертельно п'яні!

Дирк. (бетця руками об поли). Отце таки лихо! Отце вже я не знаю, як його й бути!

Заг. Та горе-ж міні, горе! Та щож міні у світі божему робити!

Тарас (цупить через поріг за груди Микиту). Он бач, як воно склалось... Оце я язика добув, так тільки послушайте, що він каже!

Заг. Тягни його цюди!

Дирк. Ну, так бери ся-ж ти, брате, за челядинців, а я за челядок візьму ся! (вибігає).

Тарас. Так питайте-ж його, пане, а я побіжу та ще якого притягну! (зникає).

Заг. (до Микити). А кажи міні, іроде, як ви свого пана продали, і кому продали і за яку ціну?

Мик. Тоб то як?..

Заг. Кажи міні, бесуре, де ви горілки добули, що понапи-вали ся до безглузду?

Мик. Де горілки добули? Та в слободі-ж! У тому шинку, що з краю, що дерзоокий армен шинкує!

Заг. А де-ж ви, хамове кодро, набрали грошей?

Мик. Оттак пак — де грошей набрали! Та наша-ж таки панночка, Уляна Пилиповна, спасибі їй, дала десять карбованців.

Заг. Кому дала, як дала, коли дала, хто по горілку їздив? Кажи, бузувіре, усе по-ряду, усе до цятинки!

Мик. Та міні-ж таки й дала гроші. Учора ще з ранку вона сказала міні: сьогодні, Микито, я зроблю вам свято. Як сонце, каже, зверне з полудня, то я тобі дам грошей, а ти крадькома збігай у слободу та в тому шинку, що з краю, що дзизоокий армен шинкує, купиш відер зо двоє горілки. Тільки безпремінно їдь, каже, до армена, бо одно, що в його горілка добра, а друге, що шинок його з краю, то ти собі тихцем купиш у його, та ніхто в слободі й не знатиме і батенькові не призвістить. Так я зараз таки зранку й обвістив усій челяді; збирайтесь, кажу, у вечері до гурту — горілка буде! А після полудня панночка дала міні гроші та й каже: їдь же ти по горілку та як привезеш, то не халпайтесь мерщій пить, а потривайте поки батенько сами напютця та заснуть, а тоді вже й ви розпочинайте...

Заг. Так ти, бузувіре, сам і по горілку їздив?..

Мик. Та сам же! Панько таки й прохав мене, щоб я його пустив на заберди сісти, так я не згодив ся, бо одно, що не яка труднація й самому впоратись, а друге, що на коня було-б важко. Так я ото захопив два боклаги та два бурдюги та верхи й збігав. Іще поки смерклось, то я й звернув ся...

Заг. Та як же ти, хамлюго, насмілив ся їздити?!

Мик. Оттак пак! Хиба-ж я на злодійство їздив? Я по горілку їздив!

Заг. Та хто-ж тобі, бесурів сину, дозволив?

Мик. Хто дозволив? Та кажу-ж вам, що сама панночка дозволила!

Заг. А я-ж тобі, харпацька душе, на що? Хіба-ж я тобі не пан? (хапає Микиту за груди і трясє його). Кажі міні, харпацька пико, — хіба-ж я тобі не пан? Хіба-ж як панночка дозволила, то мого дозволу вже й не треба?

Мик. (збентежено). Отце ж таки лихо! Що удається, чого вже й більше, коли панночка дозволила?.. Та й не сказати, що хіба ж горілку тільки тоді й пють, як дозволять?.. Це як би дати того дозволу, то кий би її чорт і в чотири роки раз пив..

Заг. Гі, та бити-ж тебе, хамлюгу, бити!

Мик. Змилуйтесь, пане, завіщож бити? Хіба-ж я що, або-ж як?..

Заг. Та бити-ж іродового сина, бити, поки й дух спустить!

Мик. Та коли бити, то й бити, хіба-ж міні що? Тільки шкода міні, що зовсім дарма!

Заг. Та хоча-б же пило, хамове кодро, та хоч міру знало, а то-ж таки усі чисто понасмоктувались до безпам'яті!

Мик. Та кий біс її багато й пив! Це мабуть горілка така триклята — чи вона з блекотою, чи що. Випеш корячок, то зараз так тебе зачмутить, що й очі тобі з лоба рогом лізуть, і душ з тебе пре!

Тарас (тягне за груди козака). А ось, вам, пане, і другого діпав!

Заг. (дивлячись на козака). Чи ти ба який гарний! І очі йому з лоба повипірало і всю пику на бік перехнябило — прямо як чортяка! (до козака). А хто тобі, бузувіре, дозволив сієї ночі гулянку заводити?

Козак. Простіть, ваше високоблагородіє, бо я тут не причиною...

Заг. Як — непричиною? А хіба-ж не ти був п'яний до безпам'яті?

Козак. Та що п'яний був, по сьому правда, ваше високоблагородіє, тільки-ж я тут зовсім не причиною...

Заг. Як же не причиною, коли ти насмоктав ся до безглузду?

Козак. Всьому виною, ваше високоблагородіє, Микита... Як би не він із своєю горілкою, то нічого й не було-б...

Заг. Та як же ти, махамете, насмілив ся без дозволу пити?

Козак. Простіть, ваше високоблагородіє! І сам собі в тямку не візьму, як воно такички склалось... Що тільки-ж мого й пиття було, що випив два корячки, та раптом і памяти збув ся... Мабуть горілка була з блекотою, абощо...

Заг. Гі, та бити-ж іродових синів, бити! Нещадимо бити!

Дир. Горе тай годі! Перепитала усіх челядок, тай толку не доберу ся... Зовсім таки ум розгубила. Скажи міні, брате, ладом, як воно такечки склалось?

Заг. А так сестро, як бачиш — украли дочку, осміяли, нахаркали в пику, та й винуватого нема... Тепер вибірай на двічі: абож усіх у дворі виріж, видуши і знищи до ноги, або-ж сам собі голову об стіну розтрощи, та й конт! А жити на світі нема вже більше й мочі!

Дир. Та хіба ж таки вже й поправити справу не можна? Та хіба-ж таки вже пропаще й діло? І хіба ж таки й покарати нікого? Та ніж бо, ні! Потривай лиш, дай міні думки зібрати!

Тарас (уступає в хату). Ну, пане, приїхав же й панич!

Заг. Який панич?

Тарас. Та Юрко-ж!

Заг. Тю-у-у! Та чи ти не дуриш?

Дир. Та нєвже-ж таки?

Тарас. Далєбі, приїхав! Он там біля повітки коня розкульбачує. Коли хочете, то покличу.

Заг. А ходи, голубчику, ходи! Та гляди, не злякай, а то втече!

Дир. Та не приступай до його, голубчику, зразу, а назирай відалік, щоб часом не запримітив, що на його чигають... то може він ище й сам у хату ввійде.

Заг. А як уступить у хату, то будь на поготові і коли моргну тобі, то хапай його з заду за попереk, та й звяжемо!

Тарас (виступаючи). Так треба й матузок захопити.

Юрась (уступає в хату). А здорові були, батеньку!

Заг. (христитця). Свят, свят, свят!

Дир. Пречистая богородице, спаси нас!

Юрась. Чи живі, чи здорові?

Заг. Дух святий з нами!

Юрась. А що, чи все у вас благополушно?

Заг. Ну, сестро, як що оце не чортяка в Юрковій статуті, то маємо винуватого (з заду витикаєця Тарас, Загреба розчепірує руки). А держи його! (Тарас хапає Юрка за поперек, Загреба за груди, а Микита за руки). Ага! Піймавсь, іродів сину! Вяжи йому, Тарасе руки!

Юрась. Як? шо? З якої речі?.. І що воно за знак?

Заг. Ось я тобі, махамете, розтовкмачу, що воно за знак!

Юрко. Змилуйтесь, батеньку! Дайте хоч розпитатись!

Заг. Вяжи йому, Тарасе, руки та добре!

Тарас. Зовсім!

Заг. Так яж його подержу, а ти мерщій збігай по залізне путо, та закуємо його в заліза!

Юрась. Та за віщо ж, батеньку? Дайте-ж бо хоч розпитатись!

Заг. Потривай! Буде час і на роспитки.

Юрась. Та чи я вбив кого, чи зарізає, чи обікрає? (Тарас убігає з залізами).

Заг. Ні, не обікрає аж ні трохи! Заковуй, Тарасе, та мерщій!

Тарас. Зовсім!

Заг. Оце й добре! Оттепер ти, сину, будеш наш! Оттепер й розпитаємось! (тягне його за груди на край кону). Становись, махамете, отут! (сідає на дзиглик, а поруч із ним Диркаліха). Ану, кажи, махамете, як ви з Прогульбицьким сієї ночі у батька Уляну вкрали?

Юрась. Як? Хіба-ж її вкрали?

Заг. А ти-б то, бідахо, досі й не знає?

Юрась. Та побий мене сила божа, коли знає! З роду у перве чує!

Заг. А коли вперве чуєш, то скажи-ж хоч, де це ти в бісового батька сім день тиняє ся? Де ти до сього часу був?

Юрась. Та ви, батеньку, спитайте мене краще, де я не був, ганяючись за отим анахтемським Прогульбицьким!

Заг. Так ти оце все за ним ганяє ся?

Юрась. А вже-ж! Ото-ж як чкурнув я за ним іще в понеділок, та, не вхопивши тропи, як прибіг у слободу, то прочув, що його рота квартирує в Старовищедряглівці, та й кинув ся

йому навперейми. Переняв я йому путь біля Виблої могили, та й чигаю. І чигав я аж цілу днину, коли-ж його нема тай нема, так я взяв тай поїхав аж у Дрягліівку. Розпитав ся там, аж кажуть, що московська рота пішла аж у Новонизчебагнівку, так я мерщій туди! Розпитав ся й там, аж кажуть, що хоч московська рота справди стоїть у Багнівці, так Прогульбицького ще не було, бо він більше товчетця у Гавряховому хуторі, так я туди...

Заг. Так оце ти й на Бейсузі був?

Юрась. Та був і на Бейсузі і на Чолбасах...

Заг. А в Брехунівку не заїздив часом?

Юрась. Ні...

Заг. А в Дурномянівці не був?

Юрась. Та яка там Дурномянівка?

Заг. А чи не заїздив ти часом до Параньки?

Юрась. До якої Параньки?..

Заг. Та хіба-ж ти не знаєш Параньки — потіпухи?

Юрась. Та нехай їй грець, на що міні така палюка здалась?

Заг. А чи не зустрічав ти у Параньки Шульпиченка і чи не трахтував із ним, як би краще дурного батька у шори вбрать?

Юрась. Та що це ви, батеньку, кажете?

Заг. А чи не наздогонив тебе таки в тієї-ж Параньки сам Прогульбицький?

Юрась. Тоб то як?

Заг. А скажи міні, завіщо ти Пустомолотенка бив?

Юрась. Як? коли? Де?..

Заг. Та у тієї-ж ростовської, що Ганькою звать?

Юрась. Та хто вам, батеньку усе чисто розказав?

Заг. А ти хіба думав, що батько твій справди такий дурний, що й такий дурноляп, як ти, його одурить? Ну, скажи-ж міні теперечки по правді, чи не знаєш ти, хто то цієї ночі постукав у віконце дівочої світлиці, хто розчинив дверцята, хто взяв Улянині пакунки та й саму Уляну у вікно витяг.

Юрась. (стає на коліна). Простіть мене, батеньку — я вивуватий!.. То я Уляну вкрав...

Ди р. Ненько-ж моя рідна! (голосно плаче).

Заг. Що-ж ти думав, хамський виплодку, роблючи таку капость? Під кого ти рив ся, проти кого кновав, кому добра зичив і на кого вповав?

Юрась. Простіть мене, батеньку!.. Я й сам собі не розтямкую з відчого і на що я на це зваживсь. Міні здавалось, що так буде краще...

Заг. Ге, дай битиму-ж я тебе, Юрку! Безжалісно, нещадимо битиму!

Юрась. Бийте, батеньку, бо таки й слід... Тільки-ж, побивши, і помилуйте...

Заг. Скажи-ж міні теперечки, хто з тобою у змові був — щоб не минути міні й інших винуватих.

Юрась. Бийте, батеньку, всіх! Усі винуваті, усі були в змові! Гарась увесь тиждень метував ся з Прогульбицьким, на йому вся справа держалась!

Заг. А Килина?

Юрась. Та бийте й Килину, бо й вона винувата! Не хто, як вона, і про мене доказала... Та сила не в тім, а річ моя про те, що й вона усе знала.

Заг. Ну, скажи-ж міні, по щирій правді, де теперечки твоя сестра з отим тричі проклятим Прогульбицьким? Куди вони вдарились, де перепочинки матимуть і чи не можна яким чином їх наздогнати?

Юрась. Еге, шкода, батеньку! Уже їх не наздогнати!.. Я розпрощав ся з ними у нашій слободі, як треті півні заспівали, а відтіля вони на свіжих конях ударились прямо на Старовищедрягліївку, а на Сабадиревій балці їх жде свіжа підстава... Уже вони досі давно в Дрягліївці, уже може, досі й звінчались...

Заг. (звісивши голову). Оттако!

Дир. (сплеснувши руками), Та горе-ж нам, горе! Та тепер же нам цього сорому уже не відвернути! (плаче).

Заг. Ну, коли так, то й так — нехай вінчаютьця!... Спасибі-ж тобі, Юрку, за твою прислугу! А тепер під свою чергу і я тобі віддячу! Ге, тай битиму-ж я тебе, мерзюка, нещадимо! Та битиму не раз і не двічі — битиму три дні, з перепочинками, щоб ти на віки закаяв ся батькові капости робити!

Юрась. Змилюйте ся, батеньку! Бийте як хоча, бийте хоч до смерти, та бийте за один раз!

Гарас. (уступає знов у хату). Прийшов же, пане, й другий панич!

Заг. { Як? Гарасько?

Дир. { Та чи можна-ж?

Тарас. Та Гарасько-ж! І рушниця у його за плечима, і дві перепелиці в торбинці теліпаютьця. Та питає, чи всі дома і чи все благополучно, так я відказав, що всі дома і що шкоди ніякої поки що не видно.

Заг. Гляди-ж, голубчику, як уступить у хату, то мерщій хапай його за попереk, та й вяжи руки, а ми з Микитою будемо підпомагати.

Юрась. Та ви, батеньку, розв'яжіть мене, то я й сам із ним упораюсь!

Заг. Ні вже, козаче, ти в мене з арештанта не вийдеш!

Гарась (уступає в хату). Драстуйте, батеньку!

Заг. (розчепірує руки). А держи його! (хапають гуртом). Вяжіть мерщій руки!

Гарась (Пручаючись). Караул! Ратуйте!

Заг. Ні вже, чортового батька тебе хто поратує! Мерщій вяжіть руки!

Гарась. Змилуйтесь, батеньку! Завіщо така зневага?

Заг. А ти й не знаєш, бідахо, завіщо? (до Тараса). Та чи ти скоро, Тарасе?

Тарас. Зовсім!

Заг. Оце й добре! Оттак його, махамета! А що — піймався? Оттепер я покажу тобі, як з Прогульбицьким листуватись, та зі злодіями змовлятись, та сестер продавати, та родинну честь занапачати!

Гарась. Господи! Та що це за напасть така на мене? Батеньку! Та яж ні сном ні духом ні в чім не винуватий... Дайте хоч розпитатись... Мабуть вам на мене набрехано!

Заг. Ні, потривай, козаче, ми тебе ще в заліза закуємо, та тоді вже й розпитаємось! (до Тараса). А давай мерщій заліза!

Тарас. Та лихо, що й залізів на цохваті не має!

Юрась. Та нащо йому заліза? Буде з його й бичовяного пута!

Заг. А й справди! Він усе-ж таки не такий прудкий, як Юрко. Давате бичовяне путо!

Мик. Та ось воно! Бо я вчора як підперезався путом, та так і заснув!

Гарась (стає на коліна). Батеньку! Завіщо караєте, завіщо знущаетесь? Будьте ви на нас грізні, та хоч робіть же по прав-

ді... бо яж не то що ні в чім не провинив ся, та й не знаю нічого!

Юрась. Та ні, Гараську, ти не хирхуляй і не відбріхуй ся, бо я вже зовсім признав ся і виявив усе до цятиночки!

Гарась (до Юрка). Коли ти в чім прощпетивсь, то й признавайсь!.. (до Загреби). Батеньку! Тепер я бачу, що вас підневіджено... що мене оббрехано перед вами... оббрехано безвинно, оббрехано з самої злоби та прохірства... І тепер я добре бачу, що не хто мене оббрехав, як Юрко та Килина!..

Юрась. Та не бреши, Скаріоте! Хіба-ж не ти цілий тиждень листував ся з Прогульбицьким? Хіба-ж не на тобі вся змова держалась?

Заг. Го, та й битиму-ж я тебе, Гараську, нещадимо! По бузувірському, по катівському битиму!

Гарась. Батеньку, батеньку! Та кому-ж ви віру ймете! Шибеникові, кімликіві, лайдакові без чести й совісти!

Юрась. Чи ти ба як випираєтця, кобиляча душа! Та хіба-ж не з твоєї направи й Уляна втекла? Хіба-ж не ти її підхистив? (до Загреби). Батеньку! Коли хочете дізнатись, хто Уляну на втіки підбив, то послухайте отщо. У вівторок у ранці Гарасько написав Прогульбицькому: погана справа! Ще з вечора Уля завагалась, а сьогодні в ранці притьмом сказала, що не хоче тікати. Страшно, каже, від батенька тікати, та ще хто його знає, каже, чи він справди мене любить. А до цього приточив уже від себе: та ви не зовсім зрікайтесь надії, я ще не раз перебалакаю з нею, то може і вмовлю. А в середу опівдня написав уже так: Гурра! Наша справа на лад зійшла! Уля згодилась тікати! Призвістіть, у яку саме ніч сподіватись вас? Уля все приладнає до втіків, а я мерщій віддаляю ся на степ, буцім то на влови, та вернусь у хутір аж тоді, як справа до кінця дійде... Так ось який він не винуватий!

Заг. Го, так шукайте на його залізо! У заліза його, ірода!

У заліза, Скаріота!

Мик. Та хіба-ж довго знайти залізо? Ось я вам зараз! (зникає).

Гарась. Батеньку, схаменітця! Схаменітця, батеньку, що ви робите? Та згадайте-ж, що я охвіцер... Честю своєю клену ся... Охвіцерською честю клену ся, що я не винуватий!..

За г. Ге, не хочетця тобі, як бачу, під малахаї лягати! Як на рожен не хочетця! Та чортового батька викрутиш ся, а за те, що не признаеш ся, я тобі в двоє більше завдам гарту!

Мик. (вбігає). А ось і заліза! (Тарас хапає і заковує).

За г. Закувати його, Ірода!

Юрась (до Гарася). Та признавайсь триклятий! Признавайсь, кажу тобі, то може хоч трохи батенька вмилосердимо!

Гарась. Батеньку! Простіть мене — я винуватий!.. Змилюйтесь, батеньку, я вже на віки закаюсь!

За г. І про гвардию думку покинеш?

Гарась. Покину, батеньку! На віки покину! Куди скажете, туди й на службу піду!.. Буду слухати вас, буду шануватись до віку!..

За г. Та облиш брехати. Не така в тебе вдача ледача! Ні, потривай, я відчухраю тебе малахаями разів кільки, та тоді коли зостанеш ся доволен, то може ще й буде з тебе пуття, а як що зрємствуєш, то з двору прожену, та й конт! (до Тараса). Та чи ти вже, Тарасе?

Тарас. Зовсім!

За г. Ведіть же їх у гамбар, порозсажуйте нарізно, позамикайте добрими замками і сторожу приставте! Та ні їсти їм, ні пити без мого дозволу не давать! Гайда!

Юрась (до Гарася). Ну, Гараську, хвацько-ж ми справу справили, та хвацько й піймались! Тепер коли перебудемо оцю знегоду, то може ще й поживотіємо на світі?

Гарась (стоячи на колінах). Батеньку, батеньку! Згляньтесь на нас бідних — ми-ж ваші діти! (плаче).

За г. (махнувши рукою). Гайда! (Тарас і Микита підводять

Гараська і в купі з козаком випроважають його і Юрка з хати).

Дир. Ох, брате, брате! І дивила ся я і слухала, та ні очам своїм, ні вухам і віри не йму! У тебе, у полковника, дочку вкрали? І хто-ж украв?.. Злиденний поручик! І рідні брати продали йому свою сестру! І повязали їх як орештантів, у заліза закували, під замки за калагуром посажали! Господи, Господи! Та яке-ж важке лишко на нас налягло, та який же сором на наш чесний рід пав! (плаче). Та як же-ж нам тепер людям у віці дивитись?

Заг. Годі сестро! Я вже своє переплавав. Я радий, що хоч винуватих у руки взяв, а тепер уже час і по чарці випити та підісти хоч трохи.

З а в і с а .

Хі.

Дітця там же на другий день у вечері.

Диркаліха сидить край стола і плете панчошу, а Загреба сидить одсторонь на дзиглі з гитарою. Палажка увіходить з графином становить на столі і виступає.

Заг. (бринькає на гітарі і співає).

Ой ще не світ, ой ще не світ,
Ой ще й не світає,
А вже козак, хвабрий лицарь,
Коника сідлає,
Осідлавши кониченька,
Сів горілку пити,
Аж ось ляхи натинули,
Щоб його убити!..

(відкидає геть на дзигель гайтару і підступає до стола). Ох, сестро, сестро! І пісня душі не розважає, а тільки більше засмучує. Гнітить мою душу теє лихо, що через Уляну нас постигло. Та ще таке-ж лихо, що як обіймеш його думкою звідціль, та як вирячитця воно на тебе притьмом, то аж розум тьмитця і душа мре.

Дир. Лихо, брате, та й тяжке лихо! Таке лихо, що й душу гнітить, і серце нудить і голову до землі клонить! Так тяжко, що й руками орудувати не сила!

Заг. Ось ну лиш випемо, сестро! Тільки й розважиш ся трохи, як горілкою собі очі заллеш, щоб теє лихо ве бачилось, а тільки мрілось (пе).

Дир. Та й правда, брате! Будемо заливати теє лихо, а тим часом може серце переболить хоч трохи і думкк позбіраютця (бере чарку). Прости мене, Господи, а я сьогодні буду п'яна (пе).

Загреба. Та чи воно вже так нам і зроду судило ся а чи може Господь за який гріх нас покарав?

Диркаліха. Е, брате, брате! Таке лихо Господь дарма не посилає! (піднімає очі в гору і хрестить ся). Прости мене,

Мати Божа, Пресвята Богородице! Може це вона карає нас за те, що от уже третій рік, як пообітувалась я пішки у Київ піти, та за тими клопотами господарськими і до цього часу не зібралась!

Загреба. Ні, сестро! Це ще не який гріх — коли дасть Господь віку, то ти ще і в Київ сходиш і обітування своє справиши перед Господом. А от я махаєт, я гріходій великий!

Диркаліха. Не вже ж, брате, на тобі справи який смертельний гріх вагоніє?

Загреба. Е, сестро! Хто його знає, який воно буває смертельний гріх, а що до капостей та харцизяцьких учинків, то вагоніє їх на моїй душі багацько. І таки як пригадаєш, то почали мої гріхи рости аж із самого малку. Іще хлопцем бувши, десяти літ, зайшов я якось у сварку з другим хлопцем за малого горобця, що в стрісі видрали, та як лупонув я його з пересердя швиганкою по череві, так він і гинув!

Диркаліха. Господи, як давно це діялось! Як би не нагадав ти, то я б і не згадала!

Загреба. Виїздило тоді до нас на хутір і началство, та як був я ще недолітком, то так міні те й минулось. А дійшовши літ та парубкуючи, скільки тих капостей накоїв, дівчат портючи та парубкам ребра ламаючи! Воно то й міні доводилось куштувати таких духопелів, що насилу було тебе баби відволодають, так же й на моїй душі лягло гріху чимало. А одного разу, як заскочили мене хлопці у дівки та довелось міні тікати, стрибаючи через тини та ховаючись поза плотами, то почув ся я, що вже не сила міні бігти, а тут бачу що вже от-от наздоженуть мене махаєти. От я вхопив ломаку, присів біля перелазу та тільки що поткнув ся мій гонитель на перелаз, а я його по голові — хряп! Так він так і зівяв ся! А потім хоч і очунавсь трохи, так похворяв з тиждень та і вмер!

Диркаліха. Лишко тяжке, лишко тяжке!

Загреба. А як ходили ми двадцять восьмого року у Турещину, за Дунай, та гармейський гінірал, що командував козацькими полками, обібрав мене собі за адютанта, то що вже я на капостив йому, так і досі аж самому бридко! Заманулось, бач, старому дурневі узяти у поход жінку, молоду та гарну. То було аби гінірал відгодив ся куди, зараз вона по мене й шле. Прийдеш ото, а там уже їсти й пити тобі, чого душа забажає. От

випеш було цупкенько, сядеш навпроти неї з гайтарою, моргнеш бровами, брязнеш по струнах, заспіваш пісні, то вона аж на лиці мінитця, аж на місці не всидить, а то так прямо візьме тай кинетця тобі на шию. Від погляду мого вьяла! А потім як пішов гінїрал у Булгарщину, а жінку покинув у Волощині на мій догляд, так я приняв її до рук отакісіньку завтовшки (показує руками), а через пів року вернув йому оттаку-о! (показує руками).

Диркаліха. Пху! І як тобі не сором про таку бридоту варнякати!

Загреба. Та можеж, сестро, за той гріх тепер Господь мене карає?

Диркаліха. Та тут брат, не стільки гріху, як сорому та бриду! А проте, за який би гріх не покарав нас Господь на Уляні, то треба б потурбовати ся, щоб хоч Килину до пуття довести.

Загреба. Оця річ до діла! Ось давай сестро, випемо по другій, та порадимось як слід! (пе).

Диркаліха. Випю, брате, і другу і третю! Може таки хоч трохи на душі вияснить ся.

Загреба. А я сестро ще вчора зранку, налагодив ся по тебе слати, щоб їхала на пораду. Ще не знав я тоді, що Уляна повіяла ся з Прогульбицьким, та взяв собі таку думку: Чи не обібрати б нам своїм дочкам путящих женихів, та чи не повидавати б їх не довго дльвшись? А тепер порадь хоч про Килину!

Диркаліха. А, брате! Така думка у мене мотаєтця ще з того часу, як виявилось кохання Уляни з Прогульбицьким а Килини з Шулпиченком. Думка була така: дівки дозріли, а заміж, не даємо, то не диво, щой коханці завелись?

Заг. Правда твоя, сестро! Треба та й пильно треба Килину заміж видати, та тільки за кого? Воно то тільки свисни, то женихів зявитця чортів тиск, также не хотіло ся б видавати за кого здря. Уже як я не розкидав думками, а ні як нагодящего парубка не натрапиш.

Дир. Та кат їх бери тих парубків! Між удівцями скорій нагодящего жениха натрапиш — щоб був собі статечний і замирний, щоб і в чинах був, і гроші щоб мав і худоби щоб було багато.

Заг. Ох, сестро! І чини і багачтво річ велика! Та коли б трапив ся парубок хоч і нечиновний і не як багатий, та щоб

хорошого роду, доброго звичаю та хазяїновитий, то яб віддав за його Килину з дорогою душею! Так деж такого взяти? Тепер повелись такі парубки, що хоч візьми та всіх на одній шибениці перевішай! Усе або мудрачелі з московських шкіл, що за московськими панами пнутця, абож гольтіпаки, пяниці та гультаї.

Дир. То-то бо й є! Тим то й кажу я, що між удівцями скорій зіскаєш годящу людину. Та й яка нужда шукати хоч і пугтячого та вбогого парубка, коли удівця можна знайти і в чинах і з грошима і з великою худобою.

Заг. А гарна річ худоба, сестро! Що вже я люблю худобу, так і не скааати! Хвалити Бога і в мене її багато є, а всеж таки як іду я пивуз хутір отого гаспидського Жмиря, то аж дух міні у грудях зіпре, аж у печінках заболить — бере мене заздрість, що тая гарна худоба не моя, а чужа.

Дир. Е, брате! Тая Жмирева худоба і міні очі пориває. Що вже за багато в його тієї скотини, та що вже загарна вона, то й не сказати! Як іду коли повуз його хутір, а вона суне до ставу, то як плов пливе — і кінця їй не видно! Та на яку товарину не глянеш, то аж люблю, бо одна другої краща, одна другої гладча — аж лищить, аж сяє! Та корови ревуть, та бугаї гудуть та ратицями землю риють... Мимовіль зупиниш ся, та дивиш ся й не надивиш ся, слухаєш і не наслухаєш ся!

Заг. А табун, табун який! Таких кобил та таких огненних, страшенно здорових та на диво гарних жеребців на всій Чорноморії не багато знайдеш! А сила яка того табуна! Як рине зі стану до води, то мов туча громова йде, а за тією тучею іще хмара пилу простягаєтця! А земля під ним на пять верстов движить та стогне — аж реве!

Дир. А отари, отари які! На три гарби ходять, по трьох степах розстеляютьця, та мов білі хмари по землі котятця!

Заг. Та що й казати! Багатирь, бесурів син, оцей Жмирь — сто чортів йому в ребра!

Дир. А удівець і дітей не має... І чому він не женитця?..

Заг. Чом не женитця? Бо скнаросний чоловік, скупердяго, жмикрут. Мабуть шкодує грошей, бо знає, що весілля без утрати не минетця.

Дир. А шкода, що в його, кажуть, негарна вдача... що дуже вже, кажуть, скнаровитий та крутий... а то-б навіщо й кращого жениха?

Заг. Ні, сестро! Одно, що скнаровитий і крутий, а друге що й старий уже проти Килини.

Дир. Та він то не який і старий, бо яка старість, коли чоловікові років сорок?

Заг. Сорок та ще й з гаком, сестро! Гляди, коли-б до пятого десятку не сягало!

Дир. Та брехня, брате! Бо як подивиш ся на його, то він іще зовсім молодцюватий!

Заг. Молодцюватий, бо міцної снасти, а чоловік він таки й гетьо літний. Я ще тільки на Сотника пробирав ся, як він уже козакував. А проте, давай, сестро, випемо іще по одній!

Дир. Випю, брате, та й знов таки випю!

Заг. Гарні твої речі, сестро, розвеселили й підбадьорили міні духа (бере чарку). Помози ж нам, Господе, хоч Килину до пугтя призвести!

Дир. Помози, Господе!

Гай да б ура. (переступає через поріг), Господи помози та в рот положи! Помози, Боже, випити гоже!

Заг. Та це ти, Семене? Відкіля ти в біса взяв ся?

Дир. Драстуйте, Семене Прокоповичу! Звідкіля це ви до нас?

Гайд. Еге, ви тут про мене байдуже, а я як тільки почув про шкоду, яку нарядив вам Прогульбицький, то мерщій і майнув до вас на розвагу.

Заг. Так і ти вже знав про моє лихо?

Гайд. Іще б пак не знав, коли вже вся Чорноморія знає!

Заг. Ох лихо, лихо!

Дир. Рознесла ся про нас ледача слава по всьому світу!

Гайд. (до Загреби). Та й хвацько ж триклятий москаль нарядив тобі капость!

Заг. Ох, облиш, голубчику, з кепкуванням! Буде й того, що вороги з нас кепкуватимуть, а ти-ж таки чоловік свій, то гріх тобі шкильовати з нас!

Дир. (крізь плач). Горе та й годі! Коли вже приятелі знушаютьця з нас, то щож вороги витіватимуть!

Гайд. Отак Демидовно захлипай! Чи нє захлипаєш і ти, Пилипе? Гай, гай! Хиба ж ви не знаєте, що рюмсами та хлипами ніякої скорботи не вгамуєш, а тільки більше розкохавш? Не рюмсами лихо побивають, а сміхом!

Заг. Ні, Семене, буває й таке лихо, що знехотя засмієш ся на кутні.

Г а й д. Так давайте ж хоч горілки та випемо з лиха!

З а г. Пий, Семене, та не розвереджуй моєї болячки!

Д е р. Пий, Прокоповичу, та не шпигай нас у серце бо-
й так боляче!

Г а й д. Так починай же ти, Пилипе, або ти, Демидовно!

Д и р. Прости мене, Пресвята Богородице, а я сказала, що
сьогодні буду п'яна, той напюсь! (пє).

Г а й д. Оце до діла! Оце по моему! (піднімає очі в гору).
Прости ж і мене, Пресвята Богородице, бо я три дні не був,
п'яним, то сьогодні за всі три надолужатиму! (бере чарку). Дай
же, Боже, щоб пилося та їлось, а робота щоб і на думку
не йшла!

З а г. Бодай тебе з твоїми вигадками!

Д и р. Гуляйте ж тутечки, а я побіжу та роздобуду на заїдку
чого кращого (виходить).

З а г. Роскажи ж міні, Семене, де ти був, що робив і що
бачив?

Г а й д. Еге, я був аж у Катеринодарі! А наробив там та-
кого, що усе військове начальство й досі аж нестямитця.

З а г. Як саме?

Г а й д. Відібрав я, бач, від засідателя Сотника Котуся таке
отношение щоб безпремінно прибув до його на слідство самолично,
бо такий каже вийшов наказ від Окружного Суда. От я й думаю
собі: поїду та хоч вилаю іродового сина, а бо й попобю. Прибув
я ото до Котуся, розпитав він мене про що йому було треба,
а далі на самоті міні й каже: погана ваша справа, Семене Про-
коповичу, — припадає вам під арешт сідати! — Чого ж так?
питаю. А того, каже, що так по слідству виходить. А чи не-
можна б, кажу, яким чином відбігти арешту! Та воно то каже,
можна, як що ви приїхали з покорливою головою та не з порож-
німи руками. А скільки ж, кажу, на-приклад узяли б ви з мене,
щоб від орешту ослобонити?.. Та карбовонців, каже, з сотню.
А чи не можна б, кажу хоч трохи відступити?.. Та для вас, каже
нехай уже буде хоч і сімдесят, та тільки знайте, що більше
й копійки не відступлю!.. Так сімдесят карбовонців, кажу! Сім-
десят карбовонців, каже! А може, кажу, сімдесят кербелів? Та
хіба ж, каже, не все однаково, що карбовонець, що кербель? —
Та й по моему, кажу, усе один бісів батько, що карбованець, що
кербель, що карбач! Так лічи ж, кажу, Панасе, та не помиляй.

ся, бо я тобі готівкою відсиплю! Та з цім словом хіп його за левержет! Та як похилив іродового сина, та як почав його лупити карбачем!

Заг. Ото харцизяка! Ото махамет! Та чи всі-ж сімдесят йому виклав?

Гайд. Ні, тільки двадцять девять, бо здорово гукав триклятий, так козаки збіглись та й відборонили.

Заг. А ти ж тоді що?

Гайд. А я мерщій на коня та й чкурнув з городу!

Заг. Що ж тобі, махамете, теперечки буде?

Гайд. А що ж буде? На сам перед заведуть нове слідство: об одлупцюванні Ісавулом Гайдабурою засідателя сотника Котуся по спині карбачем. А що далі буде — побачимо.

Диркалиха. (уступає з двома терелями). Отепер буде чим і заїсти до ладу! (до Гайдабури). Годуй ся, Прокоповичу, бо ти з дороги мабуть зголоднів.

Гайд. Спасибі, Демидовно за ласку! А тепер сідай та послухай, яку я новину скажу.

Дир. Яка ж там саме новина?

Гайд. А так, що не дуже лишень напивайтесь та знакомитої гості сподівайтесь.

Дир. Та якої ж гості, голубчику?

Гайд. Та Мархви Григоровни Теленьзеленьчихи.

Дир. Та невжеж таки?

Заг. Та чи ти не брешеш часом?

Гайд. Далєбі не брешу. Сьогодні наздогнав її на Сухій балці. Потарабанилась до Жмиря та сказала, що сьогодні ж таки і до вас буде.

Дир. Отакої гості діждись! Та вона ж у нас на всю Чорноморію пані!

Заг. А й справди на всю Чорноморію пані! Таку й пригостити можна від щирого серця.

Дир. Е, таких господинь, як гініральша Теленьзеленьчиха, на Чорноморії уже не багато зісталось, а таки зовсім їй рівної я й не зазнаю! Це пані і великого розуму й великого маєтку і великої слави! Та таки й ужила ж вона за свого живота світа! Як була за першим чоловіком Сотником Хлюпалом то навчилася бідувати та злидні перемагати, а за другим чоловіком Полковником Бреусом що по три роки по столицях у гвардії пробу-

вав, навчила ся сама на господарстві порядкувати, а як вийшла за старого Теленьдзеленька, то дарма що в роскошах купалась та й з бахурами мизгалась, а госоодарства не забувала: а після смерти третього чоловіка от уже десятий рік господарює самісінька, а господарює так, що й найкращого господаря завидки візьмуть. На три хутори худобу плодить, дарма, що вже стара, а дітей не має ані лялечки!

Гайд. Та вжеж і жаденна триклята баба! Там така, що над кожною копійкою тремтить, дарма що грошей у неї сила-силою. Уже нікому не передасть копійки, а щоб не додати чоловікові плати, або й нізчим прогнати, то на цьому вона й такого живолупа, як Жмирь, за пояс заткне!

Дир. Та це вже ти, Прокоповичу, через лад її ганьбиш, а сила в тім, що вона господарька невсипуща! І любо дивитись як вона із хутора в хутір шмигляє та до всього сама вникає!

Гайд. Через лад невсипуща триклята! Кумедія була з нею торік у Катеринодарі. Роспочавсь ото на Покрову ярмарок, от і вона приїхала бричкою з хутора, а за нею хозяїн з кімликками пригнав скотину й коней на продаж. Так вона не поїхала у свій будинок, а отаборилась з бричкою на тирлі посеред ярмарку. А тут саме рознегодилось, почав хиярити дощ, та хиярить день, хиярить другий, хиярить і третій, а вона все сидить у бричці посеред ярмарку, бо боїтця, щоб хазяїн не вкрав якої копійки, продаючи худобу. Так і висиділа поки хлюща не розігнала увесь ярмарок!

Заг. Ні, от була кумедія, як вислала вона у город на базар віз гнилих огірків, а поліцмайстер Какоєрк звелів вивезти їх на гноїще та й вивернути у байрак. Як же дізналась про ту пинхву Марфа Григоровна та як узялась за Какоєрка! Посеред ночі втиснулась до Військового Отамана в господу, вилаяла і його і Какоєрка і таки домоглась того що Какоєрк заплатив їй за ті огірки два карбовонці!

Дир. Та вже яка б вона лиха не була, а що вона розумна та й добре розумна, то про те всякий скаже. Про щоб не зайшла річ — чи про господарство, чи про обчеські або й військові справи, то ніхто розумнійшого над неї не скаже. Аж любо слухати!

Гайд. Іще б пак не набратись розуму, коли вона, за живота Теленьдзеленька десять років на всю Чорноморію отаману-

вала. Бо хіба ж не знаєте, який він був нюнявий та який слинько? Було сидить собі над паперами та раз у раз гукає: Секлето! утри міні носа! А коли треба кому яке діло справити, то не до його добуваетця, а до Мархви Григоровни.

Дир. Еге, кажеш нюнявий та слиньком узиваєш! Одначе ж той слинько нажив за своє отаманування аж три хутори і в кожному расплодив і отару овець, і череду скотини, і добрий табун. Та ще й грошей повну шкатулу натоптав — так було на їй і спить, під голову її поклавши. А як умер, то Мархва Григоровна тільки витягла ту шкатулу з під голови, та тепер і ні гадки!

Заг. А що вже смілива триклята баба, так і нехай їй грець! Позаторік ув осени у Військового отамана був бенкет. От і вона приїхала, нарядившись як панночка — уся в діамантах та ще й з голими плечима. І треба-ж було отаманові пошуткувати над нею якось негрече. Як же розвела вона речі про військові справи, та як почала отамана ганьбити! Та прямо ж так йому у віч й ріже: не з вашою головою на Чорноморії отаманувати!

Гайд. А що вже попострибала всна на своєму віку в гречку — фю-фю-фю!

Заг. Так же з молоду й гарна була триклята — прямо ж як намальована! Та ще й тепер, дарма що стара, а подивись, як вона інколи очима блискотить! А до молодих парубків так і липне!

Дир. Казна-що ви патякаєте! А сила в тім, що куди не кинь, а Мархва Григоровна людина велика. І вжеж вона не дарма до нас іде — мабуть діло має.

Заг. Та вона така, що дарма в таку далину не забетця. Щоб же воно за знак?

Гайд. Та ви мене спитайте! Це вона посвахувати хоче — буде сватати Килину Пилиповну.

Дир. Та не вжеж таки?.. Та за коож то?..

Заг. Та ти гляди, Семене, не збреши часом!

Гайд. Далєбі правда!

Дир. Та кажи бо, голубчику, кажи ладом, коли не брешеш! По чім ти знаєш, що буде сватати?

Гайд. А така в мене прикмета є. Бо одно, що вже не раз вона міні торочила: і чом таки Загреба не видає своєї Килі — от хоч би за Жмиря? Чоловік, каже, багатий, сам — один...

Заг. Чи ти ба!

Дир. А друге?..

Гайд. А друге те, що її давно вже завидки беруть на Жмиревих жеребців. Не раз і не двічі казала вона, зітхаючи: от у кого жеребці, так справди жеребці! Не я буду, коли не добюсь, щоб подарував міні хоч одного, або й двох...

Заг. Те-те-те-те!..

Дир. Розтямувала ж і я!.. Так ось воно як! Е, мудра людина оця Мархва Григоровна!

Теленьдзеленьчиха. (уступає в хату, хреститця і уклоняється). Доброго здоров'я полковнику Пилипу Демидовичу! Добрий день Тетяні Демидовні!

Заг. (зводить ся з місця). Слихом слихати, Мархву Григоровну у вічі видати!

Дир. (теж підвівшись). Мархва Григоровна! Пані наша любя! Та яким же це побитом?..

Теленьдзелень. (підступає до стола). На силу-на силу таки увірвала часу, щоб навідати ся до вас, Пилипе Димидовичу, і до вас голубочко Тетяно Демидовно! Драстуйте! (цілуєть ся з Диркаліхою).

Дир. На силу — на силу таки довів Господь побачити вас, любя наша пані, Мархво Григоровно!

Теленьдзелень. (до Загреби, подаючи руку). Чолом бю полковникові, Пилипу Демидовичу!

Заг. Ну вжеж як хочете, моя голубко, а я з вами й поцілую ся! (цілують ся з Теленьдзеленьчихою).

Теленьдзелень. Еге, не було вас із поцілунками тоді, як ми обоє були молодчі, та бач аж коли заманулось!

Заг. Е, Григоровно! Воно мабуть як би перетрусити усе хамло, що память нам засмітило, то може б де-що й згодилось...

Теленьдзелень. (бе його хусточкою). Та ви вже почнете вигадувати!.. (повертаєть ся до Гайдабури). Здоров, Семене Прокоповичу! (подає йому руку).

Гайд. Еге, так давайже й я тебе поцілую, то може й про мене згадаєм дещо гарненьке...

Теленьдзелень. Та геть, Нестелепо!

Заг. Та й спасибі ж вам Мархво Григоровно, що до нас навідались! От спасибі, так спасибі!

Дир. Сідайте ж, наша гостенько любя, та з дороги й чарочку випийте!

Теленьдзелень. Та таки й не відмовлюсь, голубочко, бо одно, що таки притомила ся, а друге, що колиб ви знали як міні любо з вами побачитись!

Заг. А міні, Мархво Григоровна так оце наче аж світ у гору підняв ся, як вас побачив!

Теленьдзел. А деж оце Киля? Вона ж моя хрещениця!

Дир. (набік). Палажко! А поклич цюди Килину!

Теленьдзел. А про Улю я вже й не питатиму, бо й сама знаю, що з нею трапилось, то не хочу вам і серця вражати.

Заг. Уже все знаєте! Горе міні, горе! Пішла чутка про мій сором по всьому світу!

Дир. Горе та ще й велике спостигло нас, голубочко. Таке горе, що гірко про його й думати — краще не згадувати!

Киля. (вбігає і кидаєть ся до Теленьдзеленьчихи)! Драстуйте, мамонько!

Теленьдзел. Драстуй, моя нагідко! Драстуй, моя квіточко любя! (цілують ся). Та якаж ти гарна вигналась — хоч зараз заміж! Сядь же, моя пташечко, біля мене, то я хоч надивлю ся нд тебе (садовить біля себе).

Дир. (подає чарку). Прошу прихильно, любя гостенько!

Теленьдзел. (бере чарку). дай же Господе, щоб тее лихо, що спостигло вас на Улянї, як нагло набігло, так нагло й збігло, та щоб Господь послав вам щастя хоч на Килинї!

Дир. Дай-то, Господе!

Заг. Спасибі, Григоровно!

Гайд. (сам собі). Ось бач! Уже почала Григоровна навертати до діла! Та й мудра ж, як заходе!

Теленьдзел. А я оце їду до вас, Пелипе Демидовичу, та й думаю собі: отже колиб міні під горячий час та ще й не полаяти ся з Полковником!

Заг. Завіщо ж, Григоровно!

Теленьдзел. А за те, що коли втекла від вас Уля з Прогульбицьким, то — вибачайте на цім слові — таки сами ж ви тому й виною.

Заг. Тоб то як, Григоровно?

Дир. Та яка ж тут наша вина, голубочко?

Теленьдзел. Е, кумоньку, кумоньку, Пилипе Демидовичу! І ви, моя голубочко, Тетяно Демидовно! Адже бачили ви, що дитина дійшла літ, налила ся як стигла ягода, то чому ж ви не поспішали ся видати її заміж!

Дир. (до Килі). Ось піди, моя дитино, попорядкуй на куховарні, щоб починали вечерю варити! (Киля виступає).

Заг. Та як же б ми Григоровно, поспішали ся, коли годящої людини на прикметі не мали?

Дир. Горе, голубонько, Мархво Григоровно, з дівками. І передержувати їх погано, та не гарно й поспішати ся видавати за кого здря!

Теленьдзел. Ох поспішайте ся, Пилипе Димидовичу! Ох поспішайте, Тетяно Демидовно! Поспішайтеся хоч із Килиною, поки не пізно!

Заг. Та як биж то, Григоровно, трапила ся людина годяща!

Дир. Хто б його й ддяв ся, голубочко, як би трапив ся чоловік годящий!.. щоб з худобою, з грошима і в чинах...

Теленьдзел. А коли так, так отщо! (підводить ся і хрестить ся): Господи поможи, дай Боже час добрий! (до Загреби і Диркалихи). Помагай Боже і вам люде добрі!

Заг. Бог на поміч, кумонько!

Дир. Помагай Біг на все добре, Мархво Григоровно!

Теленьдзел. Так от що, Пилипе Демидовичу, і ви Тетяно Димидовно! Приїхала я сьогодні до сусіди вашого Військового Старшини Жмиря по своїй нужді, та за сніданням ми й розбалакались, а розбалакавшись він міні й каже: Мархво Григоровно! Станьте міні за рідну матір, помирить мене з полковником Загребою! Заїлись ми, каже за масляні вишкарки, та оце вже чотири роки у зваді пробуваємо, один одному капости робимо та судимось, та тільки, каже, з того й зиску що кошту втрата, та щоденні клопоти та на серці скорбота. Помирить нас, каже, я первий йому до ніг уклоню ся! А я йому на те: чого ж тобі, кажу, так раптом приспичило миритись? А він міні й каже: ох, Мархво Григоровно! Припала міні до душі полковникова дочка Килина Пилиповна... Як згадаю, каже, про неї, то в мене аж душа мре. То чи не поклав би, каже, полковник на мене милости, чи не віддав би, каже, Килину Пилиповну за мене заміж...

Заг. Та як же це?.. Тоб то Жмирь та важить на мою дочку Килину?..

Дир. Та так таки й сказав: Чи не віддав би за мене заміж?

Теленьдзел. Отак прямо й сказав: чи не віддав би полковник Килину Пилиповну за мене заміж. Я б її, каже... я б її...

я б на неї молив ся, каже. Так от ми перепитали ся до ладу, потрахтували широко, обрадили справу з усіх боків, та оце й при-слав він мене до вас, кумоньку, Пилипе Демидовичу, і до вас, Тетяно Демидовно, моя голубко мила, щоб я замість його чолом вам ударила. Та ще посилає мене, та й приспішає: ідьте ж, каже, та ідьте мерщій, щоб захопити у полковника Тетяну Демидовну, бо не буде, каже, міцною та справа, до якої не прикладе свого розуму Тетяна Демидовна!

Гайд. (сам собі). Та й хвацько ж підмастила Григоровна Диркалиху! Тепер зразу приверне її на свою руч!

Заг. Ох, кумонько, кумонько, Мархво Григоровно! Уже й ми з сестрою про Жмуря думками розкидали, уже й ми міркували про його, а проте, як почув я оце від вас, що він на мою дитину важить, то міні аж дивно... Чи сьому ж можно стати? Та він же міні, Мархво Григоровно, найзапекліший ворог!

Теленьдзел. Е, кумоньку! Був колись ворог, а тепер же на те воно йдетця, щоб замість ворога та стати ся за найпершого друга!

Дир. Та й хіба ж таки, брате, цілий вік ворогувати? Та й через віщо? Та й на віщо!

Заг. Ну вжеж, як хочете, мої голубки, а я собі і в тямку не візьму, яким би чином могло стати ся, щоб я Жмиреві та віддав свою дитину найлюбішу? Ось давайте лишень випемо, та обрадимо справу до ладу!

Дир. Та таки й випемо, брате, і коли хочеш, то й поради-мось до ладу!

Теленьдзел. Випемо кумоньку, щоб серце розмякло, та щоб усе зле-лихе із його зникло! (чаркують ся).

Дир. Так отак то, брате! На мою думку тут нічого і ва-гатись, нічого й длатись — трапилась людина така, що кращої й нетреба!

Теленьдзел. Та й чогоб таки вагатись? Якого вже й кращого жениха, як Тихвин Трихвинович?

Заг. Е, ні, мої голубки! Ви кажить міні ладом: з якого резону мусів би я віддати за Жмиря свою дитину?

Теленьдзел. Та виж таки кумоньку, самі розважте: чоловік багатий і в чинах!

Заг. Та таки й справді багатий... і в чинах.

Дир. А господарь який хороший!

Заг. І господарь добрячий...

Теленьдзел. І віком молодий...

Заг. Гм... Не зовсі, Григоровно! Проти Килини таки й геть то підстаркуватий...

Теленьдзел. І на обличчя таки гарний.

Заг. Ой, не зовсі, Григоровно, далєбі не зовсі!

Гайд. Де вже не гарний! Там пика така, як волоський гарбуз, жорстка та прищувата, а тверда така — хоч пацюки об неї бий!

Теленьдзел. (до Гайдабури). Не перебаранчай, блазню! Хоча б раз на віку покинув свої дурні жарти! Хоча б раз таки з розумними людьми розумне слово сказав!

Гайд. Вибачай міні, Григоровно, на дурній правді, бо на розумні брехні я не мастерь!

Дир. А я скажу, брате, отщо: хоч Тихвин Трихвинович на обличчя й не дуже то гарний, так увесь із себе молодець: високий, ставний, огрядний! Козарлюга хоч куди! А обличчя... Як по обличчю зятя добірати, то тільки дитину занапашати!

Заг. Ну нехай і так — нехай він буде і не старий, і не поганий з себе. А далі ж що?

Дир. А далі, ще й те згадай, що він же сам один, що в його дітей немає, що він же все однаково як парубок!

Заг. І тому правда.

Дир. Так чого ж тобі, брате, ще треба? Приставай на згоду та й ділові конт!

Теленьдзел. Згожайтесь, кумоньку, та й драгомана по Тихвина Трихвиновича турнемо!

Заг. Ні, потривайте! Ось нуте випемо по чарці та обрадимо справу ще з другого боку!

Дир. Та таки й випемо, брате, а коли хочеш, то й ще порадимось!

Теленьдзел. Чи так, кумоньку, то й так! (чаркують ся).

Заг. Отщо я скажу вам, мої голубки. Бере мене сумління, що в його вдача треклята... що він же, кажуть, бузувір, махамет...

Гайд. Оцьому правда! Оце вже й я скажу, що правда!

Дир. Отаке ще ляпни!

Теленьдзел. Та що це ви, кумоньку, вигадали!

Заг. Та хіба ж ви не знаєте, яка в його вдача кателицька, який він крутий та затятий та жорстокий!

Телендзел. Е, кумоньку! Та він же хоч і крутий, хоч і жорстокий, то тільки з ворогами. А хіба-б краще було, як би він був такий топтюх, щоб кожному піддав ся щоб кожен його посісти зміг? Ото й добре, що в його вдача кремезна та затята, що його ніхто не подоліє! Бо будши вам зятем уже він дочки вашої у кривду не попустить і унуків ваших від усякої знегоди заступить. Уже знатимете, що вони живуть під дебелим захистом! Та коли хочете від мене правди, то міні аж чудно слухати вас Пилипе Демидовичу! Кажете: крутий, затятий... та через теж вам ганоби більше! То було б не диво, як би прислав до вас прохати вашої ласки який легкодух, слабосилий та нюнявий панок; а це іде до вас самохіть чоловік крем'яний, що ви з ним чотири роки ворогували, та й не подоліли його, чотири роки боролись, та й не побороли! І от іде він, лядний та дужий, і перед вами покірливо голову схиляє, і низенько вам уклоняється! От шаноба! От честь так честь! Такому ворогові не соромно й руку подати!

Заг. Та не в тім кумонько сила! Кат його бери з тією честью, а сила в тім як то під його жорстокою рукою буде моєї дитині! Адже перша його жінка була і жвава і гостра — коли п'яний було наскочить на неї, то вона йому й пику потовче та понівечить — та й туж він за п'ять років у хирячку загнав, а мою вже Килину відразу як схоче так і скрутить — тільки писне та й конт!

Теленьдзел. Свят, свят! Що це ви кумоньку кажете!

Дир. Та брехня, брате! Хіба ж я не знала його покійної жінки? Як би вона була добра, то й він би був добрий, так же в неї вдача була треклята: день і ніч перекорюється з ним та змагається зуб за зуб, а щоб підкоритись чоловікові, то ні в світі! Так от через що був у їх безлад та конт, от через що була невиводна звада! Та й не замордував він її, як ти кажеш, а вмерла вона від родимої хирячки, бо її й мати від хирячки вмерла!

Гайд. Брехня, Демидовно! Бо вона ворогувала з ним через те, що він її як кріпачку водив і як кріпачка вона в його пила й їла. Вона в його і коров доїла, і свиней годувала і коромислом воду носила, то хіба ж дивно, що їй хотіло ся хоч трішки того панства та розкошів відвоювати? І хіба ж дивно що не переборвши Жмиря, вона з лиха у хирячку впала?

Дир. Яка вдача, така й шана! Як би була добра, то й панувалаб, а як була треклята то й життя їй випало трекляте!

Теленьдзел. Та ви, кумоньку мене спитайте — хто ж їх краще знав, як не я! Що вона просту роботу робила та в простій одежі ходила, то цьому правда, так і теж треба знати, що все те діяло ся з доброї волі, бо вона і в батька — матері не звикла до панства. А що Тихвин Трихвинович не жалував кошту на її вбори, то це всякий скаже. Іще й тепер у Жмиря стоїть її скриня, натоптана усякими вборами. А бійка та колоть заходили у їх через те, що вона була хвора на груди, а через те дражлива та вередлива. Як би ви знали, як вона допікала йому, як дошкромажувала до живих печінок. І святий би не стерпів, щоб не налаять або й не вдарить!

Гайд. Ой брешеш ти, Григоровно, та ще й здорово! Та хтож не знає, що коли був у покійниці який салоп, або яка мантелька, то вона сама справила: або масло крадькома продасть та гроші приховає, або иншим робом роздобуде грошеньят, та тихенько й купить. І хто ж не знає, що коли зберутця було вони їхати в слободу, до церкви абощо, то нарядитця вона по панському, то він знарошне надягне на себе чабанський ярчак та куйнару, підперешетця мотузком або ремінякою, та й сяде поруч із нею в бричку. То вона вискочить із брички, зачинетця в хаті, та вже плаче-плаче, аж тужить, а він тільки ухмиляетця та гигає.

Заг. Ото іродів син! Ото махамет! Так нехай же йому грець, коли так!

Дир. Та чого ти слухаєш, брате, отього тричі проклятого дурноляпа! Хиба ж він коли правду сказав? Хиба ж таки я та Мархва Григоровна менше в тебе заважили, ніж він?

Теленьдзел. Та не йміть йому, кумоньку, віри, бо він бреше! Може й справді пожартував коли Тихвин Трихвинович над жінкою, щоб не дуже до ганчірок припадала, так тож був жарт, самий жарт та й годі! А цей дурноляп — хибаж він що знає? Наслухав ся людських брехень та з чужого голосу й плеще?

Заг. Та добреж би, голубочко, як би так, та тільки бере мене сумління, що не дарма ж і люде плещуть...

Дир. Та яке ж тут, брате, сумління, коли я та Мархва Григоровна тебе запевняємо! Та ми ж таки краще знаємо про Жмирів, бо частіш у їх і бували! Та ми ж таки більше й тямимо, як воно і від чого жінки з чоловіками ворогують! Та згадай ще

й те, що нам же ця справа своя рідна, бо я ж таки Килинї рідна тітка, та й за матір їй стала, а Григоровна їй — хрещена мати! Зважи таки сам хіба ж би потягли ми руку за Жмирем, як би справди з його була погана людина?

Заг. Та воно наче й так, а проте хто його знає... Бою ся, щоб не віддати своєї дитини в лабети душогуба...

Телендзел. Казна, що ви, кумоньку, кажете! Ось давайте лиш випемо ще по чарці, та послушайте, що я вам теперечки скажу! (чаркують ся).

Гайд. (підступає до стола і бере чарку). А ну-ну Григоровно, починай брехати з третього боку.

Телендзел. Відкаснись, сатано! (до Загреби). Е, кумоньку-кумоньку! Кажете ви душогуб, а того не знаєте, яка в його душа щира, та яке серце любляче! І не знаєте, що коли взяла ся я сватати за його свою хрещеницю, то не з доброго дива, не здря, а добре розваживши справу, бо Тихвин Трихвинович ще від торішного великодня благає, мене, щоб я посватала йому Килю, а я все відтягала ся, та все вивіряла його. І кожен раз, як зайде річ про Килину Пилиповну, то він аж плаче сердешний. Господи, Господи! каже, — для кого я працюю ся, для кого худобу дбаю? Як би міні, каже, така пташечка, як Килина Пилиповна, то узяв би я, каже, її за рученьку, повів по господарству і сказав би їй: жінко моя люба, кралечко моя дорога! Ти міні як сонечко дім освітила і світ міні звеселила, то дарую тобі і серце своє і усе своє добро! І я твій на віки і усе, що в тебе перед очима — усе твоє на віки!

Дир. (зітхнувши). Ох, дорога в його душечка, золотее сердечко!

Телендзел. І не подавала ся я на його присьби, бо знаючи його прості звичаї і таки тверденьку вдачу, усе страхала ся що може він буде кривдити Килину. І відтягала ся я аж поки не почувала, що від вас Уляна втекла, а як почувала, то аж руками об поли вдарилась: от воно кажу, до чого доходе, як людьми гребать! Та й приїхала оце до Жмиря, та й кажу йому: отщо, Тихвине Трихвиновичу! Коли хочеш ти, щоб я взяла ся Загребівну тобі сватать, то заприсягнись міні перед господом Спасом, що ти її любитимеш і шануватимеш як панського роду дитину і свою вірну дружину, і ні в чім її не скривдиш і не понизиш, і будеш її кохати та пильнувати, як квіточку гарну! А він став

на вколішки перед образом Спаса, та й каже: клянусь і заклинаюсь перед тобою, Боже великий, що коли пошлеш міні за дружину полковницьку дочку Килину, то буду її кохати і шанувати, як панського роду дитину і свою вірну дружину, і ні в чім її ніколи не скривджу і не понижу, і буде вона в мене до своєї вподоби їсти й пити і хороше по панському ходити! А коли не додержу я, каже, цієї клятьби, та буду її кривдити чи понижати або зневажати та ображати, або не до вподоби стравами вдовольняти, то покарай мене Господе, і на здорові моїм і на дітях моїх і на худобі моїй, — щоб ні в чім міні не щастило і не пайдило, і щоб був я проклятий на віки вічні, як древле Каїн! Та поцілував ікону і хрест святий, та й заплакав! Так оттоді я поняла йому віри, та оце й приїхала...

Дир. Господе, Господе! Яка то клятьба велика! То ж то так уже любить він нашу Килю!

Гайд. Господе, Господе! Яка то брехня страшенна! Тож то так уже захотілось Григоровні заробити в Жмиря жеребців!..

Теленьдзел. Батько твій брехав, а не я!

Дир. Брехали твого батька сини, та й ти з ними!

Заг. (що сидів, повісивши лоб, грюкає кулаком об стіл).

Конт! Оттепер і я впевнивсь! Тепер не мов міні ніхто ні одного супротивного слова! Віддам Килину за Жмиря та й конт!

Гайд. Та не йми їй віри Пилипе, бо вона бреше! Хіба-ж таки Жмирь дотепний отаку клятьбу скласти, та такі вичитувать речі! Та він тільки матюкатись та жакуватись і вміє!

Заг. Годі! Кажу, тобі годі! Тепер ти мене з панталіку не зібеш — тепер я певен! Віддам Килину за Жмиря, та й конт!

Гайд. Та не бреши, Пилипе, бо цього не буде!

Заг. То б то як — не буде?

Гайд. А так, що не буде та й годі! Може сьогодні під п'яну руч і зладнається, може з п'яних очей і заручини зробите, а завтра, як переспиш дурман у голові, то й сам від Жмиря відсахнешся. І оцей захід тільки на те йдетця, щоб потім заворгували ви ще гірше, як досі: коли тепер лається, то тоді будете й битця.

Заг. Так оце ти, махамете, у пророки обібрався, що такі міні капости пророкуєш? А я тобі скажу от що: віддамо Килину за Жмиря та й конт! Нехай тільки приїде, та впаде міні в ноги то й віддам.

Г а й д. Та з цим він не забаритця. Ото ж не дарма Григоровна та Демидовна відокромилась та все шупотять між собою. Он бач одна кудись майнула! А он і друга шурхнула! Шупу-шупу, та й порозбігались! Ото ж безпреміно по Жмиря драгомона пошлють, щоб поспішав ся поки в тебе чуприна курить та в голові глузду кат має.

За г. Віддам Килину за Жмиря та й конт! Кажу тобі віддам, то й віддам!

Г а й д. Та не бреши, бо цього не буде! Іще побачимо, якої ти заспіваєш, як Килина Пилиповна засперечаетця та зарепетує.

За г. Шкода й заходу! Порепетує та й перестане. Хіба ж я її в воду топлю? Та вона в мене дитина розумна і покірлива, вона й сама розтямкує, що тут їй до щастя діло йдетця, а не до лиха.

Теленьдзеленьчиха (уступає в хату). А тепер, кумоньку, покличте Килю, та й з нею поговоримо.

Дир. (уступає з других дверей). Та вона й сама прийде. Я оце шукала її, коли-ж дивлюсь, а вона в квітнику квітки рве та в величезний жмут вяже: оце, каже, понесу своїй мамоньці.

Теленьдзел. Мое голубяточко! Е, добре в неї серденько! (до Загреби). А ви ж кумоньку, чого це наче аж засмутилися?

За г. Та морока міні, Мархво Григоровно, з нашою справою... Як нагадали оце, що треба ще з Килиною перебалакати, то в мене аж серце впало... Ох, не до душі їй, голубоньці, буде оцей жених...

Теленьдзел. Та вжеж, кумоньку, якось таки її вговоримо!

Дир. Та вжеж, брате, якось треба її вгвотати, бо сам таки розваж: яка людина Тихвин Трихвинович!

Теленьдзел. Охо, яка людина Тихвин Трихвинович! За такого не сором і найкращу дитину віддати.

За г. Так давайте ж випемо або що! (бере чарку). Поздоров же, Боже, мою дочку люблю та пошли їй щастя...

Теленьдзел. Та поздоров Боже разом і Тихвина Трихвиновича! Та пошли йому довгий вік!

Дир. Пошли йому, Господи, добраго здоровия і всякого щастя!

Г а й д. Трасця йому, сучому синові, в пуп! Сто чортів йому в боки!

За г. Тю-у-у! Ото так що повиншував махамет!

Теленьдзел. Та побий же тебе сила божа, бузувіре неприкаяний!

Дир. Та бодай же тобі добра не було, лущипіряка триклятий! Та якже ти насмілився у нашому домі та нас і образати! Та хтож тобі дозволив, гемоне треклятий!

Гайд. Та чого ти, Демидовна розкудкудакалась? Хиба може яйце знесла?

Теленьдзел. Чи ти ба що варнякає треклятий! Та як же ти зважився такі канадри робити у чужому домі? Та хиба ж так добрі люде дякують за хліб за сіль?

Гайд. Ну нехай уже Демидовна кудкудаче, бо їй тут гніздо є, а чого вже ти Григоровна на мене розмекекелась?

Дир. Так от же що я тобі скажу: коли хоч гостем бути, то сиди тихо, а коли ні, то ходи геть ік бісовому батькові!

Гайд. Ні, Демидовно, не на такого дурня напала! А ти перше піди сама ік бісовій матері, та коли звернешся назад благополушно, то тоді й я в путь пушу ся.

Заг. Та нахарькай, сестро, на його жарти та й годі!

Киля. (з жмутом квіток у руках). Мамонько! Натє вам моїх квіток! Шкода тільки, що троянди не гарні — которі були кращі, то поодцвітали.

Теленьдзел. (бере квітки обома руками). Моя ж ти горличко люба! (Кладе квітки на стіл, обнімає й цілує Килю). Та ти ж у мене і сама мов квіточка! Моя ж ти нагідочко, моя трояндо мила! (садовить її меж собою і Диркаліхою). Сядь же з нами, моя донечка та побалакаємо гарненько!

Дир. Сядь, моя дитина, з нами та побалакаємо любенько! Твоя хрещена мамонька привезла тобі щастя, а ти й не знаєш

Киля. Яке ж то, тітонько, щастя?

Теленьдзел. Ми тут про тебе, моя горличко, клопотали ся та радились, та й дорадились до діла. Таки добємо ся тобі доленьки, таки зробємо тебе щасливою!

Гайд. (сам собі). Пі-і-і, хирхуляють трикляти баби перед дівкою, як чорти перед гуменом!

Дир. (обіймає й цілує Килю). Доню моя, доню моя мила! Нехай же хоч тобі пошле Господь щастя, а через тебе й нам потіху (плаче, а потім підводить очі в гору й хрестить ся). Слава тобі, Господи, що ти послав нам дорогу гостеньку Мархву Григоровну (до Килі) — твою хрещену мамоньку — вона тобі

щастя принесла! (до Загреби). Починай же, брате, бо ти ж таки батько! (Загреба кахикає й крекче).

Теленьдзел. (хребрить ся). Слава тобі, Господи, що ти напутив мене за цю справу взятись за для моєї дорогої хрещениці, моєї любої доньки! (обнімає й цілує Килю). Моя ж ти ясонька, моя ж ти квітонько! (до Загреби). А тепер ваша річ Пилипе Демидовичу, бо ви ж таки батько!

Заг. (кахикає). Отщо, моя дитино... Отце ми бач тее... (Кахикає знов).

Дир. Та кажи таки, брате, ладом!

Заг. (довше). Дитино моя, дитино! Одна ти зосталась міні на втіху та й те... Чи тее пак... (до Диркалихи). Отже починай, сестро, ти, бо ти ж усе однаково, що рідна мати!

Дир. Е, вже міні як отакий батько! (до Килі). Отщо, моя дитино! Дарує нам Господь щастя: сватається за тебе жених дорогий: пан великий, і багатирь, і людина хороша. Оце твоя хрещена мамонька приїхала від його... Так ми оце порадилися до ладу, та поклали так, що кращого жениха нам і не зіськати...

Киля. Та хто ж він, тітонько?

Дир. А це, голубочко, наш сусіда, військовий старшина Тихвин Трихвинович...

Киля. Чи не Жмирь?...

Дир. Та він же...

Киля. Ото таки, нехай Бог милує!

Дир. Як це так — нехай Бог милує?

Киля. Та деж, коли за Жмиря... Чи тож таки можна?

Дир. Можна, моя дитино, можна, моя рибко — сам прислав твою хрещену мамоньку...

Теленьдзел. Оце ж я, голубочко, від його й приїхала... Там що за гарна людина, та як тебе любить!

Дир. Так ми оце, сердечко, так і рішили, що кращого жениха нам і не зіськати, що треба тобі за Тихвина Трихвиновича заміж іти...

Киля. Та що це ви кажете? Чи ви шуткуєте надо мною, чи ви таки справді?

Дир. Які нам, дочко, з тобою жарти? Я тобі наспражки кажу!

Теленьдзел. Це вже діло певне, моя голубочко, це вже ми обрадили, обсудили і всі гуртом рішили...

Киля. (до Загреби). Батеньку! чи цьому ж правда?...

Заг. Правда, моя дитино, правда!... Бо куди не кинь, а такими людьми гребати не годитця...

Киля. Так дармаж ви й радились та клопотались, бо я за Жмиря не піду!

Заг. Як це так, дочко?

Дир. Е, це вже дочко, дурниця! Тобі батько каже: йди! тобі я кажу: йди, то ти не дуже таки й бришкой!

Киля. Тітонько! та я не піду за Жмиря, хоч ви й не думайте!

Дир. Чи ти ба яка хвабра!

Теленьдзел. Е, ні, моя рибко, так не можна! І не кажи міні, голубочко, так! Тобі батенько й тітонька кажуть іди, то вже нігди дітись! А коли хочеш распитатись до ладу та порадитись, то й побалакаємо, і порадимось гуртом.

Киля. Та про що ж нам радитись? Та й навіщо? Адже я сказала вам, що за Жмиря не піду!

Теленьдзел. Ну скажиж моя пташечко, скажи моя рибочко, — що тобі не до душі у Тихвина Трихвиновича?

Киля. Мамонько! Та зважте ж хоч те, що він же старий! (Теленьдзеленьчиха бетця руками об поли наче їй зовсім не в тямку).

Дир. Та брехня, дочко! Він саме на порі — ні старий, ні молодий, а саме такий, як треба! Та й яке добро з молодого? Хиба щоб від жінки та до дівчат липнув? А поважний чоловік на такі капости не поважитця!

Заг. Не дарма ж кажуть: старий віл борозни не псує.

Киля. Батеньку! Та він же бридкий, та він же гидкий!

Заг. Та брехня, дочко! Який же він гидкий?

Теленьдзел. Цього вже й не тороч, моя голубочко, бо він же зовсім не поганий: здоровий, ставний, показний!

Дир. А як на мене, то таки й зовсім гарний!

Гайд. Де вже не гарний! Там пика така, що як вигляне з хати у вікно, то три дні на те вікно собаки гавкають.

Заг. (сам собі). Ой, та й допик же міні оцей махамет! (до Килі). Дочко моя! Дитино моя люба! Не вважай ти на распятки оцього луципіряки та знай, що коли поклав я віддати тебе за Жмиря, то поклав не здря, а добре розваживши про твою долю та про твоє щастя.

Кия. Деж таки ви, батеньку, розважили, коли ви налагодились у труну мене класти! Ви ж таки зважте, що він же — прямо таки опудало, страховище людське! То яке ж таки було б за ним щастя, яка таки втіха?

Заг. Е, дочко! Утішення — коли в кишені є! У його худоба, у його сила грошей! А яка б з того була втіха, як би він був гарний та в злиднях жив?

Кия. Та він же скупендя, та він же нечепура, та він же ходє як чабан!

Заг. Брехня, дочко! Він одягаєтця як слід — хоч неоматно та здатно!

Дир. А то хйба кращє, як от буває, що сам рядитця та чепуритця, а їсти нічого? На нозі сапян рипить, а в борщі трасця кипить!

Теленьдзел. Та цє він тепер тільки не дбає про вбїри, а дла тебе, моя пташечко, він і в золото та оксаміт нарядитця.

Заг. Дочко моя! Дитино моя люба! Послухай мене, старенького батька, послухай своєї мамоньки хрещеної та рїдної тїтки! Послухай нас та й виходь за Жмиря доброю волею — собі на щастя, а нам на втіху!

Кия. Батеньку! Та я ж вам сказала, що за Жмиря не піду, то й не піду!

Заг. Брехня, дочко, підеш!

Дир. Та ти, дочко, нарови не розпускай, бо у нас окрім прїсьби є таки й грізьба!

Теленьдзел. Не гнїви, моя рибко, батенька та тїтоньку — вони кращє знають, як тобі щастя запобїгти!

Кия. Нї, мамонько, і не кажїть міні про Жмиря, бо я за його не піду. З роду — віку не піду!

Заг. (грюкнувши кулаком). Так підеш же, хоч не схочеш!

Дир. Та таки ж підеш! І я тобі кажу: підеш!

Заг. Облиш, дочко, з своїм огурством! Облиш, кажу тобі, та йди з доброї волї, бо коли нї, то силоміць віддам!

Кия. Нї, батеньку, не віддасте! Хоч ви з прїсьбою, хоч ви з грізьбою на мене напосїдаєтєсь, то не піду! А коли захочете силоміць, віддати, то я кращє або втоплюсь, або повішусь, а за Жмиря не піду!

Дир. Чи ти ба?

Заг. Отака ловись!

Киля. Що й боявся я, що мене будуть силувати заміж, іти, та все ж таки думала, що виберуть міні за жениха яку небудь людину, а вже обібрали прямо товариюку...

Заг. То-ва-ряку?

Киля. Та звісно товариюку! Та ще й не просту, а дику, тупоглузду и затяту товариюку. І Господи, Господи. За віщо на мене оця нова напасть набігла? Чи мало міні ще горенька на серці? Так от же на лихо та й ще лихо! (виступає з плачем).

Заг. Чи ти ба як разбідкалась! Сказано дурне дівча!

Дир. Нічого, нехай переплаче! Порюмсає разів кільки, та як побаче, що нічого не вдіє, то й замирить.

Теленьдзел. Та вжеж якось таки її переборемо. А тільки безпремінно треба сього ж таки вечора заручить її.

Заг. Та от нехай приїде Тихвин, то й заручемо. Коли робити діло, то робити мерщій... (Звісивши лоб). Тільки отщо, голубочко, — чи добре воно буде?... Щось у мене аж серце болить!

Дир. От іще не достачало, щоб ти розмлявивсь!

Теленьдзел. Е, кумоньку, це жаль звичайний! Якомуж таки батькові весело найлюбішу дитину з дому видаляти? Ось давайте випемо! (чаркують ся).

Микита. (уступає в хату), Пане! приїхав до нас отой пан, що Невмитопикою дражнять... Чи Чвирь, чи Мнирь, чи Жмирь, чи як його у бісового батьки прозивають. Та ще в мундирі з рясними опалетами, та ще й з двома кімликами — Мухраєм та Джулеєм!

Заг. (сам собі). Ну, тепер уже назадки нікуди подаватись... (до Микити). Запроси ж його до господи! (Микита виступає, усі присутні роблять пів оборот до входу, Гайдабура, видокромившись, з пихою розгніздюєть ся на дзиглі).

Жмирь. (уступає в хату в мундирі з опалетами). Доброго здоровія господину Полковникові!

Заг. Здоров, Тихвин! А що, чи по волі, чи по неволі? Чи битця чи миритця?

Жмирь. Прощення прошю, госпидин Полковник! Ворогували ми з вами кільки літ, а тепер припала охота замирить та запобігти вашої ласки. Обмініть гнів на милость, подаруйте міні мое огурство, простіть як батько сина!

Заг. Так поклонись же міні до ніг, коли просиш ласки!

Жмирь. Простіть, господин Полковник (кланяється і обпіраєть ся руками об поміст).

Гайд. (до Жмиря). Начинай, починай жлукто, невковиро! Грюкни об поміст лобом! (Жмирь напинаєть ся і достає лобом помосту). Оттакечки!

Заг. Та поклонись же і в друге!

Жмирь. Простіть, господин Полковник! (кланяється).

Гайд. Напнись та гарненько напнись! Лобом до помосту! Оттакечки!

Заг. Так поклонись же і в третє!

Жмурь. Простить господин Полковник! (кланяється).

Гайд. Начинай толуб, медвідяко! Напнись дужче! Оттако! (підводить ся з дзигля). А тепер, як на мене, то витурити б його у потилицю з хати, та на тому й закінчить!

Заг. (підступає до Жмиря з простертими обіймами). Прости ж й мене, друже мій коханий (обіймають ся і цілують ся). Покиньмо дурну зваду, та сварки на віки вічні.

Жмирь. Нехай їм враг отим сваркам! Тепер уже аби ваша ласка господин Полковник, а я вже від щирого серця... Я вже вас, як рідного батька. (повертаєть ся до Диркалихи). Доброго здоровля Тетяні Демидовні!

Дир. Драстуйте Тихвин Трихвиновичу! Драстуйте, мій голубчику! То ж то через оті сварки та кільки літ не бачились!

Жмирь. (до Телендзел.) Драстуйте й ви Мархво Григоровно! Спасибі вам за вашу турбацію! (до Гайдабури). Здорови були Семене Прокоповичу!

Гайд. Здоров був, Невмитопико! (оглядає Жмиря). Та він бачу, сьогодні і пику обтарив, і волосся лоем намастив... Та як же причепурился! Бодай тебе собаки ззіли!

Жмирь. (до Загребі). А Семен Прокопович усе з жартами! Весела душа їй же ти Богу!

Заг. Та невважай, друже, на його дурноляпство! Сідай, мій голубе, та випемо по чарці! Та коли маєш що на думці, то кажи, не мнись. Кажи, як рідному батькові!

Жмирь. Та мабуть таки з діла й почну. Господин Полковник! Поклали ви на мене свою милость як на сусіда, та покладіть іще ласку як батько на сина! (підводить ся и кланяється знов). Будьте за рідного батька, віддайте за мене вашу дочку Килину Пилиповну! Запала вона міні в душу, не сила міні без неї жити!

Заг. Добре. А чи будеш ти її любити і шанувати як слід? Чи не будеш кривдити або зневажати?

Жмирь. (кланяючись). Буду її любити і шанувати, як панського роду дитину, як свою вірну дружину, як свою паню кохану! І не буду її ні кривдити, ні зневажати, а коли не додержу я цього слова, то нехай мене Господь скарає і на житті моїй, і на здоров'ї моїм, і на дітях моїх і на худобі моїй! Отщо!

Гайд. Не вивчив уроку, лобуряка! Цілу середину проминув, то хоч кінця дочитуй: щоб ні в чім міні не щастило і не пайдило і щоб був я проклятий на віки вічні, як древле Каїн!

Заг. (до Диркалихи). Сестро! А яка буде твоя рада?

Дир. Роби, брате, як знаєш, а моя рада тобі звісна!

Жмирь. (уклоняючись). Покладіть на мене свою ласку, господин Полковник! А я вже шануватиму і поважатиму вас, як рідного батька! Буду вам підкорятися як рідний син!

Заг. Гаразд! Так отщо, друже: на твою просьбу я даю свою згоду, та тільки гляди... А де пак Килина?.. Ось покличте цюди Килину — треба ж і її спитати...

Дир. Нічого її питати! Покликати та й заручити!

Теленьдзел. Адже з нею вже говорено! А тепер обвістять її батьківську волю, підвести до молодого та й заручить!

Заг. Та яко же так?.. Що ж воно з того буде?..

Дир. Не мнись, брате, а коли взяв ся за справу, то доводь до кінця!

Заг. Оце ж таки лихо! Оце вже я не знаю, як воно й буде... (до Жмиря). Може моя дочка й теє... може й заперечаетця трохи, так ти вже не теє... бо звісно дівча молоде, дурне...—

Жмирь. А міні аби батьківська воля!

Дир. (до Загреби). Так я ж піду приведу Килину, а ти, брате, доводь змовини до кінця (виходить).

Заг. (зітхнувши). Ох, давай, Тихвин, випемо або що!

Жмирь. Та коли ваша ласка, господин Полковник, то й випю. Тільки отщо я хочу спитати в вас: який же за Килиною посаг буде?

Заг. А що до посагу, то скажу тобі, друже, Килина найлюбима в мене дитина, то я призначив їй найбільшу частину свого матеку. Даю за нею двацять пар волів, сто коров з телятами, сто кобил з лошатами і тисячу овець з ягнятами! А грошима подарую опісля, як побачу, яке їй у тебе життя буде.

Жмирь. Отже, господин Полковник, воно трохи не теє... Трохи намалі... Далєбі намалі! Покладіть уже вашу ласку, подаруйте трицять пар волів, та хоч по півтора ста коров з телятами та кобил з лошатами, та овець з ягнятами давайте сот із пять...

Заг. Не торгуй ся, Тихвин за шкапу! Я даю від щирого серця, скільки моєї спроможности.

Жмирь. Та нехай буде хоч і двацять пар волів, та всячесько ж давайте хоч бичків-третьоків пар з десять...

Заг. Нехай буде по твоєму — дарю і десять пар бичків-третьоків.

Жмирь. Та теличок десятків пять...

Заг. Гаразд! Дарую вам і пів сотні телиць.

Жмирь. Та лошичок десятків пять же...

Заг. Беріть і пятьдесят лошиць.

Жмирь. Та давайте вже й овечат хоч сот із пять. Нехай уже цюди йде й стара ялівка, валах і баран...

Заг. Та щоб не жалкували на мене, то беріть і пять сот збірної вівці!

Жмирь. Оттепер спасибі! Тільки колиб уже так, господин Полковник, щоб вівця була добірна; щоб хурди не накидали...

Заг. Не турбуй ся, друже! Вівцю дам добірну, хурди не буде!

Теленьдзел. Он бач, Тихвин Тихвиновичу, яка у Полковника добрість! Та тепер ти повинен Килину Пименовну у золоті водити!

Жмирь. Ге, не турбуйтеся, Мархво Григоровно! Та для Килини Пименовни я нічого в світі не пожалкую! Я вже її... Одно слово — чого хоч!

Микита. (вбігає). Пане! У нас не благополучно: якісь кімлики наринули на наших, та як завелась бійня, так і не доведи Боже! І вже чужі кімлики зовсім наших побивають!

Заг. Що за бісова мати?

Гайд. Та шож воно за знак? Ось побіжу я сам... А де мій карбач? (хапає карбач і вибігає)

Жмирь. А піти лишень і своїх кімликів турнути на поміч.

Заг. Так підуж і я з тобою та хоч розпитаюсь у кого розумнішого — що воно й до чого? (виходять).

Дир. (уступає в хату до Теленьдзеленьчихи). Оце таки лихо! Однієї мороки збулась, а друга настала!

Теленьдзел. То б то як, голубочко?

Дир. Та оцеж витурила я з дому отого треклятого Гайдабуру, та вже думала, що ні якої й замітки не буде, а тепер бачу, що й Килину не подоліємо сплоха. Притьмом зворохобилась гаспідська дитина. Одно торочить: не піду, хоч заріжте! А коли потягнете, каже силоміць, то буду гукать: ратуйте! Буду, каже, батенькові ноги цілувать, щоб змилував ся, а Жмиреві. каже, у вічі скажу, що він мені гидкий, бридний, що мою душу від його верне!

Теленьдзел. Та й огурна ж яка!

Дир. І хто її знає, коли вона такого нарову набралась, бо до сього часу була така тиха та покірлива, що кращої й не треба.

Теленьдзел. А вжеж, голубочко, треба якось довести справу до кінця. Уже як не як, а заручить треба, бо інакше буде великий бепкет...

Дир. Ох, треба голубочко Мархво Григоровно! Сама бачу що треба, та не знаю як його й раду собі дати. Хіба напосісти на брата, щоб силоміць притяг до жениха, та й заручив? Так ні бою ся, щоб Тихвин Трихвинович не зрємствував, як вона бучу зібе...

Теленьдзел. Е, голубочко! Тихвина Трихвиновича така дурниця не збентежилаб, та от сам Полковник колиб не зрадив. Страхаю ся, голубочко, колиб він не розмняк, побачивши сльози дочки, та колиб на задки не подав ся...

Дир. Ох, правда ваша, голубочко Мархво Григоровна! Безпремінно розмнякне, а розмнякнвши і всю справу розтеряє. А хіба отщо зробимо: одуримо брата, буцім, то Килина передягаєтця та чепуритця, а тим часом будемо напосідати, щоб по чарці та по чарці, то він не забаром наберетця до безпам'яті. А збувшись глузду та озвірівши, він не подивитця ні на сльози, ні на репет, а самаруч її женихові віддасть

Теленьдзел. Так отак же й зробимо, моя голубочко! Оце буде найкраще! Заручимо Килину силоміць, а завтра хоч вона й нападєтця на батька, то вжеж єму нігде буде дітись — ужеж таки свого полковницького слова не зламає.

Дир. (хрестить ся). Прости мене, Пресвята Богородиця, коли доведєтця міні одурити брата! Бажаючи своїй хрещениці щастя та про долю її дбаючи, я на все зважусь!

Заг. (уступає з Жмирем). А ось і ми до гурту! (до Диркалихи). А що ж, сестро, Килина? Адже ти по неї ходила?

Дир. Не дуже приспішай, брате! Килині ж треба ще вратись як слід та причепуритись до ладу.

Заг. Та чи вона бува, сестро, не тес... Чи заспокоїлась хоч трохи?

Дир. Не турбуй ся, брате! Це вже моє та Мархви Григоровни діло. Вона ж таки моя зрощениця, а Мархви Григоровни хрещениця, то як же би таки вона нас не послухала? Кажут тобі, що тільки вберетця та й вийде.

Заг. А коли так, то й слава тобі Господи! Тепер і у мене з душі вагота спаде.

Дир. А ти скажи міні, брате, чи погодив ся ти з зятем за посаг?

Заг. Не турбуй ся, сестро! Хвалити Вога дійшли до згоди без клопот.

Жмирь. І ще-ж таки нам не погодитись! Слава Господеві — усе скінчили!

Дир. А коли так, то більш ніякої й замішки не буде!

Теленьдзел. А тепер уже випити й закон велить!

Заг. Ге, тепер ми погуляєм до пуття! (бере чарку й підіймає в гору). Поздоров же, Боже, молодих — мого зятя коханого Тихвина Трихвиновича і мою доньку любу Килину — гурра!..

Дир.

Теленьдзел. } Гурра!

Заг. Ге, нікому й згук підхопить! Оце як би велике кумпанство, та гук, та грюк — от би весело було! А де пак Гайдабура?

Теленьдзел. Та цур йому!

Дир. Та нехай йому грець!

Заг. Е, ні! Який же бенкет без Гайдабури? Він хоч і махамет, а душа правдива і весела.

Дир. Та будь він тричі проклятий? Він уже похвалив ся Палажиці, що хоче бешкет зробить. Нехай каже ладнаютьця, а я їх потім раптом розладнаю. Як ухоплю, каже, жениха за левері жет та як почну його, каже, карбачем благословить, то він не потрапить куди й тікати.

Заг. Ото, іродів син!

Дир. Так я ото спровадила його буцім то на кімлицьке боїще, а там він замість боїща наскочить на гульбище та й застрягне!

Жмирь. Спасибі-ж вам, Тетяно Демидовно! Шкода тільки, що в гурті й мої кімлики понапиваютьця.

Теленьдзел. (бере чарку). Поздоровляю ж тебе, Тихвин Трихвиновичу, з великим щастям! Я казала тобі, що коли візьмуть за діло, то зроблю до ладу, так от же й зробила!

Жмирь. (уклоняєть ся). Спасибі вам, Мархво Григоровно! За вашу прислугу дасть Бог і я вам віддячу!

XII

Зала в домі Загреби. Ранок.

Заг. (Цілком захмурений, тихо виступає на кон з люлькою на довгому чубуці). І голова болить, і на серці важко... Учора ми багато вдіяли, заручили Килину за Жмиря... та щось я й не згадаю, як воно усе склалось... усе те мрієтця мені, мов би у вісні приздрілось... Здаєтця, ніби Килина плакала, ніби на вколюшки ставала, репетувала на ввесь голос... От же мабуть розпитатись то буде краще (до дверей). Палажко! Гей, Палажко!

Палаж. Чого зволите, пане!

Заг. Слухай пак... Ось підступи бо сюди ближче... (сіда доє столу). От що я питаю тебе, голубко... Чи Килина вчора не тее... Чи то пак!. Чи ми пак учора не тее... Чи не скривдили часом Килину?... Чи як пак воно було в нас?..

Палаж. (пильно дивить ся на Загребу і коливає головою). Еге-ж, еге-ж! Чи то пак, чи ми пак, чи як пак! І вам не стид, і вам не гріх заручини своєї дочки справлять, без памяти бувши?

Заг. Та ти бо слухай... Ти бо, чи чуєш не лай ся, а скажи міні ладом.

Палаж. Та що там ладом казать? Напоїли вас пані до без-памяти, та й підбили на згоду, щоб заручить Килю за Жмиря!

Заг. Та ні не те!... Це я й сам знаю... А як пак Килина?.. Чи вона бува не тее...

Палаж. Де вже не тее! Вона одно казала: не хочу я за його! не піду я за його! а ви казали: брехня, бо підеш! Вона просила ся, а ви сварились! Вона плакала та до ніг ваших падала, а ви саморуч притягли її до Жмиря, та й віддали до рук: бери з душею і тілом!

Заг. Та брешеш, триклята!

Палаж. Та спитайте хоч саму Килю!

Заг. Брешеш, очевидячки брешеш!... Цьому не можна быть! Щоб так таки взяв та й потяг живосилом... Ні, брехня, голубко! Може й скоїлось що небудь не до ладу, та все-ж таки не так...

Палаж. Богом запрясягаю ся, що не брешу ні на цетиночку! Прямо таки живосилом притягли ви Килю до Жмиря, злучили її руку з його рукою, та тоді й пустили!..

Заг. (відкидаєть ся на дзиглі і хапаєть ся за голову)... Ой, тай уразила ж ти мене, триклята! Як келепом по голові... як ножем у серце... (зриваєть ся з місця і розчепірює руки). Та не вже ж таки? Та хиба ж таки? Та чи я спянів, чи я здурів, чи я зпантеличивсь?... (до Палажки). Та чи ми ж таки притьмом зробили заручини, чи ми ж тільки так... покуйовдились, та й звели ні нащо?..

Палаж. Де вже не зробили заручин, коли злучили їх руки, та й обвістили: оце ж тобі, дочко, жених, а це тобі, Тихвине, невіста?..

Заг. (пускає крізь зуби посвист). Та чи Килина-ж перемовила ся з ним хоч словом?

Палаж. Де вже там перемовилась! Вона одно голосила та сахала ся від його, та борсалась у ваших руках, як у тенетах...

Заг. І не сиділи вони поруч за столом?..

Палаж. Ні часиночки!

Заг. Так як же ти кажеш, що ми їх заручили?. Дурна ти! Хибаж так заручають?.. Хибаж такі заручини бувають?..

Палаж. Та в добрих людей так не буває, а у вас, бачте, скоїлось.

Заг. Пхе! так на цьому ще не кінець... е ще виходить на двічі...

Палаж. Та чи на двічі чи ні, а одначе він питав вас: чи вірне ж ваше слово, господин полковник? А ви йому відвічали: віруй у мене, Тихвине, як у Бога, бо я свого полковницького слова не зламаю!

Заг. (вхопившись за голову). Та невже ж таки?... Ой лишко ж міні тяжке! Оце так що накуйовдила п'яна голова! (раптом до Палажки). А що ж Килина? Як вона після заручин?

Палаж. А після заручин вона прибігла в свою кімнату, та з першу тужила, та біла ся, як риба об лід, а потім зтишилась та все трусила ся усім тілом та стогнала. Уже я й роздягла

ї, і в ліжку поклала, і вкрила двома ковдрами, а вона все тремтить та стогне, та тільки з зорею заснула.

Заг. А тепер?...

Палаж. А теперь лежить недужа — ні голови, ні рук не зведе.

Заг. (звісивши голову). Оце так, що справив заручини! Оце так що впорав ся!.. А все сестра та Мархва Григоровна! Ні, так не можна! Я з вами перебалакаю! Я з вами перепитаю ся! (до Палажки). А де сестра? Де Мархва Григоровна?

Палаж. А вони ще з зорею встали та все ходять у парці, та шупотять, та наражуютьця. Тепер у садку під грушею сидять, та все змовляютьця мов на злодійство.

Заг. Так піду ж я до їх... (Диркаліха і Теленьдзеленьчиха входять).

Теленьдзел. Доброго здоровлячка, Пилипе Демидовичу!
Дир. Добрідень, брате!

Заг. Драстуйте, Мархво Григоровно! Драстуй, сестро! На добридень обом вам!

Теленьдзел. Поздоровляю вас, господин полковник, з учорашнім щастям!

Дир. Поздоровляю, брате, з заручинами дочки!

Заг. Спасибі, Мархво Григоровно! Спасибі, сестро! Та тільки отщо... Здається міні, що ми вчора через лад уже напрокудили... Загнали ся через міру... зарвали ся через край... поспішили ся...

Дир. То б то як, брате?..

Теленьдзел. Це б то як, Пилипе Демидовичу?..

Заг. Та деж пак коли живосилом потягли до Жмиря... Одно — перелякали дівчину, друге — зневажили сердешну, а третє — завгрили, за нелюба заручивши... Тепер зовсім занедужала, моя голубка!

Теленьдзел. Та яка там недуга, Пилипе Демидовичу! То звичайна дівоча скорбота. Звісно дівка, як дівка: і дівочтва жалко, і батенька шкода, рідної домівки...

Дир. Е, брате! Знаємо ми цю недугу — сами заміж ішли, сами сумували та тужили, а про те, хвалити Бога, і щасливі були.

Заг. Як би ж то так, мої голубки! Як би то Господь дав, щоб так воно й переমেженилось, та тільки навряд... Мабуть так, що не буде з нашого пива аж ніякого дива...

Теленьдзел. Це б то як Пилипе Демидовичу?...

Дир. Так хиба ж яка в тебе думка, брате?...

Заг. Та коли сказати вам, мої голубки, по правді, то я й сам собі ради не дам... Зовсім з думками розгубив ся. Бо хоч я й пристав на згоду, щоб Килину за Жмиря віддати, а коли справді вона у велику скорботу впаде та хворяти почне, то вже як там собі хочете, а я собі тез... Уже хоч слово полковницьке зламаю, а свою рідну дитину живцем у труну не покладу...

Теленьдзел. Еге! Так оце вже ви Пилипе Демидовичу, і завагались!

Дир. Еге, брате! Так оце ти вже й задкувати наміривсь? Е ні, брате! Так не можна! Уже коли вирік своє слово, то й держись почеській, коли хоч, щоб тебе люде шанували.

Теленьдзел. Ні, ні, Пилипе Демидовичу! Уже коли дали своє слово, то треба ж його й справдити!

Заг. Ну вже ж як хоче, мої голубки, а міні своєї дитини шкода! Що як би то вона самохить за Жмиря пішла, то й Господи, яке б міні щастя було, а вже коли її силоміць віддавати та серденько її шматувати, то нехай йому грець, отому Жмиреві!

Теленьдзел. От тобі й на!

Дир. Оце так що до діла!

Теленьдзел. Е, ні, Пилипе Демидовичу! Полковникові так робити зовсім не личить!

Дир. Е, ні, брате, так не годитця! Уже як ти собі хоч, а так добрі люде не роблять!

Теленьдзел. Ні, ні, Пилипе Демидовичу, так не можна! Уже що не можна, то не можна!

Заг. Та вже вас не перебалакаєш! А я вам скажу ось як: що дав я Жмиреві слово, то цьому правда, таке ж й тому правда, що вирік я те слово, у п'яному глуздї бувши. І хоча я слова свого все таки не ламатиму, та тільки й з весіллям не поспішатиму, бо тепер іще не видно, чи добре ми зробили, чи ні. А з перегодом воно буде видніш.

Теленьдзел. Та навіщо ж ми, Пилипе Демидовичу, будемо з весіллям длатись?

Дир. І яка таки нужда трихи та мнихи справляти?

Палаж. Пане! Там панночка хочуть розпитатись з вами та не знають, чи їм одягтись та сюди вийти, чи може ви сами до їх прийдете?

Заг. Добре! Скажи нехай уже не турбує себе, бо я зараз прийду сам.

Дир. Та ти бо такі, брате, поклич її сюди, та нехай такі і ми послухаємо, що вона скаже!

Заг. Ні, не покличу! Бо вона тепер і засмучена і хвора, а ви як присікаєтесь до неї, то зовсім її загиркаєте.

Дир. Та схаменись, брате! За кого ж ти числиш мене та Мархву Григоровну? Хиба ж я не рідна їй тітка, а Мархва Григоровна не хрещена мати?

Теленьдзел. е вже ви, Пилипе Демидовичу, зовсім зневажаєте нас.

Заг. Ну та добре вже — нехай уже покличу (до Палажки). Скажи ж їй, нехай вона одягнетця по маленьку та йде до гурту. Та скажи нехай не боїтця, бо ми хочемо побалакати з нею тихенько та лагідненько.

Палаж. А що воно за знак, пане, що повз наш хутір уже в четверте проїздить Андрій Шультіченко? Та наче знарошне: усе на двір позирає та, в боки взявшись, конем вигравас.

Заг. Де-ж він, іродів син?

Палаж. Та он — де й тепер на тирлі конем грасує.

Заг. (підступає до вікна). А й справді він... Чи ти ба?

Дир. А гукни на хлопців, щоб собаками його натравили! Та де кімлики? Треба б гукнуть, щоб його наздогнали та малахажми почастивали.

Заг. Ні, сестро, не поспішай ся! Нехай грасує, поки ми з Килиною розпитаємось, бо ми ж ще й тее... (до Палажки). Підиди ж, поклич Килину, а Шультіченка щоб ніхто міні не важив ся чіпати! (Палажка виступає).

Дир. Чого ж ти, брате, натякнув про щось, та й недоказав? Кажи вже, брате, напрямить: чи не маєш думки переіменити Тихвина Трихвиновича на оцього розбишаку?

Заг. Е, сестро! Наша справа так замотала ся, що хто його знає на чому в нас і кінець вийде...

Дир. Тю на тебе, брате! Чи ти з умом? Хиба ж таки можно хоч подумати, щоб за Шультіченка?..

Теленьдзел. Та чи ви жартуєте Пилипе Демидовичу, чи ви навспражки?

Заг. Не до жартів міні, Мархво Григоровно, а думка в мене така, щоб віддять Килину за кого сама схоче...

Дир. Господи, Господи! поверни йому розум.

Теленьдзел. Лишко тяжке, лишко тяжке!

Заг. Ох, лихо міні, Мархво Григоровно! Лихо міні, сестро! Та ще й лихо не аби яке, мої голубки! Що вже й так собі мізкуеш, і так розумуеш, та ні на якій думці й не осядеш ся. І так зроби — не гарно, й інакше зроби — погано. І туди подай ся, то душогубцем будеш, і сюди поткнись, то на дурня вийдеш. Не доберу глузду та й годі! Правду кажуть, що вік живи та розуму навчай ся, а дурнем умреш!

Дир. Е, брате! Ти справді як мала дитина, що сьогодні їй одного заманетця, а завтра вже й другого закортить. Що вже се ж ми учора все обрядили та обсудили, і сам же ти цілком переконав ся, що нема Килині кращої дружини як Жмирь, а сьогодні — усі ті думки мов вітер тобі розхвіяв!

Теленьдзел. Та коли б тільки з думками клопоти то ще б не яке лихо, а то ж ми діло зробили — заручили молодих! Та це ж діло святе — як же його розламати? Та нас же й люде осудять, і Господь покарає!

Дир. Та ти, брате, ума рішив ся! Та в тебе якась клепка випала з голови!

Заг. От же не лай ся, сестро, бо я й сам нетерплячий, то гляди спалахну та й вилаю тебе на всі боки!

Дир. Оттак пак! Хто ж тебе лає, брате? А коли ти не по людському робиш, то хиба ж тобі і внуцати не можна?

Заг. Та ти внуцати внущай та тільки не переборщай — от що!

Киля (тихо уступає в білій раншній блюзі підходить до Загреби). Добридень, батеньку! (цілує його руку).

Заг. Дитино моя, дитино! Та яка ж ти засмучена!

Теленьдзел. Драстуй, моя донечко! Драстуй, моя квіточко! (цілуєть ся).

Дир. Дочко моя, дочко! І чого таки ти отак бідкаеш ся? (цілуєть ся з нею) Ось сядь бо коло нас, та побалакаємо тихенько та гарненько! (Киля сідає до столу).

Заг. Ти хотіла, дочко, зо мною розпитатись чи що?

Киля. Хотіла, батеньку...

Заг. Кажи, моя дитино! Кажи, не бій ся! Кажи по правді, бо яж тобі таки рідний батько...

Киля (запинаючись). Я хотіла спитати вас, батеньку, що ви зо мною робите? (злягає на стіл і ридає; усі замішались і мовчать).

Заг. Не плач, моя дитино! Не плач, а кажи міні, що маеш, навпрямець!

Киля (підвівши голову). Батеньку! Чи невже ж таки ви справді хочете за Жмиря меце утопить?...

Заг. Ти хіба-ж ти, дочко, таки притьмом за його не хочеш?

Киля. Батеньку, батеньку! Як же за його йти? Та він же міні осоружний... міні душу від його верне! Він загубить мій вік... він мене звляить, він мене зсушить... він у труну мене покладе! (плаче).

Заг. Годі, дочко! Годі, моя дитино! Коли ти за його не хочеш, то й я його не хочу — нехай йому грець!

Теленъдзел. (плеснувши в долоні). Ох міні-ж лихо!

Дир. Ненько-ж моя рідна!

Заг. (до Килі). Не плач, дочко! То я вчора тее... послухав сестри та Маркви Григоровни... Пяний був... здурів...

Дир. Горе, горе з отакими поганими батьками! Що де б дівчину на розум навести, а він знижаєтця та сам себе зневажає!

Заг. (до Килі). Утихомир ся, дочко! Заспокой ся й не журись! Бо хоч тебе й заручили за Жмиря, а я на те не подивлюсь. Я на своїй голові знесу і сором, і лайку, і зневагу... Що-ж коли напрокудила п'яна голова, то нехай сама й відвічає!

Дир. (до Килі). Слухай, дочко! Слухай свого дурноголового батька, як він твоїм дурним примхам потурає та свою стару лису голову зневажає та лає!

Заг. (до Диркалихи). Шкода, сестро! Тепер ти міні своєю лайкою не дошкулиш! Лай ся хоч репни, а я свій рішенець поклав, та й конт!

Киля (Кидаєть ся цілувати батькові руки). Батеньку!.. Ріднесенький... любесенький!.. Не дарма-ж я на вас надіялась... ви мене на світ віродили!

Дир. Пху! Оце так що наробили сорому та бриду! Теперь і очей між люде не показуй!

Теленъдзел. Оце так що впорались! Вели — вели справу, тай звели на пшик!

Заг. (до Килі) Ну йди-ж тепер, дочко, в свою світлицю, бо тут іще й на тебе нападуться! (Киля виступає).

Гайд. (уступає в хату). Пу — гу!

Заг. Козак з лугу!

Дир. Тільки й нестачало, щоб чорти принесли оцього луципіряку! (Зривається з місця і відокремлюється геть, а за нею і Теленьдзеленьчиха. Вони то збігають ся і з запалом, жестикулюючи, шупотять, то розбігають ся і шмигляють по хаті).

Гайд. А що це ви, розладнались, чи що?

Заг. Ге, тут такий у нас розмир настав та така зайшла звада, що пані на мене аж зубами клацають!

Гайд. Та за віщо-ж чи через віщо?

Заг. А через те що я відсахнув ся від Жмиря. Поклав так, щоб йому замість дочки та пинхву під ніс дати.

Гайд. Оце до діла! Оце по мойому! От за це хвалю! Це таке діло, що не довго дльвшись, можно й по чарці хильнуть. (Зирнувши на стіл). Ге, та в тебе ще й страви на столі немає?

Заг. (до дверей) Палажко! (Палажка витикається). А неси мершій сюди страву!

Дир. (Підступає до Загреби). Ну брате, з одним женихом ти впорав ся до ладу, а тепер я тебе питаю: за кого-ж ти ладиш свою дочку? Чи не за Шульпиченка справді?

Заг. А за того буду ладити, за кого сама схоче — чи за Шульпиченка, то й за Шульпиченка.

Дир. То може покличеш Килину та розпитаємось?

Заг. Та й покличу таки! (до дверей). А гей, Палажко! (Палажка витикається). А поклич ізнов Килину! Та скажи нехай не боїтця, а йде сміливо! (Палажка зникає).

Дир. Побачимо, яке то з цього пива та буде диво.

Теленьдзел. На одних заручинах погуляли, то може й на других погуляємо.

Заг. Та й погуляємо таки! Та вже погуляємо залюбки — з легким серцем та з веселим духом!

Гайд. Та ке лиш за для кумедії і по Жмиря турнемо, то ти йому свою резолюцію призвістиш, а я хоч накепкую ся з його до схочу.

Заг. Та нехай йому грець! Тут хоча б як небудь розеднатись із ним без турбації, а тобі кепство на думці.

Кия (уступає). Ви мене кликали, батеньку?

Заг. Кликав, дочко!

Кия (сідаючи до столу). Навіщо ж це?..

Заг. (розглажує вуси і обпірається руками об коліна). Отщо, моя дитино! Оце ми занехаяли осоружного тобі Жмиря,

то кажи ж міні тепер свою думку... Скажи міні щиро, хто тобі любий, хто тобі до душі, за кого ти хочеш заміж іти?

Дир. (на бік). Іще й допитуетця про любка — та про його вже уся Чорноморія знає!

Киля. Батеньку... навіщо ви мене питаєте про це?

Заг. Як — навіщо? Адже тобі пора й заміж. І вже коли Жмирь тобі осоружний, то хтось таки є тобі й любий. Кажи, моя дитино, кажи навпрямець! За кого ти хочеш, за того й моя згода.

Дир. (до Килі). Та кажи вже, дочко, кажи! Нехай уже усім нам сором у вічі вдарить!

Киля. Батеньку... я ні за кого не хочу...

Теленьдзел. (до Диркалихи, у пів голоса). Моя-ж голу-бочко! Та воно-ж таки на наше й вийде!

Заг. (з дивовижею) То б то як, дочко?

Киля. Я ні за кого не хочу, батеньку...

Заг. Отаке вигайдай! Так хіба ж я, дочко, на насіння тебе zostавлю?

Киля. Не піду я, батеньку, ні за кого, бо міні ніхто не любий...

Заг. Як — ніхто? А Шультпиченко?

Киля. Ні, батеньку, не хочу я за Шультпиченка... Я не піду за його ні в світі!

Заг. Отака ловись! Чом же не підеш, дочко?

Киля. Батеньку... він мене не любить...

Заг. Тю на тебе, дурне дівча! Схаменись!

Киля. Не любить він мене, батеньку, далєбі не любить...

Заг. (розводить руками). Та як же так?.. Та що ж воно за знак?.. Адже ти тее... чи то пак!.. Адже він тее... чи то пак!.. Та в вас же, матері вашій біс, кохання завелось чи що б то? Та він же тебе й сватав!

Киля. Він дурив мене, батеньку... бо його завидки брали на вашу худобу та гроші... Не мене він добивав ся, а грошей... А як відіслали його ні з чим, то він не стерпів, пробелькнувсь, та й виявив свої думки й свою душу...

Заг. Та що ти торочиш, дурна дитино! Ото він мабуть з пересердя налаявсь або що, а ти вже й крила спустила!

Киля. Чи з пересердя, чи ні, а він мене зневажив таким словом, що в його і язик би не повернув ся його промовити, як би

він любив мене. Він одним словом своїм убив мене на віки... Хоч який він гарний, хоч який він любий, а коли він за мою любов та мене зневажатиме... Або хоч і не буде зневажати, та коли я знатиму, що его ласки куплені... Ні, батеньку! Хоч вік дівуватиму та сумуватиму, а за його заміж не піду!

Дир. (сплеснувши в долоні). А що ти, брате, теперечки скажеш?

Теленьдзел. А яка тепер, Пилипе Демидовичу, буде ваша річ?

Заг. (розводючи руками). Не втямлю... Нічогісінько не втямлю! Не второпаю нічого, хоч заріж!

Гайд. Отже глядіть, Килино Пилиповно, щоб ви через дурницю та не згубили сами свого щастя! Вам би треба ще перепитати ся з Шульпиченком.

Дир. (сіпнувши Теленьдзеленьчуху за рукав і переморгнувшись з нею). Як же ти, дочко, кажеш, що він тебе не любить, коли він і сьогодні увесь ранок коло нашого двора увихаєтця? (Зазирає у вікно). Он бач, як перед двором конем грає, та в боки взявшись, згорда поглядає?

Киля. Як? Шульпиченко, кажете, перед нашим двором конем грає?

Дир. Та вжеж! Іще я хотіла гукнути, щоб його собаками натравити, та малахаями поблагословити, так же батько твій заборонив — нехай, каже, грасує, та гордує, бо може він, каже, міні зятем буде!

Киля. Тітонько... та ви мене дурите, мабуть... ви глузуйте з мене...

Дир. Та коли не ймеш міні віри, то хоч сама у віконце зазирни!

Киля. (зриваєть ся з місця і зазирає у вікно). Де ж би то?... А!.. Так хіба ж то він?..

Дир. А то ж хіба не він?

Киля. Він... (опускаєть ся на дзигель, звисивши голову і сціпивши руки).

Дир. Чого ж ти, дочко, зразу зівяла? Дивись, моя дитино, дивись на свій сором тяжкий, та кай ся! бо він же знущаєтця над тобою! (До Загреби). А ти, брате, чого повісив ліб, та й мовчиш, мов ступень? Промов бо нам хоч словечко! Чи може почув ся на сором та брид? Може второпає тепер, що занехавши

свій батьківський розум та потураючи дівочьким дуракам й сам опинився в дурнях — на посміхи людям? Так терпи ж, коли так, і сором і брид, та сиди собі у закутку, не потикаючи очей між люди, а я з тобою цього сорому не хочу поділяти! Не май мене, брате, за рідну сестру! Я відсахнуся від тебе на віки-вічні! Я ногою до тебе на поріг не ступлю і на весь світ гукатиму, що мою добрістю згордували, що мій розум занедбали, моєї ради не послушали! (До Килі). А ти, дочко... ти втішайся дивлючись на батька, як він чолом до землі поникнув... Як йому важко від тієї слави, що ти наробила. Що ж? Нехай батько скорбує собі та стогне з лиха, а тобі яка нужда? У батька є що їсти, є що пити і є в чім хороше походити, то й гуляй собі, дівуючи, поки він животіє, а про те, що потім буде — не зважай!

Телень дзел. (обіймає Диркаліху). Золоті у вас вустонька, Тетяно Демидовно!

Гайд. Де вже не золоті. Коли бреше і креше, стриже і чеше! Бо той сердешний Шульпиченко приїхав сюди не хизуватись, а свого доконешного вироку сподіватись.

Дир. (до Гайдабури). А тобі зась, бо тебе ця річ не зачіпає аж ні трішки! (До Загреби, з горда). Що ж ти міні, брате, на це відкажеш?

Заг. (підводить голову і тре собі ліб). Та ти бо, сестро, не тее... не нападай ся... Дай міні хоч трохи з думками зібратись (з перегадом). Так оце б то ні за Жмиря, ні за Шульпиченка.. Як же-ж воно так? (До Килі). Дочко! Дитино моя! Скажи ж міні з ласки, як нам бути?..

Дир. Скажи бо йому, дочко! Скажи вже йому навпрямець: любуй, мов, батьку, тією славою, що я наробила, терпи сором від людей та жалуй мене, розумницю, по головці!

Заг. (до Килі). Дочко! Так ти не хочеш іти за Шульпиченка?

Киля. Не хочу, батеньку...

Заг. І за Жмиря не хочеш?

Киля. Не хочу..

Заг. І ні за кого не хочеш?

Киля. І ні за кого не хочу... Не хочу я заміж! Батеньку! невжеж я вам обридла, чи надокучила? Нехай я буду з вами жить... Я доглядатиму і пильнуватиму вас на старости літ, а більш міні нічого й не треба.

За г. А сором, дочко?..

Киля. Який же сором, батеньку?.. Та я ж іще сорому не наробила... А коли маєте за сором, що я з Шульпиченком люби-лась, то той же сором на мене впав, а не на вас...

За г. Е, дочко! Твій сором — і мій сором. І хоч і кажеш ти, що особливого сорому не наробила, то не так скажуть люди. Вони приточать удесятеро і оплетуть так, що не збутись нам поганой слави до віку. (Здихнувши). Так ти, дочко, ні за кого не хочеш?

Киля. Батеньку!..

За г. Ну щож... Чи так, то й так! Коли не хочеш покрити того сорому чесним шлюбом, то будеш терпіти. Та однаково того сорому міні не обіратись: одна дочка з москалем повіялась, і друга... Та що й казать! Уляна, спасибі їй, прибила мене, а ти, дочко, добеш, та на тому й конт! Не знала стара голова як дочками порядкувать, то нехай пропадає! (утирає сльози).

Теленьдзел. І оце б то батько отак ганьбує перед дочкою!

Дир. Дурному дурна й память!

Киля (підсуваючись до Загреби). Батеньку... я щось хочу вам сказать...

За г. Кажі, моя дитино! Кажі що хоч, бо міні вже все однаково. Мене нічим не здивуєш і на все тобі моя згода!

Киля. Батеньку... коли вже слава моя так тяжко гнітить вас... коли вже безпремінно треба її покрити шлюбом... то нехай уже я піду заміж...

За г. Он бач! За кого ж, моя дитино?

Киля. Батеньку... я сама не знаю... порадьте мене, батеньку!..

Дир. (плеснувши в долоні). Та моя ж ти донечко! Та це ж тебе сам Господь на розум наворачтає!

Теленьдзел. (цілує Килю). От моя донечка! От моя розумниця!

Киля (до Загреби). Ох, батеньку, батеньку! Порадьте мене, скажіть міні, за кого міні йти, а я на все буду в згоді...

За г. Ні вже, дочко! Вибирай сама, кого знаєш, кого тобі серденько твоє вкаже, а я тебе не поражу, щоб на мене потім не нарікала!

Дир. (до Загреби). Тю на тебе, старий дурню!

Теленьдзел. Та чи вам же не сором, Пилипе Демидовичу!

Заг. (до Килі). Так як же, моя дитино, за кого ти підеш?

Дир. Та що ж ти питаєш у дитини, коли вона сама в тебе поради просить! Та порадь же таки нещасливу сиротину, бо ти ж їй таки батько, а неньки ж у неї не має!

Теленьдзел. Та порадьте ж бо, Пилипе Демидовичу, або дайте хоч ми порадимо, бо я ж таки їй хрещена мати, а Тетяна Демидовна рідна тітка!

Заг. (з гнівом). Годі вам скіпатись до мене та як сороки скреготати! Сказав вам раз, що не буду накидати нікого, то й не буду! (Дирк. і Теленьдзел. б'ють ся об поли руками). Кажі моя дитино, кажи, моя втіхо, за кого ти хочеш заміж іти?

Киля. Ох, батеньку! батеньку! Міні за Жмиря йти — гірше ніж умерти...

Заг. А за Шульпиченка?

Киля. Батеньку, батеньку! Я Шульпиченка любила... я люблю його і до віку буду любити! Та нудить мое серденько великий жаль на його... і страхаю ся я, що він мене не любить так, як я його люблю... Бо коли він не любить мене щиро, то я не буду за ним щасливою...

Дир. За кого, моя крихотко?

Теленьдзел. За кого, моя пліточко?

Киля (вагаючись і запинаючись). За... за... за Жмиря...

Дир. (плеснувши в долоні кидаєть ся до Килі). Донечко ж моя любесенька та гарнесенька!

Теленьдзел. (те-ж обіймає Килю). Та моя ж ти кралечко, та моя ж ти розумнице!

Гайд. (до Килі). Килино Пилиповно! Не вже ж таки справді підете ви за цього песиголовця!

Заг. Дочко моя! Чи ти ж з охоти за його йдеш?

Киля. З охоти, батеньку!..

Заг. І не будеш ти тужити та скорбувати?

Киля. Не буду, батеньку... Ох батеньку, батеньку! Що буде то буде, а нехай уже піду за Жмиря...

Зат. (обіймає її). Та ти ж моя втіхо дорогая! Та ти ж мене на світ відродила! (плаче).

Дир. Отепер і я бачу, що це моя зрощениця, що вона моїм поглядом на світ позирнула!

Теленьдзел. Слава тобі, Пречистая Богородице, що ти нам погодула і нашу дитину сама напутила!

Киля. Батеньку! Я чогось нездужаю... із сили спала... Тепер уже відпустіть мене, то я відпочину трішки.

Заг. Іди, моя дитино! Іди відпочинь гарненько!

Дир. Ходім, моя донечко, я тебе сама роздягну і в постілоньку укладу!

Теленьдзел. Ходім, моя любонько, ми тебе в двох... Ми тебе сами... ми тобі усе на світлі!

Киля. Ох, не руште мене, тітонько... не займайте мене, мамонько... Нехай я краще сама... на самоті міні легше буде... (Диркаліха і Теленьдзеленьчиха випроважають Килю).

Заг. Ну спасибі ж Богові, що хоч воно так вийшло...

Гайд. А що ж вийшло? Чорти батька зна що й чорти батька зна як!

Заг. Та все ж таки, братіку, хоч не силоміць віддамо... А тепер давай випемо, абощо... (наливає чарку). Будьте здорові!

Диркаліха і Теленьдзеленьчиха уступають веселенькі.

Дир. На здоровлячко, брате! Тепер і я випю залюбки!

Теленьдзел. Пийте та й нам дайте!

Гайд. Пийте, трикляті яги, Килинину долю занастивши! Пийте за її лихо, то може хоч похлебнетесь та подавитесь!

Заг. Тю на тебе, Семене! Чи ти не зпантеличивсь?

Дир. Та чи ти не здурів, триклятий?

Теленьдзел. Та спитать же тебе, хамлюго, за віщо ти лаеш ся?

Гайд. А ви, сердешні, не розтямкуєте — за віщо? За душогубство! За Килинину долю! Таки дотяли, таки доконали трикляті яги бідну дівчину! Як учепили ся за неї та як упялись їй в душу, мов упирі, так вона бідна нудилась — нудилась, та бачить, що й за батька не захилитця, та й віддалась на видющу смерть!

Дир. Чи ти ба що вигдавав триклятий бузувір!

Теленьдзел. Та побий же тебе сила божа! Та як же тобі не гріх!

Гайд. Та ти про гріхи мої не турбуй ся! Іще побачимо, кого більше чорти мордуватимуть на тім світлі — чи мене, чи тебе з Диркаліхою.

Дир. Як? Так оце ти рівняєш ся до нас із гріхами? Та може ж ми й грішні перед Господом, та не такі ж таки махаметки і бузувірки, як ти!

Теленьдзел. Та чи є на світі такий лиходій, щоб з тобою у гріхах зрівняв ся?

Дир. Та ти ж гірший махаметянина — ти прямо ідолянин!

Теленьдзел. Та ти ж у Бога не віруєш, до церкви не ходиш, у гріхах не сповідаєш ся, по десять рік не причащаєш ся!

Дир. Та ти ж кобилятину їси! Та ти ж у страсну п'ятницю з потіпухами в лайдачарні гуляєш!

Гайд. Так я ж хоч і кобилятину їм, так людського добра не зажераю. І хоч може в страсну п'ятницю в лайдачарні гуляю, так за те ж і живий до Бога не лізу, і не личкую ся ні перед ким, не затуляю ся преподобністю, людям капости виробляючи та чужу долю занашаючи!

Дир. Та хто ж не знає, що ти давно вже чортам душу запродав!

Теленьдзел. Та я дивую ся й не надивую ся, як під тобою земля не репне!

Гайд. Еге, як би за великі гріхи під нами земля репалась, то вже б давно обох вас чорти в безодню потягли!

Дир. Господи, Господи! І навіщо ти держиш на світі отакого тричі проклятого невір'яку!

Теленьдзел. Та покарай же його, Господи, за його бузувірство! Пошли на його або грім небесний, або наглу хворобу, або ж руку душоубця!

Гайд. Та не вже ж, Господи, не віддячиш їм за їх прохирство та машкарство? Шарпни їх, Господи, святим твоїм шарпанням по душі і по тілу, щоб аж зуби сціпили і витріщили очі!

Дир. Пху на тебе, іроде!

Теленьдзел. Пху на тебе, бузувіре неприкаяний!

Заг. (підводить ся з місця й підіймає руки в гору). Годі! Годі, Семене! Годі й ти, сестро, та й ви, Мархво Григоровно! Не той тепер час, щоб лайку заводити та свари збивати! Покиньте зваду, згадайте, яка година наспіла! Сам Господь погодив нам тихомирно справу закінчити, а ви заходили ся змагатись та псякуватись! (До Гайдабури.) Облиш, друже! (Цілує його). Облиште, мої голубочки! (Цілуєть ся з Диркаліхою і Теленьдзе-

леньчихою). Облиште, мої любі, та випемо з миром по чарці, бажаючи щастя моїй дитині любій!

Дирк. (хлипаючи). Прости мене, брате мій любий, що я в такий час та з оцим луципіром у лайку зайшла! Серденько мое розгоріло ся, несилонька моя терпіти від його зневагу! (Плаче).

Теленьдзел. (крізь плач). Простіть і мене, Пилипе Демидовичу — не змогла я свого серденька здержати, бо оцей же бузувір до живих печінок міні доскромадив!

Гайд. (те-ж мов би хлипаючи). Прости ж і мене, Пилипусю, що оці преподобниці трохи міні очей не видряпали! Бо вони такі, що хоча б сім собак на їх напустив, то кожна б від усіх відгризлась!

Заг. О, бодай тебе з отаким опрощенням! Сказано бузувір! (Підіймає в гору чарку). Пошли ж Господи моїй любій дитині, моїй дочці Килині, за її покірливість та добрість щасливу долю та довгий вік!

Дир. Пошли Господи!

Теленьдзел. Дай то Господи! (Пють).

Заг. (сідає на дзигель). Ох, голубки мої, голубки! Отце пю я за щастя та здоровля моєї дитини, а душа в мене болить... Бо знаю я, що коли згодилась вона за Жмиря віддатись, то тільки за для мене, за для батька свого рідного. І добре ж, коли доля їй випаде справді хороша, а як що ні, то горенько її зависне на моїй душі гріхом страшним...

Дир. Годі, брате, з жалкуваннями! Уже ми твоїх дурних жалів наслухались, а більше й слухати не хочемо!

Теленьдзел. Облиште, Пилипе Демидовичу, з своїми жалощами! Обридло нам із вами в переваги - ваги гратись! Уже коли сама Килина згодилась, то нема чого й квиснути!

Заг. Та й напастливі ж ви, нехай вам біс! Зараз і наскіпали ся... Хибаж я винен, що доля моєї дитини міні з думки не сходить?

Гайд. Так ти ж бо про Килину думай та й про інших дітей не забувай. Згадай хоч про Юрка та Гараська — на якого бісового батька сидітимуть вони під калавуром? Уже коли бить їх, то давай вибемо та й пустимо на волю!

Дир. А й справді! Не дляй ся з ними, брате, покарай їх тяжко, та тоді коли хочеш — прости, а коли ні, то з двору про-

жени, та й конт. Бо тепер же в нас инша справа зайшла — треба з весіллям клопотатись!

Заг. Ні, сестро, не буду я їх карати ніяк. Не той тепер час, щоб карать, а той щоб милувать. (До Гайдабури). Піди, Семене, ослобони їх, та нехай ідуть до гурту!

Дир. (жахнувшись). Схаменись, брате! Хиба ж таки можна за таке злочинство та не покарати?

Теленьдзел. Ні, Пилипе Демидовичу, так не можна! Уже як не як, а покарати треба, безпремінно треба! Бо вони ж вашу батьківську волю під ноги стоптали, вашу честь заплямували! Та коли минетця їм така провиність без ніякої кари, то вони ще й не такого лиха нароблять!

Заг. Годі! І не кажіть міні про кару, бо не послухаю! Не така година наспіла, щоб катування справлять! Та й Килина учора просила за їх, аж до ніг міні припадала. Простю їх, то й міні на серці полегшає і Килині залишнього жалю не буде!

Теленьдзел. Е, лихо з отакими легкодушними батьками!

Дир. І отак він, голубочко, хоч коли. Як розмлявитця та розкисне, то стане такий мнякий та вялий, як квац! А теперечки тільки того й не достачає, щоб Уляну простив та з Прогульбицьким замирив.

Заг. А що ж! Нехай тільки приїдуть та впадуть міні до ніг, то й помилую! Іще й худобою та грошима надарю — нехай собі поживають та на мене не нарікають за нелюдськість.

Теленьдзел. (плеснувши в долоні). Оце так що гарна справа буде!

Дир. Та ти, брате, очевидячки ума рішив ся!

Теленьдзел. Оттоді вже справді уся Чорноморія посміетця: зареочуть люде і на Кирпилях і на Ясенях, і на Бейсузі і на Чолбасах!

Дир. Та тебе тоді, брате, не то люде, а й кури засміють!

Заг. Та й обридли ж ви міні, нехай вам грець! З вами говорити — тільки серце дратувати.

(Уступають Гайдабура, а за ним Юрась і Гарась у залізах. Хлопці зупиняють ся біля порога і з ляком роздивляють ся).

Гайд. Отце ж тобі й арештанти! Чи будеш бить, чи будеш милувать?

Заг. (з хвалшованим гнівом). А що, махамети, як собі чуетесь — га? Чи будете наперед батькову волю під ноги топтать,

та сестер пройдисвітам продавать, та родинну честь і славу за-
напащать? — Га?

(Юрась і Гарась з переляку мовчать та дивлять ся на батька, як
на видюшу смерть).

Гайд. А ну, хлопці, мерщій навколішки, та чолом батькові
до ніг, бо вже посеред двору і кімники з малахаями стоять!

Юрась (падає на коліна). Батеньку! Згляньте ся на нас,
змилуйтесь над нами!

Гарась (теж падає на коліна). Змилуйтесь, батеньку!
Ради Господа змилуйтесь!

Заг. Ох, діти мої, діти! Як же міні над вами змилуватись,
коли ви мене не милуете? Зневажили, збезчестили, у вічній со-
ром увели... (утирає сльози).

Юрась (уже смілійш). Простіть, батеньку, в останній раз,
а більше не буду поки живота мого!.. закаю ся на віки вічні!..

Гарась. Згляньте ся, батеньку, тільки на цей раз, а більше
не буду до суду — до віку... Клену ся честю!.. заприсягаю ся
Господом!..

Заг. Вставайте, діти — я вас прощаю! Та знайте, що про-
щаю вас не через те, що ви божитесь та кленетесь, а через те...
через те... що великий час настав — сестра ваша Килина у чес-
ний шлюб заходить!.. Ослобоняю вас! (До Гайдабури). Розкуй їх,
Семене!

Юрась і Гарась (кидають ся до батька і цілують йому
руки). Батеньку! Голубчику! Спасибі ж вам та ще й велике!
Спасибі на віки вічні!

Заг. Ох, діти, діти! Цілуєте ви міні руки, а того й не зна-
єте, що Килина поперед вас їх слізми зросила, за вас поганців
благаючи... Шануйте її діти... Любіть її. (Утираючись). Та нехай
вам абищо! Ідіть собі геть, а то ще заплачу!

Гайд. (підступає до Юрка з ключем від заліз). Подай у пе-
ред ліву ногу! Отакечки! (Відмикає заліза).

Юрась. Батеньку! Та чи ви ж цілком простили нас чи
може ще й тее?..

Заг. Та кажу ж тобі, що протистив!

Юрась (усміхаючись). Отце їйже ти Богу!.. Це міні аж
дивно... А я вже думав... уже бояв ся, що зовсім тее...

Гарась. А я вже аж тее... уже й не сподівав ся... І як
воно так сталось?...

Гайд. (до Загреби). От же ти, Пилипе, зовсім збентежив хлопців, ослобонивши їх від усякої кари. Як би таки завдав їм хоч трохи парла, то їм би й на совісти вияснилось і на серці полегшало. (До Юрка та Гараська). Ходіте, хлопці, на двір, то я скажу кімликам, щоб поклали вас та зашкварили вам хоч по десятку!

Юрась. Чи ти ба яких дурнів знайшов!

Гарась. Ні вже, Семене Прокоповичу! Тут хвала Богові, що батенько змилосердилась... (кланяється знов). Спасибі вам, батеньку, від щирого серця спасибі!

Юрась (теж кланяється). Спасибі, батеньку, на віки спасибі!

. Заг. Годі, діти! Ідіть собі та поснідайте, бо ви мабуть голодні...

Юрась. Ні, батеньку, ми не голодували! Ото як замкнули нас учора в гамбарь, то Киля, спасибі їй, зараз ізлізла по драбині до віконця, що для духу зроблене, розпитала ся з нами, та й почала достачати нам харчу: понаносила і сала і ковбас, а я ще й горілки випрохав. Так Гарасько ж ні їсть, ні пє, а тільки стогне та щось белькотить, як у ві сні, а я, не довго дльавшись, як почав ковбаси вмінать та горілку пить, а далі як заспівав...

Заг. Ох, тобі, махамете, сплоха не дошкулиш!

Гарась. Ходім, Юрасю, до Килі та хоч подякуємо їй (виступають).

Заг. Ху — х! Наче й негарно, що так їм минулось, а з душі мов камінюка звалилась!

Теленьдзел. Ну, шкода, що не я отцим дітям батько! Знали б вони, як мою волю під ноги топтати!

Дир. Ні, як би на отцих дітей та такий батько, як я була мати — були б шовкові!

Завіса.

XIII

Майданчик перед причілком загребиного дому. З обох боків дерева і кущі буку. На дім падає луна від огнища, що розпалено у дворі на воротах. Від огнища долітають гук, рєгіт і співи. Серед майданчику кілька дзиглів, стіл на йому Графин з горілкою.

Заг. (ходить по майданчику). Чи ти ба яке огнище розпалили — аж дім і сад луною освітило! Треба сказати, щоб не

дуже то багато напалювали жару, бо це іграшка небезпечна. Он у полковника Гургулі як напалили жару цілу кучугуру, а поїзд з молодими як наскочив туди, то й коні не винесли — так і застрягли в жару і живцем попеклись, та й молодих на силу зрятували. (На бік). А гей, Тарасе!

Тарас (уступає з за ріжка). Чого зволите, пане?

Заг. Гляди міні, Тарасе, щоб там хлопці не дуже багато напалювали жару — щоб часом коні не застрягли!

Тарас. Та вони вже напалили були таку кучугуру що було б коням аж по черево, так я звелів згребти ту кучугуру геть на бік, а це вже вони завдруге солону палять.

Заг. Гляди ж міні, голубчику, щоб не те... щоб часом, боронь Боже, не трапилось лиха!

Тарас. Не турбуйтеся, пане, усе буде гаразд! (Виступає).

Заг. (сам собі). Ох лихо, лихо! Діждав ся того часу, що дочку до шлюбу повезли, та щось нема міні ні радості, ні втіхи. Чи я собі хворий, чи може душа моя прочуває яку злегоду, а тільки нудитця моє серце та й нудитця... Сподіваю ся молодих від вінця, і душа моя аж мре! (На бік). А гей, Тарасе!

Тарас. Чого зволите, пане?

Заг. А гукни міні сюди урядника Туркота!

Тарас. Зараз, пане! (Виступає).

Заг. (сам собі). Ох лихо, лихо! І що воно за знак, що й серце міні завмирає і аж тіло на міні тремтить? Та хоча б скорій уже прибували молоді, то може б душа моя хоч трохи заспокоїлась. (Уступають Тарас і Туркот).

Туркот Чого зволите, Ваше Високоблагородіє?

Заг. Гляди міні, Туркоте, щоб там козацтво не дуже то пустувало. Розмісти команду від воріт у дві лави та накажи, щоб як прибуде поїзд, то щоб стріляли в гору, а не під ноги коням, бо коні скажені, то коли б не спудились та не рознесли. А ти, Тарасе, перекажи там Гайдабурі, щоб він із своєю кімлицькою командою не витівав чорт — батька — зна чого: щоб гемонська кімлишня з пістолів у поїзд не стріляла і шапок під ноги коням не шпурляла! А як проскочуть молоді у двір благополушно та висядуть з коляси, то тоді нехай кожен витіва, що знає — хоч нехай сторч головою у огнище стріба, то міні байдуже!

Туркот. Гаразд, Ваше Високоблагородіє! Усе розпоряжу як кажете!

Тарас. Не турбуйтеся, пане, усе буде благополучно! (Виступають).

Заг. (сам собі). Господи, Господи! Поможи міні цю справу благополучно до кінця довести! Відверни від мене і моїх діток усяку пригоду і всяку злегоду!

Уступають: Диркалиха в дорогому старомодному вборі, Теленьдзеленьчиха наряджена по новомодному.

Дир. Отот, брате, і молоді наші придуть. Поблагословиш їх з Мархвою Григоровною, як закон велить, та й за весілля приймемось. А поки що давайте лиш погладимо поладимо дорожку.

Заг. Ох давай, сестро, випемо, чи не вияснитця у мене на серці.

Дир. (бере чарку). Поздоровляю ж тебе, брате, з розпочинком весілля!

Заг. Ох сестро, сестро...

Теленьдзел. І чого таки ви, Пилипе Демидовичу, усе журитесь? Хвалити Бога усе зроблено до ладу!

Заг. (бере чарку) Ох, голубко Мархво Григоровно! Хто його знає, як іще воно буде... А проте, дай Господи, щоб усе було благополучно! (пє).

Теленьдзел. (бере чарку) Слава ж тобі, Господи, що сподобив мене моїй любій хрещениці у шлюбний час замість рідної матері стати і у закон її увести!

Заг. Спасибі вам, Мархво Григоровно, за вашу ласку і за вашу турбацію. Дай тільки, Господи, щоб ця турбація на добре вийшла!

Дир. Отже, брате, ти таки й справді зовсім засмутився. Бадьор ся, брате! У такий великий час треба-б не поникати головою до долу, а високо чоло держати і всім бадьорости та веселости піддавати!

Заг. Як же міні, сестро, високо чоло держати, коли серце міні вяне?

Дир. Та чого ж таки, брате? Усе здіялось гаразд!

Теленьдзел. Та так гаразд, що більше й бажати нічого!

Заг. (похитавши головою). Ох, не зовсім гаразд, мої голубки, далєбі не зовсім...

Дир. Та щож у нас, брате не гаразд вийшло? Скажи міні з ласки!

Теленьдзел. У чім же не гаразд, Пилипе Демидовичу?
Заг. Ой не гаразд зробили ми, мої голубки, далєбі не гаразд! Мабуть так, що занастили ми вік моєї дитини найлюбшої!..

Теленьдзел. Оце таки лихо!

Дир. Та чи тобі не сором, брате, отаке плести? Де-б радіти душею та перед людьми щастям величатись, а він як раз тут і рознудив ся!

Заг. Як же міні, сестро, не нудити ся, коли скорбота мене вялить?.. Душа моя плаче!.. Мабуть прочуває вона якусь лиху годину...

Дир. Отже годі, брате, химерувати, бо далєбі розсержусь та й полаєм ся ради великого свята!

Теленьдзел. І чи годитця ж таки розумному батькові у такий час казна що казати та на свою голову злегоду віщувати?

Заг. Так ви ж бо згадайте, мої голубки, що з Килиною дієтця? Як уздрів я, як її знемошілу під руки з хати вивели, та як її зомлілу у колясу посадовили, то й серце міні впало, і світ міні у вічу кругом покотив ся...

Теленьдзел. Горе та й годі з отакими млявими та недолугими батьками!

Дир. Та посором ся бо, брате, вбиватись через дурницю! Та це ж річ світова! Яка ж таки дівка, до шлюбу идучи, серцем не мліла та душею не вбивала ся? Попонудитця. та попоплаче вечір, а завтра проснетця, то все й минетця!

Заг. Ох, як би то так, сестро... (на бік). А що це?.. дівчата весільної співають?..

Дир. Та це вони до огнища прямують, та бач як раз до речі й пісню підібрали.

Заг. Он бач! Та якже гарно співають... Замовкли... (на бік). А йдїть сюди, дівчаточка! Ідїть сюди, мої голубятка!

Дир. Нащо вони здались тобі, брате? (Уступають хуторянські дівчата).

Заг. Ідїть, дівчаточка, сюди ближче! Ідїть, мої діти, та заспівайте міні пісні, та розважте мое серце!

Теленьдзел. Та яка там розвага з їх пісень? У їх весільні пісні такі сумні та нудні!

Заг. Заспівайте, мої голубятка!

Дівчата (співають). Ой кувала зозуленька у садочку,

Прихиливши головоньку ік листочку;

Ой плакала Киличка у світлиці,
Прихиливши головоньку до скамниці...

Дир. (перебиваючи). Годі, годі! Не треба такої сумної!
Теленьдзел. Казна якої завели! Ви б таки веселішої.
Заг. (крізь плач). Співайте мої голубятка! Співайте, мої дітки!

Дир. Другої, дівчата, другої!
Теленьдзел. Веселішої, дівчаточка, веселішої! (Одна з дівчат). Та якої ж вам веселішої? (до дівчат). Ну давайте оцієї заспіваємо.

Ой батеньку мій ріднесенький!
Десь я тобі надокучила,
По твоєму дворі ходючи,
Русою косою маючи,
Твій двір звеличаючи...

(Загреба плаче, Диркаліха і Теленьдзеленьчиха кидають ся до дівчат, махаючи руками).

Дир. Годі, годі — нехай вам абишо!

Теленьдзел. Ідіть собі геть — онтуди до хлопців, що огнище палять! (До Загреби) От стидота! От бридота! Полковник Війська Чорноморського і всячеський кавалір розхлипав ся від пісні, як стара баба!

Дир. Чи ти ба як розрюмав ся — аж захлипаєтця! А спитать би чого розмлявивсь, чого розкис як мокрий віхоть?

Заг. (зриваєть ся з гнівом). Гетьте від мене ік бісовій матері! Гетьте з моїх очей! Дайте міні свою скорботу на самоті виплакати!

Дир. Та чи той же тепер час, брате, щоб рюмси та реви розпускати? Схаменись! Отот молоді придуть, то треба ж їх по батьківській приймати та святими іконами благословляти!

Теленьдзел. Заспокойтесь, кумоньку Пилипе Демидовичу! Угамуйте своє серце та лагодьтесь закон справляти!

Тарас (виступає з за ріжка). Пане, молоді ідуть! Уже чутно як конвойні козаки на гасло стріляють, видно як і огонь з за гори блискає! (Загреба, Диркаліха і Теленьдзеленьчиха насторожують ся і прислухають ся. Чутно далекий грук рушниць і мушкетів).

Заг. (хрестить ся). Ідуть! Благослови Господи! Допоможи Господи!

Теленьдзел. Ідуть наші князь і княгиня!

Дир. Ідуть, мої голубятка!

Теленьдзел. Ходіте, Пилипе Демидовичу, в хату — ми ж їх на порозі повинні зустріти!

Заг. Не поспішайтеся, Мархво Григоровно, іще доволі часу. (До Тараса) Гляди ж міні, Тарасе! Гляди міні, голубчику, щоб усе було гаразд!

Тарас. Не турбуйтеся, пане, усе буде як найкраще! (Виступає. За лаштунками розлягають ся гук, гик і мушкетна грюкотня. Загреба і Теленьдзеленьчиха похапцем ідуть у хату, а Диркаліха зникає у двір. Незабаром уявляеть ся весільне шество: Килина у вінчальнім уборі, з правого боку піддержує її під плече Жмирь, а з лівого Юрко; за ними ідуть: Диркаліха, Гарась, усякі пани, пані, паничі, панночки, а по зад усіх Гайдабура з люлькою в зубах і корбачем у руці. Всі заходять за ріжок, до красного входу, і зникають, зостаєть ся самий Гайдабура).

Гайд. Ну довели ж ми справу до кінця — спарували чортяку з янголям, а тепер на радощах будемо горілку пить та шампани як воду лить... Пху! Аж міні бридко! А Жмирь то Жмирь як голову задрав та як набундючивсь! Та вже ж і шаноби зажив собі, триклятий песиголовець, бо деж пак: і з мушкетів йому стріляли, і „гурра“ гукали і шапками в гору шпурляли, наче й справді якого лицаря вітали, а який же з його лицарь? Він прямо гицель... І душею і статурою гицель, що з залізним гаком по майданах никає та собак живцем за ребра хапає! Він прямо живолуп та й годі! Чи йому ж до лица така шаноба? Пху! Не хочу і в хату йти, не хочу з ними і горілки та шампанів пить! Моргну Тарасові, щоб відіслав відро горілки до кімлицьких кібіток, та й буду з кімликами всю ніч гуляти! А поки минетця метушня відокремлюсь у садок, то може хоч серце відійде. (Виступає. Уступають Юрась і Гарась).

Юрась. Та ти слухай бо, Гарасю, яка кумедія — Андрій Шульпиченко тут!

Гарась. Та чи справді ж?

Юрась. Хрест мене вбий! Як наскочив поїзд до огнища, то я своїми очима бачив як він, іродів син, між тиском народу зіпвався на горожу та дивитця аж баньки вирячив!

Гарась. Отже знаєш що? Оце він мабуть на капость сюди устряв — щоб Килині більше допекти.

Юрась. Та чорт його й розбере, бо Палажка каже, що він скликає хлопців та дівчат у хутір до старої Скрипілихи, щоб бенкет ушкварить, а Оришка каже, що як висадились молоді з коляси то він відокремився від челяди та й затужив на весь голос. Прямо, каже, завив як підстрелений вовк.

Гарась. Е, Юрасю, так то він хоч і гульню заводить, то мабуть з лиха!

Юрась. Та все однаково, чи з лиха чи з ремства, а треба б йому духопелів завдати. Ось давай поставимо своїй челяди відро горілки, та захопимо кого трапитця й з хutorських парубків, та ще й кімликів візьмемо, та таких духопелів йому завдамо, щоб по віки вічні памятав!

Гарась. Та за віщо-ж?

Юрась. Як за віщо? А за те, що він махаєт. Я вже давно на його зуби гострю!

Гарась. Так роби ж, як знаєш, а я до тебе не пристану!

Юрась. Так я й сам упораюсь. Та вже ж і завдам гарту іродовому синові — набюсь як голої вівці! (Виступають. З заріжка уявляєть ся Киля в шлюбному вборі. Вона боязко озираєть ся і зупиняєть ся).

Киля. І між людьми нудно, і без людей страшно... Відпустили мене відпочинути... Ізвінчали, поблагословили на вічну муку, та й пустили у свою світлицю відпочинути... Як же його відпочинути? На самоті мене жах обіймає... Як погадала я про все що здіялось, як уздріла собі свою будучину, та як вирячилась на мене моя лиха доля, то аж обмерла я з ляку... Треба рятуватись... треба тікати!.. Треба далеко тікати, щоб їм і слід мій запав... Боже ж мій, Боже! Куди міні втекти, куди заховатись? За кого захилитись, ким захиститись?. (Поникає головою і задумуєть ся). Ні вже, мабуть, не втекти міні від судженого лиха... Ох, не втекти міні від долі своєї гіркої та нещасливої — треба підкоритись! (Опукаєть ся на дзиглик, сціпивши опущені руки). Так отце моя й доля! Кого любила, кого кохала, той мене зрадив, той мене зневажив і світ міні ізнемилів!... От де лихо так лихо! Цього лиха на весь вік стало б!.. Так же судило ся на це лихо та ще й друге — за найгіршого нелюба на довічну муку віддатись!.. Лишко ж моє, лишко моє тяжке! Як тебе пережити як тебе знести! Та тебе ж ні збути, а ні перебути! Цілий вік жити та по загиблому щастю тужити! Цілий вік страждати і ні

на що не вповати! Цілий вік горя без надії, без відрадоньки! (З переогодом). Ні!.. Ні, таке лихо міні не під силу... не знесу його... не подужаю... не переможу... Господи! Пошли міні наглуу смерть! Прийми мене до вічного відпочинку! Нехай люди живуть, коли їм щастя, нехай люблятьца чи сварятьца, коли їм до вподоби, а я буду відпочивати... Смерти міні треба! Тільки смерть заховає мене від лиха! Вмерти міні — та й конт.. (З переогодом). Тільки батенька шкода... та Андрія шкода... та надій гарних шкода, свого віку молодого шкода... Ой світе мій ясний та світе мій красний, який мій талан нещасний! (Із за ріжка чутно людські голоси. Киля з ляку кидаєть ся туди й сюди). Лишко ж моє — мене шукають!.. Лишко ж моє — куди міні дітись?.. (Присідає за кущем бузку).

Дир. (вибігає з за ріжка). А де Киля? Де наша княгиня дорога? (Озираєть ся). Отце таки лихо — як у воду впала! (Біжить назад).

Заг. (вибігає з за другого ріжка). А де Киля? Де моя дочка любя? Де моя квіточка дорога? Дайте я на неї хоч надивлю ся! (Озираєть ся). І тут немає? Отце таки лихо! (Вертаєть ся).

Киля (виступає з за бузку). Пішли... Мене шукають... шукають, щоб повести за стіл, та посадовити поряд з нелюбом, та гуляти за моє нещастя!.. Ні, не сила моя більше терпіти... Не піду я!.. Утечу!.. Утечу куди здря, побіжу світ за очима! Краще міні головою об камінь розбитись, краще з кручі та в воду! Утечу! (З за обох ріжків чутно голоси, Киля борсаєть ся туди й сюди). Гукають мене... оступають мене... Господи, оборони мене!.. заступи мене!.. (Кидаєть ся за куші і зникає).

Заг. (до Палажки). Де ж ти і коли ж ти її бачила, Палажко?

Палаж. Та оце недавнечка бігла я до огнища, так бачила, що вона отутички на дзиглику сиділа.

Дир. Отце таки лихо! І куди б їй, здаєтьца, заповідити ся?

Заг. Не дай, Господь, якого нещастя... Відверни Господи! (Гукає). Ки — лю! Ки — лю, моя дитино, моя нагідко польова, моя квіточко любя!

Дир. Та ні таки вона мабуть у якійсь хаті приковурилась! Ходім, брате, обшукаємо усі кімнати, а ти Палажко, побіжи в сад та метнись по всіх закутках! (Виступають).

Жмирь. Щоб же воно за оказія така? І що воно за знак?

Теленьдзел. Та не турбуй ся, голубчику, бо вона мабуть у садок прохолодитись вийшла.

Жмирь. Та вона може справді у садок майнула, та тільки задля чого? Коли хочете від мене правди, то в мене вже така думка мигнула, чи не з Андрієм бува збіглась?... Бо я так своїми очима бачив, як він отутечки з між челяди визирав...

Теленьдзел. От таки казна що вигдавав... Як тобі не сором?

Заг. Відверни, Господи! Заступи, Господи!

Дир. Та не бій ся, брате! Відкіля б таки лихові взятись?...

Палаж. (вбігає перелякана). Паночку!.. Голубчику!.. хтось гукає з ставу... Кричить — рятуйте! (на годину всі скамяніли).

Заг. (з репетом). Утопила ся! Рятуйте!.. люде добрі! (Кидаєть ся в сад).

Дир. (хрестить ся). Пресвятая владичице, спаси і помилуй нас! (Вибігає).

Теленьдзел. Та не вже-ж таки?

Жмир. Та хіба-ж таки?.. А побігти й собі. (Вибігають. Незабаром за лаштунками учуваєть ся глухий гамір, скігл і репет. Трохи згодом вбігає Жмир).

Жмир. Витягли!.. Ох, витягли, та не знаю, чи живу, чи мертву, бо й непротовпиш ся до неї... Спасибі Гайдабура нагодив ся та й витяг... (З перегодом). Та й завязте-ж таки дівча! Чи ти ба?.. утопило ся! І віку молодого не пошкодувало!.. Мабуть дуже вже закохало ся в того триклятого Андрія... (Беть ся руками об поли). От тобі і оженив ся на молодій та багатій! Тепер розійдетця про мене така слава, що й по вік не збудеш— утопив, скажуть, своїм шлюбом полковницьку дочку! (Бігає по кону). А худоби повз руки майнуло — сила силою! Самого табуну скільки!.. А товару!.. А овець!.. Усе пропало, усе загинуло — і жінка і худоба! (Трохи згодом). А може відхляне?.. Може відкачають?..

Теленьдзел. (вбігає). Та Боже-ж мій, Боже! Та хто-ж її знав, що вона така!..

Жмир. А що, як? Чи не відкачали?

Теленьдзел. (з несили опускаєть ся на дзиглик). Ох лишко-ж міні, лишко... І як воно такечки склалось?.. І чого-б таки їй топитись, коли сама згодилась?.. Ну коли так уже не хотіло ся за осоружним бути, то сперечала ся-б до кінця, поби-

вала ся-б, тужила, репетувала, калавур кричала, то по своєму-б таки й зробила, а то згодилась, та й утопилась...

Жмир. Та може-ж вона відхляне?..

Теленьдзел. (не вважаючи на Жмиря). Та Боже-ж мій, Боже! Та тепер же усю біду на мене складуть!.. (Хлипає).

Дир. (вбігає). Рятуйте, голубчики! Рятуйте, лебедики! Поможіть відволодати! Мерщій запарки грійте! Несіть горілку та натирайте! (Бігає несамовито по кону). Біжіть, люде добрі! Поможіть відкачати!.. (З репетом). Та дайте-ж міні помочи! Та хоч пораду-ж дайте!.. (Вибігає, репетуючи).

Заг. (вбігає). Мерщій! Мерщій на поміч! Мерщій, люде добрі! Рятуйте мою голову грішну! (Бігає по кону). Біжіть люде добрі! Біжіть на поміч! (Розпинає руки). Господи! Помози міні мою дитину до життя вернуть! (Стає на коліна). Помози, Господи! Пішки у Київ піду! В ченці пострижусь! Молитимусь у поті чола до останку віку! (Раптом зривається). Калавур! Рятуйте! Хто в Бога вірує — рятуйте! (Вибігає),

Жмир. Оце так що наробили ми лиха!

Теленьдзел. Побила-ж мене лиха година та нещаслива! Та тепер же увесь світ мене завинуватить...

Гайд. (уступає мокрий як хлюща і тремтить). Бррр-ва! Тільки дарма обмок, як вовк, та змерз як у заброді, а пуття не вийшло! Ке лиш я випю оцю пляшку, чи не нагріюсь. (Бере пляшку і не з рильця). Так отаке трапилось! Сидю собі на колоді біля ставу та курю люльку, коли-ж дивлюсь, щось біле між деревами — мельк — мельк — мельк, та й опинилося як раз над кручею! А міні так як молотком у серце стукнуло: оце-ж, кажу, Киля! Не вспів же я й на ноги стать, як вона вже —шубовсь у воду! Та тоді — хлюп — хлюп, плесь — плесь. А я мерщій туди, та й собі з обрива — стриб! Гукаю рятуйте, а сам за нею! вона усе — плесь — плесь, то пірне, то вирне та все далі та далі, та ніяк її не вхоплю, а води міні по шию, а на дні мул — ноги так і грузнуть! Та на силу піймав її, на превелику силу вибрався, замалим не втопився, а виніс на берег нечувственну! (Здрагається). Брва! А ну ще потягну з пляшки, чи не нагріюсь. (Пє)..

Теленьдзел. Пий, голубчику, то може нагрієшся!

Гайд. (зирнувши на Теленьдзел). Ага, ти тут, стара патихо? Наробила лиха та й сидиш, прикавурившись?

Теленьдзел. Що це ти, Семене Прокоповичу — перехрестись! Хиба ж я цьому лихові причиною?.. Хиба-ж моя була воля над Килиною? Адже в неї батько та рідна тітка є...

Гайд. Ні, чортового батька відбрешеш ся! Як би не ти з своїм масним язиком та чортовою думкою, то нічого й не було-б! Бо ти облеслива, як сучка, а прохірна, як лисиця, а вони всі вірують у тебе, як чорт у суху вербу...

Жмир. Та й справді! Як би не вона, то міні-б і на думку не спало сватати Килину...

Гайд. (зирнувши на Жмиря). Ага так і ти, триклятий живолує, тут? (Грюкає кулаком об стіл). Кажі міні, іроде, скільки ти поминив ся Теленьдзеленьчиси жеребців дать?

Жмир. (злякавшись). Двох, Семене Прокоповичу...

Гайд. Яких саме?

Жмир. Та отого-ж вороного, що Гарапом звать, та сиво-го... що такий собі аж пробілуватий...

Гайд. Чи ти ба? (До Жмиря). Так оце ти, іродів сину, за двох жеребців виміндукував собі жінку — га? (До Теленьдзеленьчихи). А ти, стара відьмо, за двох жеребців проміндукувала людську душу — га? А де мій карбач? (Зриваєть ся з місця, але з несили точить ся назад і з грюком опускаєть ся на дзигель). Та я-ж вас, іродове кодрло... та я-ж вам... (Скрегоче зубами і гигоче).

Жмир. Отже й справді треба тікати, бо він скажений!

Теленьдзел. Ходім відціля мерщій — нехай йому грець (Виступають).

Гайд. (хиляючись). Утекли, бісові душі! Утекли! Усі розбіглись, усіх чорти порозганяли, тільки я й зостав ся! На якого-ж гаспіда я отут сидітиму? Та й на що я тепер отутечки здав ся? (Звісивши голову). Гай-гай! Оттепер у цьому домі окошилось лихо! Оттепер почнетця у полковника сумота, та скорбота, та репет, та тужба щоденна! Тепер тут не до жартів і не до сміхів... Поїду звідсі! Поїду куди здря! Переночую у Манджика в кібітці, та й поїду! (Підводить ся з місця і кивляєть ся). А Жмир де? А Теленьдзеленьчиха? А Диркаліха?.. Утекли? Чортового батька втечете! (Точить ся геть). Чортового батька! (Зникає за ріжком, вигукуючи: чортового батька!).

Заг. (вбігає). Та Боже-ж мій, Боже великий! Чи вже-ж таки не зглянеш ся та не порятуєш? Рятуй Господи! Рятуй

мене, сироту нещасливого! Спаси міні мою дочку любу, мою дитину єдину! (Розпинає руки). Господи! Зглянь ся на мене! Усе добро збуду та на церкви віддам! У старці піду, в монастир запакуюсь, молитимусь поки живота мого...

Дир. (тихо уступає, зложивши руки на грудях). Молись, брате, Богу, а надію кинь, бо вже наша дитина переставилась...

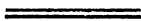
Заг. Як?.. Що?.. Ні, сестро, цьому не можна быть... Господь не допустить...

Дир. Шкода, брате, на Бога вповати — вона вже й заклала. (Плаче).

Заг. Та як же це?.. Та що-ж оце?.. Так оце-б то уже й конт?.. Господи! За віщо-ж така кривда, за віщо така зневага тяжка? (Падає на коліна). Господи! верни міні мою дитину! Верни, Господи! Ой верни, Господи, коли є в тебе на світі правда!..

Дир. Не сварись, брате, з Богом і не нарікай на його, бо сами-ж ми цілком винуваті... Аж тепер міні з очей полуда зпала... Загубили ми свою дитину... Позаздрились на чини та багатство... Та Боже-ж мій, Боже! Та цей же гріх цілком на мою душу впаде... Та міні-ж його по вік не відмолити! (Тужить).

З а в і с а.

Друкуючи з нечиткої рукописи (автографу) допущено помилки, з яких вибираємо важніші.

Сторінка	Рядок	Стоїть	Має бути
3	13 знизу	неоханійм	неохайніш
4	17 зверху	Трихвил	Тихвил
"	9 "	окзаки	козаки
6	12 "	Тобі	Слава тобі
7	18 "	нагад	лагід
8	8—7 зн.	циулю	цидулю.
9	12 зв.	боязно	боязко
"	4 зн.	цидулу писарови	цидулю Тарасови
"	8 зн.	господарувать	господарювать
13	13 "	позурнеш	позирнеш
"	3 "	на чужі	не чужі
13	1 зн.	Килинб	Килина
17	4 "	тво	твое
"	" "	позиваютьця	побиваютьця
21	10 "	вздовольнитця	вдовольнитця
22	20 зв.	гостинну	гостину
"	4—3 зн.	оруднуе ею	орудуе нею
25	7 зв.	побачече	побачете
"	9 "	нетерпячі	нетерплячі
"	17 зн.	розгніздует ься	розгніздюеть ся
26	2 "	Уля	Киля
30	7 зв.	в доброту	в доброму
34	12 зв.	Здорові	Здорові
"	18 "	засмутена	засмучена
"	8 зн.	благословитця	благословлятця
"	6 "	небуць	небудь
37	13 зв.	упоравсь	упорайсь
38	9 зн.	на Очкуна	та Очкуна
40	8 зн.	бузівіра	бузувіра
14.	20 зн.	жалбіниця	жалібниця
"	17 "	зібрати ся	зібратися
44	9 зн.	випею	вищу

49	10 зв.	Полотнидою	Полотнидою
57	17 "	держить	держить
58	12 "	імою	і мою
59	16 зн.	варлякаты	варнякаты
61	14 зв.	гааламатія	галаматня
62	20 "	скаминці	скаминці
"	5 зн.	Калино	Килино
64	14 зв.	бережно	безсило
65	4 "	служив	служить
"	5 "	То міні	Та міні
"	4 зн.	Татоньку	Батеньку
67	8 зн.	соромитця	соромлятця
68	14 зв.	тупцюючи	тупцюючись
"	1 зн.	фляшку	пляшку (так і на с. 69).
"	13 "	Та доволі	Та давай
71	15 "	розказать	розказать
"	12 "	ешадты	воть ты
71	1 "	меня остримъ	меня однимъ
72	19 зв.	собю	собою
"	1 ¹ зн.	подиметь	подниметь
"	3 "	Щербосербомъ	Щербосербою
73	19 "	витикаеть ся	витикаеть ся
74	17 "	зата	зята
"	7 "	поводітєсь	поводьтєсь
80	10 "	навсправжки	навспражки
83	6 зв.	Юлинько	Юлинька
88	15 зв.	ванашків	валашків
"	10 зн.	закандрюбав ся	закандзюбав ся
89	4 зв.	брат, у первих	брат у первих
"	14 "	подслухала	підслухала
"	17 "	уже	усе
89	7 зн.	чую	чук
90	9 зв.	Та а-ж	Та я-ж
91	12 "	тнчабуук	табучнио
"	12 зн.	распорядив	ропорядив
91	2 "	навспинячки	навспинячки
92	5 зв.	пирхає закочуєтця	пирхає і закочуєтця
"	5 зн.	іде	де
93	14 зв.	не поцикуй	не пащикуй
94	1 "	батькови гроші	батькові гроші
"	19 "	мої	моє
95	15 зн.	Гераська	Гараська
97	2 зв.	пропроси	припроси
98	1 зв.	й тише	йтиме
105	15 зв.	халтурн. хавталій	халтурник, хавралій,
"	17 зн.	визьмено	визьмено
"	4 зн.	живопупам	живолупам
106	9 зв.	дожду ся	діжду ся

107	2 зв.	не тебе-ж	не у тебе-ж.
"	17 "	із ним	із ними
"	16—15 зв.	догожуютьця	догостютьця
111	1 зв.	сомяїнія	сомяїнія!
113	2 "	провчип	привчип
114	1 зв.	сподівалили ся	сподівали ся
"	12 зв.	повні	пiani
119	14 "	а!	а
120	9 зв.	проплящого	траплящого
120	20 зв.	Семен	Андрій (теж 121—15 зв.)
129	2 зв.	Андї. Та рївже	Андрій. Та вже
131	10 "	Пригульбицького	Прогульбицького
136	11—10 зв.	окашниць	скашниць
136	10 зв.	на стої	на стої
"	5 "	годливых	годящих
137	13 "	Невшупа	Невшупа (і далі).
139	10 "	тупотять	шупотять
"	10 зв.	натякає	паякає
143	17 зв.	збиждали	зобиждали
143	20 зв.	аки	таки
146	19 "	зи те	за те
148	6 "	пані	наші
"	8 "	кімлички	кімлички
149	12 "	зчинилась	зчинилась
151	9 "	це Килина?	де Килина?
151	13 зв.	отюди	отсюди
152	12—13 зв.	кудоварні	куховарні
153	15 зв.	у спори	у шори
"	7 "	цюди	сюди (і далі 153—155 с.).
154	1 зв.	постав	постав!
156	11 зв.	дервоокий	дзивоокий
157	7 "	удаєця	здаєця
158	7 "	матузок	мотузок
162	14 зв.	Рягуйте	Рягуйте
"	15 "	порятує	порятує
165	6 зв.	думкк	думки
166	16 "	швиганкою	швигалкою
"	" "	гїгнув	гегнув
167	15 зв.	А, брате!	Е брате!
168	4 зв.	мудрачелі	мудрабелі
"	11 "	скааати	сказати
"	12 "	пивуз	повуз
"	16 зв.	а бо	або
172	3 зв.	госоодарства	господарства
"	18 "	хозяїн	хазяїн
"	19 зв.	хяярити	хлярити (і далі)
174	18 зв.	Димидовичу	Демидовичу
174	11 зв.	згодилося	згадалось

174	6 зн.	згадаем	згадаеш
175	4 зв.	Григоровна	Григоровно
"	7 "	цюди	сюди
"	19 "	нд тебе	на тебе
175	13 зн.	Пелипе	Пилипе
176	9 зв.	поспішайте	поспішайте ся
"	8 "	Димидовичу	Демидовичу
"	21 "	Димидивно	Демидовно
177	12 "	Жмура	Жмуря
178	14 зв.	мастерь	мистець
"	15 "	Тихвин Трихвинович	Тихвил Трихвилович
179	10 "	ганобп	шаноби
"	14 "	лядний	міцний
182	15 "	жакуватись	псякуватись
183	4 зв.	драгомона	драгомана
"	10 "	засперечаетця	засперечаетця
184	9 зв.	канадри	капости
"	7 "	трикляти	трикляті
185	3 зв.	хребрить ся	хрестить ся
"	6 "	ясонька	ясонько
"	11 "	(довше)	(до Килі)
186	8 зв.	зовсімь	зовсім
187	5 зв.	Утішення	Утішение
"	10 "	неоматно	неошатно
187	15 зв.	вбіри	вбори
"	16 "	для	для
"	16 зн.	нарови	норови
"	3 "	вже	вони
"	14 "	весоло	весело
"	20 "	батьки	батька
"	7 "	Тихвин!	Тихвиле!
189	8 зв.	напнись	нагнись
"	11 "	кланяеть ся	кланяеть ся
"	12 "	Начинай	нагинай
"	14 "	закінчить і	закінчить!
"	13 зн.	обтарив	обхарив
"	9 "	невважай	не вважай
190	19 зв.	цюди	сюди
"	18 "	яко же	як же
"	5 "	Килина	що Килина
"	5—4 "	найлюбима	найлюбіша
"	3 "	матку	маетку
191	4 зв.	давайте	додайте
"	5 "	Тихвин	Тихвиле, як циган
"	15 "	давайте	додайте
"	16 "	цюди	сюди
"	" "	валах	і валах
191	16 "	Пименовну	Пилиповну (і далі так)

191	16 зв.	II	ій
"	1 "	настала	наспіла
192	3 зв.	ні якої	ні якої
"	" "	замітки	замішки
192	7 "	Жміреві.	Жмиреві
"	8 "	бридний	бридкий
"	11 "	норову	норову
"	20 "	ні бою ся	же бою ся
"	8 "	самаруч	саморуч .
"	" "	відасть	відасть
"	5 зн.	Єму	Йому
193	9 зв.	Кажут	кажуть
194	16 зв.	мрієтця	мрієтця
"	18—17 зн.	сіда доє столу	сідає до столу
195	12 зв.	є ще	Це ще

---

102. З. Гінтер. Історія геогр. відкрить у XV—XVI ст.	90
103. Л. Толстой. Козаки	1.
104—105. М. Драгоманов. Листи до Ів. Франка і інших, т. I.	150
106. В. Самійленко. Україні	80
107. Др. А. Форель. Гігієна нервового і духового життя	1.
108. І. Франко. Маніпулянтка	1.
109. Р. Ерінг. Боротьба за право (друк.)	
110. А. Володиславич. Орли, ком.	90
111. І. Франко. <i>Voas constrictor</i>	90
112. М. Драгоманов. Листи до І. Франка і інших Т. II.	2.

Друга серія,

1. М. Грушевський. Б. Хмельницький	10
2. Курцій Руф. Фільотас	10
3. В. Наумович. Величина звіздного світа	8
4. Панас Мирний. Лови	3
5. І. Пулюй. Непропаща сила	10
6. М. Грушевський. Бех-Аль-Джугур	5
7. І. Раковський. Вік нашої землі	5
8. А. Чехов. Каштанка	8
9. М. Драгоманів. Мик. Ів. Костомарів	8
10. Е. Золя. Напад на млин	10
11. І. Пулюй. Нові і перемінні звізди	8
12. Г. Квітка Маруся	25
13. М. Левицький. Умова для селянських спілок	10
14. П. Куліш. Орися	3
15. М. Князьковська. Іван Гус	10
16. О. Стороженко. Оповідання I.	10
17. В. Барвінський. Досліди з поля статистики	10
18. В. Короленко. Ліс шумить	10
19. І. Франко. Шевченко в польській рев. легенді	20
20. В. Гіго. Кльод Ге	13
21. Е. Еган. Руські селяне на Угорщині	13
22. П. Мирний. Лихий попутав	20
23. А. Д. Уайт. Розвій географічних поглядів	15
24. Ів. Франко. Украдене щасте	25
25. С. Ефремов. Національне питання в Норвегії	15
26. П. Ніщинський. Гомерова Іліяда (1 пісня)	15
27. М. Драгоманів Два учителі	20
28. Е. Золя. Повінь	15
29. С. Томашівський. Київська козачина 1855 р.	5
30. П. Ніщинський. Гомерова Іліяда (2 пісня)	18
31. Т. Масарик. Ідеали гуманности	18
32. Люк'ян. Юпітер у клопотах	15
33. М. Костомарів. Письмо до ред. „Колокол“	10
34. М. Гоголь. Вій	20
35. І. Раковський. Вудьскани	10
36. Г. Фльобер. Іродіяда	15

37. О. Терлецький. Москвофіли й народовці	15
38—39. І. Тургенев. Ася	20
40. Л. Боровиковський. Маруся	13
41—42. Данте Алігері. Пекло, пісня I—X	20
43—45. В. Олександрович. Раси Європи	35
46—48. Л. Толстой. Крайцерава соната	45
49—50. О. Болянский. Українські казки	25
51. Е. Золя. Смерть Олівіе Бекайля	10
52. А. Уайт. Розвій астроном. поглядів	23
53. П. Ніщинський. Гомерова Іліяда (3 пісня)	13
54. А. Міцкевич. Лист до гал. приятелів	23
55—56. Л. Толстой. Смерть Івана Іліча	28
57. В. Брайтенбах. Бідьогія в XIX в.	13
58—59. М. Горький. На дні життя	35
60—61. М. Верн. Біблія (студія)	20
62—63. Г. Кляйст. Маркіза О	20
64. М. Карев. Філософія історії	13
65—67. Ф. Достоєвський. Грач	75
68. П. Сеньобо. Міжнародні революційні партії	20
69—71. І. Тургенев. Весняні води	65
72. А. Д. Уайт. Розвій поглядів на лихву	15
73—74. П. Куліш. Українські оповідання	45
75. Ф. Лясаль. Про суть конституції	15
76—77. А. Шамісо. Петро Шлеміль	20
78. М. Драгоманів. Літературно-суспільні партії в Галичині	35
79. Д. Мордовець. Оповідання	30
80. О. Кониський. Листи про Ірляндію	23
81—82. І. Левицький. Гуморески	38
83. Ю. Візер. Житє рослин у морі	8
84—85. П. Ніщинський. Гомерова Іліяда IV—VI	40
86. В. Антонович. Польсько-українські відносини	20
87. І. Тургенев. Муму	15
88—90. А. Кризький. Муусулманство і його будучність	85
91—92. О. Стороженко. Оповідання. II	55
93. А. Д. Уайт. Розмови з Л. Толстим	15
94—96. Ф. Купер. Звіробийник	50
97—98. О. Вайсмаер. Про туберкульозу	45
99—100. О. Стороженко. Оповідання III	42
101. Л. Толстой. Схаменіть ся	10
102—103. В. Гаршин. З війська. Оповідання	40
104—105. Л. Фер. Будда і Буддизм	40
106—107. С. Круть. Записки з російсько-турецької війни	55
108. М. Кос. Про полові справи	15
109—110. О. Козловський. Мірти й кипариси	45
111. Моріс Верн. Євангеліє, студія	20
112—113. Л. Толстой. Севастопольські оповідання	60
114. В. Антонович. Чари на Україні	23
115—117. Тисяча й одна ніч. I	80
118. І. Тен. Нариси із старинного світа	33
119—120. О. Стороженко. Оповідання. IV	40
121. М. Драгоманів. Козаки	15
122. П. Куліш. Листи з хутора	25

	Р. К.
123. Ф. Сірко. Тарас Шевченко і його думки про громадське жите	30
124—126. Тисяча й одна ніч, II	70
127. III. Севьобо Церква й католицькі партії в XIX ст.	23
128—129. Лев Толстой. Кавказькі опов.	50
130. Л. Маяченець Про шлюб на Україні-Руси в XVI—XVII ст.	18
131—132. І. Тургенев. Кляра Мілч	30
133—134. Е. Цеклер Єзуїти	38
135—136. І. Франко. Semper tunc	50
137—138. А. Д. Уайт. Розвій поглядів на вселенну	45
139—141. Тисяча й одна ніч III	90
142. А. Форель. Про алкоголь	10

Третя серія.

1. В. Забіла. Пісні кріз сльози	40
2. Петербурська Академія наук в справі знесеня заборони українського слова	30

	Р. К.
3. О. Вишневський. На переломі	60
4. Томашівський Володимир. Антонович	50
5. Задачі статистичного дослідю австрійської України	15
6. Ф. Лиманський. Старе гніздо і молоді птахи, ком.	70
7. Ів. Франко. Великий шум	60

ПОЗА СЕРІЯМИ:

1. Акорди, антологія української поезії від смерти Шевченка до найновіших часів, під ред. Ів. Франка з ілюстраціями Ю. Панкевича, розкішне видане, по ціні 3 р., 3 р. 75 к., 4 р. 4 25., і 5 р.	
2. А. Кримський. Андрій Лаговський. Повість.	1.50
3. М. Яцків. Огні горять	1.25
4. О. Нижанковський. Українськоруський співаник з нотами	40

Всі видання Видавничої Спідки, окрім означених звійдкою, продає й висилає Книгарня Наукового Товариства імени Шевченка у Львові, ул. Театральна № 1, у Києві Книгарня Літературно-Наукового Вістника ул. В. Володимирська 28, „Кіезской Старини“, ул. Безаковська № 8 Хто в книгарні купує більш як на 5 р. видань Наук. Тов. ім. Ш. або Видавн. Спідки, дістає 5% опусту, хто більше як на 25 р.—10%.

Ціна 80 копійок—2 корони.

Головний склад видання в київській книгарні Літературно-Наукового Вістника В. Володимирська 28 і в книгарні Української Видавничої Спідки у Львові ул. Супінського 17.